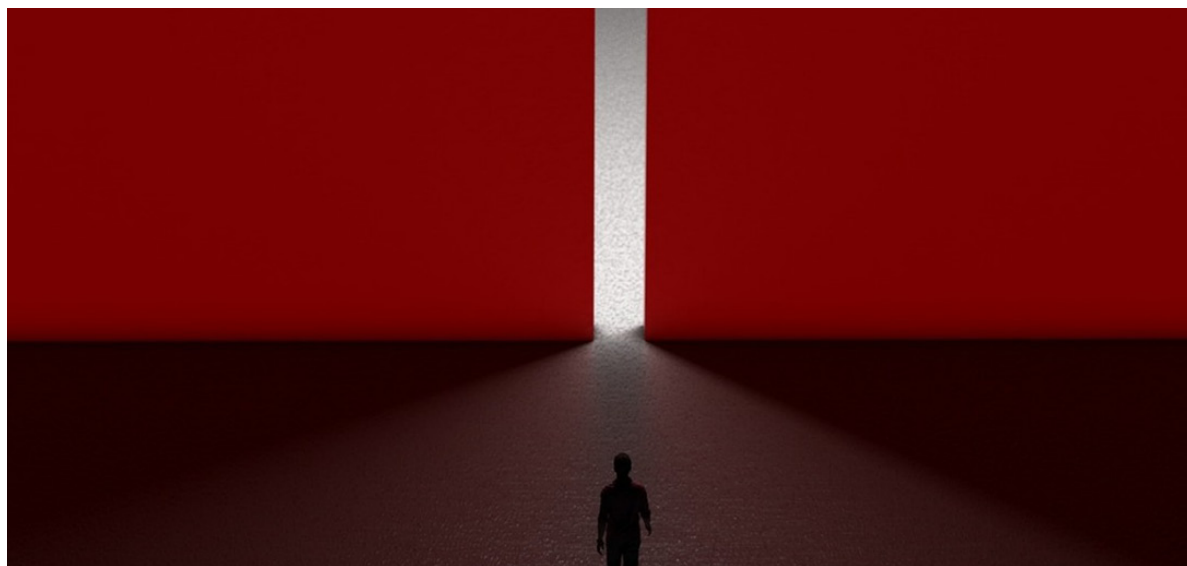

Korszerűvé tenni az örökkévalót

Válogatás a Barankovics István Alapítvány honlapján
2013 és 2020 között megjelent írásokból

-
-
-

Szerkesztette Kiss Mária Rita

30 éves

a Barankovics István Alapítvány sorozat

Szerkesztette:

Kiss Mária Rita

Kiadja:

Barankovics István Alapítvány, 1091 Budapest, Kálvin tér 8. II/13.

Felelős kiadó:

a kuratórium elnöke

A kötetben található képek forrása, ahol ezt külön nem jelöltük:

Pixabay, wikipédia. A rendezvények fotóit az alapítvány munkatársai készítették.

Ez az anyag a Creative Commons 2.5 magyarországi licence feltételeinek megfelelően használható

ISBN 978-615-81499-2-1

Kiadványterv és tördelés: xfergrafika.hu

Előszó

6

Szerkesztői előszó

8

KERESZTÉNYDEMOKRATA SZEMMEL

10

Kereszténydemokrácia, közpolitika és közerkölcs a mai Európában | *Konferencia összefoglaló (2013)*

11

A kereszténydemokrácia dogmatikája (dióhéjban) | *Birkás Antal (2013)*

14

Perszonalitás és politika | *Kiss Mária Rita (2013)*

19

A keresztény kisebbségek esélyei a Közel-Keleten | *Miklós Péter (2013)*

24

Egyházak értékei | *Máté-Tóth András (2013)*

27

Az Evangélium öröme Ferenc pápa első apostoli irata | *Máté-Tóth András (2013)*

34

Antall József kereszténydemokráciája | *Miklós Péter (2014)*

38

Emlékezet és közösség | *Máté-Tóth András (2015)*

41

Kíváncsi lennék, mi ez a közöny? | *Vukovári Panna (2015)*

45

Gondolatok a kereszténydemokrácia múltjáról és jelenéről | *konferencia összefoglaló (2016)*

49

Kapitalista krízisek, keresztény válaszok | *Miklós Péter (2013)*

54

Egy élet a kereszténydemokráciáért című könyv bemutatója (2017)

56

A megtérés, mint a cigány integráció egyik alternatívája | *Iovanovici Aphrodita*

60

„Kereszténydemokrata válaszokat helyettünk más nem fog találni!” | *konferencia összefoglaló (2017)*

67

Hittan a katakombákban illegális ifjúságpasztoráció a szocializmus kori Magyarországon | *Miklós Péter (2017)*

74

A munka dicsérete az egyház társadalmi tanításában | *Kiss Mária Rita (2018)*

76

Globalizáció és sokféleség | *Tóth I. János (2018)*

80

A szolidaritás újraépítése | *Kiss Mária Rita (2018)*

83

„Együtt – működik!” | *Kiss Mária Rita (2018)*

88

A 2019-es Templeton-díjas fizika professzor a kozmikus vallásosságról és a tudomány határaitól | *Menyhárth Gábor (2019)*

92

Klímaváltozás, karbonlábnyom, migráció | *Tóth I. János (2019)*

97

A fenntartható népesség etikája vs. öngyilkos civilizációk – 1. rész | *Tóth I. János (2019)*

101

Kovrig Béla könyvének bemutatója a Sapienttián (2019)

112

A kontemplatív ima napjainkban | *Menyhárth Gábor (2020)*

115

Keresztény kultúra és közösségpedagógia | *Kiss Mária Rita (2020)*

120

A közel-keleti keresztények tragikus sorsa | *Papp Gergely (2020)*

125

HÉTKÖZNAPI ÉRTÉKVÁLASZTÁSOK

- Kíváncsi lennék... igazam volt-e? | *Vukovári Panna (2014)*
Kíváncsi lennék... fair-e az élet? | *Vukovári Panna*
Kíváncsi lennék... fiú vagyok-e vagy lány? | *Vukovári Panna (2013)*
Az anyagelviség buktatói | *Antos Judit (2013)*
Kíváncsi lennék... mit hoz az angyal? | *Vukovári Panna (2014)*
Szekuláris pízsi | *Máté-Tóth András (2015)*
Identitás és politika | *Tóth I. János (2020)*

A CSALÁDOK PÁRTJÁN

- Katolikus szemmel – Eszmények és realitás a világ családjairól | *Máté-Tóth András (2014)*
Minden nap legyen az apák napja is | *Kiss Mária Rita (2018)*
Családpolitikai kihívások – kereszténydemokrata válaszok | *Konferencia összefoglaló (2018)*
Jövőnk a gyermek: ki-ki a maga helyén tegye a dolgát | *Konferencia összefoglaló (2018)*
Húzzuk ki a család szót az értelmező kéziszótárból? | *Tisóczki Flóra (2019)*
Mersz vagy felelsz? Genderből vederbe | *Vukovári Panna (2019)*
Fekete Gyula demográfiai nézetei I. A fogyás következményei | *Tóth I. János (2019)*
Klímavédelem és gyerekvállalás | *Tóth I. János (2019)*
Gyerekvállalás és öregségi nyugdíj | *Tóth I. János (2019)*

A JELEN LÉVŐ JÖVŐ KIHÍVÁSAI

- Amikor a fiókodban idegenek keresgélnek | *Menyhárbth Gábor (2019)*
A videojátékokról általában, amire jök, és amit tesznek velünk | *Menyhárbth Gábor (2019)*
Elvesző emlékek a digitális archívumok sűrű kódében | *Menyhárbth Gábor (2019)*
Nem vagy egyedül. A totális állami megfigyelőrendszer Kínában | *Szitás Péter (2019)*
Legyen köztünk híd! A digitális szakadék kihívásai | *Szitás Péter (2019)*
A múlt dilemmája, a jelen problémája: az adatbiztonság | *Szitás Péter (2020)*
Pandémia és infodémia: influenzerek karanténban | *Szitás Péter (2019)*
Valótlan valóság (deepfake) | *Szitás Péter (2020)*

128
129
132
135
138
142
146
149

153
154
161
164
171
176
178
182
186
190

202
203
207
211
216
222
228
236
242

GONDOLATOK ÜNNEPEK, ÉVFORDULÓK, JELES NAPOK KAPCSÁN

- Mindenszentek – mi mind | *Máté-Tóth András (2013)*
Március 15. Egy ünnep szimbolikus jelentései | *Kiss Mária Rita (2013)*
Menetelés Európában | *Miklós Péter (2013)*
Egy nemzet a pártok csapdájában | *Miklós Péter (2014)*
Karácsonyi fegyverszünet | *Máté-Tóth András (2014)*
Kompromisszumokkal a közös jövőért – Százhatvanöt éves a Kossuth–Bálcescu-megegyezés | *Miklós Péter (2015)*
Magyar kereszténydemokraták és 1956 | *Könyvbemutató (2017)*
Helyzetkép a keresztény vértanúk emléknapján | *Kiss Mária Rita (2017)*
Csíksomlyó történelmi, spirituális és kulturális tradíciója | *Kiss Mária Rita (2018)*
80 éve volt az eucharisztikus világkongresszus Budapesten | *Kiss Mária Rita (2018)*
„A kommunizmus végének kezdete” | *Kiss Mária Rita (2018)*
Vannak-e ökológiai erényeink? | *Petrás Éva (2020)*
Fájdalmas anyák napja | *Vukovári Panna (2019)*
Trianonról a századik évfordulón | *Petrás Éva (2020)*

247
248
251
256
258
268
272
276
278
284
287
291
295
298
302

Előszó

2020-ban 30. születésnapját ünnepli a Barankovics István Alapítvány. 1990-ben Kovács K. Zoltán javaslatára született meg, aki a német CDU mellett működő pártalapítvány magyar testvérpárjának életre hívására tett javaslatot, s aki tanácsaival, ötleteivel élete végéig segítette hivatásának betöltésében. Az alapítvány létrehozói a hazai kereszténydemokrácia „szellemi hátszágának” funkcióját szánták a Demokrata Néppárt egykori vezetőjéről, Barankovics Istvánról elnevezett szervezetnek. Ez a névváltoztatás a rendszerváltás hajnalán egyben azt is volt hivatva szimbolizálni, hogy az első szabad választáson induló Kereszténydemokrata Néppárt komoly előzményekkel rendelkező, a barankovicsi hagyományokat követő, úgynevezett „történelmi pártként” kíván belépni a magyar demokrácia építésébe.

A 30. évforduló az alapítvány részéről egyben a számvetés ideje is. Idei projektjeinkben – aminek egyike ez a kötet is – annak bemutatására törekszünk, miként sáfárcodtunk a névadó szellemi örökségével. Hogyan áptuk a keresztény közéletiség és politizálás előremutató hagyományait, hogyan kerestünk kereszténydemokrata szellemiségű válaszokat a jelen társadalmi, politikai kihívásaira. mit tettünk a keresztény humanizmus és a demokratikus állampolgári kultúra megerősítésének érdekében. Ebben az évben többek között feldolgozzuk és egy külön kiadványban bemutatjuk az alapítvány történetét, archív honlapunk cikkeiből digitális köteteket szerkesztünk, kisfilmek készülnek meghatározó értékeinkről. Jövő évi terveink között szerepel, hogy pályázat útján megszólítjuk a velünk kapcsolatban állókat arra kérve őket, mutassák be, hogyan érvényesülnek ezek az értékek az ő hétköznapjaikban. A születésnapra – közel tíz év után – megújult a Barankovics István Alapítvány honlapja, külön webfelületre költözött a keretében működő Kovács K. Zoltán Kutatóintézet és benne a kereszténydemokrácia digitális enciklopédiája, a Kereszténydemokrácia Tudásbázis. Honlapcsaládunk 2020-ra immár 4 tagból áll. Az említetteken túl a „Kereszténység és közélet” portál a keresztény politika világából szemlél cikkeket, míg a tehdoda.hu oldalon az alapítvány fiataloknak szóló társadalomismereti játéknak, az Online Demokrácia Activity-nek az archív anyagai tekinthetők meg.

Barankovics István nemcsak politikus, de széles látókörű keresztény gondolkodó is volt. Miközben annak útjait kereste, miként lehet „a magyar nép demokratikus otthonát” homok helyett szilárd talajra építeni, lépéseit mindig az erkölcsi törvényekhez igazította. Politikai hitvallásának szerves része volt a „nép valódi önkormányzatába” vetett hit, de tudta, a megvalósulás feltétele a keresztény közéletiség és politikai kultúra fejlesztése.

A Barankovics István Alapítvány az örökség folyamatos aktualizálásával erre törekszik napjainkban is.

Budapest, 2020. október 10.

Prof. Mészáros József, a kuratórium elnöke

Dr. Szényei Gábor, a kuratórium alelnöke

Szerkesztői előszó

A „Korszerűvé tenni az örökkévalót” kötet a 30 éves a Barankovics István Alapítvány sorozat részeként jelenik meg. 2010 és 2020 között működő régi honlapunkat idén archiváltuk, de az elmúlt években ott megjelent több mint 1200 írásból a sorozatban 3 tematikus online kötetbe rendezve most válogatást közlünk. A retrospektív válogatás összesen 15 szerző, több mint 140 cikkét tartalmazza, amelyek között egyaránt találhatók tudományos igényű megírt munkák, a tudományos ismeretterjesztés céljait szolgáló írások és véleménycikkek is. A „Korszerűvé tenni az örökkévalót” kötetünkben azok a munkák szerepelnek, amelyek kereszténydemokrata perspektívából reflektáltak az elmúlt időszak éppen napirenden lévő kérdéseire, míg a „Múltunk jelene” a régi honlapunk azonos című rovatában megjelent, az irányzat múltjához kapcsolódó kisebb tanulmányokat tesz közzé. A „Jövőidő c. kötet az Alapítvány Tanári Kerekasztalához köthető – jobbra ifjúságszociológiai, pedagógiai, és a digitális nemzedék életvilágának jelenségeit bemutató – írásokat gyűjtötte egy kötetbe. A három kötet a múltat a jellel és a jövővel kapcsolja össze, reprezentálva történelmi hagyományaink őrzését, továbbá igyekezetünket, hogy a jelen kihívásaira korszerű válaszokat keressünk, miközben nem feledkezünk meg a jövő perspektíváinak kutatásáról sem.

A „Korszerűvé tenni az örökkévalót” könyvcímet Ravasz Lászlótól kölcsönöztük, mert a megfogalmazás találoan kifejezi alapítványunk egyik fő törekvését: hozzájárulást a kereszténydemokrácia alapértékeinek folyamatos aktualizálásához. A kötetben található írásokat néhány számunkra kiemelkedően fontos tematikai csomópont köré rendeztük. A „Kereszténydemokrata szemmel” címet viselő fejezet írásai kereszténydemokrata perspektívából keresik a válaszokat korunk nagy kihívásaira, vagy reflektálnak aktuális eseményekre, miközben hitet tesznek a fundamentális értékek mellett. A „Hétköznapi értékválasztások” fejezet viszont alulnézetből, a mindennapi élet kérdései köré szervezve mutatja be az alapértékek 21. századi megjelenési formáit. A családpolitikai és generációs témák külön fejezetet kaptak a „Családok pártján” cím alatt, míg a jövő perspektíváit latolgató írásaink a „Jelen lévő jövő kihívásai” fejezetben olvashatók. Ebben a kötetben helyeztük el „Gondolatok ünnepek, jeles napok, évfordulók kapcsán” cím alatt szerzőinknek az állami, egyházi ünnepek, történelmi évfordulók kapcsán jelenünkre reflektáló gondolatait. A tematikus válogatásba esetenként beillesztettünk konferencia beszámolókat és könyvbe-mutatókat is, reprezentálandó az alapítvány életének és tevékenységének egy-egy szeletét.

Szerzőink és vendégszerzőink többsége a tudományos kutatás és a felsőoktatás világából érkezett. A generációs együttműködés jegyében azonban örömmel helyeztünk el ebben a kötetben is olyan fiatal egyetemistáknak – egykori tanítványoknak – egy-egy munkáját, akik tudományos diákkori kutatásaik, vagy épp szakdolgozataik összegzését publikálták honlapunkon.

A kötet reményeink szerint méltóképp tükrözi, miképp kívánja a Barankovics István Alapítvány „korszerűvé tenni az örökkévalót”.

Budapest, 2020. október 10.

Kiss Mária Rita

Kereszténydemokrata szemmel

Kereszténydemokrácia, közpolitika és közerkölcs a mai Európában

KONFERENCIA ÖSSZEFOGLALÓ (2013)

2013. október 18-án, Budapesten, a Barankovics István Alapítvány, a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége és az Európai Keresztény Politikai Alapítvány (ECPF) összefogásával került sor a kereszténység és a közpolitika, illetve közélet viszonyát tárgyaló nemzetközi konferenciára. A rendezvény előadói a kereszténydemokrata elvek talajáról reflektáltak korunk európai és hazai közéleti kihívásaira. Az előadások érintették az olyan aktuális és feszítő társadalmi problémákat is, mint a család szerepének háttérbe szorulása, a bioetika kérdése, a házasság intézményének védelme, illetve az élet, mint alapjog, tisztelete.

„Merjünk elrugaszkodni a templomunk falai közül”

A konferenciát Danku Péter nyitotta meg, aki beszédében hangsúlyozta, hogy páneurópai társadalmi, keresztény összefogásra van szükség, illetve hogy a „krisztusi missziót” a közéletben is vállalni kell. Az Európai Keresztény Politikai Alapítvány elnökségi tagja továbbá felhívta a figyelmet a kibontakozó közösségi párbeszéd és a hívők megszólításának fontosságára. Beszédét a kereszténység és közpolitika kapcsolatának aktuális jelszavával zárta: „... merjünk elrugaszkodni a templomunk falai közül”. A megnyitót dr. Mészáros József, a Barankovics István Alapítvány elnökének köszöntője követte, aki szerint „a közpolitikát, a közéletet örök értékekre kell alapozni”. Mészáros József a konferencia legfontosabb feladatát abban látta, hogy „rávilágítson arra a tényre, miszerint a közjót csak keresztény értékek alapján lehet előmozdítani”. Dr. Osztie Zoltán, a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének elnöke mondta a harmadik köszöntő beszédet, melynek alapgondolata az volt, hogy „a kereszténység (...) örök alapja a mi életünknek, közéletünknek”. Osztie-ata továbbá kitért az európai tendenciákra is és külön hangsúlyozta, hogy

„a kereszténységet nem degradálhatjuk ideológiává, mert alapja a személyes szeretet”, ezért is egyetemes érték, mely a válságok korában választ és biztonságot adhat millióknak.

A köszöntők után az előadássorozatot dr. Rétvári Bence, a Közigazgatás és Igazságügyi Minisztérium parlamenti államtitkárának előadása indította, melyben olyan kérdéseket érintett, mint például, hogy „mi a politikai környezete a kereszténydemokráciának, és hogy milyen lenne a közélet kereszténység nélkül”. Szó esett továbbá az egyház és a társadalom modern viszonyáról is, melynek kapcsán az előadó hangsúlyozta „az egyház nem a múlt része, habár múzeumokba akarják szorítani, mégis modern üzenete van, mert minden embert meghív”. Zárógondolatában megfogalmazta, hogy kereszténység nélkül Európában csak a verseny lenne, nem lenne erkölcs, illetve szólt a kereszténység integráló erejéről, mely az egyetlen elem, ami Európa népeit összeköti.

Közösen a keresztény értékekről és a feladatvállalásról

A „problémafelvető” gondolatok után következtek a konferencia nemzetközi előadói. Elsőként Leo van Doesburg tartotta meg előadását (ECPM képviselője), aki a modern identitás változásairól, a feminizmus, a szexuális és kulturális forradalom erre gyakorolt hatásairól beszélt. Őt követte David Fieldsend, a Care for Europe igazgatója és az ECPF elnöke, aki a gyermekvédelemről, a család és az élet megővéséről, a bioetikáról, illetve ezen területeknek az európai döntéshozatalban való megjelenéséről beszélt.

Fieldsend is osztotta és hangsúlyozta azt a konferencia megnyitójában is hangsúlyozott véleményt, miszerint „a templomoknak többet kell vállalniuk a közéletben”. Dr. Salamon László alkotmánybíró, az Alaptörvényben megjelenő keresztény értékekről beszélt, kiemelve, hogy az alkotmány minden állampolgáré, azonban vannak olyan értékek, alapjogok, mint az élethez való jog, melyek elválaszthatatlanok a kereszténységtől, így ezen egyetemes értékek a nem hívő emberek számára is megnyílnak. Csaholczi László, a Krédó Alapítvány kurátora előadásában a kereszténység és ifjúság kapcsolatát vizsgálta, mely a társadalom számára hosszútávon biztos alapokat fog eredményezni, mind a nevelés, a közérkölc, mind pedig a szolidaritás területén.

A konferencia további három külföldi vendég előadásával folytatódott. Roger Kiska, az Alliance Defending Freedom jogásza, a szabadság-elvek védelméről és az európai jogi kontextusról beszélt. Őt Anoiné Renard követte (Federation of Catholic Family Associations in Europe elnöke), aki a család, illetve a férfi és a nő közötti házasság védelmének legfontosabb aktuális kérdéseit mutatta be. Jonathan Tame, a Jubilee Center igazgatójának előadása a társadalmi együttműködés elvének fontosságát emelte ki válaszként korunk kihívásaira. A konferencia kerekasztal beszélgetéssel zárult.

A rendezvényen elhangzott színes és információ gazdag előadások nyilvánvalóvá tették, hogy sok tennivalónk van még azért, hogy a keresztény értékek a közéletben jobban érvényesüljenek, s ez minden keresztény ember feladata.

A konferencia témái:

Kereszténység és közélet | Dr. Rétvári Bence parlamenti államtitkár, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium

Hogyan óvhatjuk meg keresztény értékrendünket a jelenkori Európában? | Leo van Doesburg, a European Christian Political Movement képviselője

Keresztény érték- és érdekképviselés az EU intézményrendszerében | David Fieldsend, a Care for Europe igazgatója, az ECPF elnöke |

Keresztény értékek a magyar alaptörvényben | Dr. Salamon László alkotmánybíró

A szabadság-elvek védelme európai jogi kontextusban, különös tekintettel a magyar alaptörvényt övező széleskörű vitára | Roger Kiska, Alliance Defending Freedom

Kereszténydemokrácia és ifjúság, itthon és Európában | Csaholczi László, a Krédó Alapítvány kurátora

A társadalmi együttműködés elve, mint a szekuláris eszmék alternatívája | Jonathan Tame director, Jubilee Centre

Hogyan védhetjük meg a férfi és nő közötti házasság intézményét, valamint az azon alapuló családmodell eszméjét az aktuális társadalmi viták tüzeiben? | Antoine Renard, a Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) elnöke

A kereszténydemokrácia dogmatikája (dióhéjban)

BIRKÁS ANTAL (2013)

Bevezetés

Rövid tanulmányomban nem a kereszténydemokrácia történetét, hanem e sajátos gondolat, ideológia jellegzetességeit kívánom bemutatni. Történelmi mozzanatokra csak ott és annyiban utalok, amennyiben az a mondanivalóm megértése szempontjából elengedhetetlen[1]

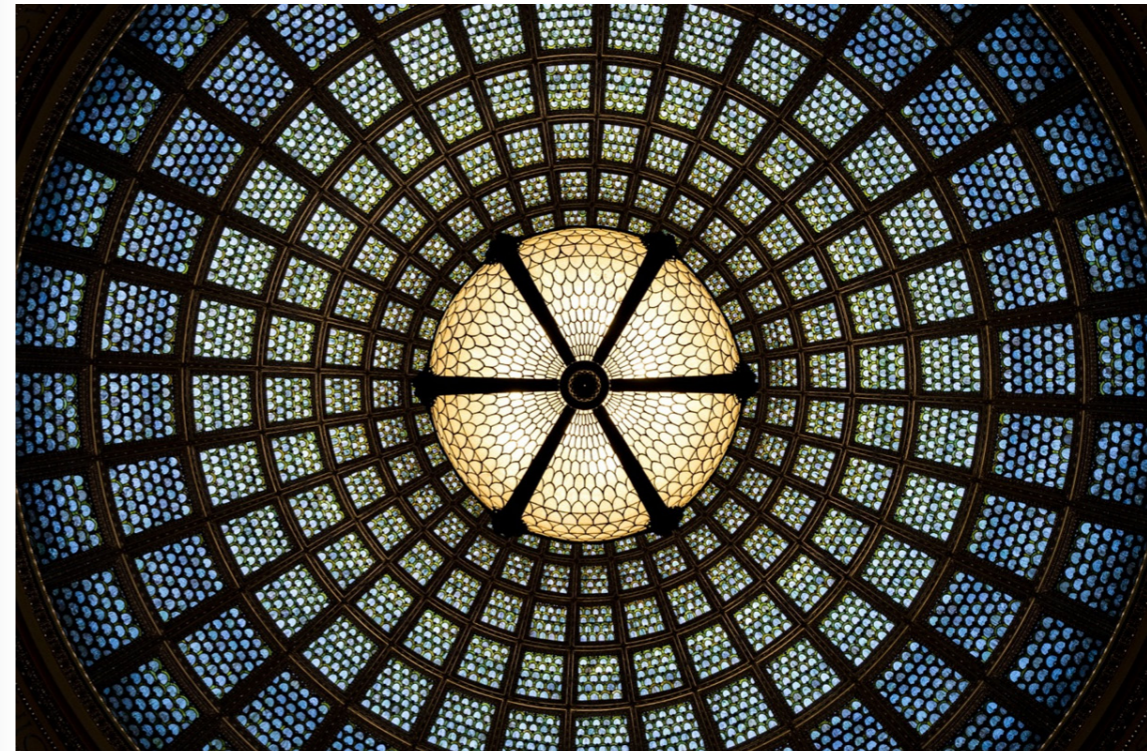
A kereszténydemokrácia Európa újkori történetének az egyik legsikeresebb ideológiája. A kimondottan kereszténydemokrata pártok politikai súlya 1945 után vált igazán jelentőssé: Európa számos országában megkerülhetetlen erővé váltak. A siker titka kettős: egyrészt ezek a pártok, illetve mozgalmak érintetlenek maradtak a két világháború közti politikai és gazdasági csődben, sőt, a kereszténydemokrácia számos prominense vett részt az ellenállásban a II. Világháború idején. Másrészt a nyugati kereszténydemokrata pártok centripártként tudtak az integrációs törekvések élére állni, új elképzeléseket megfogalmazni.[2]

Az ideológia azonban nemcsak Európában, de hazánkban is komoly gyökerekkel és politikai sikerekkel büszkélkedhet. E sajátos gondolkodás gyökerei egészen a 19. század második feléig nyúlnak vissza, igaz, a polgári kori Magyarországon a kereszténydemokrácia csak bűvópataként volt jelen a politikai gondolkodásban, egészen Barankovics István fellépéséig.[3] A „bűvő patak” vonala azonban jól kirajzolódik: Deák Ferenc, Eötvös József liberális katolicizmusától Prohászka Ottokár és Giesswein Sándor szociális és demokratikus keresztény politikáján át a két világháború közötti katolikus tömegmozgalmakon keresztül vezet az út a Barankovics István nevével fémjelzett modern, európai kitekintésű kereszténydemokráciáig.[4] A gondolat kommunizmus előtti tetőzése mindenképp Barankovics nevéhez köthető.[5]

A kereszténydemokrata gondolkodás dogmatikája

A kereszténydemokráciának, mint ideológiának alapvetően három, illetve négy forrása van. Az első ezek közül maga a Szentírás. A második – főként a katolikus tradíciójú országok és az ott létrejött kereszténydemokrata politika erőik esetében – a római pápák enciklikái, kezdve az 1891-ben megjelent Rerum

novarum-tól – melyben XIII. Leo pápa megvédte a dolgozók jogait – VI. Pál Populorum progressio-ján át II. János Pál Centesimus annus-áig. Számos enciklika foglalkozott az egész emberiséget érintő társadalmi kérdésekkel. A harmadik forrás a keresztény humanizmus és a filozófia.[6]

A kereszténydemokrácia dogmatikájának főbb vonásai előtt fontos hangsúlyoznunk, hogy a kereszténydemokrata gondolat nem tekinthető egységesnek. Bár a világ különböző pontjain kialakult kereszténydemokrata erők ugyanazokat a forrásokat tartják „kiindulópontnak”, mégis, a helyi sajátosságok, az eltérő társadalmi és gazdasági, illetve kulturális feltételek miatt olykor eltérő megoldásokat, elméleti és gyakorlati következtetéseket találunk. Mindazonáltal jól kitapintható egy közös ideológiai minimum, amely – véleményem szerint – mindegyik kereszténydemokrata erő számára vállalható és vállalt minimum. Hét pontban összegzem az általam legfontosabbnak tartott sajátosságokat, a kereszténydemokrácia „dogmatikáját”:

dár 80 éves. Budapest. ELTE BTK. 2009. 153-166 oldalak, ORBÁN, Viktor: Az európai kereszténydemokrácia értékeiről. In Magyar Szemle. XII. folyam, 5-6 szám (2003. június), SEMJÉN, Zsolt: A magyar kereszténydemokrácia elvei. In Konzervatív alternatíva. Batthyány Lajos Alapítvány. 1996. 32-39 oldalak, KAISER, Wolfram: Christian Democracy and the Origins of European Union. Cambridge University. Cambridge. 2007. ARBOL, Niels: A kereszténydemokrácia Európában. Barankovics István Alapítvány. 1995.

[2] A magyar fejlemények egy a Nyugat-Európában is lezajló folyamat részének tekinthetők. A II. világháború befejezését követően egyre másra alakultak, illetve erősödtek a kereszténydemokrata pártok: céljuk az antifasiszta és demokratikus újjáépítés volt. Fontos azonban megjegyezni, hogy a kereszténydemokrácia jellemzően kontinentális fogalom (angolszász területen sohasem honosodott meg, illetve vált jelentőssé). A mozgalom európai megerősödésének az „érintetlenség” túl – a kereszténydemokraták nem „barapultak” be, sőt, az esetek döntő többségében komoly ellenállást fejtettek ki a fasiszmu-

sal szemben – fontos szerepe volt annak a ténynek is, hogy a háború után megnőtt a vallás szerepe (az emberek támaszt kerestek, és ehhez a kereszténydemokrata gondolatot kélelesen illeszkedett).

[3] GERGELY, Jenő: A kereszténydemokrácia történetéhez Magyarországon. In HÁDA, Béla – MAJOROS, István – MARUZSA, Zoltán – PETNEHÁZI, Margit: Két világ kutatója. Urbán Aladár 80 éves. Budapest. 2009. 153. oldal.

[4] A gyökerek is jól detektálhatóak: a nyugat-európai liberális katolicizmus, az alkotmányos parlamentarizmus politikai demokráciája, valamint a XIII. Leó pápa munkálodása eredményeként megerősödő „keresztény szociális gondolat”. Minderről bővebben lásd Gergely Jenő fentebb hivatkozott tanulmányának bevezető oldalait.

[5] Barankovicsnak konkrét elképzelései voltak pártja (Demokrata Néppárt) helyének meghatározásában: azt nem tekintette – Mindszenty József bíborossal ellentétben – a katolikus hierarchiát kiszolgáló szervezetnek, sokkal inkább világnézeti pártként határozta meg azt,

1. Egyetemesség – szubszidiaritás

A kereszténydemokrácia esetében – éppen az egyetemes keresztény értékek, illetve a katolicizmus „katolicitása”, egyetemessége miatt – a transznacionalista attitűd magától értetődő (ez azonban nem jelenti a nemzethez kötődés tagadását). Ebből fakad e gondolkodás nemzetközisége, a globális problémák iránti érzékenysége. Többek között ezzel magyarázható, hogy a kereszténydemokraták mindig is nagy jelentőséget tulajdonítottak az Európai Uniónak és az ENSZ-nek. Ma is ott találjuk őket az egyesült Európáért folytatott küzdelem élvonalában.

Az egyetemesség elvével összefüggésben azonban fontos megemlíteni a szubszidiaritás elvét is. Ez az, ami az egyetemesség elvét hatékonyvá teheti, és amely elvnek a kereszténység történetében szintén komoly hagyománya van. Nem véletlen, hogy ez az elv az és a tagállamok közti hatáskörmegosztás egyik legfontosabb alapelvevé vált. A kereszténydemokrácia – ugyancsak a szubszidiaritás eszméjéből kiindulva – vallja a decentralizáció fontosságát is. Mindkettőnek komoly teológiai és politikai filozófiai gyökerei vannak, kezdve az ember teremtett voltától, a társas jellegén át, a szabad együttműködés és szerződés-kötés elvéig.

2. A keresztény perszonalizmus eszméje

A liberalizmus individualizmusától eltérően a kereszténydemokrácia középpontjában a személy-központúság áll. Ez a fajta személy-központúság az egyénnek és a társadalomnak egy másfajta viszonyát jelenti a liberalizmusnak az egyénközpontúságához, illetve a szocializmusnak az egyént elnyomó viszonyfelfogásához képest. Ez a perszonalizmus keresztény gyökerű – alapja az, hogy az ember az Isten képmására teremtett –, ellentétben áll az individualizmussal, mivel ez figyelembe veszi az egyént körülvevő közösségeket, és az a közösség és a személyek közötti közös felelősséget hangsúlyozza.[7] A kereszténydemokrata gondolkodásban a társadalom azért van, hogy az egyén fejlődését lehetővé tegye. Ezzel összefüggésben vallja az állam korlátozott szerepét is, továbbá, a kereszténydemokrata gondolkodás vallja a „természetes” közösségek – mint amilyen a család, illetve a különböző egyesülések világa – a meghatározó szerepét.

3. Szolidaritás

A szolidaritás, a testvéri és felebaráti szeretet szintén elsődleges fontosságú a kereszténydemokrata, illetve a keresztény-szociális gondolkodásban. Alapja a jézusi evangélium felebarát-szeretete, amely jelenti a másik javára végzett cselekvés fontosságát, politikai értelemben – tágabb kontextusban – a közjó előmozdítását. Fontos, hogy ennek a szolidaritásnak mindig a közjóra kell irányulnia.

A szolidaritás szintén – többek között – a fentebb hangsúlyozott perszonalizmusból táplálkozik. A személy-központúság, a teremtett ember és annak méltósága, az embernek ekként vallott felfogása mélyebb és szentebb felfogása az emberi életnek. Mindez pedig nem csak a közösséghez való viszonyulás esetében jelent eltérést az individualizmushoz képest, de az egyén (személy) méltóságával, jogaival, kötele-

zettségeivel és lelki szükségleteivel kapcsolatban is.

4. Vallásszabadság

A vallásszabadság különösen is fontos a kereszténydemokraták számára. Ez egyrészt jelenti az ember szabad választását a hitben, de jelenti azt is, hogy a vallását mindenki szabadon gyakorolhatja. Ez a fajta szabadság pedig jelenti a hívő emberek megnyilatkozásának a lehetőségét is az élet legkülönfélébb kérdéseinek vonatkozásában, beleértve a közélet, a politika világát is. Ebben az értelemben sem tud „magánügy” lenni a vallás. A demokratikus viszonyok közepette – a polgári politikai kultúra és a részvételi demokrácia sajátosságait is szem előtt tartva – a polgár – a lelkiismereti szabadság jogával is élve – teljesen természetes, hogy a saját hitének, illetve meggyőzésének megfelelően alkot véleményt, vesz részt akár a közélet kérdéseinek a megvitatásában is, függetlenül attól, hogy az a hit, illetve meggyőzés milyen megalapozottságú.

A vallásszabadság ügye fontos más alapjogok érvényesülése szempontjából is! Azokban az országokban, ahol ez a jog sérül, a legtöbb esetben a többi alapjog megélése is csorbát szenved. Mindezt jól mutatják az Egyesült Államok Religious Report-jai, az egyes államokat bemutató vallási jelentései.

5. Egyenlőség

Az embert Isten teremtette, és minden ember egyszeri és megismételhetetlen. Isten teremtményeiként pedig egyenlők, még akkor is, ha képességeit, vagy éppen tehetőségüket tekintve nem egyformák. Maga Barankovics ekképp érvel: „A kereszténység sohasem képviselt olyan hivatalos tanítást, amely az egyenlőség ezen eszményével összeférhetetlen volna. Magán az egyházon belül sohasem állított fel sem születési, sem vagyoni feltételeket. Hierarchiájának legfőbb méltóságára gyakorta legkisebb gyermekeit szólította. Alapítója egy ács volt. Első pápája paraszthalász a Tibériás tavánál és a legteljesebb hűbéri arisztokrata uralkodó korszakában legkitűnőbb és leghatalmasabb főpapja VII. Gergely volt, egy toscanai ácsnak a fia.”[8]

A protestáns teológiai hagyományban – nem utolsósorban az egyetemes papság elvének köszönhetően – mindez talán még inkább tetten érhető. Mindennek komoly hatása volt a politikai kultúra formálódására is. Európa és az Egyesült Államok esetében – a lutheri és a kálvini, de még inkább az anabaptista, mennonita és kvéker felekezetek hatásaként – ez egyértelműen kimutatható.

6. Kritikai attitűd

A kereszténydemokrata gondolatnak fontos része a kritikai attitűd is. A kereszténydemokraták hívei a vitának. Ez a fajta magatartás – az Isten szuverenitását elismerő hittel karöltve – az önkényuralommal szembeni immunitást is jelenti. Ebben az értelemben a kereszténydemokrata gondolkodás sajátja a józanság is. A demokratikus viszonyok között a kritikai attitűdnek különösen is fontos szerepe van: a politikai kultúra,

még hozzá olyan pártként, amely keresztény elveken alapul és önálló arcullattal rendelkezik. Fontos hangsúlyozni, hogy főtitkárként éles határvonalat kívánt vonni a Horthy-korszakot meghatározó keresztény pártok, valamint az általuk képviselt politika, illetve pártja politikája között. Ő maga hangsúlyozta: „A Néppártnak nincsen múltja, hiszen mindaddig sem a hatalom kialakításának, sem gyakorlásának felelősségében még közvetve sem osztozott...” (BARANKOVICS, István: Keresztény demokrácia. Mit akar a Demokrata Néppárt? Budapest, 1947. In: BALOGH, Sándor – IZSÁK, Lajos: Magyarországi pártprogramok 1944-1988. Sorozat szerk.: GERGELY, Jenő. Eötvös Kiadó. Budapest. 2004. 164-165 oldalak).

[6] Fontos azonban megjegyezni, hogy itt nem az ún. autonóm humanizmusról van szó, hanem az ún. keresztény humanizmusról, vagy, ahogy azt korábban nevezték: az ún. „északi humanizmusról”. Ez a humanizmus számol Isten jelenlétével.

[7] E helyen nem a francia eredetű 20. századi filozófiai irányzat perszonalizmusának felfogására építtek, hanem a keresztény felfogásból eredeztethető személy-központúságra.

[8] KOVÁCS, K. Zoltán – GYORGYEVICS, Miklós: Híven önmagunkhoz. Barankovics István összegyűjtött írásai a kereszténydemokráciáról. Barankovics Akadémia Alapítvány. Budapest. 261. oldal.

a demokrácia világát jellemző vitakultúra erősödését segíti, a korábbi évtizedek, évszázadok ún. kinyitkozttatás központú politikai diskurzusával szemben.

7. *A pluralista társadalom, mint érték*

A kereszténydemokrata gondolkodás sajátja a társadalom közösségek közösségeként való felfogása. Ennek a felfogásnak a mélyén pedig két alapelv húzódik meg: egyrészt a már korábban említett szubszidiaritás, másrészt a „természetes” társadalmi csoportok létének a tiszteletben tartása. A család, a vállalatok, a szakszervezetek, a különböző egyesületek, a gyülekezetek, a helyi közösségek mind-mind olyan értékei egy társadalomnak, amelyek védelemre szorulnak, és amelyek bizonyos fokú autonómiája a kereszténydemokrácia gondolatvilágában megkérdőjelezhetetlen. Mindennek az antropológiai vonatkozása is egyértelműek: ezek azok a közösségek, amelyekben az ember megélheti hitét, amelyekben élni tudja az életét, és amelyek a formálódás, a szocializáció szempontjából is meghatározóak egy ember életében. Ráadásul ezek a közösségek komoly megtartó erővel is rendelkeznek.

Természetesen további „ideológiai mozzanatok” is megemlíthetők lennének – pl. a szabadság sajátos értelmezése –, illetve olyan „programpontok”, amelyek a legtöbb kereszténydemokrata politikai erő által közösen vallottak (pl. abortusz elítélése), itt és most azonban csak a fentebb említettekre szorítkoztam. A fentebb említett értékek és sajátosságok mindegyike fontos a modern ember és a modern politika számára.

Perszonalitás és politika

KISS MÁRIA RITA (2013)

Kik is vagyunk valójában? Individuumok, a közösségben feloldódott arctalan emberek, vagy a vezér irányításának alárendelődő irracionálisan cselekvő tömeg részei, netán – ahogy az egyház társadalmi tanításában áll – Isten képmásai? Cikkünk a kereszténydemokrata társadalom és politikaelmélet fundamentális fogalmát, a perszonalitás elvét mutatja be. Választ keresünk arra is, hogy ez a személy-elvű megközelítés hogyan viszonyul a liberalizmus és a szocializmus emberről alkotott felfogásához. Áttekintjük a fogalom alakulásának hátterét és azt, milyen társadalmiszervezési elvek következnek az ember Isten képmás voltából.

A perszonalitás a modern kereszténydemokrácia emberről vallott felfogása, antropológiai alapállása. A személyiség-elv szerint az ember nem pusztán biológiai és szociális, hanem spirituális és erkölcsi lény is, akinek adott az erkölcsi döntés szabadsága, és az önreflexió lehetősége. Isten képmása, akit emberi méltóság, valamint az ezeket garantáló jogok illetnek meg. A kereszténydemokrácia az emberre, mint szabad és autonóm teremtményre, de ugyanakkor mint társas lényre is tekint, aki a közösségben, a „mások általi létben” válhat csak igazán emberré. Az alapelv tehát miközben a többiek felé megnyíló én és a személyes kapcsolatok világának fontosságát hangsúlyozza, nem oldja fel az egyént a kollektivitásban, nem feledkezik meg a személynek kijáró szabadságról sem. A kereszténydemokraták ebből az antropológiai alapállásból kiindulva egy személyközpontú társadalomban és politikai rendszerben gondolkodnak.

A politikai eszmék antropológiai alapállásának tartalma általában közvetlenül hat a jó társadalomról vallott elképzelésükre és a hozzájuk vezető utat jelentő társadalmiszervező elvek tartalmára. A liberalizmus egy optimista emberképből, az emberi ráció végtelen fejleszthetőségébe vetett axiómájából jut el az individuum szabadságának abszolutizálásáig és ezen keresztül az ismert liberális szervezőelvekig. Vele szemben a totalitarizmus úgy tekint az emberre, mint aki eredendően önálló, igényli a vezér hatalmának való alávetettséget, hogy aztán az irányzat ezzel igazolja majd a társadalmi öntevékenységet megbénító hatalmi struktúrákat. A kommunizmus viszont a közösségi szempontokat nagyítja fel irreális mérték-

ben és teljesen aláveti az egyént a kollektívizmus elvének.

A kereszténydemokrata személy fogalom a szélsőségek közötti középutat jelenti. E felfogás egyén és közösség kölcsönös felelősségén alapul: a társadalom azért van, hogy az egyén fejlődését lehetővé tegye, ugyanakkor a másik oldalról az egyén léte is a társadalom javát – azaz közjót – kell, hogy szolgálja. Hasonló kölcsönhatás figyelhető meg a szabadságfogalom esetében is: a szabadság minden személyt megillet, de a saját szabadságával mindenki csak úgy élhet, ha elismeri mások szabadságát, sőt elősegíti azt. Mind-ebből az következik, hogy a társadalomban nemcsak természetes a nézetek, felfogások sokfélesége, de az is, hogy az emberek szabad önkifejezését tolerálni kell.

A perszonalitás alapelve a modern kereszténydemokráciában három forrásból, a személy fogalom (egyéb-ként ökomenikus) teológiai gyökereiből, az egyház társadalmi tanításaiból és a XX. század első felében kialakuló, szintén vallási hátterű perszonalista társadalom és államelméletből táplálkozik.

A személy fogalom a teológiában és az egyház társadalmi tanításában

A katolikus egyház társadalmi tanítása sem választható el az emberről szóló keresztény tanítástól. A keresztény filozófusok közül Szent Ágoston hangsúlyozta elsőként, hogy az ember nemcsak gondolkodó lény, hanem szeretni, dönteni, cselekedni képes személy. A szentírás antropológiája szerint az ember Isten képmása, feladata a világ átalakítása és a személyes szabadságra való felszabadulás.

Az egyház társadalmi tanításban a személy elv változatlan, ám különböző korokban más és más aspektusára helyeződött a hangsúly. Kezdetben az ipari forradalom nyomán keletkező munkásnyomor, majd a perszonalitást a kollektívizmus börtönébe záró kommunizmus kritikája állt a fókuszában. A második világháború után megjelent benne egyféle kapitalizmuskritika és a fogyasztói életideál bírálata, az emberi jogok hangsúlyozása, míg napjainkban a közjó – szubszidiaritás – szolidaritás fogalmaival való összefüggései kerültek előtérbe.

XXIII. János pápa a személy Isten képmás voltából vezette le az emberi méltóság fogalmát, amire az 1963-as *Pacem in terris* szociális enciklikájában felsorolt emberi jogokat alapozta. Az enciklika – melyet az emberi jogok kiemelkedően fontos katalógusának tekinthetünk – kimondja: „az embernek joga van az élethez, joga van testi épségéhez, joga van mindazokra az eszközökre, melyek szükségesek a tisztességes élet éléséhez”. Ezeket 1965-ben a II. vatikáni zsinat *Gaudium et Spes* kezdetű konstitúciója is rögzítette. A dokumentum többek között leszögezte: „Igazságos társadalom csak az emberi személy transzcendens méltóságának tiszteletben tartása mellett valósítható meg. A társadalom végcélját az ember jelenti, akiért létrejött: a társadalmi rendnek és fejlődésének tehát mindig a személy javára kell irányulnia, ugyanis a dolgok rendjét kell a személyek rendjéhez szabni, nem pedig fordítva...”

A perszonalizmus II. János Pál enciklikáiban került részletes újrafogalmazásra. A pápa *Laborem exercens* kezdetű 1981-es enciklikájának fő üzenete a munkához való jog igazolása, mert a személyiség a munká-

ban, az alkotásban teljesebb ki leginkább. Az 1987-es *Sollicitudo rei socialis* (SRS) a szociális ügyek szorgalmazását jelöli meg leglényegesebb feladatnak, végül pedig a *Rerum novarum* centenáriuma kiadott *Centesimus annus* (1991) kijelenti, hogy az ember méltóságát egyaránt veszélyezteti a kapitalizmus és a szocializmus, alternatívaként pedig velük szemben a személyközpontú társadalom képét fogalmazza meg. II. János Pál társadalmi tanításának talán legfontosabb jelenkori üzenete, hogy a modern társadalmak miként veszélyeztetik a perszonalitás érvényesülését és vezetnek az ember istentől kapott küldetésének elhanyagolásához. Az enciklika szerint az ember személy voltát vonjuk kétségbe:

- (1) ha megtagadjuk tőle, hogy megismerhesse és szabadon kövesse az igazságot;
- (2) ha elfelejtjük vele hogy a társaságában élő többi ember is ugyanúgy személy, mint ő;
- (3) a materializmus és a fogyasztói kultúra abszolutizálásával;
- (4) ha megfosztjuk a három legfontosabb jogától: a magántulajdontól, az igazság megtalálásának és követésének jogától, vagyis a vallásszabadságtól, illetve a társulás jogától.

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia állásfoglalását e tárgyban az *Igazságosabb és testvériesebb világot* című körlevél (1996) fogalmazta meg: „A személy tisztelete, az emberi méltóság kijár minden embernek, bármennyire elesett réteghez tartozzon is, függetlenül attól, hogy az elesettség forrása a fizikai erő fogyatkozása, vagy a gazdasági és politikai hatalomnélküliség, a hajléktalanság vagy éppen az illetőnek erkölcsi fogyatékosága és bűnei. Az Egyház kiáll a kitesztottakért, a sehová sem tartozókért, síkra száll minden diszkrimináció ellen az esélyegyenlőség előmozdítása érdekében.”

A filozófiai perszonalizmus társadalom és államelmélete

A modern filozófiai perszonalizmus lázadás az embert eltárgyasító modern társadalmakkal szemben, válasz a modern kapitalizmusra és a XX. századi kollektívizmusra. Témái az emberi lét fundamentális kérdései. Az irányzat az emberre nem elsősorban biológiai és szociális, hanem spirituális lényként tekint. A perszonalizmus képviselői katolikusok (M. Mounier, M.I. Nédoncelle, R. Guardini, T. Steinbüchel, E. Brunner, P. Wurst, B. Casper), protestánsok (G. Gogarten és K. Barth), orosz ortodoxok – mint (Paul Evdokimov, Vladimir Lossky), de ide sorolható a zsidó Martin Buber is.

A perszonalista társadalomelmélet – mint ezt Mounier (1905-1950) filozófiája is jelzi – a kapitalista elidegenedéssel a közösségi forradalmat állítja szembe. „Csak abban a mértékben létezem” – mondja Mounier -, „amennyire más számára létezem. Létezni tehát annyi, mint szeretni.” A filozófiai perszonalizmus legkidolgozottabb formája Jacques Maritain (1882-1980) politikai filozófiájában található, amely a liberalizmus és a szocializmus antropológiájával való polémiaiban született meg. Maritain a két irányzatot „antropocentrikus humanizmusoknak” nevezte és megközelítésmódjukat leegyszerűsítőnek tartotta nem utolsósorban azért, mert a személyt (persona) kizárólag a materiális dimenzióban tárgyalják, meg-

fosztva őt spirituális lényegétől. Maritain szerint mindkét elmélet az emberi lét egy-egy fontos, ámde partikuláris elemét abszolutizálja: az individualizmus az egyén értékét, a kollektívizmus pedig a közösséget. A kettő között kiegyensúlyozó szerepet a perszonalizmusnak szánt. Érdeklődésének középpontjában az ember másik emberrel való viszonya áll, ugyanakkor számára az önmagában vett személy is olyan érték, ami sohasem oldódhat fel a közösségben, mint azt a kollektívizmus ideája hirdeti. Gondolkodásmódjának központi elemei a személyek természetes társulásai, a „szabadságból született intézmények”, amelyeknek az állam biztosítja a működési feltételeit. Az állam ebből következően mindig csak eszköz, soha nem lehet cél. Az állam feladata a személyi kiteljesedés szolgálata, más szóval a közjó (a bonum commune) előre vitele. Ideálja egy olyan demokratikus politikai rendszer, mely pluralista, alulról felfelé építkezik és – meghaladva a modern szekularizált társadalmakat – képes egy személyközpontú, az igazságosságosság politikai erkölcsi parancsát érvényesíteni képes politika gyakorlati megvalósítására. Maritain egy olyan pluralista társadalomban gondolkodott, ahol a különféle humanizmusoknak egyaránt van létjogosultsága, nem utolsó sorban a haladó szellemben megújult katolikus gondolkodásnak is.

Demokratikus perszonalizmus: a személy-elv érvényre juttatásának politikája

Amennyiben továbblépünk a demokráciának azon a felfogásán, hogy az nem több, mint a politikai döntéshozatal rendje és az elitek kiválasztásának módja, akkor a demokráciák sajátos jelzőket kaphatnak annak függvényében, hogy milyen emberi és társadalmi célok szolgálatában állnak. Ennek értelmében szokás beszélni pluralista-, liberális-, szekuláris demokráciákról. A kereszténydemokraták egy olyan alternatív demokratikus berendezkedést vizionálnak a jelenleg is válságjelenségeket produkáló szekuláris demokrácia helyett, amely a jelenleginél jobban szolgálja és teszi lehetővé a személy-elv kiteljesítését a társadalmi gyakorlatban. A kereszténydemokrata perszonalista demokrácia, az önérdékkövető liberális demokrácia helyébe alapértékként az emberek közötti együttműködést állítja megújítva ezzel annak morális tartalmát. Ahogy Gerge Pell, Sidney érseke fogalmazott 2004-ben, a perszonalista modell „... a demokrácia újraalapítása arra a tényre, hogy szükségünk van másokra és szükségünk van arra, hogy ajándék legyünk másoknak.”

Egy személy-elven alapuló demokráciában első számú erkölcsi parancs az emberek méltóságának tiszteletben tartása, amiből mind az állam, mind a társadalom tagjai felé kötelezettségek származnak. A perszonalista demokráciában az állami közpolitikáknak a közjót és nem a magánérdeket kell szolgálnia. Mivel a kapitalizmus gazdasági racionalitása nem vezet el a társadalmi igazságosság érvényesüléséhez, az államnak kell garantálni az emberi lét alapfeltételeit. Csak ez az állapot képes ugyanis biztosítani azt, hogy az absztrakt emberi jogok alanyai a gyakorlatban ténylegesen is élni tudjanak a jogok által garantált lehetőségeikkel, azaz meg tudják őrizni emberi méltóságukat. Másodsorban az államnak következetesen kell képviselnie az ember és a természetes emberi közösségek érdekeit a tőkével szem-

ben. Ez jelenti részben azt, hogy a perszonalista demokráciában a gazdaság embert szolgáló értékteremtés és nem elsősorban a pénzt szolgáló haszonforrás kell, hogy legyen, másrészt pedig azt is, hogy az államnak részt kell vennie a kirívó társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében. A személy méltóságának elvéből következik harmadsorban az is, hogy az államnak tiszteletben kell tartania az öntevékeny szabad közösségek jogát arra, hogy autonóm módon maguk döntsenek és cselekedjenek, részt vállalva ezzel a közjó meghatározási folyamatában. A közjó és az emberi méltóság védelme ugyanis nemcsak az államra, hanem a közösség tagjaira is kötelezettségeket ró, ami viszont csak a szubszidiaritás viszonyai között valósulhat meg. Hasonlóképp kötelezi mindkét felet a sokféleség elfogadásának és a szolidaritásnak az elve. II János Pál Centesimus annus enciklikája így ír erről: „Amikor az ember nem ismeri fel önmagában és a másikban a személy értékét és nagyszerűségét, akkor megfosztja magát attól a lehetőségtől, hogy megfelelőképpen élje meg saját emberségét, és hogy a szolidaritás és a közösség jegyében olyan kapcsolatot hozzon létre másokkal, amelyre Isten teremtette. Az ember ugyanis szabad önatadása nyomán válik valóban önmagává.”

Felhasznált irodalom:

Beran Ferenc – Lenhardt Vilmos: Az Egyház társadalmi tanítása, Budapest, Szent István Társulat 2003.
 Centesimus annus. II. János Pál enciklikája, Farkas Péter: A katolikus egyház társadalmi tanításának alapelvei és gyakorlati alkalmazásuk
 Farkas Péter: A szeretet civilizációjáért 2012., A II. Vatikáni Zsinat GAUDIUM ET SPES kezdetű lelkipásztori konstitúciója az Egyháztól a mai világban, Igazságosabb és testvériesebb világot, MKPK 1996.
 Magyar Katolikus Lexikon, Maritain, Jacques : Az igazi humanizmus 1936., Szalai Ákos: II. János Pál és a perszonalizmus társadalmi tanítása. Konzervatórium. 2011. 04.30.
 Turchany, Guy: A perszonalizmus és eredete

A keresztény kisebbségek esélyei a Közel-Keleten

MIKLÓS PÉTER (2013)

Ferenc pápa nemrégiben kijelentette: a Közel-Keleten is tiszteletben kell tartani – felekezeti hovatartozástól függetlenül – mindenkinek az emberi méltóságát és biztosítani kell számára a vallása gyakorlásának szabadságát. Az etnikai és felekezeti konfliktusokkal roppant mód megterhelt térségben – ahol az iszlámnak, a kereszténységnek és a judaizmusnak is iránya van jelen – a keresztény közösségek különös sorsú történelmi kisebbséget alkotnak. Ha pedig az egymás elleni küzdelemben elpazarolt emberi és anyagi erőforrásokat a közös építkezés szolgálatába állítanák, a különböző kultúrák együttműködése mind gazdasági, mind politikai, mind kulturális értelemben (ismét) centrummá tehetné a régiót.

Ferenc pápa novemberben fölszólalt a katolikus egyház Keleti Egyházak Kongregációjának plenáris ülésén. Az egyházfő beszédében hangsúlyozta: a Közel-Keleten is tiszteletben kell tartani – felekezeti hovatartozástól függetlenül – mindenkinek az emberi méltóságát és biztosítani kell számára a vallása gyakorlásának szabadságát. Ferenc pápa – a Magyar Kurír tudósítása szerint – úgy fogalmazott, hogy „addig nem talál békére”, amíg a bármilyen vallású férfiakat és nőket méltóságukban sebeznek meg, ellopják jövőjüket és menekülsorsra kényszerítik őket.

Az etnikai és felekezeti konfliktusokkal terhelt közel-keleti térségben a keresztény közösségek különös sorsú történelmi kisebbséget alkotnak. A kereszténység ugyanis a Közel-Keleten alakult ki (hiszen Jézus működésének evilági színtere a Szentföld volt, tanításának vallási kontextusa pedig a zsidó vallási tradíció), majd a Földközi-tenger római impérium alatt álló partvidékén – elsősorban a görög nyelvi és kulturális hagyományokra alapozottan – elterjedve vált évszázadok alatt világvallássá. A közel-keleti kereszténység a harmadik századtól kezdve – több teológiai, illetve politikai törésvonal mentén – elkülönülten szerveződő entitás, amelynek azóta is folyamatos kultúra- és hitátadása szép példája a kisebbségi vallási kultúrák identitásalkotó és értékőrző közösségi funkciójának.

A térség keresztényeinek sorsa nem volt hányattatásoktól mentes az elmúlt másfél évezredben. Már a bizánci birodalom ortodox keresztény államvallása sem nézte jó szemmel a tőle eltérő teológiai tartalmakat – a Jézus isteni, illetve emberi jellegéről és természetéről sajátos nézeteket megfogalmazó nesztorianizmust és miafizitizmust – hirdető perzsiai, antiochiai szír és örmény keresztény csoportok működését. Később, az iszlám birodalmak korában, a térség keresztényeinek súlyos kirekesztésben és gyakran üldözésben volt részük.

A modernitásban, a tizenhetedik–tizennyolcadik században – egyrészt a nyugati (keresztény) nagyhatalmak expanziója, másrészt a katolicizmus hitteljesztő missziós tevékenysége nyomán – a keleti egyházak néhány közössége egyesült a római egyházzal. Az így létrejött keleti katolikus egyházak szertartásait és egyházfegyelmeiket tekintve megőrizték sajátos hagyományait (például az énekelte ősi liturgikus szövegek, a kontemplatív alapú miszticizmusra hajlamos keleti spiritualitás, a női papság stb. vonatkozásában), teológiailag és juriszdiskcionálisan azonban unióra léptek a katolicizmussal, azaz magukénak vallották a katolikus katekizmusban foglaltakat és elfogadták egyházfőjüknek Róma püspökét. (Ezen egyházi közösségek vezetőivel találkozott Ferenc pápa a Keleti Egyházak Kongregációjának konferenciáján.)

A keleti katolikus csoportok kapcsán fontos hangsúlyozni: az iszlám többség mellett élő keresztény minoritáson belül is kisebbségi csoportot alkotnak, hiszen csupán nem túl nagy töredékét teszik ki a térség keresztény lakosságának. Ráadásul a katolikus egyházat még inkább gyanakvással figyelik a politikai iszlám radikális hívei, mint a Rómától független ősi keleti keresztény felekezeteket. A római egyház internacionális jellege és a nyugati kultúrával való kvázi azonosíthatósága miatt ugyanis még inkább irritálja a vallásilag türelmetlen szélsőségeket. Nógrádi György professzor, biztonságpolitikai szakértő nemrégiben megfogalmazta: a közel-keleti átalakulásoknak – a radikális iszlám politikai erők pozíciószerezésének – a helyi keresztények lehetnek a legnagyobb vesztesei.

SzírIA körülbelül huszonkétmillió lakosságának nagyjából tíz százaléka keresztény (ezen belül ókeleti örmény, antiochiai szír, ortodox, keleti katolikus stb.). Ennek a milliós lélekszámú keresztény népességnek a vallási alapú szisztematikus üldözése (esetlegesen módszeres irtása), beláthatatlan következményekkel járna, ami csak növelné a térség politikai és gazdasági instabilitását. Nem véletlenül fogalmazta meg tehát Ferenc pápa a keleti katolikus főpapoknak: „nem törődhetünk bele, hogy a Közel-Keletet keresztények nélkül lássuk”.

A Közel-Keleten mind az iszlámnak, mind a kereszténységnek, mind a judaizmusnak számos – gyakran egymástól gyökeresen különböző hitbéli tanításrendszert megfogalmazó – iránya van jelen, így a régióban a társadalmak etnikai és konfesszionális alapokon szerveződő kisebbségi kultúrákból állnak. Szép példája volna a térség a multietnikus és multikulturális szemléletű együttélésnek, ha sikerülne az ottani politikai szervezetek valamennyijének levetkeznie az előítéleteket és a xenofób és kisebbségellenes komplexusokat.

A nyugati és keleti egyházakban egyaránt tisztelt Szír Szent Efrém (†373) diakónus, egyháztanító, csodatevő gyógyító egyik imádságában így foháskodik az embereket különbség nélkül saját képmására teremtő Istenhez: „Életem Ura és Uralkodója, / ne engedd hozzám a jóra való restség, / könnyelműség, pénzvágy / és megszólás szellemét! // Ajándékozd inkább szolgálódnak / a józanság, alázatosság, / állhatatosság és szeretet lelkét!”

Ha a közel-keleti vezetők megfogadnák a régi szíriai szent szavait, kerülnék a kirekesztést (a „megszólás szellemét”) és a mértéktelen pénzvágyat, helyettük keresnék a józanság, az alázatosság és a szeretet módzatait, könnyebb lenne megvalósítani a békét. S ha az egymás elleni küzdelemben elpazarolt emberi és anyagi erőforrásokat a közös építkezés szolgálatába állítanák, az eltérő kultúrák együttműködése mind gazdasági, mind politikai, mind kulturális értelemben (ismét) centrummá tehetné a régiót.

Egyházak értékei

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS (2013)

Motto: Hiábavaló hajnal előtt kelnetek, és késnetek a lefekvéssel, akik a fáradtság kenyerét eszitek, hiszen ő álomban is megad mindent annak, akit kedvel. (Zsolt 127, 2)

Könnyebb lenne, sokkal könnyebb a vallások vagy a kereszténység értékeiről beszélni és nem az egyházakról. A hagyományos intézményekkel szembeni általános bizalmatlanság korában és a velük szemben gyakorolt aktív média-kritika közegében eleve hátrányból indul az, aki egyházak értékeiről törekszik szólni. A kisebb egyházak szerencsésebbek etekintetben, mert ismeretlenségük, történetük kurtasága és politikai pehelysúlyuk miatt az ártatlanság hangulatát árasztják. A nagy keresztény egyházak ellenben, a katolikus, a református és az evangélikus minden bűnnel vádolható, és valóban megjárta már a gazdasági és politikai poklok összes bugyrát. S mégis, mindezek dacára intézményeiket igényli a társadalom: az egyházi kórházak, öregek otthonát, szociális segítő centrumokat – és iskoláikat nem különben. A vádak és igények feszültségében kell megtalálni a megfelelő szavakat. S nem mindegy, milyeneket. Ugyanis könnyű lenne megmaradni a valláskutató pozíciójában, akinek pusztán az a feladata, hogy gondosan és szakszerűen gyűjtsön adatokat, majd ezeket korrekt összefüggésekbe vonva tárja az érdeklődők elé. Érintettként azonban tudván az adatok sűrű szövésű függönye mögötti tereket, a kívülről figyelő magabiztossága megbicsaklik, amikor kutatásának tárgya mögül ismerős arcok bukkannak elő, akik között zajlik élete, s akiken kívül lenni már nem lehet. Egyre inkább meg vagyok győződve Cipriánról, a negyedik század püspökének igazságáról, aki azt mondta: extra ecclesiam nulla salus est, az egyházon kívül nincs üdvösség. Nem az egyházi adóról mondta ezt, s nem is a püspökökről, hanem arról a közösségről, amely megtart a hitben, hogy amikor állsz, el ne essél.

Előadásomban ezt a nehezebb utat választottam, nagy egyházakról beszélek, és nem rejtem véka alá érintettségemet, sem kétségeimet, sem meghatódottságomat. Azért sem mert úgy remélem, hogy ezzel a megközelítéssel osztozhatom a katolikus iskolák tanárainak közösségében, az ecclesia e speciális rétegében, akiknek hűsége és igényessége mellett egyaránt tisztelem tanácstalanságát és kétségeit. S már ezen a korai

ponton hadd emeljem ki mindjárt, most ez a közösség jelenti számomra az egyházat, s nem valami másik, valami hatalmasabb, valami fölöttünk tornyosuló, valami maxima, amit soha el nem érhetünk, s amire plátói kielégítetlenséggel folyton csak vágyhatunk. Nekünk magunknak, a családuknak, a baráti körünknek, a ránk bízott tanítványoknak lehet értékeket hordozó egyháznak lenni és látszani. Mindaz, ami az egyházból rajtunk kívüli érték és jelenlét, az elsősorban arra emlékeztet, amivel magunk is rendelkezünk.

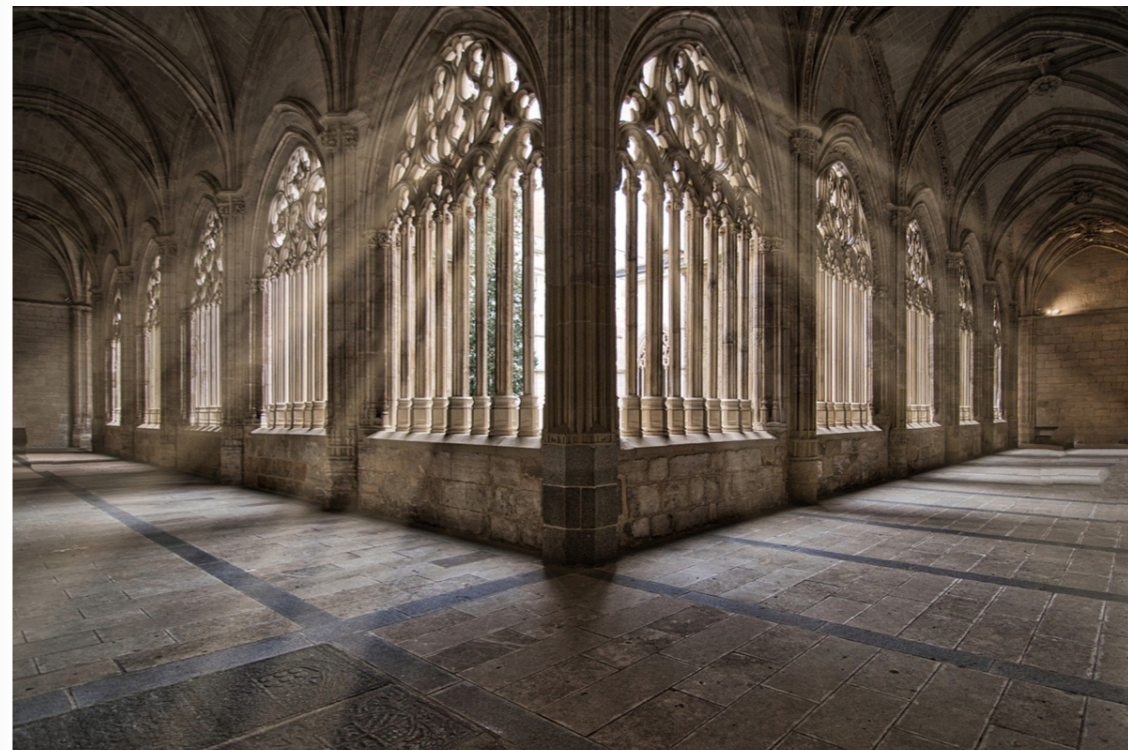
Teljesítmény és kegyelem

Kezdjük mindjárt a teljesítménnyel, az erkölcsi hősiesség és a hétköznapiakban bemutatott hűség áldozatával. A kereszténységről sokan úgy tartják, hogy a szorgalom vallása, úgy általában véve, s kiemelt esetekben a mártíriumé, az élet gyors léptékű feláldozásáé. Ha Jézus életére tekintünk, aki a nyilvánosság előtt összesen három esztendőt töltött el, s ez alatt átadta atyjának, az Istennek egyetemes meghívóját, rövid élete végén pedig a kereszthalál kapuján át lépett az örök üdvösségbe, akkor valóban gondolhatjuk, hogy a kereszténység nem ér rá. A világ rettenetes viszonyaival szemben az üdvösség jó hírének terjesztése és bemutatása, a korrupt közösségekkel szemben a tiszta viszonyokra épült közösség kontrasztjának állítása, ezek és mások folytonos erőfeszítést, koncentrációt és önzetlenséget követelnek. Szentjeinkben – Max Weber szavával élve – a vallási akrobatákat tiszteljük, akik életükben erkölcsi csúcsteljesítményre voltak képesek.

Miközben azonban fejet hajtunk a keveset alvó, mindig szorgoskodó, magáról megfélelmező szentek előtt, több mint megnyugvással olvashatjuk a Biblia jeleneteit, ahol pihenésről, alvásról van szó, ahol éppen nem az emberi teljesítmény, hanem az isteni meglepetés áll a középpontban. Jákob fáradtan rogyott le egész napos vándorlása estéjén, éppen csak feje alá igazított egy követ, hogy a sivatag bogarai ne másszanak a fülébe, s már aludt is. Az Úr pedig nem nappal, amikor vándorolt, hanem éjjel, álmában jelent meg neki. „Álmában azt látta, hogy egy létra áll a földön, a teteje pedig az eget éri, és Isten angyalai fel és le járkálnak rajta. Az Úr a létrára támaszkodott, és azt mondta neki: »Én vagyok az Úr, atyádnak, Ábrahámnak Istene és Izsáknak Istene!» (Ter 28, 11-12)

Sámuel a templomban alszik mesterével együtt, s az Úr álmában szólítja háromszor is. (1Sám 3, 9-11) S amikor Jézus az Olajfák hegyén vért verítékezve hozza meg döntését, hogy ajkához emeli sorsa keserű kelyhét, a hozzá legközelebb álló tanítványai alszanak, de ő mégsem rázza fel őket.

A kereszténység vallása a minden Istenei múlik és a minden rajtunk múlik egyensúlyával kísérletező vallás. Amikor az újkori katolikus egyház a XVI. században azt a látszatot keltette, mintha megvásárolható lenne az üdvösség, a reformáció tüstént hangos szóval hirdette, egyedül Krisztus és nem az egyház, egyedül a kegyelem és nem az emberi teljesítmény juttat a megigazulásra. Majd amikor az üdvösséggel kapcsolatos teljes kiszolgáltatottságot a reformátori lelkiület a világban végzett munka szorgalmával próbálta ellensúlyozni, annyira elfáradt, hogy a XVIII-XIX. században jönnie kellett az érezni és táncolni képes

romantikának, s jönnie a megújulásnak, Isten csodatévő és hatékony jelenléte ünneplésének a protestáns szekták köreiben. A kegyelem is túlhangsúlyozható. Sokan vannak, akik a kereszténység ajándékait elsősorban a papságban, a teljesen Istennek szentelt életben, még inkább a világ minden kísértésétől elforduló szerzetességben jelölik meg. Nagy kísértés a világban végzett munka és a vallási cselekmény szembe állítása, sőt egymás ellen fordítása. Mintha az egyház azt követelné, hogy sebtiben végezzük el a földi dolgok rendbe tételét, hogy aztán odaborulhassunk szent tétlenségben a minden kegyelem forrásához, bűnbánóan, feloldozásért esdekelve. Joseph Piper német skolasztikus teológus egyik kiemelkedő művében foglalkozott e szembeállítás téves voltával. Nem arra törekedett, hogy két térfélre helyezze a munkaidőt és a szabadidőt, és a kontemplációt szentté avatva pusztán megengedő módon beszéljen a szenttől elrabolt munkaidőről. Ellenkezőleg, a Muße-t, a merengést, magával a kultúrával azonosította, amely a kultuszban gyökeredzik. A kultúra ápolása teszi lehetővé, hogy egyáltalán értelmes időnk lehessen, értelemmel telített életet élhessünk. A munka és a szabadság annak kifejeződése, ahogyan birkózunk időnk végességének tudatával. Az ilyen felfogásban a munka nem robot és a szabadidő nem élvezetkon-

zum. Dialektikus ellentétpár inkább. A kultúrát fontosnak tartó ember arra törekszik, hogy a munkája is kontempláció legyen, miképpen szabadideje sem pusztán a munkától való mentesség, hanem a kontempláció másik formája. Az egyház olyan tér, amelyben megfér a szent céltalanság, az értelemkereső tétlenség, a lassú merengés. Közösség, ahol fellebben a titok fátyla, a szabadság a véges időben.

Az egyházak tehát olyan közösségi terek, ahol megtapasztalhatóvá válik mindaz, ami a saját erőbevetésén túl mutat. S ez az a tapasztalat, amit a teológia kegyelemnek nevez, s ami értelmezést kap az egyházi hagyományban folyamatosan fogalmazódó krisztusi mátrixban. Vagyis a nyelvnél tartunk és a nyelv mentén kell tovább haladnunk.

A kimondhatatlan kimondása

A keresztény hittartalmakkal és általánosabban a vallási tartalmakkal kapcsolatosan egész Európában, s itt Magyarországon különösen is megtapasztalható egyfajta aphasia. Az egykor még mondott szavak elhalkulása, az egykori bizonyosságok tétovasága. Talán nem olyan nagy túlzás, amit Szilágyi Domokos fogalmazott meg az A próféta c. versében, miszerint „Az ígét, az ígét azt elfeledtem”. Filozófusok és teológusok egyaránt érzékelik és kommentálják, hogy ma már nem annyira Isten haláláról kell beszélni, hanem Isten halálának haláláról, arról, hogy nem elfeledtük Istent, hanem azt is elfelejtettük, hogy elfelejtettünk valamit; a kereszténységben feledésbe ment maga a szó, a nyelv, az ige – kicsi és nagy „I”-vel egyaránt. Számos történelmi és politikai okot sorolunk fel, amikor erről az istenhiányos kultúráról beszélünk, s ha az egyház a mi közösségünk, akkor – ha nem is büszkén, de bátran – megvallhatjuk, nem is olyan egyszerű áttörni a diszkréció falait, s még kevésbé egyszerű megvallani a saját vallásunkkal kapcsolatos aphasiákat. Mindezt nem tagadva egy másik dimenzióra szeretnék inkább koncentrálni, a titokéra és a nehezen megtalált szavak által teremtődő közösségére, ami az egyház, a mi egyházunk. Az isteni igazságok ugyanis rejtőzöek, szemérmesek. „Isten rejtelem” – írja Babits. A fejünk fölött szelíden szárnyaló Lélek nem kaparintható meg egy ügyes ugrással, s nem rántható fejünkre, szívünkre – talán ki is égetné azt. Isten nem tolakszik igéjével, hol nyögicsél egy jászolban, hol hétköznapi a Jákob kútjánál, s hol egészen elhalkul az Olajfák hegyén. A történelmi és politikai zsákutcák mellett, s azokon fölül sokkal fontosabb a kereszténység örömezetével kapcsolatos aphasiát az ember és az Egészen Más közötti dialógus alap esetének tekinteni. S esetleg belerészedni abba a feltételezésbe, hogy Isten is keresi a szavakat, amiket éppen itt és éppen most és épp nekünk kell elmondania, mert ő maga is viszolyg az evidenciák zárt mozdulatlanságától, s mert éppen időtlensége alapján tudja, hogy minden pillanat lehet a felismerésé, s lehet a még soha nem mondott szavak váratlan megtalálásává.

Az egyházat, elsősorban a katolikust gyakran vádolják tudomány-ellenességgel, továbbá sokak számára a sötét középkor és inkvizíció állandó és megkérdőjelezhetetlen értelmező kategória, aminek segítségével helyre teszik az ismeretlent, kirekesztik azt, amivel nem könnyű megbirkózni. Az egyház azon-

ban tanuló intézmény, az ecclesia docens éppúgy ecclesia discens is. Jézus tanítványai arámul beszéltek, Pál már Európában görögre váltott. A középkor felfedezte a latint, miközben az ismert világ minden régiójában folyamatosan megküzdött egyetemes örömhírének tájnyelvi megfogalmazásaival. A középkor egyetemén a mítoszok nyelvén fogalmazott keresztény tanítást átültették Arisztotelész logikájának és metafizikájának nyelvezetére, s ha egyszer bátran átugorhatjuk az újkor és a felvilágosodás időszakát, mondhatjuk, hogy a kereszténység ma a nem keresztény világ összes nyelvén ki tudja fejezni magát – vagyis ahány nyelv, annyiféle.

Amikor az egyház megtanulta a régiók nyelvét, s megtanulta minden kor filozófiájának logikáját, akkor voltaképpen a kimondhatatlan és végtelen titok megfogalmazásával kísérletezett. Amint a személyes aphasiát csak lassan képes oldani a beszéd, az egyház sem egyszerre szerezte meg az adott kultúra nyelvéből a jeles osztályzatot. Ám azt a modern és posztmodern kori büszkeséget, hogy a természettudomány, annak alapállása és logikája Európából terjedt szét az egész világon, mégis annak a kereszténységnek köszönhetjük, amely a kifürkészhetetlen titokkal szemben nem az elfogadás passzivitását, hanem a felfedezés és megértés nyughatatlan kíváncsiságát állította. A kereszténység erotikus vallás, a teremtett valósággal megtermékenyítően és megtermékenyülve találkozó egyesülés – amint Istenét úgy hiszi, hogy megtestesült, egyesült és nem azonosult a világgal, s így szerzett üdvösséget.

A sok nyelvet beszélő és érdeklődő egyház nem siet, nem kapkod; elég bíznia a tanulás előbb-utóbbi sikerében, s abban, hogy minden közösségében fogalmazás és foganás zajlik, megfogalmazódik Isten és a közösség, közösségbe vonódik az Ige és a megigézettség, megfogon a hit és útjára indul a remény.

Határokról van tehát szó, a szó és a felismerés hatáiról, az emberi nyelv és az isteni üzenet hatáiról, a megfogalmazások hagyományának hatáiról és a mindig új kultúra nyelvi tereibe való belépés kalandjáról. A posztmodern filozófia és teológia nagyon érzékeny erre a nyelvi és fogalmazásbeli drámára, a diszkurzusra. Amikor dekonstruálja, szétszedi az ismert fogalmakat, átéleti minden lezárttság statikusságát, nyelvi és diszkussziós teret nyitva a felismerésnek és a nyelvi közösségek tágitásának. Az iskolai egyház, a tantestületi egyház, a szülői értekezlet egyháza ebben a nyelvi helyzetben fogant közösség. Bármennyire is nagy biztonsággal kecsegtetne különböző vallási, egyházi, netán erkölcsi kategóriákba vonni kollégát, gyermeket, szülőt, az egyház folyamatosan képes emlékeztetni a megtalálás és megtaláltság dinamikájára. Nem beszélek a megegyezések, az ünnepek és szabályzatok ellen. De sokkal hamarabb nevezném destruktívnak azt a gondolkodást és magatartást, amely ezekhez végsőkig ragaszkodna és túl hamar és túl egyértelműen húzná meg az így vagy sehogy közötti határt. Egyébként is – amint arra John D. Caputo vallásról szóló könyve figyelmeztet – a kereszténységnek az a kapacitása, hogy saját határait Isten felől képes értelmezni, s elsősorban nem a lehetőségek, hanem a lehetetlenségek hozzák tűzbe.

Az egyház közösség az össze nem illőkből

Ha már a határokról kell beszélnünk, a nyelvi és közösségi határokról, akkor beszélnünk kell azokról, akik önmagukat kívülállónak tekintik, vagyis elhatárolódnak az egyháztól, s akikkel mégis találkozunk, együtt dolgozunk, feleltetjük és osztályozzuk őket. Emil Cioran román abszurd dámaíró valahogy úgy fogalmaz: Isten rászorul az ateistákra, hogy kiszabadulhasson a hívek fojtó öleléséből. Úgy tetszik számomra, hogy az elmúlt 25 esztendőben itt Magyarországon is újratermelődtek a kategóriák és táborok. Egyre egyértelműbben vélhető tudni, ki kivel tart, milyen jellegzetességek árulkodnak valakinek a hova tartozásáról. Minthogy a társadalom többsége hosszú időn keresztül nem sokat fejlődhetett a kereszténységgel kapcsolatos ismereteiben, s maguk a keresztények gyakran a második nyilvánosság sikátoraiban csak hunyorogva betűzgethették elsárgult imakönyveik lapjait, a szabadság új viszonyai között kialakult egyértelműségek és tömbök általában gyöngé lábakon állnak. A társadalomnak azonban – különösen a mélyre ható átmenetek idején – kifejezetten nagy szüksége van stabilitásra, egyértelműségekre, rutinokra. Akik kívülre helyezik magukat az egyházakon, azok óhatatlanul olyan határok közé szorítják az egyházat, amelyeket az nem ismer el, s nem tartja magára nézve érvényesnek. A kívülről történő határhúzáshoz az imént már említettem a sötét középkort, a tudományellenes egyházat, s említhetném még az ájtatos, a vizet prédikáló és bort ivó, a maradi, a pedofil, az antiszemita és még ki tudja mi minden bélyeget, amik a kívül állók elhatárolódásának diszkurzív eszközei. A megbélyegző éles nyelv hadrendben áll, körülzárja az egyház terét, mire az árok másik oldaláról pedig röpködnek az álló kifejezések nyilai: a kommunista, gyurcsányista, liberális, bolsevik, zsidó és még hosszan sorolhatnánk. A társadalom stabilitását a stabil előítéletek szavatolják, de az ezekhez kapcsolódó erős érzelmi hevület annak jele, hogy a megkülönböztetések csak nagy energiával tarthatók fenn, s ha egy pillanatra elakad a megbélyegző nyelv, tüstént összezavarodik minden.

Az egyház olyan tér, amelynek finomak és átjárhatóak a határai, inkább középpontja egyértelmű, peremvidéke zöld határ. Amikor Cioran istene az ateistákkal fog össze, hogy kiszabadulhasson a hívők fojtó öleléséből, akkor a kölcsönös kirekesztés egyértelműsége kérdőjeleződik meg, válik egyszerre abszurdá. Ebben az egyházban a tagsági jogosítványokat nem évszázados beavatási szertartáson és nem is az egy nyelvből, amit beszélünk, letett nyelvvizsgán lehet megszerezni. Meg lehet elégedni a megszólalásra és a meghallgatásra való készséggel. Az egyház igazságai megfogalmazások, érvényt veszítettségek és újra megfogalmazások igéi. A leszögezett igazság Krisztus keresztjére emlékeztet. Az ige, út és igazság és élet, egyszerre, s nem az igazság útja, amely az életre vezet.

Kivezetés

Az egyház kincsei a 21-dik században, itt e bájosan kócos Magyarországon az irgalom legfőbb ajándékai. A megértésé, a beengedésé. Ezt az irgalmat, minthogy keresztény, Krisztustól eredezteti és tanulja. Rónay György írja Máriáról szóló versében azt a szép sort: az „ítélet nem enyém”. S ha nem az övé, akkor még kevésbé lehet az egyházé, a miénk. Nem, a miénk az irgalom, amit örökül kaptunk, s aminek tanúi vagyunk, mert itt lehetünk a közösségben, amelyen kívül nincsen számunkra jó hely, üdvösség. A mi iskola-egyházunk legfőbb ajándéka ennek a századnak, vagy mondjunk szerényebben csak évtizedet, hogy az ige hallgatására tág teret nyit, s amit álmaiban Istenétől kap, azt igyekszik nappal nem felejtani.[*]

[*] A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

Megjegyzés: Az írás az „Iskola a határon” c. pedagógiai napon 2013. október 19-dikén, a Dugonics András Szegedi Piarista Gimnáziumban elhangzott előadás szerkesztett változata.

Az Evangélium öröme

Ferenc pápa első apostoli irata

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS (2013)

Ferenc pápa megválasztása óta a világ, de legalábbis a keresztény világ érdeklődésének a homlokterében áll. Szkeptikusok mondhatják ugyan, hogy ennek oka a Vatikán megújult médiamunkája, amely napról napra, esetenként óráról órára szolgáltatja a pápával kapcsolatos professzionálisan megválogatott és tálat híreket. Evangélii Gaudium kezdetű apostoli buzdítása, mely lényegében a pápa programját tartalmazza, ennek bizonyítéka.

Sokan, akik figyelemmel kísérik a pápa működését, a világot lenyűgöző gesztusok, a napi vagy heti rendszerességű homíliáin elmondott figyelemfelkeltő beszédei iránti lelkesedés mellett is, azt várták, hogy az új egyházfő szisztematikusan is kifejtse számtalan módon előre jelzett elképzelését a katolikus egyház megújítását illetően. A szakértők végső soron két témában várták a pápa kidolgozott terveit. Az egyik a kúria reformja, ami a szemléleti átalakításon túlmenően strukturális átszervezést is igényel. A másik téma a pápaság szerepe és jelentősége a keresztény egyházak és a vallások vonatkozásában, amit az ökumenikus illetve a világvallásokkal folytatott párbeszéd névvel jelölnek. Mindazt, amit Őszentsége kezdetől fogva, a név választástól a mindennapi utalásokig bezárólag egyértelműen jelzett, hogy a szegények iránti előszeretettel, vagy a szegényeket megillető kiemelt figyelemmel akarja végezni szolgálatát és kormányozni az egyház hajóját, nos mindezt az első tekintélyes iratnak kell tartalmaznia. Az első nevével fémjelzett enciklikáról, a Lumen fidei-ről ő maga mondta kedves humorral, hogy az „négykezes”, vagyis voltaképpen még elődje által előkészített s általa csupán kissé kiegészített

és kiadásra előkészített rangos irat. Az első tekintélyes szöveg november 24-dikén látott napvilágot, azon a napon, amelyen a Hit évét, amit még XVI. Benedek hirdetett meg lezárták, s egyben Krisztuskirály ünnepén, amely az egyházi év utolsó vasárnapja.

Az kiadvány nem enciklika, hanem apostoli irat, vagyis a második legrangosabb szintű pápai megnyilatkozás. A buzdítás öt fejezetre oszlik, s a fejezet címek már eleve jelzik a pápa új evangelizációra vonatkozó nézeteinek legfontosabbnak ítélt pontjait. Az egyháznak reformra van szüksége, hogy küldetését teljesíteni tudja. A közösségi elkötelezettség, az önkéntesség krízisben van az egész világon. Az evangélium hirdetése Isten népének műve. Az evangelizáció társadalmi dimenziói. Evangelizáció a Szentlélekben.

„Nem lehet úgy hagyni a dolgokat, ahogy most vannak”

Az Evangélium öröme 220 oldalon, 288 paragrafusban foglalja össze Ferenc pápa programját. Ebben nagy mértékben támaszkodik két forrásra, az egyik VI. Pál pápa Evangélii nuntiandi kezdetű apostoli buzdítása, ami a II. Vatikáni zsinat után 10 esztendővel, 1975-ben jelent meg; másrészt a szinodusi előkészítő dokumentumokra. Megfogalmazása szerint az apostoli buzdítás „az egyház következő évekre szóló útját” tartalmazza. Ebben az egyházfő nyitottabb, a mai világ kihívásaihoz alkalmazkodó, a társadalom peremén élőket segítő missziót szorgalmaz, s az egyház szerkezetének a reformját. Az apostoli buzdítás szerint „nem lehet úgy hagyni a dolgokat, ahogy most vannak”. A dokumentum hangsúlyozza, hogy a működés eddigi túlzott centralizációja „komplikáltta tette az egyház életét és a missziós szolgálat lendületét”. Ferenc pápa az egyház testületi vezetését, az egyházmegyék autonómiájának erősítését említi. Hozzáteszi, „amit kérek, engem, a pápaság átalakítását is érinti”. A pápa hasonló fordulatot remél a gazdasági-pénzügyi piactól. A szegénység szerkezeti okainak megoldása nem várhat többé. Amíg nem oldódnak meg a szegénység gondjai, nem oldódnak meg a világ problémái – írja a pápa, aki bírálja a globális gazdasági rendszert és a „pénz idealizálását”. Egyben felszólítja a világ vezetőit, szálljanak szembe a szegénységgel és az egyre növekvő egyenlőtlenséggel. Arra kéri a politikusokat, hogy biztosítsanak minden embernek „méltóságteljes munkát, oktatást és egészségügyi ellátást”. „Hogy lehet, hogy manapság az a hír, ha két pontot esik a tőzsde, viszont az nem hír, ha egy idős hajléktalan megfagy az utcán” – teszi fel a kérdést a pápa. A tízparancsolat „Ne ölj!” parancsára utalva kijelenti: nemet kell mondani a kirekesztésen és az egyenlőtlenségen alapuló gazdaságra, mert „az ilyen gazdasági rendszer öl”. Hozzáteszi, tudja, hogy van, akit zavar a gazdasági reformok sürgetése, a világméretű szolidaritás hangoztatása, a javak igazságos elosztása, a munkahelyek védelme. Az egyháznak és a politikának azonban figyelmet kell fordítania a szegénység és az elesettség új formáira, közöttük a hajléktalanokra, drogfüggőkre, menekültekre, az egyre magányosabb idősekre. Az apostoli buzdításban Ferenc arra kéri a muzulmán országokat, biztosítsák a vallásszabadságot a keresztényeknek, „tekintettel arra a vallásszabadságra, amelyet az iszlám hívők élveznek a nyugati országokban”. Ferenc pápa aggodalommal szökölt az „erőszakos fundamentalizmus epizódjairól”, ugyanakkor intett az általánosítástól, „mert az igazi iszlám (...) szemben áll minden erőszakkal”. A dokumentum kitér a születendő gyermekek védelmére, mely „nem ideológia, hanem az emberi jogok védelme”, illetve a nőknek az egyházban való szerepére. (MTI)

E a gazdag tartalmú állításokból két fogalmat szükséges külön is tárgyalni. Az egyik a reform, a másik pedig a keresztények illetve a vallások összefogása a globális egyenlőtlenség kezelésére.

Az egyház reformszükséglete

A dokumentum az egyház reformszükségletével kiemelten foglalkozik. Visszaul a II. Vatikáni zsinatra, amely állandó reformot sürgetett, önmaga folyamatos megújítását a Krisztushoz való hűségben. Ferenc pápa ezt a zsinati alapállást az egyház új irányának nevezi. (26) Léteznek struktúrák, melyek hasznosak, de léteznek olyanok is, amelyek gátolják az elvégzendő feladatokat. Ám minden új egyházi struktúra csak az egyház eredeti küldetéséhez való hűségben nyeri el értelmét, egyébként hamarosan tönkre megy. „Olyan misszionárius elszántságról álmodom” – írja, „amely képes mindent megváltoztatni, hogy a szokások, a stílusok, a menetrendek, a nyelvhasználat és minden egyházi struktúra olyan csatornává váljék, amely nem önmaga életben tartását szolgálja, hanem a mai világ evangelizálását.” (27) Ez a mélyreható strukturális reform nem csak az egyházvezetés központjában elodázhatatlan, hanem a pápa felszólítja az összes részegyházat is, hogy haladéktalanul kezdjék meg a megkülönböztetés, a megtisztulás és a reform munkálatait. (30) A reform nem állhat meg a struktúráknál, hanem a szellemiség is paradigmátikus váltásra szorul. Az egyház nem arra való, hogy elviselhetetlen terheket helyezzen az emberek vállára, hanem arra, hogy emlékeztessen Isten irgalmára. Szent Ágostonra hivatkozva szólít fel, hogy ne tegyük vallásunkat rabszolgasággá. (43)

Nemet kell mondani a társadalmi egyenlőtlenségre, amely erőszakot szül

Az egyház belső reformja egyben az evangelizációban végzendő munkájának hitelességi feltétele is. A pápa egyszerű szavakkal, de annál határozottabban emeli fel prófétai szavát a pénz uralma ellen: nemet kell mondani a pénzre, amely uralkodik és nemet a társadalmi egyenlőtlenségre, amely erőszakot szül. (57-60) Azok azonban, akik azt várnák, hogy az egyház reformja Ferenc pápa alatt majd olyan területekre is kiterjed, mint a magzatelhajtás, azok csalódní fognak. A pápa ugyanazzal az elánal, amellyel mélyreható változásokat határoz meg, ugyanazzal az egyértelműséggel kijelenti, hogy az emberi élet minden pillanatában megvédendő. Egyáltalán nem tekinthető haladónak, ha a problémákat azzal akarjuk megoldani, hogy emberi életet áldozunk fel. (214)

Az apostoli buzdítás reformra vonatkozó paragrafusai egyértelműen tükrözik, hogy a pápa lendületet akar vinni az egyházba, annak érdekében, hogy az evangélium öröme akadálytalanabban legyen hirdethető az egész világon. A szöveg nem tartalmaz egyházi jogi döntéseket, amelyek nem is tartoznának bele. Majd a jövő évi rendkívüli szinódus, s az azt megelőző C8-as egyeztetések, tehát a speciális bíborosi tanácsadó testülettel megvitattott konkrét lépések, mutatják meg, hogyan váltja a pápa aprópénzre nagy ívű és radikális reformterveit.

Dialogikus szemlélet

A vallásokhoz való viszonyt a dokumentumban a II. Vatikáni zsinat vonatkozó tanítása és dialogikus szemlélete határozza meg. A pápa hitet tesz a vallásszabadság alapvető emberi joga mellett. (255) A konkrét vallásokat tekintve a szövegben kiemelt helyet kap a zsidósághoz való viszony. A pápa kiemeli, hogy keresztények nem tekinthetnek a zsidó vallásra, mint idegenre, s még kevésbé nem gondolhatják, hogy a zsidóságnak el kellene fordulnia bármiféle bálványoktól. (247) A nem-keresztény vallásokkal való párbeszéd vonatkozásában kiemeli, hogy a dialógusnak nem az a feladata, hogy udvariasan igent mondjon mindenre, s az sem, hogy a vallások közötti béke nevében egyfajta egységvallást akarjon létrehozni, amely csak az egységet akarók hegemoniáját jelentené. Miközben a vallások együttműködésének elsődleges célja a világ békéjének és az egyenlőtlenségek felszámolásának ügyét előre segíteni, nem akadályozhatja meg, a saját meggyőződésben való kitartás világos és örömteli egyértelműségét. (251) Az apostoli buzdítás az egyházreformot és a missziós lendületet központba állító célkitűzésének megfelelően az ökumenikus kapcsolatok és a világvallásokkal történő dialógus és együttműködés nem áll a kijelentések homlokterében, ugyanakkor a pápa nem rejti véka alá meggyőződését, hogy a globális problémák megoldásában a világvallásokat egyaránt nagy felelősség terheli.

Pozitív nyelv

Ferenc pápa első jelentős dokumentuma, amelyben az egyház gyökeres reformjának alapjait fektette le abból a szempontból is tükrözi személyiségét és egyházvezetési stílusát, amilyen nyelvet használ. Nem csak követeli apostoli buzdításában az új nyelv megtalálását és használatát, hanem példát is mutat.

Pozitív nyelvről beszél, amely nem arra helyezi a hangsúlyt, ami nem helyes, hanem ami helyes és amit szabad. (159) Olyan nyelven kell az egyháznak megszólalnia, amit a fiatalok is megértenek. (105) S főképpen óvakodni kell attól, hogy az örök igazságok kifejezésére olyan nyelvet találjunk, amelyen áttündöklök ezek állandó újdonsága. A legkifinomultabb retorikai eszközökkel előadott beszédek is hiábavalóak, ha a közönség számára a saját nyelvhasználata miatt érthetetlen marad, s emiatt nem is felel meg Jézus Krisztus evangéliuma tartalmának. (41)

Az Evangélium Gaudium kezdetű apostoli irat Ferenc pápa programját tartalmazza. Túl korai lenne jóslatokba bocsátkozni, de annyi mindenképpen valószínűsíthető, hogy a benne foglalt szemlélet és követelmények komoly vitákat váltanak ki, s erőpróba elő állítják mindazokat, akik érdemben szóba állnak vele.

Antall József kereszténydemokráciája

MIKLÓS PÉTER (2014)

Antall József politikai súlyának és történelmi szerepének megítélésében minden eddigénél szélesebb konszenzus látszik megvalósulni, napjainkra jellemző módon: a rendszerváltozás huszonötödik évében és halála után több mint húsz esztendővel. Sőt, mint az a tavaly decemberi – a rendszerváltoztató miniszterelnök halálának huszadik évfordulóján megfogalmazott – megnyilvánulásból levezethető, szinte minden politikai erő valamilyen módon (persze különböző szempontok mentén és eltérő mértékben) a valamikor a „nyugodt erő” szlogenjével kampányoló egykori kormányfő követőjeként próbálja meg pozicionálni magát. Noha Antall Józsefről már több mint tizenöt éve a politológiai és a történettudományi módszertan igényével megírt – bár számos helyen inkább publicisztikai jellegűre sikeredett – monográfia jelent meg Debreczeni József tollából, a szélesebb közvélemény igencsak megosztott az első szabadon választott miniszterelnök megítélésével kapcsolatban.[1] Sokan az elszalasztott lehetőségeket – s ezekkel együtt az „elmaradt rendszerválást” – kérik rajta számon, mások tisztelettel tekintenek a történelmi szerepének súlyával tisztában lévő, széles látókörű és döntéseiért az erkölcsi felelősséget vállaló politikusra.

De milyen volt Antall József politikai alapállása? Liberális? Konzervatív? Kereszténydemokrata? Mint saját megfogalmazásaiból, a kortársi értelmezésekből és a politológiai szakirodalomból kiderül: mindhárom. Keresztes Sándor, a Kereszténydemokrata Néppárt első elnöke – később parlamenti képviselő, majd a Magyar Köztársaságnak az Apostoli Szentsek mellé delegált követe – emlékezéseiben Antallról (és a formálódó Magyar Demokrata Fórumról) úgy vélte, hogy „a nemzeti liberális, konzervatív és keresztény politikát elegyítve” kezdte meg közéleti tevékenységét.[2]

Antall József 1990-ben Radics Péterrel folytatott beszélgetésében – amely akkor ősszel Középuton – Európában címmel jelent volna meg, s amely végül csak 2003-ban került publikálásra – elmondta, hogy az újrászerveződő történelmi pártok közül a Független Kisgazdapárttal (amelyben korábban édesapja államtitkárként, majd Tildy Zoltán és Nagy Ferenc kormányában újjáépítési miniszterként politizált)[3] és a Kereszténydemokrata Néppárttal tartotta a kapcsolatot, sőt ez utóbbiban a főtítkári posztot is fölkínálták neki. „A szerveződő Kereszténydemokrata Néppárttal – mondta Antall 1990-ben – szintén azonosítani tudtam magam politikailag – ám nem kívántam világnézeti párt tagja lenni. A magyar Kereszténydemokrata Néppárt – ellentétben például a CDU-val és a CSU-val – ilyen irányba fejlődött. Létrejöttét kívánatosnak és szükségesnek tartottam, ám a följánlott főtítkári posztot nem fogadtam el.”[4]

Pártja, a Magyar Demokrata Fórum, amelynek Bíró Zoltán ügyvezető elnöksége után első elnöke lett, politikai alapállásáról még az első demokratikus választások előtt így nyilatkozott az akkor még katolikus újságíróként tevékenykedő Giczy Görgynek a Vigilia 1990. évi harmadik számában megjelent interjútában. „Az MDF politikai elkötelezettsége egyértelmű a liberális jogállam és a szociális állam szintézisével, a szociális piacgazdaság vállalásával és a keresztény értékek képviselésével, egyensúlyban tartva a nemzeti és az európai, az egyéni és a közösségi emberi jogokat.”[5] Antall József politikai orientációjának két meghatározó momentumja van. Egyrészt az otthonról hozott – édesapjától, a náci megszállás elől hazánkba érkező lengyel menekültek és az üldözött zsidók mentésében is érdemeket szerzett id. Antall Józseftől (1896–1974)[6] „örökölt” és eltanult – szellemi és világnézeti alap. Másrészt: a budapesti piarista gimnáziumban megismert, magyar nemzeti érzülettel, európai látókörrrel és liberális nyitottsággal párosuló, szociális elkötelezettség. A rendszerváltozás idején Richter Annának – az EKA. Ellenzéki kerekasztal (1990) című kötetben – az alábbiakat mondta. „Hasonlóan nagy hatással volt a gondolkodásomra az emberi szabadság, a liberalizmus egész gondolatvilága. A liberális értékrendet mindig nagyra becsültem. Bizonyos büszkeséggel említhetem, hogy az ötvenes–hatvanas évektől kezdve történészként az elsők között írtam a liberalizmusról, több tanulmányban foglalkoztam vele.[7] Végül szintén nagyon fontos volt számomra a kereszténység és Európa. Ez nem feltétlenül vallási vagy egyházi kötelezettség, hanem a keresztényekre, mint kultúrára, etikára, szellemiségre gondolok. Nyilvánvaló, hogy ez emberek életében – a vallásos érzülettől függetlenül – meghatározó, hogy mely kultúrkörben nőttek fel. Ilyen értelemben Európára a keresztény szellemiség jellemző, mint ahogy más területekre az iszlám vagy hindu filozófia nyomja rá bélyegét.”[8] Kiemelendő, hogy Antall József a kereszténység kifejezést mindig ökümenikus értelemben használta, s az is, hogy nem pusztán vallásként, de értékrendként, etikai alapállásként, szellemiségként tekintett a kereszténységre. Ebben álláspontja hasonlított Barankovics Istvánra, aki 1947-ben a Demokrata Néppárt programját ismertette kijelentette, hogy a szervezet ugyan keresztény világnézeti alapon áll, de egyik felekezethez sem kötik intézményes kapcsolatok, s nem felekezeti párt. Ezzel pedig az egyetemes, ökümenikus keresztény szellemiség képviselése mellett tett hitet.[9]

[1] Debreczeni József: A miniszterelnök. Antall József és a rendszerváltozás. Budapest, 1998. 1–383.

[2] A kiegyezés reményével. Keresztes Sándorral beszélget Elmer István. Budapest, 2008. 149.

[3] Torgyán József visszaemlékezésében arról ír, hogy Antall 1988-ban fölkereste a kisgazdapárt újjászervezését tervező egykori – koalíciós évekbeli – parlamenti képviselőt, Pártay Tivadart és ajánlkozott a párt főtítkári tisztségére. Mivel azonban erre nem kapott ígéretet, nem lépett be a Független Kisgazdapártba. Torgyán azt is írja, hogy ha 1990-ben Antall József az FKGP miniszterelnök-jelöltje, akkor a szerinte a párt megnyerte volna az országgyűlési választásokat. Vö. Torgyán József: Antalltól Orbánig. Budapest, 2005. 102–106.

[4] Radics Péter: Antall József. Ország és miniszterelnök, 1989–1990. Interjú és korrajz. Szerk. Román Károly. Székesfehérvár, 2003. 95.

[5] Antall József: Modell és valóság. II. kötet. Budapest, 1994. 434.

[6] Humanitárius munkásságát mind a lengyel, mind az izraeli állam megbecsüli, hiszen Varsóban utca viseli a nevét, a jeruzsálemi Jad Vasem pedig elismerte zsidómentő tevékenységét.

[7] Egyik kutatási témája – és doktori értekezésének tárgya – Eötvös József Politikai Hetilapjának eszme- és politikatörténeti értékelése volt.

[8] Antall József: i. m. 400–401.

[9] Vö. Hazánk, 1947. augusztus 17.

[10] Antall József: i. m. 401.

[11] Antall József: i. m. 421.

[12] Történelem oldalnézetből. Emlékezés Antall József-re. Megyeri Dávid beszélgetése Jelenits Istvánnal. Magyar Nemzet, 2013. december 13. http://mno.hu/magyar_nemzet_belfoldi_hirei/tortenelem-oldalnezetbol-1200163 (A letöltés időpontja: 2014. január 7.)

Antall József úgy vélte, hogy „Európának nagy értéke a kereszténység”, s hogy a többpólusú és a – társadalmi, gazdasági és politikai okokból – régióként eltérő fejlődési tendenciákat maguk mögött tudó egyes keresztény felekezet kapcsolattartásában a nyugati – politikai és közéleti – pluralizmus gyökerét látta. „Könnyen tévedéshez vezethet – fogalmazott Antall –, ha a kereszténydemokráciát politikai értelemben a vallásossággal azonosítják. Erről szó sincs, ez egy szemlélet vállalását jelenti. Meggyőződésem, hogy Európának nagy értéke a kereszténység és ezen belül a katolicizmus és a protestantizmus részben egymást kiegészítő, részben egymással ellentétben álló hite és szervezete. Összeütközéseiknek, különbözőségüknek értéket teremtő szerepe van. Meg merem kockáztatni, hogy a kereszténység e két fő ágával – és a protestantizmus önmagán belül is több irányával – eleve megadja Nyugat-Európában a pluralista gondolkodást, és egyben az együttműködés lehetőségét.”[10]

Fényi Tibornak a Valóság 1990. évi első számában adott interjújában a modern kereszténydemokrácia értékékként a konfesszionális lehatároltság helyébe lépő az integráns keresztény értékalapú politikai érdekvépviseletet jelölte meg. „A modern kereszténydemokrácia nem egyházhoz kapcsolódó, még csak nem is vallásosságot követelő kereszténydemokrácia, csak keresztény indíttatású, a keresztény értékeket magába olvasztó politikai irányzat, amelyik a klérustól teljesen függetlenül szolgálja ezeket az értékeket.”[11] Antall József volt iskolatársa, Jelenits István szerzetes (irodalomtörténész, egykori piarista tartományfőnök) szerint a rendszerváltozás utáni első miniszterelnök politikai tevékenységének célját a közjó, a katolicizmus szociális tanításból ismert bonum communae előmozdításában látta, s ennek érdekében ajánlott együttműködést a tőle eltérően gondolkodóknak is. „A marxisták arra neveltek – fogalmaz Jelenits István –, hogy a politika célja a hatalom megragadása. Ezzel szemben a kereszténység azt tanítja a politikáról, hogy az a közjó szolgálata. A kereszténydemokrata politizálásnak nem a vallásos emberek érdekeit kell szolgálnia, hanem az egész közösség, nemzet boldogulását. A másként gondolkodókban nem ellenséget kell látni, hanem olyasvalakit, akivel közös hajóban evezünk. Antall Józsefnek ez volt a politikusi hitvallása. Lehet naivitásnak minősíteni, de lehet vállalni is.”[12]

Antall József a klasszikus nemzeti szabadelvű, a konzervatív és a keresztény politikai alapelveket egyesítette a magyar nemzeti érülettel, európai látókörrrel és liberális nyitottsággal gyarapított szociális elkötelezettséggel. Politikai karakterének tehát kereszténydemokrata, liberális és konzervatív vonása egyaránt volt. Szellemiségének fundamentumait a nyíltan vállalt keresztény alapállás és a rendíthetetlen demokratikus elkötelezettség adta.

Emlékezet és közösség

,
,
,
M Á T É - T Ó T H A N D R Á S (2 0 1 5)

,
,
,

Mottó:

*Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj,
s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály.*
(RADNÓTI MIKLÓS, NEM TUDHATOM. 1944)

A mikor összejön a család, előbb utóbb a mondatok így kezdődnek: emlékeztek. S ha nem fordul az együttlét üres viccelődésbe, és ha nem nyelik el az egymásra figyelő tekintetet a közösségre leselkedő képernyők, akkor az egyik történet a másikba öltődik, miközben telnek a poharak és telik az idő. Hazafelé pedig meglegedettséggel nyugtázzuk a villamoson zötyögve: de jó is volt együtt. Egyszobás lakásban nőttem fel. Ha apámékhoz vendégek érkeztek, ott kotnyeleskedtem a felnőttek között. A szobát betöltötte a gomolygó cigarettafüst, s az egyre kipirultabb arcok tele voltak nevetéssel. Apám nagy mesélő volt. Kalandos életének fordulatait olyan elevenséggel tudta előadni, hogy szinte odavarázsolta hallgatóságát az egykori színhelyekre. Így röpített engem is a történetek csodaszőnyege hol a kalocsai jezsuita gimnáziumba, hol a Csajdára, az egykori strandra, hol Akmolinszkba, hadifogságba, vagy a kénsavgyárba, ahol a szerelőcsarnok magasban húzódó csöveit kellett festenie az én tétiszonyos apámnak. Velem is ingott a létra, én is éreztem a fáradt olaj szagát és hallottam a melósok gúnyos nevetését. Éreztem apámat, itt a jelenben, egyre közelebb.

A közösségek történeteket őriznek, s a történetek őrzik a közösségeket. Az európai kultúra alapjai nagy elbeszéléseken nyugszanak, a görög eposzoktól és drámáktól a Biblián és Dantén át a nemzetek saját történeteig. Ezek a hatalmas ívű történetek alapvető emberi kérdésekről szólnak, a nagy miértekre akarnak választ adni. Honnan van a világ és a rossz meg a jó? Miért van az ember folyamatos vándorlásra és várákozásra ítélve? Szabad-e az összetartozás érdekében megszegni erkölcsi elveket? A nagy elbeszélések és az ezekre történő folyamatos emlékezés társadalmat alkot, közösséget, az emlékezet közösségeit. Egyik lányunk francia gimnáziumba járt egy esztendő. Hazatérve bosszankodva panaszkolta, hogy

bezzeg odakint csak a francia történelmet kell megtanulni, nálunk meg egész Európáét, s még annál is többet. A nemzetek saját történelme, mítoszai és értelmezései egyes országokat kovácsolnak egybe. Az európai és a világtörténelem ismerete pedig összefonja ezeket egy nagyobb közösségbe. Csak remélhetjük, hogy Európa abroncsa, amit az emlékezet kovácsolt rá, elég erős lesz az eltérő érdekek szétfeszítő erejével szemben.

A hagyományos katolikus liturgiának *O sacrum convivium* könyörgésében a hívek így imádkoznak: *recolitur memoria passionis eius* – megújítjuk szenvedésének emlékezetét. A *recolere* ige gazdag jelentéstartalmú. Jelent újbóli megművelést, felújítást, meglátogatást és újbóli felépítést, újraépítést. Azzal, hogy felidézük a Megváltó szenvedését, hogy egészen közel lépünk ehhez az egykori tényhez, újra építjük azt, amit ez a szenvedés adott a világnak és ad a rá emlékezők közösségének. A mai szentmisében is, amint min-

den szentmise eucharisztikus könyörgésében, elhangzott egy ezzel egybevágó tartalmú imádság: “Annak emlékét ünnepeljük tehát Istenünk, hogy Fiad üdvösségünkért szenvedett, csodálatosan feltámadt, fölment a mennybe ...” Az emlékezésben nem csak a dicső múltat idézzük fel, hanem a szenvedést, a történelem osztotta mély és nehezen gyógyuló sebeit.

Memoria passionis, a szenvedés emlékezete. Johann Baptist Metz az egyik legnagyobb élő Rahner tanítvány erre a kifejezésre építette fel teológiáját, melyet új politikai teológiának neveznek. Nem az a célja, hogy a fennálló társadalmi és politikai berendezkedés számára teológiai igazolást kínáljon. Hanem az, hogy az elkényelmesedett keresztény polgárságot újra emlékeztesse a szenvedésre, melyet az európai kontinens hajlamos elfelejteni. Metz elsősorban az Auschwitz által jelképezett szenvedéstörténetre utal, aminek a mi térségünkben a Gulag felel meg. A történelem szörnyűségeire – a sajátunkéra és a másokéra – emlékeznünk kell, mert ezek az emlékek töltik fel felelősséggel és együttérzéssel azt a közösséget, amelyben élünk. S ebben az emlékezésben az együttérzés dominál, melynek latin szava a *compassio*, az együtt szenvedés. Nem pusztán eszünkkel emlékezünk, hanem a szívünkkel is.

Pilinszky János a Francia fogoly c. versében csontig hatóan fogalmazza meg a szenvedésre való emlékezés poklát és etikai parancsát is. Az éhező francia katona látványa annyira megragadja a költőt, hogy nem tud tőle szabadulni, mert terhes számára. “Csak azt feledném, azt a franciát ...” sóhajtja, de képtelen. S a felejthetetlen kép rabul ejti, s mint írja: “már a szívemet követeli”.

Az emlékezés művelete illetve folyamata aktív. A benne való mozgás iránya nem a múltból tart a jelen felé, mintha az emlékek lennének az alanyok és az emlékezők a célpontok. Éppen fordítva van, az emlékező közösség aktívan alkot múltat és jelent egyaránt.

A mottóban idézett Radnóti verset mindannyian tanultuk az iskolában. Az olvasáskutatók véleménye szerint ennek a versnek az értelmezésében is kimutatható, hogy a 7-8-os gyermek már aktív olvasója az irodalmi műveknek. Nem csak arra ügyel, hogy a szavakat pontosan meg tudja ismételni, hanem a vers üzenetére is rezdül és azt képes összekapcsolni saját élményeivel és tapasztalataival. Az emlékezésben több történik annál, minthogy bizonyos elfeledett tényeket újra megemlítünk, és ezzel kiemelünk a felejtés homályából. Az emlékezés válogat, s miközben valamit kiemel, egyben annak jelentőségét is tulajdonít. S ez a jelentőség a mai viszonyoknak szól, a mai közösséget és kultúrát fenntartani képes értékeket húz alá, ajánl a közösség figyelmébe. Amikor a közösség emlékezik, nem nosztalgiára építi önmagát, hanem azokra az értékekre, melyeket a múltból való válogató, választó kiemeléssel képes és kíván kifejezni.

Ez emlékezés tehát jelent és jövőt teremtő erő. Az emlékezés nem céltalan megidézése annak, ami elmúlt, hanem az emlékek elbeszélése révén a jelen megalkotása. Nem az a célja és funkciója, hogy a mából a múltba merengjünk, hogy a múlttal ellensúlyozzuk a márt.

Itt, ezen az ünnepi együttlétlen egy templomra emlékezünk, amely a Kápolna téren állt, s amelyet kétszer építettek meg. Kétszer támadt fel romjaiból. A rá való emlékezés közösséget teremtett egykor, s annak

a közösségnek megadta az alkotó erőt, hogy a templomot újra felépítse. A Kápolna téri templom építésének szándéka szorosán összekapcsolódik a város szenvedéstörténetével. Először a pestis járvány után építették fel. Másodszor a szegedi nagyárvíz után. II. világháború bombatámadásai miatt renoválni kellett. A templom a totális pusztítással szemben dacoló reménynek és hitnek a jelképe. Hiányában is elevenen figyelmeztet arra, hogy a memoria passionis ereje nagyobb, mint a tomboló járvány, világpusztító erőszak és elnyomó diktatúra.

Az emlékezés ébren tartja azt a reményt, hogy ennek a templomnak lehet még egy harmadik feltámadása is. De még inkább ébren tartja, nem engedi feledésbe merülni azokat az értékeket, amelyeket az a templom és minden templom jelképez, ahol a hívek imája egyesül minden jó akaratú ember könyörgésével, melyet Radnóti a maga verse végén így fogalmazott meg: „Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg.”

Szeged, 2015. szeptember 13. | Emlékezés a szegedi Kálvária-kápolnára |

Kíváncsi lennék, mi ez a közöny?

VUKOVÁRI PANNA (2015)

Szégyellem magam. Nagyon. Te nem? Ti nem? És Önök? Ki az, akinek rajtam kívül ég az arca, zavartan félrenéz és inkább meg sem szólal, ha a téma szóba kerül? Hogy melyik téma? Az a bizonyos, amiről inkább nem beszélünk itt, Európában. Még mindig nem. Ki az, aki szégyelli magát azért, mert néma? Én igen. Nagyon. Néma vagyok, pedig szólnom kellene. Néma vagy, pedig szólnod kellene, s Önök is, igen, ugye némák, ha jól tudom. Nem születésüktől fogva van lakat a szánk, természetesen nem. De megnémít a szégyen, a közöny, a tehetetlenség, holott a háztetőkről kellene kiabálnunk, világgá kürtölnünk, hogy NEM, NEM, SOHA!

Világgá kellene kürtölnünk, hogy nem, nem, soha nem hagyunk magatokra! Nem, nem, soha nem szűnünk meg sebeiteket imáinkkal bekötözni, nem felejtünk el nap mint nap fájó szívvel szót emelni az igazságtalanság ellen, mely ugyan Titeket sebez, de minket is elpusztít. Nem, nem, soha nem hagyhatnánk magatokra Titeket, Ti üldözöttek, nem nézhetnénk közönnnyel a lemészárlásokat, nem fordíthatnánk el a fejünket a kellemetlen hírek hallatán, nem törődhetnénk bele az égbe kiáltó, emberellenes gyalázatba, mely megtörténik Veletek. Keresztény testvéreink a világ nem olyan távoli szegletében, akik üldözést szenvedtek azért, mert Isten gyermekeiként akartok élni; hitet mertek a meggyőződésetek mellett tenni, melynek díja a rettegés, a megaláztatás, a menekülés vagy a halál. Keresztút és kínhalál. Nem, nem, soha nem szabadna e mellett közönyös ábrázattal elsietnünk. Honnan is ismerős ez az európai közöny? Honnan ismerős a saját közönyösségem? Hát persze: az irgalmas samaritánus példázatából. Szégyellem magam. Szégyellem magam, mert húsvétkor már egyszer megírtam itt, ebben a rovatban, hogyan is látom napjaink keresztényüldözésének kérdését. Kifejtettem okosan, józanul, hatottam az érzelmekre, szónoki fordulatokkal végül hitem szerint előremutató konstrukcióval álltam elő, és úgy éreztem: ez most sikerült. De nem. Semmi sem sikerült. Mielőtt bárki félreértene: nem számítottam arra, hogy maroknyi olvasótáborommal megrohamozzuk a kortárs keresztényüldözés várfokait, és heves ostrommal megoldást találunk az égetően súlyos társadalmi kérdésekre. Nem ez volt a cél. A cél, a mindenkori cél: hitelesen írni, hitelesen élni. De úgy tűnik, megbuktam a vizsgán, ezért szégyellem magam. Szégyellem, mert hiába írtam

le, amit helyénvalónak éreztem; hiába fejtettem ki sok-sok karakterben azt, amit őszinte szívvel egyetlen valódi lehetőségként látok magunk előtt; hiába, ha még saját magamat sem tudtam felrázni, csak egy tétova, mámoros pillanatra, amikor ragyogott az ég, zúgott a szél, és úgy éreztem leszállva a buszról, hogy igen, bármi megtörténhet, mert meg is kell történnie... aztán estére, mikor hazafele tartottam a munkából, a lelkesedésemet átvette a fásult közöny. Megtettem, amit megtehettem. Megírtam, a tehetségem szerint legjobban. A többi... nem az én dolgom. És elengedtem. Visszasüppedtem a keresztény éberkómába, ahogyan olyan sokan mások is. Ott heverünk a gépeinkre kötve, noha élhetnénk. Igaz szívből, értelmesen, értékesen. De nem. Alszom, s néha lidérces álmok gyötörnek, mint Téged, őt vagy Önöket. Felriadok, és szégyellem magam, mert hagytam elszállni azt a lelkesítő pillanatot, mikor tudtam, mit kellene tenni.

Tudom, mit kellene tenni, s mégsem teszem. Tudod, mit kellene tenni? Tudják, mi lenne a tennivalójuk? Ugye mindenki tudja a szíve mélyén? Ugye a napnál is világosabb? Akkor miért nem tesszük? Miért nem teszünk? Miért fogalmazom meg olyan frappánsan és kereken, s utána miért nem élek úgy, ahogyan kel-

lene? Miért maradok közönyös még úgy is, hogy tudom: vétkesek közt cinkos, aki néma. És mi némák vagyunk, keresztény nyugat. És én néma vagyok, keresztény nyugati értelmiségi. Cinkos vagyok keresztény testvéreim pokoljárásában, mert gyáva voltam, lusta voltam, kicsinyhitű voltam, önző és kényelmes voltam ahhoz, hogy bátran megtegyem azt, amit megtehetek. Amit megtehetsz. Amit Önök is megtehetnek.

Itt az idő, hogy szégyentől piros arcunkat felemeljük az égre, és imádkozni kezdjünk. Imádkozni, teljes szívből, bátran. Bátran, mert csak így lehet hegyeket mozgatni az imádság erejével. Ha csupán tétován, de megteesszük az első lépést, és egy árva fohász erejéig az Úrhoz szólunk – nem magunkért, hanem másokért imádkozva, már elkezdődött az a csoda, melyhez a segítségeteket kérem. Az Önökét is. Igen. Miért nem merünk hinni a közös ima erejében? Miért tartjuk ezt elavult, figyelemlankasztó rítusnak csupán? Miért nem imádkozunk ketten vagy hárman összegyűlve az Úr nevében? Miért olyan szégyenteljes a hallgatásunk? Miért nem ostromoljuk a plébániánkat, hogy imaórákat szervezhessünk a keresztényüldözés áldozataiért? Hiszen ők – mi vagyunk. Ahogyan azt korábban írtam: ha az ő földi létüket, egzisztenciájukat elpusztítják, s mi némák maradunk, úgy a mi lelki létmódunkat, valódi, jézusi hitünket ássák alá azok az erők, melyekkel ember csak ima segítségével veheti fel a harcot. Miért érezzük mégis kissé kínosnak, miért nem lépek sem én, sem te? Miért várjuk, hogy valaki elkezdje?! Elkezdjem én? Beállítottam a telefonom ébresztőóráját este kilencre. Állítsa be mindenki, hogy megszólaljon, mert különben elfelejtjük, mert ilyen az ember: lusta, kényelmes, önző és feledékeny. Akkor szóljon az a vekker, s ha meghalljuk, legyünk bárhol, egy Miatyánkot mondjunk el „közösen”. Értük, a testvéreinkért, akik a hitükért – a hitünkért! – szenvednek üldözést, akiket megnyomorítanak, ellehetetlenítenek, kifosztanak, megkínóznak és elpusztítanak. Igen, értük és magunkért: mert ha támadás éri az egyház testét, minden tagjának fáj. Ha nem fáj, akkor az a tag elhalt, elüszkösödött, másra nem való, mint hogy levágják és tűzre vessék.

Nem, nem, soha! Ne legyünk közönyösek, hanem érezzük azt a fájdalmat, melyet éreznünk kell. Az igazságtalanság, a szégyen, a kiszolgáltatottság és tehetetlenség fájdalmát: ez a fájdalom jó. Jó, mert azt jelenti: élünk, s nem üszkösödött el a vén európai szív. Fájjon! És ébredjünk fel tőle, mert minden jobb a tetszhalálnál. Igen: a valódi halál a valódi keresztút végén méltóbb, mint méltatlanul élni. És a némaságom: méltatlan. Szégyellem. De nem akarok többé szégyenkezni, és nem, egyikünk se szégyenkezzen többé, noha már szégyenkezel, testvérem, az jó jel. Akkor ébredszel. És első bátortalan lépésünk a gyógyító éberség felé legyen az, hogy együtt imádkozunk Egyházunkért, hitünkért, az ismeretlenekért,

akikkel senki sem törődik, de akik korunk bátor hitvallói. Imádkozunk ebben az imában magunkért is: hogy az a gyilkos agresszió, mely egyházunkat éri, ne pusztítsa ki a lelkünkben az együttérzést, hanem segítsen minket megerősíteni, összezárni. Hogy megtanuljunk hinni a közös imádság erejében. Hogy akár a háztetőkről kiáltva is hirdessük: itt vagyunk, és bízunk Istenben, az Ős szeretetében és erejében. Hiszünk Benne, aki a rosszat is jóra fordíthatja: ha nem is a mi emberi logikánk szerint, de a keresztalál és feltámadás logikája szerint, mely meghalad minden értelmet. Hiszünk benne, ezért emberi botorságunkon apró lépésekkel, de mégis tovább-botorkálva beállítjuk az ébresztő jelzést, és nem felejtünk el imádkozni. És talán leszek olyan bátor, vagy leszel olyan bátor, vagy Önök esetleg olyan merészek lesznek, hogy megosztják ezt a cikket – nem miattam, ó, dehogy! – vagy valóságos imaláncot szerveznek a lakóhelyükön, netán misét mondatnak a szándékra: arra a szándékra, hogy többé ne kelljen szégyenkezniük, ne legyünk elhalt és közönyös tagjai az egyháznak, hanem együttérzésünkkel és lelki odafordulásunkkal megéljük azt a titkot, amit kereszténynek lenni jelent. Kíváncsi lennék, most ki állította be az óráját este kilencre. Én megtettem. Tedd meg te is, tegyék meg Önök is, és kezdjünk el együtt imádkozni. Sosem késő. Soha.

Gondolatok a kereszténydemokrácia múltjáról és jelenéről

KONFERENCIA ÖSSZEFOGLALÓ (2016)

A Barankovics István Alapítvány gondozásában a közelmúltban jelent meg Pascal Fontaine: „Út Európa szívébe” című kötete, amely az Európai Néppárt képviselőcsoportjának mintegy 60 évet felölelő tevékenységét dolgozza fel az unió történetének kereteibe ágyazva. A közelmúltban megtartott könyvbemutató megnyitójában Mészáros József a Barankovics István Alapítvány kuratóriumának elnöke, mint az elmúlt időszak egyik legnagyobb volumenű alapítványi projektjének eredményét ajánlotta a kötetet a közönség figyelmébe, mivel az alapítvány megbízásából végzett alapkutatások eredményeként az egyébként is terjedelmes kötet fordításán túl közel 150 oldalnyi magyar kiegészítést is kezükbe vehetnek az olvasók. A rendezvényen a hazai kereszténydemokrácia képviseletében beszédet mondott Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes, a KDNP elnöke, valamint Hölvényi György európai parlamenti képviselő. A rendezvény díszvendége Rocco Buttiglione, az Unione di Centro Italia párt országos tanácsának elnöke a kereszténydemokrácia felelősségéről és feladatairól szolt napjaink identitását kereső világában. A kötetet Erdődy Gábor, az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektor-helyettese mutatta be a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola dísztermében összegyűlt népes közönségnek.

A jelen kihívásai

Mint ahogyan Hölvényi György is fogalmazott egy ilyen reprezentatív kötet kiadása alkalom annak át gondolására, mit is jelent napjainkban a kereszténydemokrácia, melyek a nagy megválaszolendő kérdések és a belőlük következő feladatok. A könyvbemutatón beszédet mondó politikusok a hazai kereszténydemokrácia szemszögéből értékelték napjaink választ igénylő kihívásait. Fundamentális változást sürgető helyzetértékelésének tételmondatát Semjén Zsolt Pilinszky János Kérdés című verséből kölcsönözte: „Meghasadtak az evidenciák”- értékelte a jelent – mert a gazdasági válság és a migrációs helyzet két olyan kihívást állított Európa elé, amelyre az nem volt felkészülve. Az érdemi válaszok ezekre mindezidáig azért nem születhettek meg, mert az európai szellemi diskurzust ’68 markánsan liberális örökösei uralják, akik napjaink aggasztó problémáira, köztük a migráció és a népességszökkenés kérdésére, a kereszténydemok-

rata gondolkodással ellentétes megoldásokat kínálnak. Az olasz Rocco Buttiglione hasonlóképp vélekedett. Szerinte is elbukni látszanak ma az evidenciák Európában. Ennek legnyilvánvalóbb tünete, hogy a legtöbb támadást ősi értékeink közül a család szenved el. Megállapította, hogy az összeurópai politikában nem a kereszténydemokrata, hanem a néppárti politizálás van válságban, amely helyett a populista ideológiák nyernek teret. Nem szabad azonban elfeledkeznünk arról, hogy nem a populista pártokra szavazó állampolgárokat kell neheztelnünk ezért, inkább tekintsünk magunkba, vajon mi, keresztény-

demokrata néppártok Brüsszelben és vidéken megértjük-e az emberek fájdalmait? A migrációs helyzet kapcsolatban Buttiglione a multietnikus társadalmat egy házassághoz hasonlította, amely működhet jól is, azonban a felek egyenetlensége miatt pokollá is változhat. Akik a kapun jönnek be, őket szeretettel várjuk és látjuk, de akik az ablakon keresztül, azokkal kapcsolatban más magatartást kell képviselnünk. Hölvényi György tömören összegezve a helyzetet úgy vélekedett, hogy Európa történéseit figyelve két lehetséges magyarázat rajzolódik ki előttünk: „ma Európa olyan, mintha a kamaszkorát vagy a végnapjait élné”.

Mi hát a kívánatos változtatás iránya, a kereszténydemokraták aktuális teendője? Semjén Zsolt mindenekelőtt a napjainkra jellemző ideológiai doktrínákkal és erkölcsi relativizmussal szemben a józan ész és az örök értékek mellett kiállást jelölte meg, amihez erőt az tud adni, hogy a kereszténydemokrata irányzat végső forrása maga az evangélium. Hogy eltérő irányultságú mozgalmak politizálnak európai szinterein, az természetes – hangsúlyozta – viszont az már nem megengedhető, amikor liberális elvekre hivatkozva megtiltanák, hogy mi, kereszténydemokraták az evangéliumot hívjuk segítségül. Buttiglione a társadalom tagjai körében végzendő munka és tanulságtétel jelentőségét emelte ki, mert – mint fogalmazott – a „keresztény identitásunk nem egy köntös, amelyet a parlamenti öltözőben hagyhatnánk”. A brüsszeli eurokraták és a nép nem egy nyelvet beszélnek, nekünk azonban az a feladatunk, hogy megértsük a kisemberek igényeit. Komoly demokratikus veszélye van annak, hogy az emberek a politika szubjektumai

(tehát politikai cselekvők) helyett egyre inkább a politika tárgyaivá váltak. A fontos kérdésekben Brüsszelben születik döntés, ezért az egyes ember úgy érezheti, hogy nincs beleszólása a politikába. Hallatni kell a hangunkat – folytatta Buttiglione – az egész Európát érintő politikai kérdésekben külön-külön minden állam kicsi, még a nagyobb tagállamok is, csak összefogva szerezhetünk érvényt törekvéseinknek. Véleménye szerint a kommunista blokk összeomlása idején – nem utolsósorban II. János Pál pápának köszönhetően – Európa hatalmas morális tőkét halmozott fel, ami nagy változtatásokra tett képessé bennünket. Vereséggént könyvelte el viszont azt, hogy később az Unió alkotmányába nem került bele a „keresztény” jelző. Elsődleges feladatunk, hogy visszanyerjük az erkölcsi erőnket. Magyarország példa lehet ebben az esetben, hiszen lényegét tekintve a vasfüggöny sem Berlinben, hanem a „szabadság piknik” idején Magyarországon omlott össze, amelynek fő szervezője volt Habsburg Ottó, és fontos szerepe volt benne Wilfried Martensnek is. Hölvényi György a teendőket illetően azt emelte ki, a kereszténydemokratáknak higgadt és határozott következetességgel kell képviselniük álláspontjukat, hogy az „ingatag európai közhangulatban” igazodási ponttá, iránytűvé váljanak. Mint az európai unió vallásközi párbeszéd munkacsoportjának társelnöke hangsúlyozta, a napjainkban oly fontossá vált kultúrák közötti párbeszédben, az interkulturális konfliktusok oldásában a vallásra kiemelkedő közvetítő szerep vár. A hívő emberek – legyenek azok muszlimok, zsidók, vagy keresztények – könnyebben megértik egymást, mert közös alapjuk a hit. Ezért a vallásközi párbeszéd az egyik kulcsa lehet társadalmak és kultúrák megbékélésének.

A múlt bizonyosságai

Pascal Fontaine: Út Európa szívébe című kötetének hazai megjelentetése a Barankovics István Alapítvány közel 3 éves projektjének eredménye, amely Szényei Gábor kuratóriumi alelnök kezdeményezésére a kuratórium döntése alapján indult még 2012-ben. A fordítási munkálatok mellett az alapítvány megbízást adott kereszténydemokrácia tudásbázis kutatócsoportjának egy párhuzamos magyar kereszténydemokrácia történet megírására. Az eredeti mű bővített hazai kiadásának kiegészítésében Szabó Róbert, Petrás Éva, Kiss Mária Rita szerzők és Lukácsi Katalin kutatóasszisztens vettek részt. A kutatócsoport tagjai az elmúlt évek a témára vonatkozó legfontosabb tudományos eredményeinek összefoglalásán túl, alapkutatásaikra támaszkodva, eddig publikálatlan források felhasználásával járultak hozzá a hazai kereszténydemokrácia történetében található fehér foltok feltérképezéséhez.

Az „Út Európa szívébe” bővített magyar kiadása ennek a munkának köszönhetően tehát nem egy, hanem két egymástól igencsak eltérő utat mutat be, amelyek végül Brüsszelben találkoznak: az unióteremtő európai kereszténydemokráciáét és a második világháború után a kommunista diktatúra kiépülésének feltartóztatására kísérletet tevő, majd a kommunizmus évtizedeit túlélő és a rendszerváltozás folyamatában újrászerveződő magyar kereszténydemokráciáét. Az európai kereszténydemokrácia történetét tanulmányozva a legfontosabb tanulság az, szögezte le Hölvényi György a könyvbemutatón, hogy „nincs

helyettünk senki, aki a munkát elvégezné”. Az „Út Európa szívébe” magyar kiadása azt fejezi ki, hogy a magyarságnak köze van Európához. A magyar kereszténydemokrácia történetét összegző kiegészítés közel 150 oldala pedig azt jelzi, nekünk is van mit hozzátennünk az irányzat történetéhez.

A kötetet Erdődy Gábor történész, egyetemi tanár, az ELTE Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék tanszékvezetője, az egyetem rektorhelyettese mutatta be a közönségnek. Bevezetőjében Antall József néhai miniszterelnököt idézte, aki szerint „múlt nélkül nincs jövő, s a jövőbe tekintés közben a gyökereinkben kell megkapaszkodnunk.” Az európai kereszténydemokrácia politikai teljesítményének értékelésekor beszédében kiemelte miért válhatott ez az irányzat a második világháború után történelemformáló erővé:

A kép alján az Út Európa szívébe kötet magyar kiegészítésének szerzői balról: Kiss Mária Rita, Szabó Róbert és Petrás Éva.

„Ismeretes, hogy a két világháború közötti totalitárius rendszerek és a második világháború szörnyűségei következtében kialakult morális vákuumból az a kereszténydemokrata értékrend kínált kiutat, amely a diktatúra, az erőszak és a szélsőségesség minden formáját elutasította, a szabadságot a felelősséggel párosította, a társadalom fundamentumát a családban jelölte meg, az individualizmussal szemben

a szolidaritást preferálta, s a nemzetállami eszmét meghaladva az európai integrációban határozta meg a kibontakozás esélyét. Az alapító atyák, Robert Schuman, Alcide de Gasperi és Konrad Adenauer által megtervezett úton haladva a kereszténydemokrácia a történelmi megbékélést szolgáló integráció folyamatának meghatározó tényezőjeként működött.”

A Fontaine kötet lényegében egy kereszténydemokrata szemszögből megírt uniós történet egészen a legkorábbi kezdetektől 2009-ig. A munka ezt a 60 esztendőt a kereszténydemokrata politikusok 3 generációján keresztül vizsgálja. Az első, az 1952–1979 közötti generáció, az „Úttörők” nemzedéke még az első világháború előtt született, átélte a két világháború között a szélsőségek előretörését, majd a második világháború drámáját. Elsődleges céljuk a béke megteremtése, az újjáépítés, Európa stabilizálása volt. A második, az 1979–1994 közötti nemzedék az „Építőké”, akik megalapozták a nyugat-európai jólét és a megbékélés intézményrendszerét. Munkájuk eredménye az európai közös piac, a monetáris unió, az egységes európai intézmények súlyának növelése. Míg a harmadik, 1994–2009 közötti generáció, a „Reformerek” nemzedéke, akik a keleti blokk összeomlása után azon munkálkodtak, hogy az Uniót alkalmassá tegyék a kontinens újraegyesítésére, az akkor 12 tagot számláló Uniót tovább bővítsék.

Erdődy a szerző Pascal Fontaine érdemét abban látja, hogy „szövege a rendkívül precíz és aprólékos politika- és intézménytörténeti leírások közepette sem válik száraz olvasmánnyá, az eseményeket mozgató politikusok élő személyiségekként jelennek meg leírásaiban. Így ismerkedhetünk meg többek között Jean Monnet, Walter Hallstein, René Charpentier, Egon Klepsch, Emilio Colombo, Leo Tindemans kiemelkedő teljesítményével, s mindenekelőtt az európai ügy mellett magukat fanatikusan elkötelező alapító atyák történelemformáló szerepével.”

Erdődy Gábor professzor a magyar vonatkozásokat elemző kutatócsoport munkáját összességében levéltári alapkutatásokra támaszkodó, historiográfiai értékekkel bíró fejezetekként értékelte. A kötetnek ez a második része Petrás Éva munkájával indul, amely az 1930-as évektől formálódó korszerű katolikus alternatíva bemutatására vállalkozik. Szabó Róbert tanulmánya a Demokrata Néppárt 1945-49 közötti történetét dolgozza fel, míg Kiss Mária Rita eddig feltáratlan dokumentumok alapján már a rendszerváltás utáni KDNP első 10 évének politikáját vizsgálja elsősorban a párt identitásstratégiájának alakulása szempontjából. Petrás Éva második tanulmánya – utalva a kötet európai dimenzióira – a magyar kereszténydemokraták nemzetközi kapcsolatait mutatja be kiemelve ezek létrehozásában és fenntartásában a külföldre kényszerült kereszténydemokrata politikusok szerepét.

Előadását a kötet magyar kiegészítésével kapcsolatban a professzor a következőképp zárta: „A Tudásbázis projekt munkatársainak tanulmányai pedig egy sikerre ítélt tudományos vállalkozás kitűnő, további kutatásokra ösztönző, a rendszerváltozásban betöltött kereszténydemokrata szerep megismerésében és megértésében jelentős új eredményeket felvonultató, egyszerre hasznos és élvezetes olvasmányt jelentenek.”

A kötetről megjelent recenziók:
Szécsi Árpád: Tanulmányok a magyar kereszténydemokráciáról Forrás: retorki.hu
Miklós Péter: Formációk. A kereszténydemokrata Európa Forrás: Magyar Idők, 2016. március 19. Lugas melléklet, 15. old.
Zachar Péter Krisztián: Szívünkben élő Európa – az ideától a 21. századi valóságig Forrás: jelujsag.hu

Sajtóvisszhang:
Semjén Zsolt: Meghasadtak az evidenciák az EU-ban Forrás: magyarhirnap.hu
Semjén: Meghasadtak az evidenciák az EU-ban Forrás: mandiner.hu
Semjén Zsolt: Meghasadtak az evidenciák az EU-ban Forrás: magyaridok.hu

Kapitalista krízisek, keresztény válaszok

MIKLÓS PÉTER (2013)

Az 1920-as–1930-as években jelentkező gazdasági válság nyomában kialakult politikai és társadalmi krízisek Európa több államában a szélsőséges irányzatok megerősödését, sőt kormányra kerülését eredményezték. Legfőképpen ez a nácizmus Németországban kiépített diktatúrájában jelentkezett. Hitler országában ugyanis a zsidók, a romák, afroamerikaiak, a fogyatékosokkal élők, a homoszexuálisok, a baloldaliak, a liberálisok és a hitvalló keresztények (s a sort még számos társadalmi réteggel folytathatnánk) mind ellenségnek és üldözendőnek számítottak. A válságra azonban a radikális irányvonalakon kívül voltak alternatív – keresztény alapú – megoldási modellek is. Zachar Péter Krisztián történész, főiskolai tanár nemrégiben megjelent könyve ezeket mutatja be.

„A múlt nagy ornamentikája éppúgy holt nyelvvé vált, mint a szanszkrit és az egyházi latin” – fogalmazta meg csaknem egy évszázada Oswald Spengler A Nyugat alkonya című művének egy helyén. Hogy a múltbéli egyéniségek és események, alkotások és gondolatok ne holt nyelvként legyenek az emlékeztünk mélyébe eltemetve, hanem eleven hagyományként kapcsolódjanak jelenünkhöz, szükség van a múlt megismerésére és értelmezésére, vagyis a történettudományra. Korunk történészei azonban hajlamosak megfélekedni erről az intencióról, s kutatási tematikájuk gyakran öncélúvá – túlzóbban: értelmetlenné – válik. Szerencsés módon nem ebbe a táborba tartozik Zachar Péter Krisztián főiskolai tanár, a Kodolányi János Főiskola történelem és nemzetközi tanulmányok tanszékének vezetője, akinek nemrég megjelent *Gazdasági válságok, társadalmi feszültségek, modern válaszkísérletek Európában a két világháború között* (L'Harmattan, Budapest, 2014. 345 old.) című könyve aktuális írás, amely a múltól szól – a jelennek.

Az elmúlt hét–nyolc év nem szűkölködött válságokban. Előbb a globális pénzügyi krízisből generálódott gazdasági válsággal kellett szembenéznie kontinensünknek, aztán a tömeges népvándorlás okozta migrációs válságot – és a nyomába szegődött civilizációs konfliktusokat – voltunk kénytelenek megtapasztalni. Zachar könyvében a két háború közti – egyrészt az első világháború utáni társadalmi és politikai újra-

strukturálódás, másrészt a nagy gazdasági világválság nyomán kialakult – válságokra adott alternatív válaszokat mutatja be. Jó érzékkel nem – vagy csak érintőlegesen – foglalkozik a kommunizmus, valamint a nácizmus és a fasizmus diktatúráinak válságmegoldó stratégiáival (amelyek egyébként már keletkezésükkor bukásra voltak ítélve).

Mind a hagyományos liberalizmussal, mind az imént említett szélsőséges politikai irányzatokkal szemben kritikus volt a keresztény alternatíva. Zachar Péter Krisztián kötete fókuszában ennek az elképzelérendszernek a válságmegoldó javaslatai állnak. Ennek a tizenkilencedik századi – elsősorban német – eszméletörténeti gyökerei (például Wilhelm Ketteler mainzi püspök, vagy a munkáslegény-egyleteket szervező Adolf Kolping munkássága) és katolikus teológiai alapjai (XIII. Leó és XI. Piusz pápa megnyilatkozásai) mellett a gyakorlati megvalósítására tett kísérletek is bemutatásra kerülnek a könyv lapjain. Ilyen volt például a korporatív – formailag a termelési ágankénti érdekképviseleten nyugvó – alapokon megszervezett „új Portugália” (Estado Novo, 1933–1974), vagy a hazai munkásmozgalmi szinten is jelentkező hivatásrendiség.

A gazdasági krízisekre adott keresztény válaszok alapja, hogy a társadalom termelő (azaz értéket előállító) tevékenységének a középpontjában soha nem az egyén, hanem mindig a közösség áll: szűkebben értelmezve a család biztonsága, tágabb horizontban pedig az egész társadalmat érintő közjó (bonum commune) előmozdítása. Ennek a keresztény kapitalizmuskritikának – ahogy akkoriban nevezték: keresztényszocializmusnak (a mai politológiai nyelvezetben inkább a keresztényszociális gondolat a használatos) – volt első jelentős magyarországi képviselője Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök és Giesswein Sándor győri kanonok. A két háború közötti időszakban pedig Varga László jezsuita szerzetes, Mihelics Vid egri jogakadémiai tanár és Kovrig Béla szociálpolitikus professzor vállalta ezen eszmék képviseletét.

Zachar Péter Krisztián könyve meggyőző bizonyíték arra, hogy válsághelyzetekben a liberalizmus, valamint a bal- és jobboldali szélsőségek mellett van valóban életképes – keresztény gyökerű és európai minőségű – alternatíva is.

Egy élet a kereszténydemokráciáért című könyv bemutatója (2017)

Kovács K. Zoltán idén lett volna 93 éves, az írásából szerkesztett kötetet épp születésnapján mutatta be a Barankovics István Alapítvány. Alapítványunk működése elképzelhetetlen lenne Kovács K. Zoltán áldozatos és elkötelezett munkássága nélkül, cikkünkben ezért magunk is közeli érintettként emlékezünk az „Egy élet a kereszténydemokráciáért” című kötet apropóján alapítónkra. A kötetet Gyorgyevics Miklós és hagyatékának gondozója, Szabó Róbert szerkesztette.

A Piarista Gimnázium üveges termében mutatta be Mészáros József, a Barankovics István Alapítvány elnöke a Kovács K. Zoltán írásait egybefoglaló kötetet. Mint mondta a helyszín puritánságával illeszkedik Kovács K. Zoltán habitusához, hiszen maga is szerette az egyszerűséget. Mivel kedvence a népzene, a könyvbemutatón Illyés Szabó Anna tolmácsolásában 4 gyönyörű népdallal emlékeztünk rá.

A kötetről és Kovács K. Zoltánról először Semjén Zsolt tartott áttekintő előadást. Három politikai-filozófiai kérdést vetett fel, amelyek a magyar kereszténydemokrácia történetének dilemmái voltak és releváns szempontokként jelentek meg Kovács K. Zoltán életében is. Az első ilyen kérdés a rendszerváltáskor vetődött fel: vajon az 1989-es KDNP ott folytassa, ahol a DNP 1947-ben abbahagyta, vagy csatlakozzon a korszak nyugat-európai kereszténydemokrata pártjaihoz. Kovács K. Zoltán számára ez a kérdés nem vagy-vagy volt, benne összeegyeztethető volt a barankovicsi örökség a modern kereszténydemokrácia eszméivel – mondta Semjén Zsolt. Kovács K. Zoltán számára a keresztény jelző pártjának nevében valóban nem pusztán örökséget, hanem minőséget jelentett, emberi hozzáállást és a társadalom problémáinak holisztikus szemléletét. Negyven éves nyugat-európai tartózkodása alatt meg tudta őrizni integritását, egyszerre látta és érezte, mi zajlik körülte Európában, de ugyanakkor ápolta és tartotta életben a harmincas, negyvenes évek magyar kereszténydemokrata mozgalmainak hagyományát is.

A másik kérdés a párt karakterével volt kapcsolatos. Ezzel a kérdéssel minden világnézeti pártnak szembe kell néznie, vajon maradjon hű elveihez törpévé zsugorodva, vagy nyisson egy szélesebb szavazóbázis felé, de kiüresedve. Kovács K. Zoltán ebben is a legnehezebbet, a kettő közötti utat választotta, bízva abban, hogy a kereszténydemokrata elvek mindig értékesek és hasznosak lesznek Magyarország számára. Így döntött Varga Lászlóval egyetemben a szövetségi politizálás mellett, amelynek jegyében a KDNP egy néppárttal összefogva egészséges kompromisszumok mentén juttathatja érvényre elképzeléseit. A harmadik

politikai filozófiai kérdés az volt, miként viszonyuljon a KDNP kereszténydemokrataként a nemzethez. Kovács K. Zoltánban fel sem merült, hogy az ún. neopogányság szellemisége és a hozzátartozó sovinizmus összeegyeztethető lehetne a kereszténységgel. Ez azonban nem jelenti a nemzeti értékek és a nemzeti összetartozás megtagadását. A keresztény egyetemességben bennfoglaltatnak a nemzetek, de csak úgy, hogy benne minden nemzet egyenlő és értékes. A helyes hazafiság az egyetemes emberiséget szolgálja.

Végezetül Semjén Zsolt Kovács K. Zoltán személyiségéről szólva szent emberként aposztrofálta őt és ez nem volt üres retorikai fordulat. Mindannyian az életszentségre vagyunk elhívva – hangsúlyozta a KDNP elnöke. Viszont nem mindannyian a mártíromságra: gyakorolhatja példásan erényeit az ember, buszvezetőként, tanáremberként, és talán még politikusként is. Válhat szentté az ember, ha megállja a helyét ott, ahova az Isten állította. Kovács K. Zoltán alázatosságában mindig példa volt, példa számunkra ma is. Mindig felajánlották a számára, de soha nem vállalt pozíciót a lista élén, hogy mandátumot szerezzen, a kereszténydemokrácia napszamosa volt ő. – mondta a pártelnök. Ezért nem is úgy zárta Semjén Zsolt beszédét, hogy imádságunkban emlékezzünk meg a nagy DNP-s elődről, hanem hogy „Zoli bácsi, könyörögj értünk”.

Gyorgyevics Miklós Kovács K. Zoltán élettörténetét mutatta be a könyvbemutatóra összegyűlt vendégeknek. 1947-ben csak a megyei lista vége felé vállalta el a képviselő jelöltséget, legnagyobb megdöbbenésére azonban mégis megválasztották, így a parlamentbe kerülve fordulatot vett élete. Az alig másfél

éves intenzív parlamenti munka után ismét egy hatalmas fordulat következett, az emigráció, ahova csak kényszerül az ember. De Kovács K. Zoltán egy percig sem veszítette el kötődését, szervezője lett kint az emigráns magyar életnek, a Szabad Európa Rádiónál is megtalálta a helyét. Gyorgyevics Miklós úgy fogalmazott, hogy a rendszerváltással Kovács K. Zoltán életében a látszólag össze nem tartó szálak egybefonódtak. Külföldi kapcsolataival és rálátásával így lett nagy hatású szervezője a '89-ben újrainduló pártoknak. Részt vett a mezőgazdasági program kidolgozásában, külügyi szakértő lett, hírlevelet szerkesztett és később létrehozta a KDNP pártalapítványát. Amikor '94 után a párt válságba került, Kovács K. Zoltán volt az egyike azon keveseknek, aki mindvégig hitt abban, hogy a pártot még vissza lehet hozni a nevéhez méltó irányvonalra. Egyetlen egyszer válaszolt ingerülten Kovács K. Zoltán Gyorgyevics Miklósnak, és éppen akkor, amikor a KDNP-ért végzett küzdelem hiábavalóságát vetette fel, „nem akarok úgy meghalni, hogy nincs kereszténydemokrata párt Magyarországon”, mondta a volt DNP-s politikus.

.
.
.

Szabó Róbert történész – a KDNP történetének kutatója, Kovács K. Zoltán hagyatékának egyik gondozója – a kötet szerkesztésének koncepcióját ismertette. Zoli bácsival is kutatóként ismerkedett meg, később kapcsolatuk barátsággá mélyült. Előadásában kiemelte, hogy a mostani kötetben a hatalmas teoretikus életműnek csak egy töredéke kerülhetett be 5 fő fejezet köré szervezve. A kereszténydemokrácia szellemi mozgalmáról, annak magyar történetéről, ember és társadalom viszonyának egyetemes kérdéseiről, a KDNP létrejöttéről és az agráriumról szóló írásai mellett külön fejezetet szenteltek a szerkesztők a Barankovics Istvánról született írásainak. Ez utóbbiakból kitűnik, hogy Kovács K. Zoltán számára Barankovics volt az ideál, az origó, és egyben saját politikai példaképe is.

Fotók: Váli Miklós

Mészáros József, a rendezvény zárásaként Kovács K. Zoltán jellemzéséhez hozzátette mennyire művelt és derűs személyiség volt. Akárcsak Bach Passiója, hiába a tragédia, amiről szól, végig ott bujkál a ritmusok és a hanglábak között a feltámadás hitének derűje. A Barankovics István Alapítvány elnöke szerint az ő örökségéhez méltónak lenni annyit jelent, mint tiszta személyiségnek lenni, ami a következő generáció egyik legfontosabb feladata.

A megtérés, mint a cigány integráció egyik alternatívája

1. rész

IOVANOVICI APHRODITA

A roma társadalom integrációjának fontosságát, ez alatt főleg a fiatal korosztályt értve, nem lehet elégszer hangsúlyozni napjainkban. A hátrányos sorsú gyermekek felemelkedését a magyar állam az oktatás útján, az egyházak pedig a pasztorációval próbálják előmozdítani. Annak ellenére, hogy az oktatáspolitikai törekvései hatására egyre nagyobb számban jutnak cigány fiatalok szakmához, érettségihez és diplomához, a számok még így is messze elmaradnak a többségi társadalom mutatóihoz képest. A Keresztény Roma Szakkollégiumok példáján is jól látható, hogy a cigányok integrációjában az oktatáspolitikai hosszú távon eredményes befektetésnek minősül, ezzel szemben úgy tűnik, hogy az egyházak cigánypasztorációs törekvései lényegesen gyorsabb és radikálisabb változást tudnak előidézni a cigány közösségek életében. Persze, e téren sem lehet egyenlőségjelet tenni a különböző keresztény felekezetek közé. A Római Katolikus Egyház, mint a legnagyobb tömeget a táborában tudó szervezet lassabban reagált és az utóbbi néhány évben fektet kiemelt figyelmet a cigányságra, ezzel szemben az új protestáns gyülekezetek lényegesen hamarabb fordultak feléjük, és méreteikhez képest jelentős eredményeket is tudhatnak maguk mögött.[1] Két részes írásunkban e kérdéskör néhány aspektusát mutatjuk meg, arra kérdésre keresve a választ miként lehet a cigány pasztoráció a roma integráció eszköze. Ezúttal a pasztorációs programokat tekintjük át, a következő részben a megtérés néhány – az integráció szempontjából releváns – elemét vizsgáljuk megtért roma fiatalokkal készített interjúk alapján.

Cigánypasztoráció

Az egyház szerepe minden korban példaértékű és nagy horderejű volt, soha sem csak a templom falain belülre korlátozódott, hanem jelentős társadalmi és szociális missziót is betöltött és betölt mind a mai napig. Igyekszik az élet minden területén jelen lenni, és aktívan részt venni a társadalmi feladatvállalásokban, mint ahogy teszi ezt romák felkarolása ügyében is. Kutatásom e részében a különböző keresztény felekezetek cigánypasztorációs és – cigányok közötti missziós munkásságát vizsgálom meg, ezek történelmi hátterét, integrációs irányelveiket, és tevékenységük hatásának sikerességét.

„A cigányság egy önálló nép, sajátos adottságokkal, történelemmel. Csak a sajátos jegyek figyelembevételével vihetjük az evangéliumot körükbe.” – írja Dúl Géza a cigányság evangelizációjáról szóló munkájában.[2] A szerző a Váci Egyházmegyéhez tartozó Valkó plébános, a Római Katolikus Egyház országos cigánypasztorációs referense. A cigánypasztoráció a roma közösségek célirányos lelki gondozása a Római Katolikus Egyházon belül, ugyanakkor fontos szegmensét képezi a cigányság felzárkóztatását célzó társadalmi programoknak is. A cigánypasztoráció tulajdonképpen Krisztushoz, az egyház közösségéhez, a szentségekhez történő vezetés, de csak ott lehetséges, ahol befogadó emberi szívvel, baráti közösséggel találkozik a hitet kereső. Begyógyulhatnak emberi méltóságán esett sebei az Isten szeretetével és igazságaival való találkozásában.[3]

Irányelvek

„Az Egyház nem tudja, és nem akarja átvállalni az állam felelősségét a cigányság mindennapi megélhetésének és a társadalomban beilleszkedésének súlyos gondját” – jelenti ki az „Irányelvek a cigánypasztorációban” c. dokumentum, de mindjárt hozzáfűzi, hogy „az Egyház maga is részt akar vállalni benne”. [4] Ennek az egzisztenciális életfeltételek hiánya elleni küzdelem a legközvetlenebb módja, a segélyek biztosítása (élelmiszer, ruha, pénz). Amikor a lelkipásztor az evangélium jó hírével akar közeledni a cigánysághoz, nem hagyhatja figyelmen kívül az emberi élet legelemibb feltételeinek hiányát. Az emberi segítségnyújtás másik nagy területe az emberi fejlődés elősegítése. A cigányoknak meg kell tanulniuk az őket körülvevő társadalommal érintkezni, olyan módon, hogy saját kultúrájukat, kulturális, etnikai identitásukat ne veszítsék el, sőt továbbfejlesszék. Nem asszimilálni (beolvasztani), hanem integrálni (befogadni) kell kultúrájukat. Ugyanakkor a cigánypasztoráció célja a többségi társadalom részéről a befogadás elősegítése is. [5]

Érdemes külön pillantást vetnünk a hazai katolikus cigánypasztoráció egyik központjának, a Ceferinó Ház missziójának céljaira. Egyrészt, természetesen fontos az evangelizációs munka. Ezen belül a meglévő helyi evangelizáló kezdeményezések fölmérése, a közöttük lévő kapcsolat kiépítésének elősegítése. Kiemelt feladat az ún. hídcsoportok, cigányok-nemcigányok közötti közösség építése. az evangelizációs csoport(ok) képzése, továbbképzése, amely képes a cigányok-nemcigányok közötti egyenrangú, testvéri

[1] Gyetvai Gellért-Rajki Zoltán: Cigány missziós mozgalmak hatásai Magyarországon Cigány Módszertani és Kutató Központ, Békés, 2014. 43.o

[2] Dúl Géza: A cigányság evangelizációja 2017.01.17

[3] Dúl Géza: A cigányság evangelizációja 2017.01.17 a cigánypasztoráció céljai egy egyházban az „Irányelvek a cigánypasztorációban” c. vatikáni dokumentum alapján a következők 2017.01.10

[4] Irányelvek a cigánypasztorációban Vándorlók és Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsának dokumentuma Róma, 2005. december 8.

[5] Dúl Géza: Beszámoló a Romapasztoráció helyzetéről Magyarországon (előadás a CCIT konferenciáján 2016-ban).

közösségre mintát adni a környező társadalom számára. Az evangelizációs tevékenységen belül szükséges a cigány és nem cigány lelkipásztori munkatársak képzése, az evangelizáló lelki napok, lelkigyakorlatok szervezése, a lelki továbbképzés a cigány csoportok számára, továbbá a plébánosok szentség-kiszolgáltatási gyakorlatának segítése a cigányok szentségekhez járulásában, a zárandoklatok szervezése, hagyományos zárandokhelyek „evangelizálása”, illetve a liturgiában, paraliturgikus formákban keresni az inkulturáció lehetőségeit. Második fő terület a kulturális, tudományos szellemi előkészület, a társadalmi kiengesztelés elősegítése. Ennek alapjai tárgyilagos, szociológia fölmérések kell, hogy legyenek az egyházmegye településeinek a cigányok létszámáról, a helyi társadalomban betöltött szerepükről, helyzetükről.

A katolikus egyház országszerte megtalálható a településeken. Cigány missziós sikereket is ért el, ám azt is észre kell venni, hogy viszonylag későn, jórészt csak az utóbbi tíz évben kezdett szervezett, összehangolt, egységes cél alapján működő cigánypasztorációs tevékenységbe. Ezt mutatja az is, hogy ha katolikus cigánypasztorációról beszélünk, akkor a katolikus egyház országos jelenlétéhez képest kevés a felemlíthető példák száma, illetve ha példákat emlegetnek, rendszeresen ugyanazok a szereplők (elsősorban Cursillo, Szendrőlád, Hofher József atya, Dúl Géza, Székely János, újabban a roma szakkollégiumok) kerülnek elő. Ezek közül külön érdemes szólni Szendrőládról, ahol kiemelkedő (a helyiek bevallása szerint több mint 500 fő) a cursillos hétvégén részt vett cigányok száma. A Cursillo egy Spanyolországból eredő katolikus lelkiségi mozgalom, amely a kiségyházakhoz hasonlatos módon erősen figyel az egyházi életből korábban kimaradt szegényekre, etnikai kisebbségekre, deviánsnak megbélyegzett társadalmi csoportokra.[6] Külön vesznek részt rajta a férfiak és a nők, hogy az oldott, őszinte, baráti légkör gyorsan alakuljon ki. A tanfolyam három napig tart, a résztvevők száma 25–35 fő körül van. Összesen már több száz cigány származású ember vett részt a tanfolyamok valamelyikén. A cigány résztvevők számára az egyik alapvető élmény, hogy elfogadják és befogadják őket a közösség. A szeretet hatására rádöbben saját értékeire, és benne is kialakul a másik elfogadására irányuló készség. A régi környezetébe visszatérve kovász-ként működik, tud elfogadni, szeretni és másokat is erre indít.

A másik fontos település Hodász. A település görög katolikus cigányainak saját templomuk van, ahol anyanyelvükön vesznek részt a szent liturgián. Jelenleg Hodászon már roma közösségi ház, és a cigányok számára épült idősök napközi otthona is működik. A kezdeményezés elindulásánál Sólya Miklós és Mosolygó Béla görög katolikus lelkészek bábáskodtak, a jelenlegi plébános Gelsey Gábor. Mindkét falu közössége aktív résztvevője a máriapócsi cigány búcsúnak.[7] Ezek alapján leszűrhetjük, ahogy Dúl Géza is fogalmaz tanulmányában, hogy a Római Katolikus cigánypasztorációban közreműködő intézmények és közösségek kivétel nélkül alulról jövő kezdeményezések. Papok, szerzetesek és világi hívők kezdeményezései, akik az adott helyi igények alapján a lehetőségekhez igazodva végzik munkájukat. Példaértékű a roma szakkollégiumok megalapítása az esélyteremtés jegyében, hogy minél több roma értelmiségit neveljen ki az ország. Szintén figyelemre méltó az identitás erősítése az egyház részéről a Biblia

cigány nyelvre való lefordítása által és a roma nyelvű istentiszteleti alkalmak meglétével, viszont továbbra sem sikerült feloldani az idegenség érzését a roma hívőkben, a szeparáció továbbra is fennáll a kisebbségi és többségi felekezeti tagok között. (Arról számoltak be a szendrőládi cigány kórus tagjai is, hogy hosszú időn keresztül kinézték őket a szentmiséről, sokáig nem is engedték leülni őket.) Az evangelizálás hatása sem volt minden esetben mélyen meggyökerező, hiszen voltak, akik alig hagytak fel régi szokásaikkal, illetve, hogy ha valamilyen más, esetleg karizmatikus felekezet érkezett a településre, sokan tértek át a katolikus hitről.

A megtérés, mint a cigány integráció alternatívája. 2. rész

A Magyar Pünkösdi Egyház cigánymissziója

Az eddigi olvasmányok és kutatási eredmények azt erősítették meg, hogy a pünkösdi egyház korán és fokozott figyelemmel fordult a magyarországi cigányok irányába, ennek következtében kiemelkedő a cigány-gyülekezetek és a cigány megtértek aránya körükben, illetve számos szociális missziót is folytatnak körükben.

A pünkösdi-karizmatikus mozgalom, pünkösdi mozgalom vagy pünkösdzizmus napjainkban a fejlődő országok egyik legdinamikusabban növekvő keresztény mozgalma, megújulási célú irányzata. A mozgalom követői fontosnak tartják az Istennel való közvetlen és személyes megtapasztalásokat, élményeket. Fő jellemzői a Jézus Krisztusba vetett hit és a megtérés (metanoein) mellett a Szentlélekben való alámerítkezés (baptizo), melynek különböző bibliai jelei lehetnek.

A pünkösdi gyülekezetek aktív missziós tevékenységet folytatnak, tagjaik jelentős része megtért, azaz nem családi tradícióként hozta magával a kereszténységet.

Gyetzvai Gellért kutatásai szerint a roma gyülekezetek vallási típus szerinti megoszlása alapján a karizmatikusak 85,7% -os többségben vannak.[1] Tény, hogy a pünkösdi-karizmatikus gyülekezetek voltak leginkább élenjárók a cigány gyülekezetek szervezésében, ezáltal ők tudtak több közösséget alapítani, valamint náluk alakult ki legelőször az a nyitottság, amely a romák befogadását eredményezte. Mindemellett a karizmatikus hívás illeszkedik a legkompatibilisebben a cigányság különböző csoportjainak az érzelmi életéhez, világképéhez mentalitásához és vallási gondolkodásához.[2] Emellett szót kell említeni arról a jelenségről, hogy bár a pünkösdi gyülekezetekbe megtért romák száma arányaiban kiemelkedő, az ide megtértek a cigány identitásukat alapjaiban érintő, gyökeres változáson mennek keresztül. A megtéréssel elhagyják régebbi bűnös életük és teljes mértékben a kereszténység válik identitásuk alapjává. Ez viszont, főleg a romungrok esetében, akik eleve sokkal bizonytalanabb cigány etnikai identitástudat-

[6] Szuhay Péter: Sosemlesz

Cigányország. Osiris Kiadó Buda-

pest, 2012.

[7] Dúl Géza: Krisztus „Cigányország

útjain” Cigánypasztoráció Magyaror-

szágon , 2002 (2017.01.10).

[1] Gyetzvai Gellért, Rajki Zoltán,

2014, Cigány missziós mozgalmak

hatásai Magyarországon Cigány

Módszertani és Kutató Központ,

Békés 136.o.)

[2] Gyetzvai Gellért, Rajki

Zoltán, 2014, Cigány missziós moz-

galmak hatásai Magyarországon

Cigány Módszertani és Kutató Köz-

pont, Békés 90.o.)

[3] (Bővebben erről lásd Povedák, Kinga (2015) *Belonging, Integration and Tradition: Mediating Romani Identity Through Pentecostal Praise and Worship Music*. In: *Congregational Music-Making and Community in a Mediated Age*. *Congregational Music Studies Series* . Ashgate, Farnham, pp. 161-182.)

[4] Dr. Tomka Ferenc: *A megtérés lélektana* (Letöltés ideje: 2017.01.10.)

[5] Gyetvai Gellért, Rajki Zoltán, 2014, *Cigány missziós mozgalmak hatásai Magyarországon* Cigány Módszertani és Kutató Központ, Békés 159.o.)

[6] Dúl Géza: *A cigánység evangelizációja* (Letöltés ideje: 2017.01.17)

tal rendelkeznek, tovább gyengítheti cigány etnikus identitásukat. Mivel a cigánységük alapjait képező szokásaikat levetkőzik, keresztény romákká válnak, és ebben a keresztény szó a hangsúlyosabb.[3] Tehát ezek a felekezetek az integrálás helyes értelmezésének gyakorlati megélésében szorulnak segítségre.

Megtérés – kereszténnyé válni cigányként

Megtérésnek, egy ember átalakulásának folyamatát távolról, a gyermeklélektan oldaláról közelítve érthetjük meg. A megtérőnek sok vonatkozásban ugyanazt az utat kell végigjárnia, amit a gyermek megtett „első világvilágképe” kialakulásáig. A kisgyermek „világképe”, annak kategóriái nem racionális tanulás útján alakulnak ki, hanem elsősorban az anyával, illetve a szülővel volt érzelmi azonosulás révén (primer szocializáció). A gyermek identifikálja magát a szeretett lényvel, a számára érzelmileg döntően „jelentős másikkal”, majd különösebb okoskodás nélkül átveszi annak „világát”. A szocializációnak és a „világkép” kialakulásának másik oldala kifejezetten „közösségi” jellegű: itt kezdődik a családi közösség jelentősége. A gyermek elsajátítja a társas élet alapszabályait, megtanulja a szeretetet, önzetlenséget. Azonban a család nevelő tevékenységében is lényegesen fontosabb szerepe van az értelemnek az értelemnél, a példának az elméleti magyarázatoknál. A gyermek csak közvetlenül tapasztalt magatartásformákkal képes azonosulni; esetleg jól kidolgozott, de elméleti magatartásmodelleket nem tud elsajátítani. A pedagógia, a lélektan pótolhatatlan szerepet tulajdonít az első évek „érzelmi tanulásának”, amely döntően hat az ember egész későbbi életére. A felnőtt is egész életén át a gyermekkorban elsajátított kategóriák prizmáján keresztül fogja látni a világot[4]

A vallásos cigányok

A közgondolkodásban számtalan jelzővel illetik a romák vallásos szokásait, sokszor vallási jellemzőket is a cigánységhez kötődő negatív sztereotípiák alapján ítélik meg. Sztereotípiaként él a közgondolkodásban, hogy csak felszínes a megtérésük, az érdek hajtja, és közben nem változik meg a személyes életük, hogy a cigányok vallása legtöbbször a körülöttük élő népekével azonos, valójában minden egyediséget, cigány sajátosságot nélkülöz, s mindent csak átvesznek. A vallástudományi szakirodalomban elterjedt továbbá, hogy a temperamentumosságuk miatt a karizmatikus vallás jobban vonzza és kiszolgálja hangulatban őket. Vonzó számukra, hogy a pünkösdi karizmatikus istentiszteletek kevésbé formalizáltak, alkalmat teremtenek az egyének közvetlen bekapcsolódására, érzelmeik kinyilvánítására, sokszor sírásra, megosztásra, tanúságtételre. A legújabb kutatások szerint emellett hangsúlyos a tanítás hívóereje, ami sokszor erősebb, mint az istentisztelet hangulata. [5]

Ugyanakkor a katolikus valláshoz pedig a Mária kultusz miatt tudnak kötődni, továbbá a katolikus tradíciók begyökerezettsége is hozzájárul ahhoz, hogy a tradicionalitáshoz amúgy erőteljesebben kötődő cigánység jelentős része Magyarországon is katolikusnak vallja magát.[6]

Interjúk megtért cigány fiatalokkal

A megkérdezett fiatalok életében radikális változást idézett elő a megtérésük. Ezek a fiatalok nem egy esetben már drogproblémával, illetve, valamilyen függőséggel küszködtek, vagy szélsőséges gondolkodás jellemezte őket. Mindegyiküknek volt egy fordulópont az életében, amikor elmondásuk szerint nem tudtak ugyanolyanok maradni, mint azelőtt. Az interjúalanyok esetében, ez lehetett:

- A közösség megtartó ereje, mint Alexnél: „Aztán egyszer elhívtott egy idősebb nő, ez után azt vettem észre, hogy minden héten ott vagyok”.
- Családi minta ereje, mint Joelnél: „szoktunk imádkozni is reggel, vacsora, ebéd és este. Meg reggel, amikor felkelek, akkor azt látom, hogy anya olvassa a Bibliát, meg, ha beteg valaki.”
- Egy prédikáció, mint Norbinál: „Mikor azon a vasárnap én elmentem és eldöntöttem, hogy megtérek, mert hallottam egy darabot az Istenből. Mind fizikálisan és lelkileg nagyon megtört az élet és azt mondtam, hogy vasárnap én megtérek, és nem érdekel senki és semmi, és amikor kimentem és imádkoztam a pásztor, akkor találkoztam az élő igaz Isten szeretetével, és mértettem, hogy Jézus meghalt értem a gólgotai kereszten a bűneimért, akkor kaptam egy új szívet és egy új életet.”
- Vagy Lisánál: „amikor elmondták nekem az evangot, és megértettem, hogy mit tett értem Jézus, és ez mi módon befolyásol engem, felcserélődtek a dolgok fontosságai rendje.”
- Egy látomás, mint Izánál: „Kisebb koromban, volt egy látomásom, miszerint a pokolra megyek, ha itt lesz a világvége és aztán felkeltem és az volt a Bibliába írva, hogy térj meg és élz. Ezután kerestem Isten akaratát és egy gyülekezetet.”
- Vagy egy természetfeletti tapasztalat, mint Roxynál: „Igen, 2009-ben tért meg és ez abban is megmutatkozott, hogy ezután több mint 8 éven keresztül nem fogott piát magához. Számomra, ez hatalmas csoda volt, mert tudtam, hogy apának nincsen ekkora akarat ereje, hogy egyedül le tudja rakni az alkoholt.”
- Az életüket a megtérés után szélsőségesen, bipolárisan látják. Korábbi bűnös énükkel és tetteikkel áll szemben az új, megtisztult egyén, aki feloldódott a kereszténységben. „Az aktív függőség több okból elszigetelve tartott. Az elején elkerültem a családot és a barátokat, hogy ne jöjjenek rá. Ma, az életem sokkal teljesebb. Más felépülő függőkkel folytatott tevékenységekben lelem örömet. Van idő a családra.”
- Az eddig kialakított kapcsolati hálójukat, a keresztény identitás kialakulása és megerősödése miatt le kellett építeniük. Az esetek jelentős részében hirtelen törés állt be a külvilághoz való viszonyaikban. Baráti körük lecserélődött, szokásaik megváltoztak. „Onnantól kezdve szabad lettem és a régi gondolatokat és társaságot elkezdtem hanyagolni, új barátok alakultak, testvérek a gyülekezetben, akikkel mai napig tartom a kapcsolatot és számíthatok rájuk.” Van olyan is, aki a magatartásával missziózik a rokonai, vagy a barátai között: „és mondtam, hogy Bogi nekem el kell, hogy menjek, nem tudom, de ha jössz, jössz, ha nem nem, de én megyek, mert érzem, hogy nekem ott kell legyek... Elmentünk végül az Istentisz-

Felhasznált irodalom:
Cigányélet: Balogh Elemér – Csapó Emma – Sipos Gyula (S) – Tarnóczi Mária – Zámbo Attila, Szeretet földje Magán kiadás, (Sipos Gyula)
Törökbálint, 2013. Erdős Kamill: A magyarországi cigánység (1958)
In Erdős Kamill cigánytanulmányok. Békéscsaba, Gyulai Erkel Ferenc Múzeum. 1989. Furray R. Katalin: Ciganológia- Romológia. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2000
Furray R. Katalin-Hegedűs T. András: Cigány gyermekek szocializációja, Aula Kiadó, Budapest, 1998. Gyetvai Gellért, Rajki Zoltán: Cigány missziós mozgalmak hatásai Magyarországon Cigány Módszertani és Kutató Központ, Békés, 2014. 43-159 o. Koppas Jenőné Ancika : Igazgyöngyöt találtam, Pharmaprint nyomda, Debrecen, 2011. Lukács Ágnes: Interjú Landauer Attilával. In. Gereben Ferenc-Lukács Ágnes (szerk.) Fogom a kezét és együtt emelkedünk. Tanulmányok a roma integrációról. Budapest, Faludi Ferenc Akadémia. 2013. 45-62.o. Péterfi Rita-Szűcs Hajnalka: A beilleszkedés lehetséges útja. In. A feladatra készülni kell, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. Peti Lehel: A moldvai csángók vallásosága, Lucidus Kiadó Budapest, 2008. Szegő László (szerk.):

1973 Cigány tanulók az iskolában,
Tankönyvkiadó, Budapest Szuhay
Péter: Sosemlész Cigányország
, Osiris Kiadó Budapest, 2012.
Szuhay Péter: A magyarorszá-
gi cigányság kultúrája: etnikus
kultúra vagy a szegénység kultú-
rája. Budapest, Medicina Kiadó.
2006. Várnagy Elemér : 1993 A ci-
gány fiatalok a nagyvilágban,
Lámpás kiadó, Abaliget Dúl Géza:
A cigányság evangelizációja (Le-
töltés ideje: 2017.01.10.) Dúl Géza:
Krisztus „Cigányország útjain”.
Cigánypasztoráció Magyarországon,
2002 (Letöltés ideje: 2017.01.10.)
Human Contact 2001 Bt.: Roma in-
tegráció a Magyar Katolikus Egyház
segítségével. (Letöltés ideje: 2017.
01.10.)

teletre, eljött végül ő is és még 2 ismerősünk is.” „4 barátnőmmel, akikkel jóban vagyok és sulis után is együtt lógunk. Ilyenkor el kezdünk beszélgetni és felvállalom, hogy hogyan gondolkodom és bizonyoságot tudok tenni.”

A fiatal cigány megtértekkel felvett interjúk tanulsága tehát az egyén életében bekövetkező gyökeres fordulat. Általános, hogy bánják bűneiket, a megtérés után saját bevallásuk szerint tisztábban látják a cigánysággal kapcsolatos problémákat, azt, hogy az integrációjuknak sok esetben önmaguk voltak a gátjai és ugyanezt vélik igaznak a teljes cigány lakosságra is. Ebből a szempontból képesek kívülről szemlélni saját etnikumuk. Persze, több kérdés is felmerülhet mindezzel kapcsolatban. Milyen mértékig nevezhetők ők még ugyanúgy cigánynak, mit megtérésük előtt? Mennyiben maradtak meg cigánynak külső jegyeiken túl? Mennyiben maradtak meg cigánynak családi tradícióik, öltözködésük, értékrendjük? Ha a válaszaikat nézzük, azt mondhatjuk, nem sokban. Korábbi cigány identitásuk alapjai olyan mértékben leépültek, hogy ezek alapján a cigánysághoz való tartozásuk megkérdőjelezhetővé válik. Előbb keresztények, és csak ezután cigányok már. Sokkal fontosabb azonban annak kiderítése, hogy miképp változott meg cigány társaik véleménye róluk? Vajon képesek e szűkebb közösségük számára követendő mintaként szolgálni? A római katolikus szendrőládi cigányok esetében jól látható volt, hogy rengetegen követték őket, ám Szuhay Péter kötete (Sosemlész cigányország) arra is fényt derített, hogy milyen sokan elfordultak tőlük amiatt, hogy egyre inkább „magyarrá” váltak. Az ugyanis, hogy rendszeresen dolgoztak, nem jártak mulatni, kocsmába, kártyázni, szerencsejátékozni, nem erőszakoskodtak stb. az ő szemükben a cigányságtól való részlegese elfordulásként volt értelmezhető. A válasz tehát összetett. A megtéréssel radikális változás idézhető elő a cigányokban (is), s ennek következtében a többségi társadalom szempontjából való elfogadottságuk jelentős mértékben megnőhet, változhat munkaerő-piaci helyzetük, kilátásaik, életkörülményeik. A lényeg mindeközben, hogy a megtérés úgy történjen, hogy közben megmaradhassanak cigánynak is. Olyan cigánynak, akit a közössége követendő cigány példaként tud értékelni.

„Kereszténydemokrata válaszokat helyettünk más nem fog találni”

KONFERENCIA ÖSSZEFOGLALÓ (2017)

Immár hagyományosnak mondható, hogy a Barankovics István Alapítvány az Európai Néppárt támogatásával évente konferenciát szentel a kereszténydemokrácia előtt álló feladatok megfogalmazásának inspirálására. 2016 őszén, az akkor 125 éves Rerum Novarum adta az apropót a közös gondolkodásra. A tavalyi konferencián többek között a neves francia filozófus Chantal Delsol osztotta meg gondolatait a résztvevőkkel és adott kapaszkodókat a jelen helyzet értelmezéséhez, áttételesen ezáltal a jövő keresztény közéletének megalapozásához.

Az alapítvány idei évzáró konferenciája 2017. december 17-én került megrendezésre a Sapientia Hittudományi Főiskola nagyelődőjében „Új közös Európánk” címmel. A téma aktualitását és az érdeklődést jelezte, hogy közel kétszázan regisztráltak előzetesen a rendezvényre. A helyzetértékelést pontosító és a terápiát kereső 2016-ban elindult diskurzus a mostani alkalommal is nemzetközi szinten folytatódott. A hazai előadók Öm. Dr. Erdő Péter bíboros prímás, Dr. Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes, Hölvényi György európai parlamenti képviselő (EPP) mellett nagy érdeklődés kísérte a konferencia külföldi résztvevőinek hozzászólásait is. Az előadások után következő panelbeszélgetésben Olivier Poquillon domonkos szerzetes, az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Bizottsága (COMECE) főtárgyalója, Gábor Dzsingisz korábbi hollandiai kormánytag, jelenlegi kereszténydemokrata parlamenti képviselő és Frank Spengler, a Konrad-Adenauer-Stiftung magyarországi képviselőjének vezetője vett részt.

Dr. Mészáros József, a Barankovics István Alapítvány kuratóriumának elnöke megnyitó beszédében a konferencia céljairól szólva kifejtette, nincs a jelenben megnyugtató és érdemi válaszunk arra vonatkozóan mit jelent ma kereszténydemokratának lenni. A Rerum Novarum korában megszületettek az érvényes válaszok, csakúgy, mint a 2. világháború utáni Európában, amikor az Unió a kereszténydemokrata alapelvekre épült fel. Ma azonban újra szükség van a helyzetelemzésre, új, érvényes kereszténydemokrata válaszok megfogalmazására, annak tisztázására miként képes a kereszténység hozzájárulni Európa jövőjéhez.

„Európa nemcsak föld, hanem szellemi feladat”

A konferencia egyik fontos tematikai csomópontja Európa fogalmának definiálása volt. A problémafelvetés aktualitását jelzi, hogy idén októberben a Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Bizottsága (COMECE) a Vatikáni Államtitkársággal együttműködésben konferenciát szervezett Európa jövőjéről, a fogalom újragondolásáról. Most Budapest felvette és sajátos, kelet-európai perspektívából továbbszőtte ezt a szálát abban a meggyőződésben, hogy – mint Erdő Péter bíboros primás a panelbeszélgetést bevezető beszédében fogalmazott – „Európa nemcsak föld, hanem szellemi feladat”.

Erdő Péter hangsúlyozta, hogy a kontinens nemcsak földrajzi, hanem kulturális és politikai valóság is, majd beszédében a közép-kelet európai régió jelenlegi szociokulturális jellemzőinek „érzelmi helyzetének” háttéréről, azok történelmi okairól szólt. A XX. század történelme tartós nyomott hagyott Közép-Kelet Európa társadalmain. 1989 után olyan elvárásokat fogalmazott feljűk a Nyugat, amelynek hiányoztak a társadalmi előfeltételei. „Sokan úgy érezték ebben a régióban, hogy elmaradottként, esetleg kulturálatlanként, sőt bűnősként kezelik őket egy olyan helyzet miatt, ami nem ezeknek a népeknek a hibájából fakadt, hanem a Jaltai egyezmény értelmében a nagyhatalmak politikai döntései miatt alakult ki.” A gazdasági integráció is kiszolgáltatottsággal járt, a régió országainak érdekérvényesítő képessége gyenge volt, az uniós csatlakozás a jövedelmi egyenlőtlenségeket máig nem szüntette meg. A régió alkalmazkodási kényszere, a közép-kelet európai népek irányában használt hangnem felerősítette azt az érzést,

hogy diktátumokhoz, mi több „ideológiai elvárásokhoz” kell igazodniuk. Mindez igényt teremtett arra, hogy megfogalmazódjon a közös európai jövőről, az európai népek együttműködéséről való önálló elképzelés. Ezek egyike a közép-európai püspökök közös magyarországi találkozásukat lezáró nyilatkozata, amely leszögezte: az európai kultúra legnagyobb inspiráló ereje volt és az elvilágiasodás ellenére is maradt – a keresztény vallás. Védendő értékek a nemzetállamok nyelveik, kultúráiknak sokszínűsége, amely a teremtés gazdagságára vall.

„A kereszténység építette fel az európai civilizáció katedrálisát”

Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes előadását azzal kezdte, nem lehet egyenlőség jelet tenni Európa és az Európai Unió közé. A magyar kormány uniópárti, de annak kimondásával, hogy az „Európai Unió nem a magyar történelem célja és beteljesülése, hanem az Európai Unió egy eszköze a magyarság megmaradásának. És annyiban vagyunk EU pártiak, amennyiben az EU a magyar megmaradást szolgálja, mert a magyar államnak az értelme és célja az, hogy a magyar nemzet fennmaradjon és a magyar emberek életminősége gazdagodjon. Minden jó, ami ebbe az irányba mutat és minden rossz, ami ezzel ellentétes.” Európa földrajzilag is többet jelent a Brüsszelben székelő szervezetnél, de ennél lényegesebb a kulturális különbség. Egész Európát tekintve ugyanis az uniós központ gondolkodásmódjától néhány fontos szemléletbeli törésvonal is jellemzi a régiókat és a magyar kormány politikáját. Európa lényegétől ugyanis nem lehet elválasztani sem a keresztény gyökereket, sem azt hogy a kontinens a „nemzetek Európája”, azaz az európai létforma a nemzetállamiság.

Európa a keresztény civilizációra épül, fundamentumai között ott találjuk a zsidó etikát, a görög kultúrát, a római jogot, a germán államszervezést, de kereszténység volt az, amely felépítette az „európai civilizáció katedrálisát”. A kereszténység nem pusztán alkotóelem, mint a felsoroltak, hanem az építőkövek egységének megteremtője. Európa lényegének tagadása, amikor az uniós dokumentumokban nem hajlandóak a kereszténységre utalni, holott „ez nem egy ideológiai, hanem egy történelmi, szellemtörténelmi ténykérdés.” Emellett a kereszténység – mint azt Szent István példája mutatja – szorosan összeforrt a nemzet megmaradásával is. „A kereszténység nem megfojtotta a magyarságot, a lengyelséget, a horvátságot, a franciaságot...hanem pontosan lehetővé tette a gazdagodását, a kimunkálását és ezáltal a fennmaradását. Tehát az európai lét megint csak per definitionem nemzeti lét.” Hangsúlyozta, hogy az európai kultúra a nemzetek kultúrájának összessége nem pedig a nemzeti kultúrák tagadása, illetve hogy mind Európa, mind az emberiség szegényebb lenne a nemzetek eltűnésével. Ezért Európa védelme nem alapulhat máson, mint a keresztény civilizáció, a szuverén nemzetállamok és a hagyományos értékek védelmén, azokén „amit az alapító atyák megálmodtak”, amikor az uniót megalapították. A miniszterelnök-helyettes diagnózisa szerint „a mostani brüsszeli bürokrácia egy olyan alma, amely már nagyon messze elgurult az alapító atyák almafájától.”

„Közép-Kelet Európában hamarabb szólalnak meg a harangok”

Hölvényi György európai néppárti képviselő, a konferencia társszervezője szerint – amennyiben gyermekeinknek is meg akarjuk adni az európai lét esélyét – legfontosabb feladatunk Robert Schumannnak, az uniós kereszténydemokrata alapító atyja ismert mondatának XXI. századi aktualizálása: „Európa vagy keresztény lesz, vagy nem lesz.”

Az uniós intézményrendszer kritikája nélkül ugyanis lehetetlen továbblépni. Az európai parlamenti képviselő a továbbiakban kultúrkritikai látéleletet adott Európa állapotáról, érintve a menekültügyet, a fogyasztói társadalom vadhajtásait, a média minden korábbinál nagyobb befolyását gondolkodásunkra, kitérve a generációk közötti szakadék problémáira is. Leszögezte: „Ahhoz hogy Európa értékközösséggé váljon újra fel kell fedeznie múltjának értékeit”, mert mint mondta „a közös fogyasztás nem képez értékközösséget”. A feladatokról szólva első helyen a család XXI. századi helyének kijelölését jelentette. Beszédét a megválaszolandó kérdések sorával zárta: Mit jelent Európa keresztény identitása és meg tudjuk-e őrizni azt? Fel tudjuk-e mutatni a közösségi élet hiteles formáit? Képesek-e az Unió vezetői jövővíziót megfogalmazni?

Mennyiben segíthetik a keresztény értékek az új válaszokat kereső embereket?

Frank Spengler, a Konrad-Adenauer-Stiftung magyarországi képviseletének vezetője az Európában végbe menő változásokra reflektálva kiemelte, hogy a globalizáció a társadalmi egyenlőtlenségek növekedéséhez és konfrontációhoz, a pénzügyi válság pedig politikai instabilizációhoz vezetett. Idősödő társadalomban élünk, kevesebb gyermek születik, a családok felbomlanak, miközben az elkövetkező időszakban Afrika népessége megkétszereződik, a digitalizáció csökkenti a munkahelyek számát. Az emberek válaszokat keresnek, iránytűre van szükségük és kérdés, hogy a mi keresztény értékeink mennyire képesek segíteni őket ebben. 1989-ben a történelemnek nem lett vége, mint azt Fukuyama jósolta, új háborús konfliktusok és új fegyverek keletkeztek, egyre többet kell védelemre fordítani. A demokrácia visszaszorulóban van, s világszerte egyre több keresztény van kitéve üldöztetésnek. A keresztény válaszok a gyökerekre kell hogy támaszkodjanak: az emberi méltóságra, a szolidaritásra és szubszidiaritásra. Sok keresztény párt létezik közös szótárral, a három alapérték tekintetében nincs szükségünk tolmácsra. Feladatunk a keresztény civilek megerősítése, a keresztény értékek átadása a fiataloknak, a jó gyakorlatok és az olyan követendő példák felmutatása, mint Adenaueré, aki egy erkölcsileg felsőbbrendű politikát képviselt.

Olivier Poquillon domonkos szerzetes, az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Bizottsága (COMECE) főtitkára abból indult ki, hogy az Európai Unió célja a béke biztosítása. A korábban háborúktól sújtott Európában valóra váltotta Krisztus üzenetét: „szeressétek felebarátaitokat!” Az uniós intézményeknek,

akkor van létjogosultságuk, ha az embereket szolgálják. Az emberi jog, nem baloldali téma, az emberi méltóságból következik. Az európai polgároknak felelősségük van abban, hogy maguk is cselekvő polgárokként formálják a kereszténydemokráciát és a politikát.

„A keresztény alapokon nyugvó Európa, a felbomlás veszélyzónájába sodródott”

Gábor Dzsingisz korábbi hollandiai kormánytag, jelenlegi kereszténydemokrata parlamenti képviselő, aki 50 éve tagja a holland kereszténydemokráciának, beszédét történelmi perspektívába helyezte. Visszaemlékezett arra, hogy korábban az egyházak társadalmi tanításai milyen távlatokat adtak az európai fejlődésnek a közjó és az igazság emberközpontú társadalom víziója jegyében, majd ezt a felívelő korszakot helyzete szembe a jelennel, amikor „zilált hangulatban, a napról-napra változó aktualitások sodró hullámai között mindig csak egy részkérdésre próbálunk egy praktikus választ adni.” Mivel a jelen nem képes a közjót szolgálni, vissza kell térni a keresztény humán értékekre alapozott Európához. Gábor Dzsingisz 5 területet jelölt meg, ahol sürgető feladat a keresztény etikára alapozott válaszok megtalálása. A tőke gátlástalan hatalmának és a növekvő társadalmi szegregáció megfékezése, amely társadalmi robbanással fenyeget és táptalaja a populizmusnak. „Kereszténydemokrata politikus számára teljességgel elfogadhatatlan az az állapot, amikor a világ lakosságának 8%-a a földi javak 85%-a fölött rendelkezik”- szögezte le. A feladatok sorában harmadikként a migrációs kihívás „humán, de egyben racionális kezelését” vetette fel, amely a migráció és a menekültkérdés világos szétválasztásán kell, hogy alapuljon. „A valóban üldö-

zötteknek helye van közöttünk és mindig is helye lesz”- mondta, de az Európa felé vándorló megélhetést keresőket pedig saját hazájukban kell segíteni. Aktuális feladat továbbá a klímaváltozás megfékezése, mert feladatunk a teremtett világ megőrzése. Végül gyors intervenciót sürgetett a kommunikációs környezetszennyezés, kiváltképp a hamis, ellenőrizhetetlen, félrevezető információk megfékezésére. „A polgárok megtévesztése a populizmus melegágya”, a szólásszabadsággal való visszaélés.

A Barankovics István Alapítvány budapesti konferenciájának helyzetelemzése arról győzhette meg a résztvevőket, hogy a kereszténydemokrácia – mint egyébként minden más politikai irányzat is – Európában lépésenként van. Ahogy az alapítvány elnöke, Mészáros József fogalmazott, a kereszténység maga is egy globális eszme, „egy globális világban lokális választ találni” nem lehet, ezért ugyanezeket a kérdéseket más országokban is fel kell tenni. A konferencia, ha a végleges válaszokat nem is találta meg, fontos kérdéscsoportok hangzottak el, és ez már fél siker a megoldás felé vezető úton.

A jövő perspektíváit illetően Gábor Dzsingisz egyik résztvevői kérdésre adott válasza lehet megítélésünk szerint a továbblépés útja: nem az a lényeg, hogy Európa lakosságának hány százaléka hívő keresztény, hanem az, hogy az európai kereszténydemokrata pártok a nagy, összeurópai társadalmi problémák mentén olyan programokat dolgozzanak ki az új helyzetben, amivel a lakosság minden rétegét meg tudják szólítani.

Hittan a katakombákban

Illegális ifjúságpasztoráció a szocializmus kori Magyarországon

MIKLÓS PÉTER (2017)

Miloslav Vlček bíboros, nyugalmazott prágai érsek egy, az 1990-es években megjelent írásában az államszocialista diktatúrák idején működő közép- és kelet-európai katolicizmusnak két alapvető magatartásformáját különböztette meg. Egyrészt – véli a cseh főpap – tevékenykedett a „hivatalos” és a kommunista állammal kapcsolatban lévő egyház, amely előbb a diktatúra szempontjából „reakciós” (azaz az Apostoli Szentszékhez és a katolikus egyház társadalmi tanításához ragaszkodó), később pedig „reálpolitikusi” (vagyis a szocialista rendszerrel kényszeredetten együttműködő) politikát folytatott.

Emellett azonban létrejött egy sajátos „ellenálló egyház”, amely a hivatalos hierarchia és klérus mellett jelentkezett alternatívaként és – mind a pártállammal, mind az egyházi vezetéssel kritikusan – kvázi ellenzékeként lépett föl. Ennek a „katakombaegyháznak” tipikus megnyilvánulásai voltak a báziscsoportok: így például hazánkban a Bulányi György piarista szerzetes szervezésében alakult Bokor-közösségek.

A katolikus lelkipásztori tevékenységnek a szocializmus kori Magyarországon is voltak – a hivatalos megnyilvánulási formák (lapkiadás, iskolafenntartás, hitoktatás stb.) mellett – alternatív mozgalmak, amelyek tevékenységi köre az újabb irányzatú teológiai megfontolások szamizdat terjesztésétől az illegális felnőtt- és ifjúságpasztorációs tevékenységig terjedt. Ez utóbbi témakör alaposabb megisme-

réséhez jelent meg a tavalyi évben egy fontos adalék. Az Új Ember Kiadó gondozásában, a Szeged-Csanádi Egyházmegye anyagi támogatásával látott napvilágot Mezey András történész, a szegedi egyetemi könyvtár munkatársa közel négyszáz oldalas könyve Hittan a katakombákban. A Csongrád megyei nem hivatalos ifjúságpasztoráció története, 1946–1980 címmel. A szerző hiánypótlónak tekinthető munkája elkészítésékor az egyházi és állami levéltárak iratai mellett az egykori állambiztonsági szervek jelentéseit is fölhasználta, valamint számos visszaemlékezést is beépített könyvébe.

Az 1940-es években a kiépülő szovjet mintájú politikai berendezkedés mind a történelmi egyházakban, mind a civil szervezetekben ellenőrizhetetlen ellenséget látott, s az ezek közös halmazát képező vallási egyesületeket különösen veszélyesnek tartotta. Ennek jegyében a Kerkai Jenő és Nagy Töhötöm jezsuita páterek által Szeged környékén alapított, majd országos hatókörűvé terjedt népszerű KALOT (Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Titkársága, majd Testülete) mozgalmat fölsozlatta az államhatalom. A szervezet által képviselt szellemiség azonban fönmaradt, s erre a későbbiekben is lehetett alapozni. A katolikus fiatalok körében zajló nem hivatalos lelkipásztori munkában fontos feladatot láttak még el a szerzetesrendek fölsozlatása után (1950) a kolostorból a világi életbe kikerült egykori szerzetesapok, apácák és nővérek is.

Az egykori szerzetes, Wagner Ilona Viktória nővér, a Szociális Testvérek Társaságának tagja sokáig védőnőként, illetve tanyai missziók szervezőjeként tevékenykedett Szegvárott, ahonnan 1949-ben azért kellett távoznia, mert a helyi kommunista párttitkárral közösen szervezett cipőosztást a szegényeknek (a párttitkárt ugyanezért pártfegyelmi büntetésben részesítették). 1958-tól 1994-ben bekövetkezett haláláig Kiskundorozsmán élt és dolgozott, ahol a helyi és szegedi katolikus fiatalok előtt állt mindig nyitva állt az ajtaja. „A cigányok védőnője” címmel készített róla szociografikus igényű riportot Fenákel Judit író a hetvenes évek végén.

A Hódmezővásárhelyen a domonkos lelkiséget a fiatalok között a szocialista korszakban is megjelenítő Majoros Mária Armella nővér „nem hivatalos” csoportjaiba az 1950-es évektől kezdve mindig járt negyven-ötven fiatal – derül ki a szegedi rendőrfőkapitányság III/III-as ügyosztályának „Apostolok” fedőnevű csoportdossziéjából, amelynek tanúsága szerint az állambiztonság hosszú ideig és szisztematikusan igyekezett a vásárhelyi domonkos nővér köré szerveződőket szemmel tartani, megfélemlíteni, s jelentésekre és bomlasztásra bírni. Mint a katolikus ifjúság nem hivatalos lelkipásztori ellátásán fáradozó személy, említést érdemel a szeged-felsővárosi plébánián a kifejezetten fiatal felnőttek számára személyre szabott lelkigondozói tevékenységet folytató Galgóczi László; a „futball-pasztorációt” Kunágotától Apátfalván át Kistelekig megjelenítő, huszonnyolc éven keresztül igazolt játékosként, negyedszázadon át pedig NB III-as játékvezetőként működő Laczkó Ferenc; a Szeged-Alsóvárosban a Néri Szent Fülöp-féle lelkiséget képviselő Dávid Lajos Szaniszló; s a munkáspapság vonzásában élő és Teilhard de Chardin megfontolásait követő – végül az egyházi rendet elhagyni kénytelen – Pelle András is.

Mezey András

HITTAN A KATAKOMBÁKBAN

A Csongrád megyei nem hivatalos ifjúságpasztoráció története 1946–1980

Új Ember

A munka dicsérete az egyház társadalmi tanításában

KISS MÁRIA RITA (2018)

Május 1- munkás Szent József napja

Május elsejét baloldali ünnepként szokás elkönyvelni, pedig a munka szerves része minden világnézetű ember életének. A katolikus egyház XII. Pius pápa kezdeményezése nyomán 1956. május elseje óta emlékezik meg Munkás Szent Józsefről, akit a hitvalló munkások patrónusaként tisztel. József napja – mint azt Bálint Sándor is feljegyezte – a mezőgazdaságban a tavaszi munkák kezdetét jelentette egykor Szent József, az ács egyszerű kétkézi munkásként az apa szerepében volt jelen a Megváltó életében. Jézus mellett tanulta meg a mesterséget és munka tisztetét. (Szent József, szűz Mária jegyese emellett a keresztény házasságok, a jegyesek és családok védőszentje hiszen jogi biztonságot és oltalmat adott Máriának és gyermekének. Szent Józsefet tartja a hagyomány az üldözöttek és a jó halál és az egyház, a papnövények patrónusának is.)

Május elseje ünnepe annak a munkának a méltóságáról szól, amit az egyház az Isten alkotásában való részvételként tisztel. Ezen alkalommal emlékezünk meg mindazokról, akik tehetségüket az emberiség érdekében a közjóért kamatoztatják, de azokról is, akiknek nincs munkája, avagy épp roskadoznak a túl sok munka súlya alatt, akiknek nem kapnak tisztességes bért érte. Munkás Szent József ünnepe alkalom arra, hogy felhívjuk a figyelmet az emberi munka méltóságára és azokra a helyzetekre, amikor ezt a méltóságot sérelem érheti.

Az egyház tanítása a munka becsületéről és a munkások méltóságáról

A modern korban a munka méltóságának megőrzéséért két társadalmi tényező, a munkásság és az egyház állt ki a legkorábban. A kapitalizmus nyomán kialakuló polgári államok a munkáskérdést kezdetben közbiztonsági kérdésként, a rendőrség jogkörébe tartozó jelenségeként kezelték, s csak fokozatosan – nem utolsó sorban az egyház társadalmi tanítása és a nyomában születő keresztényszocializmus, valamint szociálkonzervatív hatására – jutottak el a munkásvédelem, majd a szociálpolitika gondola-

táig. A vallás és munka közötti szoros kapcsolatot jelzi az is, hogy a munka a bibliai tanításban a teremtés folytatásaként aposztrofálódik. Az ember kötelessége és egyben felelőssége az Isten által teremtett javak megőrzése, ami a klasszikus időkben mindenekelőtt a földművelést jelentette. A munka mellett azonban ugyanúgy felhívja a biblia figyelmet a pihenés jelentőségére. „A szombat van az emberért, nem az ember a szombatért.” (Mk 2,27) A pihenés nemcsak az ellen véd, hogy a munka kizsigerelje az embert, de alkalmat ad az Isten munkájáról való megemlékezésre, „az úr napjának megszentelésére” és a többi emberrel való foglalkozásra is.

Az egyház munkával kapcsolatos állásfoglalásának legfontosabb dokumentumai a pápák szociális enciklikái, amelyek sorát XIII. Leó Rerum Novarum-a nyitotta meg. A Rerum Novarum több szempontból fordulatot jelentett az egyház munkához való viszonyában. Nemcsak azért, mert benne a szociális kérdés kiemelt szerepet kapott, hanem azért is, mert az egyházi üzenet címzettje ezúttal már nem a mező-

gazdasági népesség, hanem az ipari munkásság volt. Az enciklika a munkavállalók jogai és a munkaadók kötelezettségei mellett érintette a tulajdon társadalmi felelősségét és elismerte a munkások szervezkedéshez való jogát.

Az egyház társadalmi tanításának alapjául szolgáló enciklikák kivétel nélkül mindegyike figyelmeztetett a jövedelmi egyenlőtlenség társadalmi veszélyeire, a kevés kézben összpontosuló korlátlan vagyon felhalmozásával járó politikai rizikó faktorokra. Ugyanakkor kiemelték a magántulajdon sérthetlenségét és elítélték a másik elleni gyűlölet politikáját aláhúзва, hogy mind a tőke, mind pedig a munka a termelés folyamatának nélkülözhetetlen kelléke. A munka és a munkásosztály kérdésének marxista és egyházi felfogása ezen a ponton is döntően eltérő társadalomszemléleti alapokon nyugszik. Míg a marxizmus társadalomelmélete a konfliktusra épít és kidomborítva az érdek ellentéteket a polgári társadalmat a magántulajdonnal együtt eltiporni szándékozó osztályharcot hirdet, addig az egyház azt keresi, ami összeköti a társadalom tagjait és a konszenzus, szolidaritás, a közjóért való együttműködés útjait egyengeti.

A Rerum Novarum nyomán a pápai állásfoglalások sora született a munka és ember viszonyáról. Közülük kiemelkedik II. János Pál pápa Laborem exercens (Munkát végezve) 1981. szeptember 14-én, a Rerum Novarum 90. évfordulóján napvilágot látott enciklikája.

Ebben a Szentatya áttekinti miként változott a fejlődéssel az ember és a munka viszonya, mi az egyház feladata a dolgozó ember védelmében és a szociális kérdés megoldásának terén. Megkülönbözteti a munka objektív, tárgyi oldalát, amelynek legfontosabb eleme az állandóan változó technika és szubjektív oldalát, azaz az embert. Kifejti, hogy az ember nem lehet „termelőeszköz”, vagy pusztán „munkaerő”, mert az ember Isten képmására teremtett személy, tevékenysége a munkát etikai értékkel ruhazza fel, nemesíti őt és növeli emberi méltóságát. Ezért a munkának mindig elsőbbséget kell élveznie a tőkével szemben, mert a tőke csupán eszköz: „mindig az embernek kell tulajdon munkája főszereplőjének maradnia”. Az enciklika sorra veszi a megjelenés korának fontosabb társadalmi kérdéseit, a munkához és a méltányos munkabérhez való jog érvényesülésének problémáit, a gyermekek, nők munkájának etikai vonatkozásait, reagál a munkaerő-vándorlás által felvetett jelenségekre.

Ferenc pápa is több alkalommal kifejtette megnyilatkozásaiban a munkával kapcsolatos tanítását. Laudatio si ökológiai kérdéseket tárgyaló enciklikájában a föld szépsége és a munka méltóságának összefüggéseit mutatja be. Az enciklika az elődök nyomán a munka lelki oldalát emeli ki: „Teremtésünktől fogva munkára hívatunk. Nem szabad arra törekedni, hogy a technológiai fejlődés egyre nagyobb mértékben felváltsa az emberi munkát, mert azzal az emberiség önmagának okozna kárt. A munka szükség-szerű, hozzátartozik az élet értelméhez ezen a földön, út az éretté váláshoz, az emberi kibontakozáshoz és a személyes önmegvalósításhoz.” 2015. augusztus 19-i katekézise témájául szintén a munkát választotta. A Szentatya ekkor a család szerepéről is szólt a munkára nevelésben. A munkanélküliekkel kapcsolatban úgy fogalmazott, „nincs meg az a méltóságuk”, hogy kenyeret vigyenek haza, ők azok, akik a lelki tényezőktől elszakadó, pusztán profitorientált szemlélet legnagyobb vesztesei.

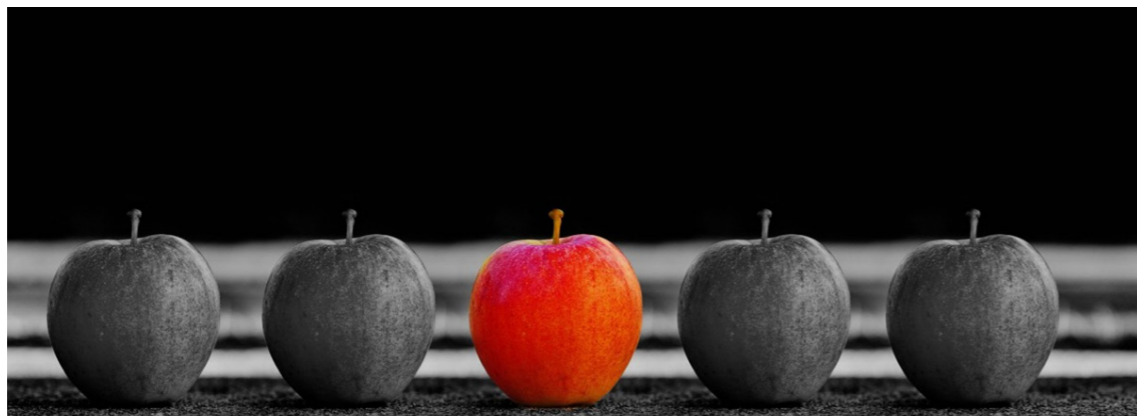
A XXI. századi új dolgokról

A munkával kapcsolatos egyházi állásfoglalások rendre követték a munkaszerkezet és a munkaerő-piac változásának jelenségeit. Reflektáltak az ipari társadalom kialakulására, majd a szolgáltatási szektor súlyának megnövekedéséből, az atipikus foglalkoztatási formákból, a feketegazdaságban végzett munkából, a munkaerő migrációból eredő társadalmi és erkölcsi kérdésekre, az élet- és munkaritmus felgyorsulására. Napjainkban a negyedik ipari forradalom, a digitalizáció és a robotizáció kihívásaira kell választ találni, ami a tudás alapú társadalom kialakulásának csillogó jele. Következésképpen a technológiai beruházások volumene várhatóan sokkal kisebb lesz, mint a fejlesztéshez szükséges tudásberuházásoké.

Globalizáció és sokféleség

TÓTH I. JÁNOS (2018)

Korunkban a baloldal és a jobboldal közötti szembenállás jelentősége csökken, miközben a globalizmus és a nemzeti szuverenizmus közötti vita erősödik. Abban szinte konszenzus van, hogy a globalizáció növeli, míg a szuverenizmus korlátozza a sokféleséget. Tekintve, hogy a sokféleség lényegében a jó, míg annak hiánya a rossz szinonimája, így ez a vita voltaképpen a jó és a rossz közötti harcként is értelmezhető. Azonban a globalizáció csak látszólag növeli a sokszínűséget, valójában csökkenti azt. A nemzeti szuverenizmus csak látszólag korlátozza, valójában konzerválja a történetileg adott sokféleséget. Tehát a globalizáció eredményeképpen csökken az emberiség sokfélesége, s így romlik az emberiség helyzete.

A sokféleség a dolgoknak, élőlényeknek sokféle volta, például madarak sokfélesége. A szó szinonimái: különféleség, változatosság, diverzitás, heterogenitás, tarkaság, sokszínűség, míg ellentéte: egyenműség, egyformaság, homogenitás. A sokféleségen belül különbséget kell tenni az egyedi és strukturális sokféleség között. Az egyedi (egyszerű, felszínes, vagy közönséges) sokféleségre jó példa az ujjlenyo-

mat, hiszen minden ujjlenyomat egyediségében különbözik a többitől. A strukturális (bonyolult, mély, minőségi) sokféleségre jó példa a kutyafajták sokfélesége. A kutya mint faj sokfélesége döntően a homogén kutyafajták sokféleségéből származik. A kutya mint faj sokféleséget nem az egyedek, hanem a fajták változatossága biztosítja.

Régen a labdarúgó világbajnokságban résztvevő futballcsapatok homogén nemzeti csapatok voltak, amelyek etnikai szempontból élesen elkülönültek egymástól; például a német válogatottban csak németek, míg a török csapatban csak törökök játszottak. Tehát a nemzeti tizenegyek etnikai szempontból mélyen különböztek egymástól. A labdarúgás globalizációjával párhuzamosan az európai nemzetek csapatai egyre színesebbek lettek és egyre jobban hasonlítanak a többi szintén színes európai válogatotthoz, illetve más kontinensek válogatott csapataihoz. Tehát a globalizáció eredményeképpen a csapatok strukturális sokfélesége csökkent, miközben a csapatokon belül az egyedi vagyis a felszínes sokféleség nőtt. Mesut Özil Németországban született török szülőktől és így egyidejűleg német és török állampolgár. Ő saját magát egyszerre tekinti töröknek és németnek: „Két szívem van, egy német és egy török.” írta angolul. A jelenlegi szituációt lehet úgy interpretálni, hogy most már nemcsak a török, hanem a német válogatottban is játszanak törökök. Tehát a csapatok etnikai sokfélesége csökkent, miközben a csapaton belül az etnikai sokféleség nőtt. Felmerül a kérdés, hogy akkor összességében csökkent vagy nőtt a nemzeti válogatottak etnikai sokfélesége?

Tekintsük a következő két példát. Legyen egy endemikus faj, amelynek az élőhelyére bejut egy invazív faj. Ez a folyamat növeli vagy csökkenti a biodiverzitást? Látszólag növeli, hiszen ekkor az adott területen több faj található, a valóságban azonban csökkenti a biodiverzitást, hiszen az invazív faj kiszorítja az endemikus fajt. Például a bánáti bazsarózsa homogén állománya csak a Keleti-Mecsek területén él. A kerti bazsarózsa más alfajainak a betelepülése erre a területre veszélyezteti a bánáti bazsarózsa fennmaradását és így csökkenti a faj strukturális sokféleségét.

Vegyük a Nyugat-Európa nagyvárosaira jellemző tömeges bevándorlást, mint a globalizáció egyik fontos elemét. A tömeges bevándorlás kétségtelen növeli az európai városokon belül élő lakosság felszínes sokszínűségét, ugyanakkor csökkenti a világ nagyvárosainak a mély sokféleségét, hiszen felszámolja az európai nagyvárosok speciálisan európai jellegét. Tehát a bevándorlás, illetve általában a globalizáció csökkenti a városok unikális jellegét, azaz összességében nem növeli, hanem csökkenti a városok sokféleségét. A strukturális különbségek lebontása és átalakítása egyedi sokféleségé biztos jele a sokféleség csökkenésének. A globalizáció pont ezt teszi; a homogén és egyedi lokalitásokat felszámolja és azokból átlagos, közönséges és tipikus lokalitásokat gyárt. Másképp fogalmazva a globalizáció a mély sokféleséget átalakítja felszínes sokféleségé.

A globalisták egyszerre állítják azt, hogy a globalizáció egy egységesedési (azaz homogenizálódási) folyamat, illetve azt, hogy a globalizáció növeli a sokszínűséget. Tézisük a következő: a globalizáció úgy homo-

genizál, hogy közben növeli a sokféleséget. Ez az állítás azonban fogalmilag hamis. A homogenizáció a priori csökkenti a diverzitást. Mivel a globalizmus felszámolja a strukturális (mély, valódi, minőségi, lényegi, magasabb szintű) sokféleséget, ezért az emberiség számára nincs olyan kimenet, hogy „globalizáció és mély sokféleség”, hanem csak olyan lehetőségek vannak, hogy „globalizáció és egyféséség”, illetve a „globalizáció korlátozása és mély sokféleség”. Mivel a jelenlegi globalizációnak vannak elkerülhetetlen – technikai, kommunikációs és nyelvi – vonatkozásai, amelyek szinte természeti szükségszerűséggel következnek be, ezért szükséges, hogy az erkölcs, a kultúra és a politika mindent megtegyen a globalizáció fékezéséért és az emberiség strukturális sokféleségének a fennmaradásért.

A világunkban zajló ideológiai vita tényleg interpretálható úgy, mint a jó és a rossz küzdelme, ahol a helyes álláspontot az emberiség valódi sokféleségének a megőrzéséért küzdő konzervatívok és szuverenisták, míg a helytelen gyakorlatot a tényleges sokféleséget felszámoló liberálisok és globalisták képviselik.

(Ez a publicisztika a Valóság 2018/9 számában megjelent: Strukturális sokféleség vagy globalizáció című tanulmány alapján készült.)

A szolidaritás újraépítése

KISS MÁRIA RITA (2018)

Az egymásra utaltság egyidős az emberiséggel. A történelem folyamán nagyon hosszú ideig a kölcsönös támogatás az életben maradás alapvető feltétele volt. Nem tekinthető véletlennek, hogy kivétel nélkül minden világvallás etikája tartalmazza a felebaráti szeretetre, azaz a másikkal való törődésre vonatkozó elvárásokat. A vallási előírásokon túl a tudatos viszonyulás a másik ember, vagy a közösség ügyeihez beépült a tradicionális társadalmak szokás- és normarendszerébe is. Mindenki felelősséggel viseltetett a közösség tagjainak biztonságáért, a könyörület, a jótekingodás, elvárt magatartásszabály volt. A faluközösség elesettjeiről való gondoskodás a közösség minden tagját kötelezte az alamizsna adására. A francia forradalom szabadságot, egyenlőséget és testvériséget ígért a feudalizmus romjain épülő új világ lakóinak. A három jelszó közül a testvériség a jövőbeni szolidaritás ígértét fogalmazta meg. Arra utalt, hogy az emberek nem fognak atomizálódni, a modern társadalmak közösségi formái az immár szabad autonóm emberek választásából fognak megszületni.

A kapitalizmus és a nyomában járó modernizáció jelentősen módosította a szolidaritás társadalmak életében betöltött szerepét. A modern társadalom legfőbb szervező elvévé a XIX. században a liberalizmusból származó individuális szabadság értéke vált. A középkor értékrendjéhez képest az önérdékkövetés, a maximális profitszerzésre való törekvés erkölcsileg elfogadott lett, az anyagi haszon maximalizálása az erényesség értékmérőjévé vált. A kapitalizmus korai bírálói szerint ez a változás az önzés társadalmát hozta létre háttérbe szorítva a szolidaritás és az altruizmus értékeit, eltíporva a versenyben alul maradó csoportokat. Az individuális szabadság védelmezői azonban úgy látták, az önérdékkövetés a legbiztosabb módja az egész társadalom gyarapodásának, s a szabad piac kiteljesedésének köszönhetően automatikusan megszületik majd a közjó, ami alatt főként a gazdagság társadalmát értették.

A modernizáció felbomlasztotta a tradicionális közösségeket, átrendezte a társadalmi struktúrát és a megszokott életmódot. A családi, rokonsági, közösségi szálak a mobilizáció következtében meggyengültek, a lokális segítő kapcsolatrendszer nem működhetett a régi módon, ami felvetette, majd pedig a munkásosztály növekvő nyomora sürgetővé tette a szociális kérdés új utakon történő kezelését. Sajátos ellent-

mondás keletkezett: a nagyvárosokban a fizikailag egymáshoz sokkal közelebb élő emberek idegenné váltak egymás számára, a kölcsönös segítség érzése egyre inkább kiveszett. A szolidaritás megnyilvánulásaként jelentek meg a gyakran egyházi fenntartású karitatív intézmények, jótékonyági egyesületek. A szabad versenyű kapitalizmus veszteségeinek képviselőjét felvállaló munkásmozgalom az elveszett szolidaritás helyébe a védtelenné vált munkások osztályszolidaritását kínálta fel. A kölcsönös szolidaritáson alapuló egymás iránti felelősség példái voltak a szocialista szakszervezetek önszervező pénztárai, amelyek lényegében kockázatközösségek voltak: betegség, rokkantság esetére, az árvák, özvegyek támogatására hoztak létre segélyalapot. A szorult helyzetbe kerülők eseti, átmeneti megsegítésén túlmutató megoldást azonban csak az állam szociális szerepvállalás iránti elköteleződése jelenthetett.

Az állam a szociális problémák vonatkozásában évszázadokon keresztül alapvetően passzív maradt. Igaz, már az ókorban is születtek törvények a szegények helyzetének szabályozására, de a társadalmi hátrányok leküzdését lehetővé tevő intézményrendszer kiépítése csak a modern államra jellemző. Az áttérést az 1870-80-as években a társadalombiztosítási rendszerek (kezdetben korlátozott körre kiterjedő) kiépítése jelentette. A két világháború között a neves közgazdász, Keynes bizonyította, hogy a társadalmi különbségek pusztán jótékonykodással, segítő közösségi beavatkozással nem kezelhetők. A nagy gazdasági világválság társadalmi következményeinek kezelése, majd a második világháború egyébként is szükségessé tette az etatista tendenciák erősödését. A 2. világháború után a szolidaritás főszereplőjévé fokozatosan az állam vált, s a társadalom szerepe egyre inkább az immár intézményesült szolidaritás terheinek finanszírozására (közteherviselés) egyszerűsödött mivel az állam a jövedelem-újraelosztás által biztosít jóléti szolgál-

tatásokat az állampolgároknak. Az adókat és a társadalombiztosítási járulékat tekinthetjük akár az állam által kikényszerített szolidaritásnak is. A dolgozók finanszírozzák az idősek nyugdíjait, a betegség miatt dolgozni nem tudók jövedelmeit, az egészségesek mások gyógyításának költségeit. A személyes segítségnyújtást jogilag szabályozott rendszerek váltották fel. Ez a folyamat tovább gyengítette a társadalom tagjai között a kölcsönösségen alapuló személyes felelősségvállalását.

A modern társadalmakban egyébként is tapasztalható atomizációt Magyarországon felerősítette a szocialista társadalompolitika, amely gyanúsán tekintett a társadalom tagjainak önszerveződésére és tudatosan törekedett a közösségek bomlasztására. A kollektívizmust hirdető szocializmus korszaka után egy rendkívül individuális társadalmat örökölt a demokrácia 1989-ben, mert a Kádár-rendszer azt „tanította meg” a magyar embereknek, hogy az egyéni érdekkijárási útján lehet önérdéküket érvényesíteni, ahelyett hogy felismernék az összetartozásukból eredő szolidaritás erejét, mint például ezt Lengyelországban a Szolidaritás szakszervezet politikai sikere mutatta. Az európai értékrend kutatások szerint a társadalmi tőke Magyarországon rendkívül gyenge, a demokrácia intézményeinek működésébe vetett bizalom alacsony. Amiben leginkább egyetértünk, az az államfüggőség, hogy a kölcsönös segítségnyújtás helyett az államtól várjuk a társadalmi problémák megoldását.

Szolidaritás egykor és most

Egy olyan társadalomban, ahol hajlamosak vagyunk elmenni az utcán fekvő ember mellett felmentve azzal magunkat, hogy biztosan részeg, vagy bedrogozott, és ahol nem mindenki nézi jó szemmel az állam által a leginkább elesetteknek nyújtott támogatásokat, mondván a szegények maguk tehetnek a sorsukról, azt gondolom sürgős szemléletváltásra van szükség. Annál is inkább, mert egyre több jel mutat arra, hogy a második világháború után kialakuló jóléti rendszerek visszaszorulóban vannak, még a modellként tekintett Svédországban. A gazdasági válságok idején felerősödnek azok a vélemények, melyek szerint a kiterjedt szociális célú jövedelem-újraelosztás segíti vagy hátráltatja a gazdasági fejlődést. Ellenzői azt állítják, hogy a jóléti támogatások egyrészt nagy megterhelést jelentenek a gazdaság számára, és fejlesztésre, beruházásra szánt összegeket kötnek le, másrészt gyengítik az egyének munkateljesítményük növelésére való hajlandóságát, kezdeményező-készségét és egyéni felelősségvállalását.

Akárhogyan alakul is azonban az állami közszolgáltatások színvonala, közös érdekünk az egymásra utaltságunk tudatosítása, a másikért való felelősségvállalás értékeinek erősítése, az önzetlen segítségnyújtás modern útjainak és technikáinak megismertetése a társadalom tagjaival. Nem véletlen, hogy sok országban már az állampolgári kultúra szerves része a közösségi szolgálat. Ez valami olyat jelent, hogy egy középosztályi átlag állampolgár el sem tudná képzelni, hogy szabad idejének egy részét ne közösségi célokra áldozza. Kedvenc példáim sorába tartozik az a holland egyetemista, aki Erasmus hallgatóként megérkezve Magyarországra, más másnap keresett magának helyet, ahol társadalmi munkát végezhet

életének arra a felévére, amit nálunk tölt vendég egyetemistaként. Vagy utalhatnék arra a fiatal magyar munkavállalóra, aki az USA-ban olyan szervezeti kultúrába csöppent, hogy már fél év után maga is részesevé vált az ottani társadalmi szolidaritás jól kidolgozott rendszerének. Pusztán azért, mert a munkahelyén mindenki vállalt a szakmájához kapcsolódó közösségi célokért végzett ingyen munkát.

Nálunk a 2012/2013-as tanévben bevezetett iskolai közösségi szolgálat elvileg alkalmas lenne arra, a felnővekvő generációk attitűdjének formálására. A komolyabb átgondoltság nélkül szinte egyik napról a másikra bevezetett rendszer azonban nem aratott osztatlan elismerést sem a pedagógusok, sem a diákok körében. Sokan az amúgy is meglévő túlterheltségre hivatkoztak, mások az önkéntesség kötelező jelleggel történő bevezetését bírálták. A pedagógusok az újabb adminisztrációs terheket hátrították. Kétségtelen azonban, hogy a társadalmi környezetbe ágyazott nevelés sokkal alkalmasabb a szociális érzék és a szolidaritás fejlesztésére, mint a tanórák. Ehhez azonban számos feltételnek kell teljesülnie. Nem utolsó sorban egymásra kell hogy találjon a helyi szükséglet és a segítő szándék. Ehhez az iskolának is nyitotabbnak kellene lennie saját a környezete irányában, másrészt forrásokat kellene biztosítani arra, hogy a külső intézményekben is álljon rendelkezésre megfelelő ember az iskoláskorú önkéntesek fogadására. A szemléletformálás vitathatatlan színtere a karitatív egyházi és civil szervezetek mellett a média. Az olyan sikeres kezdeményezések, mint például a közmédia „Jónak lenni jó” műsora a nagy nyilvánosság előtt

képes demonstrálni a társadalmi összefogás erejét. Az adománygyűjtés 2012-ben 100 millió, 2017-ben már 261 millió összeggel támogat évről-évre más kiemelkedő karitatív tevékenységet végző szervezetet. Az utóbbi időben már nem csak pénzádományokat várnak, hanem olyanok jelentkezését is, akik szak tudásukkal, odafigyelésükkel tudják segíteni a rászorulókat.

Külön kell szólnunk a vállalati szféra társadalmi felelősségvállalásáról. Örvendetes, hogy napjainkban egyre több cég kapcsolódik be a szociális segítségnyújtás rendszerébe a civil szektoron keresztül, így egyrészt az alkalmazottak a munka világából is szolidaritást erősítő impulzusokat kaphatnak, másrészt kiépített csatornákon keresztül van lehetőségük a segítségnyújtás gyakorlására.

Az állami és önkormányzati szociális ellátórendszer intézményei az átlagember számára szinte észrevétlenül végzik munkájukat, s nem egyszer csak a dolgozók mély elköteleződésének, hivatástudatának köszönhető egy-egy személyes sors jobb útra terelése. Valószínűleg ennek társadalmi értékével és jelentőségével, csak abban az esetben kerülnénk igazán tisztába, ha mindez egyik napról a másikra megszűnne. A szociális ellátórendszer kialakulását a hagyományos társadalmak bomlásával gyengülő személyes kötelékek nyomán keletkezett szolidaritáshiány tette szükségessé. Az állam feladatvállalása ekkor egyféle társadalmi pótcselekvésként vált szükségessé. Az állami szociálpolitika azonban nem jelenti a szolidaritás államosítását, nem jelenti azt, hogy a szociális szakmai hivatásosainak megjelenése feleslegessé tette volna az önkéntesek, civilek, egyházak tevékenységét. Mi több, egyre világosabban látszik a két fél egymásra utaltsága. Nem lehet előre tudni, hogy a látható szociálpolitikai intézményrendszer segítségén túl mikor és kinek lesz közülünk szüksége a társadalmi önszerveződés útján születő, rejtett közösségi hálóban rejtőző, érzelmi biztonságot nyújtó szolidaritásra.

Riasztó prognózisok születnek arról, hogy a robotok elveszik a munkát, a gépek kiváltják és semmisé teszik a mesteremberek szaktudását, s ennek nyomában új egyenlőtlenségek és társadalmi feszültségek születnek. Az optimista verzió szerint viszont a mechanikus munkafolyamatok helyére egy emberhez méltóbb, felszabadító, kreativitást igénylő munka fog lépni. A várhatóan a gazdasági ágak szerkezetét és a dolgozók életvilágát is alaposan felforgató változás komoly megrázkódtatásokkal fog járni. Vajon mit kell tenni a ma emberének ahhoz, hogy maximalizáljuk az esélyt: az elkerülhetetlen változások a közjó, a társadalmi igazságosság, a szolidaritás és az emberi méltóság növekedése irányába mutatnak majd?

„Együtt – működik!”

KISS MÁRIA RITA (2018)

A szlogent a Szegedi Keresztény Roma Szakkollégium programjától kölcsönöztük, mert mindennél egyértelműbben fejezi ki nemcsak a magyar-roma együttélésben kívánatos célt, az általunk helyesnek tartott módszertani alapelvet, de a keresztény roma szakkollégiumok jelenét is. A keresztény roma szakkollégiumi tehetséggondozó hálózatot, mint a magyarországi egyetemi tanulmányaikat folytató roma fiatalok támogatásának eszközét, 2011-től kezdték fejleszteni Magyarországon, s ma a roma integráció területén sikerágazatnak számít. Működik, mert cigányok és nem cigányok, roma fiatalok és egyetemi oktatók, mentorok, egyházak és lelkészek, s nem utolsó sorban az egészet finanszírozó magyar állam, együtt dolgoznak azon, hogy a roma értelmiség számban és minőségben gyarapodjon. Nem kell sokat bizonygatni, hogy erre mekkora szükségünk van: a romák integrációjának kulcsszereplője a roma értelmiség, amelynek nagysága ma statisztikailag szinte alig kimutatható. Míg a többségi társadalom körében a felnőtt lakosság 20%-nak van felsőfokú végzettsége, addig a roma lakosságban belül ez az arány csupán 1%.

A hátránykompenzáló tehetséggondozó programban a római katolikus egyház, a görög katolikus, a református és az evangélikus egyházak vesznek részt. Ma már 7 egyházi fenntartású roma szakkollégiumot működtetnek, hogy – mint a Jezsuita Roma Szakkollégium küldetésnyilatkozata fogalmaz – „minél több roma fiatal érhesse el álmait” rajtuk keresztül. Ezek közül kettő Budapesten (Jezsuita Roma Szakkollégium, Budapesti Református Cigány Szakkollégium) kettő Debrecenben (Váli István Református Cigány Szakkollégium, Szent Miklós Görög Katolikus Roma Szakkollégium) egy-egy pedig további vidéki városokban (Szegedi

Keresztény Roma Szakkollégium, Görögkatolikus Cigány Szakkollégium – Miskolc, Evangélikus Roma Szakkollégium – Nyíregyháza) található. A 2017-18-as tanévben 200 különböző szakra járó roma egyetemista fiatal kezdte meg tanulmányait ezekben az intézményekben, a végzett hallgatók száma 100 fő körül mozog, ők vagy mesterképzésben folytatták tanulmányaikat, vagy elhelyezkedtek a munkaerő-piacon.

A keresztény roma szakkollégiumi hálózat (KRSZH) idén január 20-án tartotta hallgatói és öreg diák találkozóját a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében, ahol Orbán Viktor beszédében hangsúlyozta: a kormány a magyarországi roma közösségekben erőforrást lát, jövőt és lehetőséget kíván nekik adni szülőföldjükön. A hátránykiegyenlítést célzó roma szakkollégiumi kezdeményezést jó példaként emelte ki arra, hogy a romák felemelkedéséért folytatott munka nem reménytelen, ezért a kormány további támogatását garantálta a programhoz. Balogh Zoltán EMMI miniszter beszédében aláhúzta, nem utolsó sorban a támogatásnak köszönhetően, az elmúlt három évben megduplázódott a felsőoktatásban tanuló roma fiatalok száma.

A világ a követésre méltó példáktól változik

Az, hogy a szakkollégiumok értelmiségi elitképző műhelyek, hogy elmélyíthetik az egyetemeken folyó szakmai képzést, régóta ismert, működésük bevált gyakorlat. Az viszont, hogy a szakkollégiumi formát a roma értelmiség képzésének támogatására hasznosítják – Európában egyedülálló kezdeményezés – azaz hungarikumnak számít. A szakkollégiumok célja a „jövőt építő roma értelmiség képzése”, a „közéleti feladatvállalás iránt elkötelezett”, „másokért élő”, „aktív társadalmi párbeszédet folytató cigány értelmiség” megerősítése. A KRSZH pedagógiai programját már a 2011 márciusában elfogadott alapító okirat körvonalazta. Eszerint a minőségi felsőfokú szakmai tanulmányok segítése mellett legfőbb célja olyan kompetenciákkal felruházni a szakkollégistákat, amelyek az életben való sikeres helytálláshoz nélkülözhetetlenek. A képzések hozzájárulnak az egészséges önkép, a lelki kiegyensúlyozottság, a jó kommunikációs készségek fejlesztéséhez, az élethosszig való tanulás készségeinek kialakításához, az értelmiségi lét értékeinek tudatosításához.

A roma szakkollégiumok szellemi és közösségi műhelyek. A KRSZH kollégiumai érték alapú intézmények, filozófiájuk egyik alapelve a közösségi szemlélet. A cselekvő állampolgárság értékeinek tudatosítását, a kooperatív szemlélet formálását nem utolsó sorban a szakkollégiumok bentlakásos jellege, a bennük folyó közösségi életvitel támogatja. „A szakkollégium lehetőséget teremt arra, hogy a zömében hátrányos helyzetből érkező tagjai ne csak a segítség elfogadását tanulják meg, hanem ki is próbálhassák magukat segítő szerepben.” – olvashatjuk a keresztény roma szakkollégiumok Szakmai Standardjában. A társadalmi felelősségvállalás jegyében a fiatalok önkéntes munkát végeznek roma telepeken, karitatív és szociális intézményekben. Nevelési stratégiájuk fontos részét képezi, hogy a végzett diákok a sikeres karrierépítés után se szakadjanak el családjuktól, közösségeiktől, ahonnan jöttek, s ebben a hallgatói lét során szerzett közösségi gyakorlatok is segítenek.

A szakkollégiumok lehetőséget biztosítanak a kollégisták cigány kötődéseinek megélésére. Szellemiségük a bikulturális szocializációt támogatja, hiszen a roma fiataloknak kétirányú elvárásnak kell majd megfelelniük felnőtt szerepeikben. A többségi társadalom igényeit nem utolsó sorban majd a munkaerő-piac

fogja közvetíteni feljűk, saját közösségűk pedig azokat a primer szocializációs értékeket keri majd rajtuk számon, amelyek a roma kultúrából erednek. Fontos tehát, hogy egyetemi éveik alatt a magyar és roma kultúrában egyaránt otthonosan mozogjanak.

A szegedi roma szakkollégium
a „Szokeres” 5. születésnapja

A szakkollégiumok kulturális klímájában nem egy, az asszimilált családban nevelkedett roma fiatal fedezte fel, vagy fedezte fel újra saját roma identitását, tanult meg büszkének lenni saját kisebbségi közössége értékeire, kulturális alkotásaira. Ez a kettős szocializáció segít megérteni továbbá a történelmi egymásrataltságunkat, a magyar–cigány együttélés kérdéseit. A kooperatív szemléletet erősíti a sikeres együttélési modell példája is, amit saját bőrűkőn is megtapasztalhatnak a bennlakók. A KRSZH bentlakásos kollégiumaiban (legfeljebb a diákság összlétszámának 25%-ig) olyan nem roma származású hátrányos

helyzetű fiatalok is helyet kaphatnak, akik elkötelezettek a roma integráció ügyének és érdeklődést mutatnak a cigány kultúra iránt.

A keresztény roma szakkollégiumok legközvetlenebb partnerei az alap és középfokú oktatási intézmények, ahonnan a roma származású egyetemisták utánpótlása származhat. A roma szakkollégisták önkéntesként gyakran fordulnak meg roma tanodákban, szakképző intézményekben és gimnáziumokban, hogy tutorként foglalkozzanak hátrányos helyzetű fiatalokkal. E találkozások célja az is, hogy saját példájukkal motiválják a roma tanulókat a továbbtanulásra, és biztassák őket, ne adják fel vágyaikat. A RefoRom Alkotóházat is működtető Budapesti Református Cigány Szakkollégium slam poetry kampányvideót és pályaválasztási oktatóanyagot is gyártott középiskolások számára.

A keresztény történelmi egyházak által működtetett roma szakkollégiumok egyben a keresztény értelmiség szellemi műhelyei is kívánnak lenni azáltal, hogy a „cigányság integrációjának keresztény alternatíváját kínálják fel” tagjaiknak. Túl azon, hogy a bennük folyó munka értékorientációit tekintve az egyházak társadalmi tanításaival áll összhangban és a keresztény életvitel szempontjait képviselik, a pedagógiai programjuk része egy spirituális modul is, mely alapvető jártasságot fejleszt teológiai, egyházi kérdésekben, ökumenikus szemléletben közvetíti a keresztény szellemiséget.

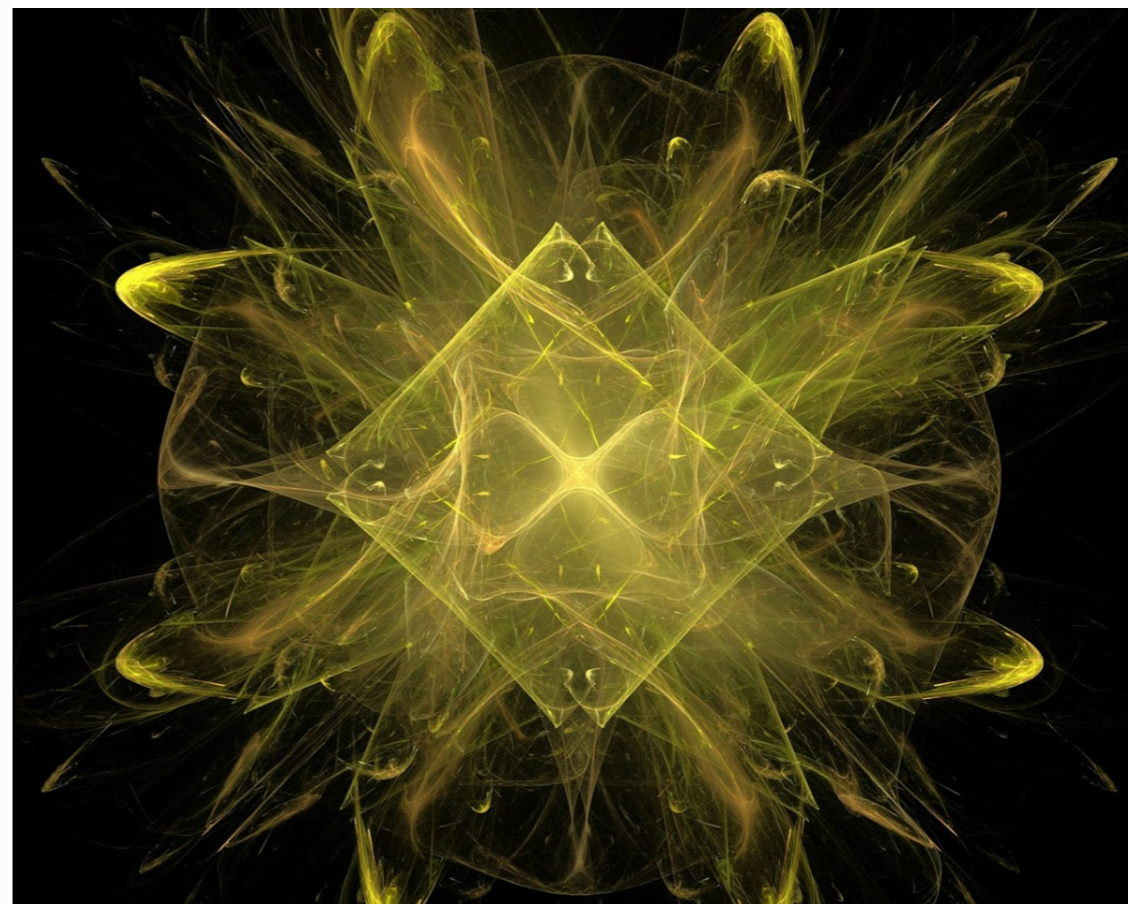
A 2019-es Templeton-díjas fizika professzor a kozmikus vallásosságról és a tudomány hatáiról

MENYHÁRTH GÁBOR (2019)

Marcelo Gleiser, 60 éves elméleti fizikus kapta meg az idei Templeton-díjat. A Templeton-t a „spirituális Nobel-díj”-ként is emlegetik, évente olyan személyek kapják meg, akik munkásságukkal kivételes módon hozzájárulnak az élet spirituális dimenziójának erősödéséhez. A kitüntetés alapítója apró jelzés-ként arra is ügyelt, hogy a díjjal járó pénz összege kicsit magasabb legyen, mint a Nobel-díj esetében, ezzel is jelezve helyét az összehasonlításban. A díjjal 1987-ben egy magyart, Jáky Szaniszló bencés szerzetest tüntették ki.

Gleiser hat éves korában veszítette el édesanyját, a tragédia hatására szembesült már nagyon kis korában a létezés jelenségének kérdésével és az idő fogalmával. Mindezek következményeként fordult később családja zsidó vallásához, aminek magyarázatait kamaszként nem érezte kielégítőnek. Végül Einstein munkásságát megismerve jött rá, hogy a kérdései feltevéséhez a tudomány megfelelő eszköz lehet. 35 éves pályája alatt a fizika tudományának széles skáláján dolgozott, munkásságában a Templeton Alapítvány azt díjazta, hogy vezető értelmiségiként újra témává tette tudományos és közéleti téren is a történeti, filozófiai és kulturális összefüggéseket, így kapcsolva össze a természettudományokat, a bölcsészetet és a spiritualitást.

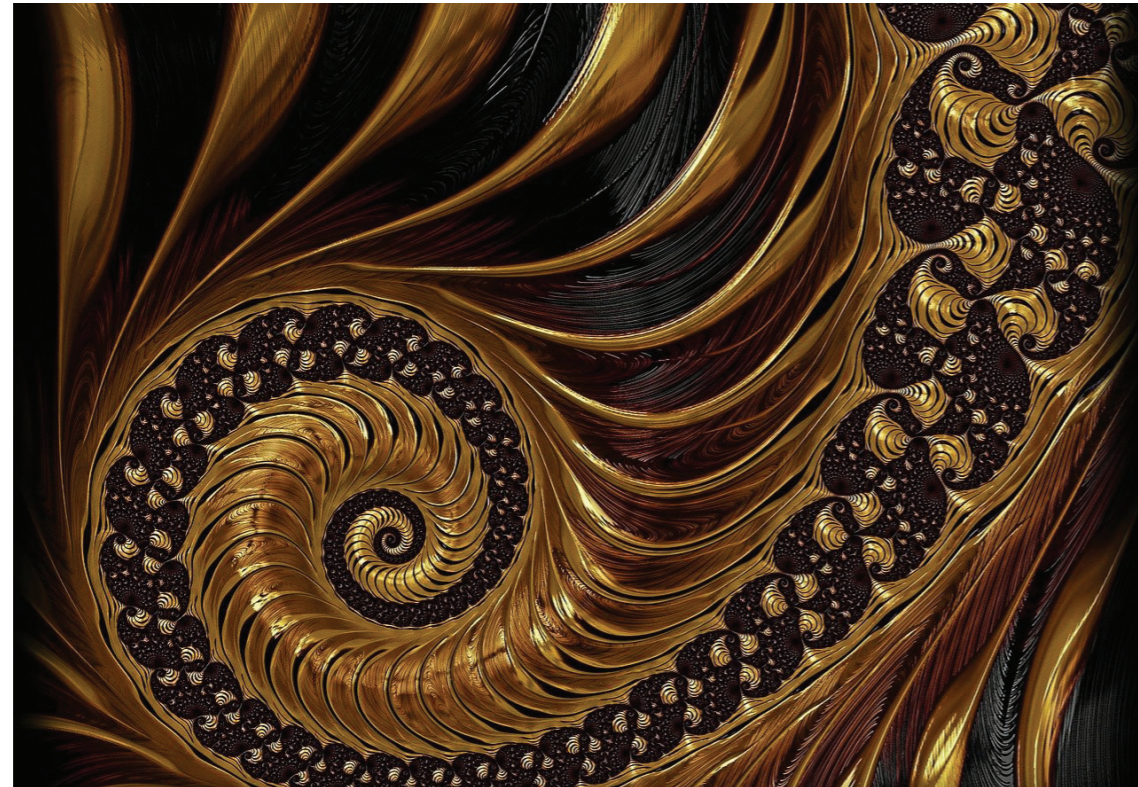
A Scientific American tudományos lap vele készített interjújából egy kifejezetten izgalmas ember portréja rajzolódik ki. Marcelo Gleiser Brazíliában született, első latin-amerikaiaként a Templeton elismertjeinek sorában nagyon is érzi a díj súlyát, és az ezáltal kapott lehetőséget. Azt a lehetőséget, ami teret biztosít, hogy világosabban és hatékonyabban közvetíthesse az üzenetet, ami a sokéves tudományos munka közben összegződött számára.

De mi is ez az üzenet?

Gleiser szerint a tudomány ugyan csak az egyik, de tényleges módja annak, hogy a kapcsolatba kerülhesünk a létezés rejtélyével. Úgy gondolja, hogy ennek a tudományos tevékenységek egyik kiemelt céljának is kell lennie: ismételten megfogalmazni azokat a kérdéseket, amiket már jóval a tudomány megjelenése előtt elkezdett az emberiség feltenni. Gleiser szemléletében a tudomány csak részét képezi egy sokkal nagyobb horderejű és a tudományoknál lényegesen régebbi kérdésfeltételnek, ami megpróbálja megérteni, hogy kik vagyunk és honnan jövünk. Céljaként tűzte ki, hogy a tudomány és az iránta érdeklődők figyelmét újra ráirányítsa ezekre a titokzatos kérdésekre, és hogy teret biztosítson a természettudományok és a bölcsészet kutatóinak abból a célból, hogy együtt foglalkozhassanak ezekkel a témákkal. Jelen-

leg a fizika és a csillagászat professzora a hanoveri Dartmouth College-ban (New Hampshire, USA), ahol létre is hozott egy ezzel foglalkozó intézetet Institute for Cross-Disciplinary Engagement néven. Fontos személyes adalék, hogy ezen irányultságának kialakulását és meglétét a tudományos munka mellett egyértelműen ahhoz is köti, hogy nagyon sok időt tölt a hegyekben, ami tevékenységéhez és gondolatosságához szemlélődő háttérrel biztosít. Kutatásai közben – saját meglátása szerint – hasonló álláspontra jutott, mint Einstein, aki idősebb korában gyakran beszélt a kozmikus vallásos érzületről, ami tudományos tevékenysége nyomán a hatalmába kerítette.

Einstein egyszer például így válaszolt egy kislánynak arra a kérdésre, hogy egy tudós imádkozik-e: „A nézet, mely szerint létezik mindent átfogó törvény a természetben szintén egyfajta hiten nyugszik. Ezt a hitet eddig nagymértékben igazolta is a tudományos kutatás. Másrészt viszont mindenki, aki komolyan bevonódik tudományos tevékenységbe, meggyőződik arról, hogy az univerzum törvényeiben szel-

lem nyilvánul meg, szellem, ami sokkal magasabbrendű az emberénél, és aminek színe előtt – a magunk szerény erőit ismerve – alázattal kell viseltetnünk. Ily módon a tudományos kutatás egy különös vallásos érzülethez vezet, amely igencsak különbözik a naivabb vallásos megközelítésektől.”[1]

Az ateizmusról

A magát agnosztikusnak valló Gleiser úgy látja, az ateizmus nem összeegyeztethető a tudományos módszerrel, hiszen csupán egy kategorikus kijelentés arra vonatkozóan, hogy valaki nem hisz, valójában egyfajta hit a nem-hitben. Márpedig egy tudós bizonyítások nélkül nem tesz kijelentéseket. Ő maga ezért is nevezi magát agnosztikusnak, mert bár neki sincs bizonyítéka Isten létére, nem formál jogot arra, hogy végső kijelentéseket tegyen ennek kapcsán, mivel jól tudja: a tény, hogy nem tudom bizonyítani valami létezését, vagy egy állítás igazságtartalmát, nem jelenti a kérdéses valami nem-létét, vagy az állítás hamiságát. Pont emiatt különösen fontosnak tartja az alázatot, amin keresztül egy tudós el kell ismernie a tudomány éppen meghúzható határait és mindazt, ami azon túl helyezkedik el.

Fontos, hogy tudjuk és el is ismerjük: mi az, amit nem tudunk.

A mítosz, ami egyesít

Gleiser megközelítésében kiemelt relevanciájú, hogy tudatában legyünk és átérezzük a Föld és az azon kialakult élet jelentőségét, egyediségét, és ennek megfelelően vállaljunk felelősséget a Földön zajló eseményekben. Ha feltételezünk is más típusú életformákat az univerzumban, az semmit nem von le az előbb említett jelentőségből. Az öntudattal rendelkező emberiség az, aminek morális alapon kézbe kell vennie, és meg kell óvnia a Földet és az azon kialakult életet. Az embernek (újra) tudatosítania kell saját különleges helyzetét a bolygón és az univerzumban, ennek kell lennie a „mítosznak”, ami meghatározza a 21. századot és a 21. századi ember definícióját saját magáról. Ez az, ami felszámolja a mindenféle érdekek és elképzelések által kialakult megosztottságot világszinten.

Amit a tudomány tud, és amit nem

A Templeton-díjas kutató rendkívül fontosnak érzi, hogy megkülönböztessük a tényleges tudományt és vele szemben a róla kialakult és vele összenőtt téves nézetet, ami szerint a tudomány képes bármilyen problémát megoldani. Szerinte erről sosem volt szó, most sincs, és nagyon fontos is ennek a ténynek a világos és őszinte kinyilvánítása és szem előtt tartása a mindennapokban. A világ túlságosan összetett ilyen tételek megállapításához, a tudományos módszernek pedig megvan a maga hatóköre, amin nem tud túlnyúlni. Gleiser ilyenformán nem is tud mit kezdeni egyes neves tudósok olyan állításaival, melyek szerint mondjuk megtalálták az univerzum keletkezésének magyarázatát, vagy más hasonló, végső válasznak tekinthető megoldásokkal.

Ezek szerinte pont a tudományos őszinteség hiányának termékei. Az ilyen kijelentésekkel szembeni ellenállását ismeretelméleti szempontból magyarázza. Ismereteket általában mérések útján szerezhethetünk, a méréseket pedig eszközökkel végezzük. Az eszközöknek viszont meghatározott, le-és behatárolt a tartománya, amit vizsgálni képes. Mindig lesznek adatok és tényezők, amik ezen kívül helyezkednek el. (Ezen felül elképzelhetőek még a tudományos tévedések, a vitatott álláspontok, vagy olyan megállapítások, amik végül nem kerülnek bele a tudományos közmegegyezésbe.)

Úgy látja, sosem gondolhatjuk az, hogy mindent tudunk arról, ami az univerzumban jelen van. A már megszerzett ismereteket és tudást sokkal inkább szigetként képzelem el, amit a nem tudott, a nem ismert vesz körül.

(Hasonló címmel könyve is jelent meg 2015-ben. Ha már a könyveknél tartunk, érdemes megnézni a bibliográfiájában szereplő címeket, mert nagyon plasztikusan mutatják be a határmezsgyét, amin mozog. Művei eddig nem jelentek meg magyarul. (A címek csak a cikk kedvéért kerültek fordításra.) A próféta és a csillagász: apokaliptikus tudomány és a világ vége, 2003.; A táncoló univerzum: a teremtésmítoszoktól a Nagy Bummig, 1998.; A teremtés letépett szélé: radikális új nézet az élethez egy tökéletlen univerzumban 2010. ; A tudás szigete: a tudomány határai és az értelem keresése, 2014.; A váratlan egyszerű szépsége: a természetfilozófus kutatása a pisztráng és a mindenség értelme után, 2016.)

Visszatérve az ismeretek szigetéhez: Gleiser szerint, ahogy annak kiterjedése növekszik, úgy válunk képessé olyan kérdések feltételére, amiket addig megfogalmazni sem tudtunk. Gleiser felfogásában így a kutatás a végső válaszok helyett a megismerés be nem fejeződő folyamata marad.

Megítélése

Végezetül nézzük meg, nézeteire hogyan reagáltak egyházi és tudományos oldalról: Evan Thompson, a University of British Columbia filozófiaprofesszora méltatta Gleisert, amiért globális párbeszédet alakít ki különböző kultúrájú és vallási hátterű emberek számára, lehetőséget teremtve arra, hogy maguk mögött hagyassanak idejüket múlt általánosításokat. Roberto Covolan, fizikus, a Brazilian Association of Christians in Science elnöke a következőket mondta róla: „Nagy öröm, hogy olyan kiemelkedő tudományos szakemberek, mint Marcelo Gleiser, kezdeményezéseikben és munkájukban a tudományon keresztül az univerzum olyan aspektusait ismerik fel, amelyek megértése túlmutat magán a tudományon. Olyan aspektusokat, amelyek – nekünk, hívőknek – egyértelműen a transzcendenciát jelzik.”

Klímaváltozás, karbonlábnyom, migráció

TÓTH I. JÁNOS (2019)

A klímaváltozást övező aggodalom oda vezetett, hogy a kutatók ma már mindennek kiszámolják a szénlábnyomát. Ha mindent megvizsgálunk CO₂ kibocsátás szempontjából, akkor a globális migrációt is vizsgálhatjuk ebből a szempontból. Ebben és a következő cikkekben arra a kérdésre keresem a választ, hogy a globális migráció hogyan befolyásolja az emberiség szénlábnyomát?

1. Karbonlábnyom fogalma

A karbon- (vagy szén-) lábnyom, a lábnyom mutatók népes családjába tartozik. Az ökológia lábnyom koncepcióját két kanadai ökológus dolgozta ki. „Az ökológiai lábnyom (ÖL) egy olyan számítási eszköz, mely lehetővé teszi, hogy felbecsüljük egy meghatározott népesség vagy gazdaság erőforrás-fogyasztási és hulladékfeldolgozási szükségleteit termékeny földterületben (globális hektár – gha) mérve” (Wackernagel 2001, 21–22). Az ökológiai lábnyom napjainkban az egyik legátfogóbb fenntarthatósági mutató és számos országban – Svájc, Német- és Finnország – hivatalos fenntarthatósági indikátor.

A karbonlábnyom (carbon footprint) az ökológiai lábnyom meghatározó részét alkotja, vállalati szinten ez az arány gyakran meghaladja az 50%-ot. A karbonlábnyomot, mint minden lábnyomot ki lehet fejezni termékeny földterületben, de ki lehet fejezni a kibocsátott CO₂ mennyiségében is. „A karbonlábnyom az Eurostat definíciója szerint a termékek végső felhasználása által keletkezett szén-dioxid.” (KSH 2018) Egy másik meghatározás szerint a szénlábnyom valamely termék vagy szolgáltatás teljes életútja során keletkező CO₂ és egyéb üvegházhatású gázok (például metán, dinitrogén-oxid, F-gázok), CO₂ egyenértékben kifejezett, együttes mennyisége (kgCO₂eq). A termék-karbonlábnyom a termékek életútjának karbonlábnyomát határozza meg és életciklus-szemléleten alapulnak. Ez magába foglalja az alapanyag, a gyártás, az elosztás, a felhasználás és a hulladékkezelés során felszabaduló CO₂ egyenértéket.

2. Termékek és személyek karbonlábnyoma

Tehát minden termék rendelkezik valamekkora karbonlábnyommal. Például egy műanyagból készült játék papagáj összesített karbonlábnyoma 2,99 kg, amelynek meghatározó részét az alapanyag szénlábnyoma jelenti. A különböző alapanyagú ruhák karbonlábnyoma a vásárlás helyén: pamut 8, gyapjú 5,48, nejlon: 5,43 kg széndioxid ekvivalens üvegházhatású gáz. A különböző alapanyagok közül kiemelkedik a cement, amelynek a gyártása során nagyon sok CO₂ kerül a légkörbe. Az élelmiszerek közül a vörös húsoknak van a legnagyobb és a növényi eredetű élelmiszereknek van a legkisebb karbonlábnyoma. A termékek karbonlábnyomát különböző alanyhoz: előállítóhoz, szállítóhoz, fogyasztóhoz, vagy éppen gyárhoz, országhoz stb. lehet rendelni. A fejlett világban egy személy karbonlábnyomát az alábbiak határozzák meg: háztartási energiafogyasztás: villamos-energia, földgáz, fatüzelés, távhő stb /gépkocsi-használatból eredő üzemanyag-fogyasztás/ tömegközlekedési eszközök használata/ légiközlekedés/ hulladék/ étkezés/ használati tárgyak vásárlása/ internetezés, banki szolgáltatások stb./ szabadidős tevékenységek (nyaralás, sport, kultúra, szórakozás).

Az üvegházhatású gázok kibocsátása az alany szempontjából lehet direkt jellegű, amikor elégeti a fosszilis energiahordozót pl. benzint, de lehet indirekt jellegű is, amikor a megvásárolt energiahordozó – pl. áram – vagy termék előállításánál kibocsátott CO₂-t használja. Minél nagyobb egy személy karbonlábnyoma, annál jobban hozzájárul a globális felmelegedéshez. Kiszámolható egy ország karbonlábnyoma is. Ennek

értéke attól is függ, hogy termelésre vagy fogyasztásra vonatkoztatva számolunk. Magyarországon 2014-ben az előbbi értéke 4,85 t CO₂e/fő, míg az utóbbi értéke 5,73 t CO₂e/fő. Ebből a háztartások közvetlen kibocsátása 1,31 tonna CO₂e/fő volt, amely döntően a fűtéshez és a közlekedéshez kapcsolódott, míg 1,74 a hazai termeléshez, 1,8 az exportált és 2,68 tonna CO₂/fő az importált javakhoz kapcsolódott (KSH 2018). Érdemes ismételt hangsúlyozni, hogy a karbonlábnyom elsődlegesen a termékek előállítása, szállítása és felhasználása során keletkező üvegházhatású gázokhoz kapcsolódik, vagyis nincs köze az ember fiziológiai jellegű CO₂ kibocsátásához. Ez a témánk szempontjából különösen fontos, hiszen az emberek Dél-Amerikában ugyanannyi CO₂-lélegeznek ki, mint Észak-Amerikában. Továbbá bár a statisztika általában emberre vonatkoztatva adja meg a karbonlábnyomot, de ahogy a magyar példa is mutatja a karbonlábnyomnak csak a kisebbik része kapcsolódik közvetlenül a háztartások, illetve az emberek kibocsátásához, a nagyobbik rész a gazdaság működéséhez kapcsolódik.

3. Karbonlábnyom megoszlása

Jelenleg az emberiség kibocsátása 22674 megatonna CO₂e, ami egy főre vonatkoztatva 4,9 tonna CO₂e/év, ugyanakkor kontinensek, régiók és országok között nagy különbségek vannak. Magas az egy főre jutó CO₂ kibocsátás a következő országokban: Kuvait (23,5), Ausztrália (16,5), USA (15,7), Hollandia (10,3), Németország (9,7 t CO₂/fő/év). Ezek az országok többnyire a bevándorlás célországai is.

A skála másik végén az alacsony CO₂ kibocsátású országok találhatók, amelyek gyakran a migráció forrásai is, úgy mint Niger, Mali, Uganda (0,1), Gambia, Afganisztán, (0,3), Banglades, Elefántcsontpart, Nigéria (0,5 t CO₂/fő/év).

Ezen a listán Magyarország CO₂ kibocsátása évente összességében 72,9 megatonna, ami egy főre vonatkoztatva 5,2 tonna.

4. Migráció hatása a karbonlábnyomra

A nemzetközi migránsok száma az utóbbi években gyorsan növekszik és 2017-ben elérte a 258 milliót, szemben a 2010-es 220 millióval és a 2000-es 173 millióval. Ez az embertömeg érthető módon a szegényebb országok felől áramlik a gazdagabb országok felé. A migráció a klímaváltozás szempontjából azt jelenti, hogy emberek nagy tömegei települnek át az alacsony karbonlábnyomú szegény régiókból (pl. Afrikából, Latin-Amerikából, Ázsiából) a magas karbonlábnyomú gazdag régiókba (pl. Európába, USA-ba avagy az Öböl-menti államokba).

Ha a bevándorlók teljes mértékben integrálódnak és ezzel párhuzamosan a befogadó országra jellemző karbonlábnyomra tesznek szert, akkor a karbonlábnyom ugrásszerűen megnő és ez rossz hír a klímaváltozás elleni harc szempontjából. Sajnos az sem jó, ha a bevándorlók karbonlábnyoma messze elmarad a befogadó ország átlagától, mert ez azt jelenti, hogy nem sikerült az integráció. Tehát a tömeges migrá-

ció mindenképpen problémát okoz. Például ha egy nicaraguai ember (1,0) áttelepül az USA-ba (15,7 tonna CO₂/fő), és feltesszük, hogy karbonlábnyoma csak az amerikai átlag negyedét éri el, akkor is a CO₂ kibocsátása 4 tonna CO₂e lesz, azaz négyszeresével nő meg.

Felmerül a kérdés, hogy valójában miért nő meg ennek a bevándorlónak a karbonlábnyoma az USA-ban?

A válasz nyilvánvaló: a bevándorló életmódjában elkezd alkalmazkodni a magas karbonlábnyomú amerikai életformához, azaz magasabb karbonlábnyomú ételeket eszik, magasabb karbonlábnyomú termékeket használ, többet utazik, többet fűt vagy légkondicionál, igénybe veszi a magas lábnyommal rendelkező köztereket pl. bevásárló központokat. Ha családja is van, akkor a gyerekei is úgy élnek, ahogy a magas szénlábnyommal rendelkező amerikai gyerekek pl. iskolabusszal járnak iskolába és részesednek mindabban a magas szénlábnyommal rendelkező közszolgáltatásban, amiben az amerikai gyerekek.

Ha feltesszük, hogy a 260 millió nemzetközi migráns karbonlábnyoma fejenként átlagosan 3 tonna CO₂-vel emelkedik, akkor az 780 megatonna CO₂ kibocsátás növekedést jelent a világban. Összehasonlításképpen megjegyzem, hogy ez megfelel Németország teljes CO₂ emissziójának, ami 2017-ben 799 MtCO₂ volt.

Ezeket a szempontokat a migrációt támogató irányzatok általában nem vetik fel, miközben ugyanez az európai baloldal markánsan kiáll a klímavédelem ügye mellett. Másrésztől csak igen kevesekben vetődik annak lehetősége, hogy a magas karbonlábnyomú európai életszínvonalról tömegek mondjanak le és ezzel hozzájáruljanak, hogy országuk CO₂ kibocsátása csökkenjen, netán valamelyest is közeledjen mondjuk Banglades, az Elefántcsontpart, vagy épp Nigéria környezetszennyezési szintjéhez.

Felhasznált irodalom:

KSH 2018: Karbonlábnyom Magyar-

országon. Statisztikai tükör. 2018.

május 29. Mathis Wackernagel and

Williams E. Rees. (2001): Ökológiai

lábnyomunk. Föld Napja Alapítvány,

Budapest.

A fenntartható népesség etikája vs. öngyilkos civilizációk – 1. rész

.

.

.

TÓTH I. JÁNOS (2019)

.

.

.

Miért van szükség a fenntartható népesség etikájára?

A gyermekvállalás és a migráció mennyiségi vonatkozásait a demográfia vizsgálja. A tudomány neve a görög eredetű démosz (nép) és grafeira (leírás) szóból származik. Ez, ahogy a neve is mutatja, egy leíró tudomány, amely összegyűjti az adatokat és elemzi az összefüggéseket, azonban nem tartalmaz és nem is tartalmazhat normatív megfontolásokat. A demográfia nem foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a gyermekvállalás és a migráció mértékének milyennek kellene lennie.

A modern nyugati gondolkodás főáramlata, ahogy a legtöbb kérdést, úgy ezt is liberális szempontból értelmezi és értékeli, ahol a végső kritériumot az individuum és a tőke szabadsága jelenti. A modern liberális felfogás szerint a gyermekvállalással és migrációval kapcsolatos döntések szigorúan magántermészetű döntések, aminek végeredményét természeti adottságként kell elfogadni, vagyis szigorúan tilos azokat befolyásolni. Sokan gondoljuk úgy, hogy az egyén és a tőke szabadsága fontos, de nem kizárólagos érték.

A demográfiai folyamatok azonban nemcsak a liberalizmus, hanem a fenntarthatóság nézőpontjából is vizsgálhatók. A fenntartható fejlődés három pilléren nyugszik: környezeti, gazdasági és szociális, ez utóbbi részeként definiálhatjuk a fenntartható népesség ideáját, mint normatív eszmét, amelynek segítségével értékelhetők a népesedési folyamatok. Legjobb tudomásom szerint ez egy új értelmezési keretet jelent, amelyet korábban még nem fogalmaztak meg. E normatív eszme mennyiségi és minőségi kérdéseket is felvet. Az előbbi szempontjából a kulcskérdés az, hogy egy nép létszámának a változása milyen határon belül tekinthető még fenntarthatónak? Minőségi szempontból pedig a kulcskérdés az, hogy létezik-e egyáltalán olyan entitás, hogy nép, illetve nemzet? Ez a probléma emlékeztet a nominalizmus–realizmus vitára. A „nominalisták” szerint csak az egyes emberek a valóságos létezők és a nemzetek csak üres absztrakciók nevei, míg a „realisták” szerint a nemzetek ténylegesen létező realitások. További kérdés, hogy Európában a gyorsan csökkenő őshonos népesség helyettesíthető-e idegen népek bevándoroltatásával? Az utóbbi kérdésre a nyitott társadalom („nominalista”) képviselői határozott igennel válaszolnak; egyrészt

mert tagadják, vagy legalábbis meghaladó csökevénynek tekintik a népet és a nemzetet. Ahogy egy angol politikus, Margaret Thatcher mondta még 1987-ben: „Nincs olyan, hogy társadalom. Nők vannak, és férfiak, és családok.” Másrészt mert minden ember egyenlő, s ebből következően az őshonos lakosság és az idegen bevándorlók közötti különbségtétel diszkriminációt jelentene.

Demográfiai válság: a népességrobbanás és a demográfiai tél

Egy nép létszámának a változását közvetlenül csak a következő négy tényező befolyásolja: születés, bevándorlás, halálozás és kivándorlás. Az első kettő növeli, míg a második kettő csökkenti a népességet.^[i] Migráció hiányában egy nép létszáma tartósan csak akkor állandó, ha statisztikai átlagban ezer nőnek ezer lánya születik, vagyis ha a teljes termékenységi arányszám 2,1 gyerek/nő. Dupla, illetve fele akkora rátánál ezer nőnek kétezer, illetve ötszáz lánya születik. A teljes termékenységi arányszám megmutatja, hogy egy nő hány gyereket szülne élete folyamán, ha az adott évre jellemző születési szám állandósulna.^[ii] A termékenységi arányszám Afrikában 4,6, míg Európában és azon belül az Európai Unióban 1,6

gyermek/nő volt 2017-ben.^[iii] Az afrikai emberek túl magas termékenységi rátája oksági kapcsolatban áll a népességrobbanással, míg az európai emberek túl alacsony termékenységi rátája a demográfiai téllal. A két demográfiai válság percepciója szempontjából fontos különbség, hogy az előbbi esetben a népességnövekedés azonnal realizálódik, hiszen minden gyermek születésével nő a népesség, míg az utóbbi esetben a népességcsökkenés csak durván harminc évvel később, a gyermektelen idős elhalálozása esetében következik be. A továbbiakban az elemzés hangsúlya a demográfiai télre kerül egyrészt, mert ez egy új probléma, másrészt pedig, mert hazánkat és általában Európát is ez sújtja. Ennek a válságnak olyan járulékos tünetei is vannak, mint a házasságok hiánya, a válások magas száma, a szingli és gyermektelen életforma elterjedése.

Magyarország az elsők között került szembe a túlságosan alacsony születési szám problémájával, hiszen lassan negyven éve (1980-tól) kevesebb gyerek születik, mint ahányan meghalnak, ennek pedig elsődleges oka az, hogy a termékenységi arányszám a hetvenes években érte el utoljára a 2,1 gyerek/nő értéket. A magyarság már a bőrén érzi a demográfiai tél negatív következményeit, úgymint az idős eltartottak növekvő arányát, a növekvő munkaerőhiányt és a falvak elnéptelenedését. „Magyarország népessége veszélyes ütemben fogy.”^[iv] A természetes fogyás (halálozás mínusz születés) értéke például 2017-ben 40 100 fő volt. Ez a népességcsökkenés, aminek az üteme ráadásul spontán módon nő, nem összeegyeztethető a fenntartható népesség ideájával.

Európa népesedési kilátásaival kapcsolatban Demény Pál (2016) a következőket írja: „Az ezredforduló Európájában az összes európai ország népességgel súlyozott teljes termékenységi mutatója [...] 1,37-re tehető. [...] Ilyen ütemű változás egy népességet alig 47 év alatt eredeti nagyságának felére apasztana. Száz év leforgása alatt pedig a népesség 77 százalékkal csökkenne. És 177 év alatt egy eredeti 1000 fős népességből csak 75-en maradnának.”^[v] Sajnos, Európa lakossága nincs tudatában a demográfiai leépülés méretének és sebességének. A demográfiai tél felismerése a válságkezelés előfeltétele, írja az amerikai-magyar szerző. Ez a felismerés azonban több ok (idő, közösség, ideológia) miatt sem könnyű.

A termékenységi arányszám mindegyik afrikai országban – kivéve a pici Mauritius – nagyobb, míg mindegyik európai országban kisebb, mint 2,1 gyerek/nő. Sőt általában elmondható, hogy a szegény országokban magas, míg a gazdag országokban alacsony a termékenységi ráta. Ez utóbbi csoportba tartozik Magyarország (1,5 gyerek/nő; 25 640 nemzetközi dollár/fő) is. A Földön csak hat olyan gazdag (≥20000 nemzetközi dollár/fő) ország van, ahol a termékenységi arányszám eléri vagy meghaladja a 2,1 gyerek/nő értéket. Ezek a következők: Izrael (3,1 gyerek/nő; 37 400 \$/fő), Kazahsztán (3,0; 22 910) Omán (2,9; 41 320), Szaúd-Arábia (2,6; 55 760), Panama (2,4; 20 990) és Törökország (2,1; 23 900).^[vi] Ezek a kivételek könnyen magyarázhatók az egyes országok speciális helyzetével.

Tehát az a főszabály, hogy a társadalmak jóléte és a reprodukív teljesítménye között fordított jellegű összefüggés van. Ez nem véletlen, hanem a tradicionális és a modern társadalmi berendezkedés különbségé-

[i] Spéder Zsolt: Demográfiai folyamatok: születések, halálozások, korösszetétel. TÁRKI [web:] <http://old.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b325.pdf>

[ii] Kapitány Balázs (szerk., 2015): Demográfiai fogalomtár. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 17. o.

[iii] Population Reference Bureau (2017): 2017 World Population Data Sheet. (Megtekintve: 2018. 04. 30.) [web:] <http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2017/2017-world-population-da...>

[iv] NFFT (2013): Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Keretstratégia. Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Tanács Titkára, Budapest, 39. o.

[v] Demény Pál (2016): Népeségtudományi Kutatóintézet. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.

[vi] Population Reference Bureau (2017): i. m.

[vii] Oswald Spengler: A Nyugat alkonya. Noran Libro Kiadó, Budapest, 2011. II. kötet. 146. o. Fordította: Simon Ferenc, Juhász Anikó, Csejtei Dezső.

[viii] Bene Éva: Emancipációs bumeráng. Kairosz Kiadó, 2007. 160. o.

[ix] Benda József: A szakadék szélén. A népességfogyás okai és megállítása. Brankovics István Alapítvány, 2015.

[x] Michel Houellebecq: Behódolás. Magvető, Budapest, 2015. 263. o. Fordította: Tótfalusi Ágnes.

[xi] Jonas, Hans 1984: The Imperative of Responsibility. In Search of an Ethics for the Technological Age. The University of Chicago Press, London.

[xii] Tóth I. János: Strukturális sokféleség vagy globalizáció. Valóság, 2018/9. sz. 1–8. o.

ből fakad. Míg a tradicionális jellegű szegény (pl. afrikai) társadalmakban minden gazdasági, társadalmi és kulturális tényező gyermekvállalásra ösztönöz, addig a modern gazdag (pl. európai) társadalmakban minden tényező ez ellen hat. A nyugati kultúra a gyermektelen életformát idealizálja és várja el, ahogy arra Spengler már száz éve rámutatott. „Nemcsak azért maradnak el a gyermekek, mert nem születnek meg, hanem mindenekelőtt azért, mert a végsőkéig feszített intelligencia már semmi okot sem lát a létezésükre.”[vii]

A nyugatias berendezkedés szerint a nőknek a munka világában kell magukat megvalósítani, de legalábbis önmagukat eltartani. Ez radikálisan átalakítja a társadalom szerkezetét, megnöveli a gazdaságra és más társadalmi szektorokra fordítható munkaerő mennyiségét, aminek rövid távú következménye a profit és jólét növekedése, miközben drámai mértékben lecsökkenti a reprodukcióra fordítható (női) munkaórák számát, aminek a következménye a szülések számának folyamatos csökkenése. Hosszú távon ez a társadalmi modell fenntarthatatlan.

Az alacsony születési szám közvetlen okát Bene Éva (2007)[viii] a nők kettős terhelésében, míg Benda József (2015)[ix] az anya-gyerek kapcsolat károsodásában látja. Ezt a folyamatot mindketten az emancipációval, és a liberális családmodell működésképtelenségével kapcsolják össze. Michel Houellebecq a modern férfi-nő kapcsolat súlyos válságát számos művészileg is kidolgozott esettel illusztrálja. Az igencsak peszsimista francia író szerint ezt a problémát a modern nyugat-európai értékrend mellett már nem lehet megoldani: „A civilizációt nem mások pusztítják el: öngyilkosok lesznek.”[x]

Mit mond a humán ökológia?

Érdemes röviden kitérni a természet és az ember viszonyának néhány releváns kérdésére. Az ökológia szerint az élet fennmaradásához az egyed feletti (szupraindividuális) közösségek gazdag hálózatára van szükség, úgymint populáció, ökoszisztéma, biorégió, biom, bioszféra. Ebből az a szellemiség következik, hogy a szupraindividuális humán struktúrákat – népet, nemzetet, kultúrkört és az emberiséget – is reális és fontos létezőknek tekintjük. Tehát a humánökológiának a nemzetek létezésével kapcsolatban „realistának” kell lennie.

Termodinamikai szempontból éles különbség tehető az egyed és a populáció, illetve az ökoszisztéma, a biom és a bioszféra között. Az előbbiek nyitott, míg az utóbbiak zárt stacionárius, de mégis fejlődő rendszerek. Termodinamikai értelemben az a rendszer zárt, amely a környezetével csak energiát és információt cserél, anyagot nem. A termodinamikai értelemben nyitott emberi társadalmak az ökoszisztémák és a biorégiók zárt stacionárius rendszereiben léteznek. Ezek minél inkább kitöltik a számukra rendelkezésre álló biorégiót, annál inkább zárt, stacionárius, de mégis fejlődő rendszerekké kell válniuk.

Az állatok esetében a társas viselkedésnek két alapformája létezik: nagy létszámú, nyitott és anonim csoportok, ahol az egyedek közötti együttműködés alacsony mértékű, illetve a leszármazásra épülő, migrá-

ciós szempontból zárt közösségek, ahol magas szintű az együttműködés. Az ember eredete és természete szempontjából is az utóbbi típusba tartozik. Ezért is felmerül a kérdés: tényleg összeegyeztethető a nyitott határok utópiája (vagy inkább disztópiája) az ember alaptermészetével?

Hans Jonas (1984) bioetikája a valódi ember megsemmisülésének a lehetőségét tekinti a legfőbb rossznak (summum malum). Ezért egy olyan új, fenntarthatósági etikát sürget, amely ennek még a kockázatát is elfogadhatatlannak tekinti. A valódi embernek és közösségeinek léteznie kell, még a nemlét minimális kockázata is tilos. Ezért az egyes közösségek, népek és nemzetek nemlétével fenyegető folyamatok etikai szempontból elfogadhatatlanok.[xi]

Mivel védjük leginkább a következő generációk érdekeit?

A zöld globalisták és a zöld lokalisták vitája

A fenntartható fejlődés eszméjének nívója a következő generációk érdekeinek a védelme. Csak azok a folyamatok fenntarthatóak, amelyek a jövőbeli generációk szempontjából is elfogadhatóak. A fenntartható fejlődés centrumában a fejlődés (vagyis a minőségi változás) és a növekedés (vagyis a mennyiségi változás) éles megkülönböztetése áll. A hosszú távú cél a nem-növekvő és nem-csökkenő, azaz a stacionárius (állandó) társadalom, amely minőségileg folyamatosan fejlődik. A mennyiségi csökkenés csak rövid távon lehetséges, hosszú távon ez ugyanúgy fenntarthatatlan, mint a növekedés. Ugyanakkor a kvázi stacionárius társadalmak a stacionárius bioszférában korlátlanul fejlődhetnek.

A környezeti szempontból vett fenntarthatóság esetében a hangsúly a természeti és a környezeti potenciálok fennmaradásán van. Minél kisebb egy populáció lélekszáma, annál kisebb a környezetterhelése. Ezért a környezetvédők általában helyeslik, sőt szorgalmazzák a népesség csökkenését. A demográfiai szempontból vett fenntarthatóság esetében a népességcsökkenés jelenti az elsődleges problémát, hiszen ez direkt módon vezet a közösség elöregedéséhez és végső soron fizikai értelemben vett eltűnéséhez, nemlétéhez. A környezeti és demográfiai fenntarthatóság együttes érvényesüléséből pedig az következik, hogy a termékenységi aránynak tartósan 2,1 gyerek/nő körül kell lennie. Az ennél tartósan magasabb termékenységi ráta (pl. 2,3 felett) folyamatos népességnövekedést okozva teszi kockára az ember létezését, míg az ennél tartósan alacsonyabb termékenységi ráta (pl. 1,9 alatt) állandó népességcsökkenést okozva vezet az ember biztos megsemmisüléséhez. Rövid távon és regionálisan esetenként szükség lehet egy lassú népességcsökkenésre vagy lehetőség adódhat egy lassú népességnövekedésre. Azonban hosszú távon a fenntartható fejlődéssel csak az időben állandó létszámú népesség egyeztethető össze. Tehát a népességnek állandó létszámúnak kell lennie.

Elvileg a stacionárius népesség globálisan vagy lokálisan is megteremthető. Az előbbi értelmezésből csak az emberiség összlétszámának, míg az utóbbi értelmezésből minden emberi (nemzeti, országos, vallási, kulturális és nembeli) közösség létszámának az állandósága következik. Az előbbi álláspontot nevezzük

zöld globalizmusnak, míg az utóbbit zöld lokalizmusnak. Tehát a fenntartható fejlődés egyik útja a zöld globalizmus, míg a másik a zöld lokalizmus. A zöld globalisták szerint nem baj, ha egyes népek létszáma gyorsan csökken, miközben más népek létszáma gyorsan nő, ha az emberiség összlétszám nem nő. Világos, hogy ez a gyakorlat felszámolja az emberiség strukturális (nemzeti, etnikai, kulturális, nyelvi, világnézeti stb.) sokféleségét. Minden emberi közösség, nyelv és kultúra értékes, aminek fenn kell maradnia. Az emberiség strukturális sokféleségét csak a zöld lokalizmus képes biztosítani.[xii]

Európában a népesség stabilizálásának szükséges, de már nem elégséges feltétele a bevándorlás és a halandóság csökkentése. Ezért politikai döntést kell hozni abban az ideológiailag megosztó kérdésben, hogy a gyorsan fogyó őshonos európai népességet a jelenleginél (i) sokkal több bevándorlóval vagy (ii) sokkal több saját gyerekkel, azaz egy új baby boommal pótoljuk. Bármit mondjanak is a liberális politikusok: Európában vagy tömeges bevándorlásra, vagy egy új baby boomra van szükség – tertium non datur.

A fenntartható népesség etikája vs. öngyilkos civilizációk – 2. rész (2019)

„Európában a népesség stabilizálásának szükséges, de már nem elégséges feltétele a bevándorlás és a halandóság csökkentése. Ezért politikai döntést kell hozni abban az ideológiailag megosztó kérdésben, hogy a gyorsan fogyó őshonos európai népességet a jelenleginél (i) sokkal több bevándorlóval vagy (ii) sokkal több saját gyerekkel, azaz egy új baby boommal pótoljuk. Bármit mondjanak is a liberális politikusok: Európában tömeges bevándorlásra vagy egy új baby boomra van szükség – tertium non datur.” Ezekkel a szavakkal zárult vendégszerzőnk tanulmánya, amely még a kormány demográfiai intézkedéscsomagjának bejelentése előtt készült. Most az írás második részét közöljük, amely a demográfiai válságra adott két lehetséges válasz mögött meghúzódó ellentétes megfontolásokat állítja szembe.

Szenáriók

Demény (2016) éles különbséget tesz a korlátozott és a korlátlan bevándorlás között. Az előbbi támogatja, az utóbbit viszont elutasítja, mert a népesség társadalmi, kulturális, etnikai, sőt nyelvi összetételének az átalakulását kockáztatja. A szerző cáfolja azt a liberális tézist, hogy a nyitott határookra épülő Európa „méltányosabb, gazdagabb, erősebb és fiatalabb” lenne, mint a határait védő Európa.[i]

A tömeges migrációt ellenzők általában a növekvő bűnözés miatt aggódnak. Véleményem szerint a rend-

szeti problémáknál sokkal súlyosabb kockázatot jelentenek a nyelvi, kulturális és civilizációs különbségek, különösen, ha azokat egyetlen kultúrkörből származó homogén (jelesül muszlim) bevándorlók képviselik. Egy politikai egységet rendkívül megterhel, ha két különböző kulturális kódrendszert követő népet tartalmaz. Ezért várható az őshonos és a bevándorló háttérű lakosság közötti ellentét növekedése. Ez szegregációhoz, illetve a bizalom, az önkéntes együttműködés és az otthonosság elvesztéséhez vezet, amit gyorsan követ a felek konfliktusa és szembeállása. A játékelmélet terminológiáját használva ez a helyzet

[i] Demény: i. m. 363. o.

könnyen vezet egy kétszemélyes zéró összegű játszamához. Ez egy antagonisztikus konfliktustípus, ahol a ki kit győz le logika érvényesül. Az egy további kérdés, hogy a kialakuló konfliktus egy belső, Huntington (1998) szavaival élve, civilizációs összecsapáshoz vagy pedig valamelyik fél békés behódolásához vezet. Ismerve a muszlimok hitének és identitásának a rendíthetlenségét, egyáltalán nem lehet kizárni az őshonos európai lakosság iszlamizációját.

Houellebecq Behódolás (2015) című könyvében a szekularizált Franciaország 2022-ben bekövetkező bukását írja le, amelyben meghatározó szerepet játszik a francia férfi elit kollaborálása és iszlamizálása. Érdekes, hogy az összeomláshoz vezető folyamatot a franciák nem is észlelik. Ez nem véletlen, hanem a jelenleg uralkodó ideológia, a liberális individualizmus eredménye, amely egy olyan közbeszédet tart fenn, amelyben sem az őshonos lakosság elégtelen mértékű gyermekvállalási hajlandósága, sem a bevándorlás negatív következményei nem problematizálhatók.[ii] Ebben a nominalista jellegű ideológiában a közönségnek ezek a problémái meg sem fogalmazhatók. Nyugat, s azon belül Európa alkonya két markáns formában közeledik: „iszonyú elnéptelenedés”, ahogy azt látjuk Kelet-Európában vagy tömeges bevándorlás, ahogy az történik Nyugat-Európában. Mindkét folyamat az európai civilizáció eltűnéséhez vezet. A bevándorlással kapcsolatban jelenleg két politikai narratíva uralkodik. A liberalizmus szerint Európa humanitárius kötelessége a menekültek befogadása, „a politikai menedékjogra jogosultak befogadásának nincs felső korlátja”, a beáramló tömegek integrációja megoldható („meg tudjuk csinálni”). Mindkét idézet a német kancellártól, Angela Merkeltől származik. Ebben a paradigmában a határ a probléma és a bevándorlás a megoldás. A jövő majd eldönti, hogy a németek, illetve a nyugat-európaiak tudják vagy nem tudják integrálni a beáramló milliókat. Elvileg nem zárható ki a sikeres integráció, de nem zárható ki az integráció kudarca sem. Mindkettőre lehet példát mondani a történelemből. Mindenesetre ezzel a politikával a bevándorláspárti liberális elit nemcsak a német, hanem az európai életformát, sőt magát a németiséget és az európaiságot teszi kockára.

A tömeges bevándorlást elutasító narratíva – amit gyakran neveznek nacionalizmusnak, szuverenizmusnak, patriotizmusnak vagy éppen illiberalizmusnak – vitatja ezt a humanitárius kötelességet, de főleg azt, hogy Európa képes lenne integrálni a beáramló homogén muszlim tömeget. Ez az oldal joggal mondja – Jonas bioetikájával összhangban –, hogy egyetlen politikusnak sem szabadna kitenni a saját népét ilyen jellegű kockázatnak. A szuverenisták szerint a népek és nemzetek nemcsak üres nevek, hanem ténylegesen létező realitások; továbbá bár minden nép és annak minden egyes tagja jogilag egyenrangú, de ebből nem következik a népek és emberek felcserélhetősége, ugyanis itt nem azonosságról, hanem a különbözőségük ellenére fennálló egyenlőségről van szó. A különböző nemzetiségű és nemű emberek egyenrangúak, de nem azonosak és így nem is felcserélhetők egymással. A szuverenisták paradigmájában a tömeges bevándorlás a probléma és a határvédelem a megoldás.

A fiamnak és a szomszéd fiának is egyforma joga van arra, hogy egyetemre járjon, ebből azonban nem következik, hogy a két fiú felcserélhető lenne, illetve, hogy nekem mindkét fiatal tanulmányait támogatnom kellene. Jogom, sőt kötelességem a fiamat támogatni, hasonló kötelességem azonban nincs a szomszéd fiúval szemben. Természetesen a szomszédal szemben is van erkölcsi kötelességem, nem okozhatok neki kárt, így például akkor sem rabolhatom ki, ha gyengébb nálam. Minden nemzet politikai vezetőjének joga, sőt kötelessége a saját őshonos lakosságát egyoldalúan támogatni, ugyanakkor nincs joga ahhoz,

hogy más népeknek kárt okozzon. Ez utóbbi elvárás bár nem tűnik soknak, de még napjainkban sem teljesül, gondoljunk csak például az iraki háború (2003–2011) nagyon is vitatható okaira.

Mindkét oldal politikai döntésként, vagyis szabad elhatározásként mutatja be a befogadást vagy annak hiányát. Nos, lehet, hogy ez ma még így van. Azonban, ha viszonylag gyorsan, mondjuk egy-két évtizeden belül nem következik be egy új baby boom, akkor Európa és benne hazánk is elveszíti a döntési szabadságát. Ugyanis, ha az elöregedés, munkaerőhiány, vidéki területek elnéptelenedése elér egy kritikus mértéket, akkor a tömeges bevándorlás elkerülhetetlenné válik. Persze a gazdag Nyugat-Európa, hasonlóan más gazdag régiókhoz és országokhoz (pl. Ausztrália, USA, Katar) még ezt is tehetné kisebb kockázattal, nevezetesen különböző kultúrkörökből származó szakemberek individuális kiválasztásával és befogadásával. Például az Egyesült Arab Emírségekben a lakosság 88%-a külföldi és a bevándorlás mértéke is extrém magas, ennek ellenére az állam szigorú határvédelmet tart fenn.[iii] Tehát a tömeges bevándorlás és a nyitott határok politikája között nincs oksági kapcsolat.

Mivel a demográfiai téle rossz választ jelent a tömeges bevándorlás, ezért elkerülhetetlen az őshonos lakosság termékenységi arányszámának az emelése. A gyermekvállalást számos tényező, így a családmodellek is erőteljesen befolyásolják. Az alacsony termékenységre a liberálisok mindig a skandináv családmoddal javasolják, mint megoldást. Nos, ezeknek az országoknak a termékenységi adatai elmaradnak a fenn tartható népesség szempontjából ideálisnak tekinthető 2,1-es termékenységi arányszámtól: Svédország: 1,9; Izland: 1,8; Dánia: 1,8; Norvégia: 1,7; Finnország: 1,6 gyerek/ nő.[iv] Ráadásul ezen termékenységi arányszámok mögött egyrészt ott állnak a rendkívül gazdag skandináv államok óriási ráfordításai, másrészt a tradicionálisabb életformát folytató bevándorlók magas száma és aránya: Svédországban 2,4 millió és arányuk 24% (2017), Dániában: 13,1% (2017), Norvégiában 13% (2015), Finnországban 5,5% (2013).[v] Ezeket a tényezőket figyelembe véve a skandináv családmoddal a gyerekvállalás szempontjából már egyáltalán nem mutat kimagasló teljesítményt. A szegényebb Kelet-Európai országok számára ez a családmoddal nemcsak követhetetlen, de érdemtelen is a követésre.

A gyermekvállalást az etikai szabályok és az erkölcsi elvárások is nagymértékben befolyásolják. A liberalizmus azt hangsúlyozza, hogy a gyermekvállalás magánügy, de valójában ez a legszemélyesebb közügy. Egyrészt figyelembe kell venni, hogy egy elöregedő és kiháló nép, kultúra és rassz halandó tagjai vagyunk és ezért mindannyiunktól elvárható, hogy a maga módján hozzájáruljon e folyamat megállításához. Másrészt az európai emberek a gyermekvállaláshoz kapcsolódó döntésüket szabadon és tudatosan hozzák meg, amelynek mindig vannak etikai vonatkozásai is. Természetesen vannak kivételek: erőszak, meddőség, magányos élet. Ezek a kivételek azonban nem annulálják azt a fő szabályt, hogy a gyermekvállalás napjainkban szabad és tudatos döntés következménye. Ráadásul a meddőségből, a partner hiányából vagy éppen annak elutasító magatartásából csak a saját gyermekvállalásának a lehetetlensége következik. Azonban legalább egy gyermek felnevelése – például örökbebefogadás révén – még a magá-

[iii] United Arab Emirates. Wikipédia.

2018-10-24.

[iv] Population Reference Bureau

(2017): i. m. 16. o.

[v] Demographics of Sweden,

Denmark, Norway and Finland.

[vi] Tóth I. János (2016): Az alacsony mértékű gyermekvállalás morális vonatkozásai. Létünk (Újvidék) (3) pp. 37–51.

[vii] Kornai János 1989. Bürokratikus és piaci koordináció. In Régi és új ellentmondások és dilemmák. Magvető könyvkiadó. 7–14. o.

[viii] KSH (2018): Gyorstájékoztató. Népmozgalom, 2018. január–július. Közvetétel: 2018. szeptember 26. KSH-honlap [www.ksh.hu].

[ix] Tóth I. János (2016): Javaslata a főállású szülő intézményének a bevezetésére. Valóság, 59:(12), pp. 33–42.

nyos emberek számára is lehetséges. A fentiek alapján és a demográfiai tél mérséklése érdekében ki kell mondani a következő új erkölcsi szabályt: minden párnak legalább kettő és minden egyedülálló embernek legalább egy gyereket kell felnevelnie.[vi]

Intézményesített támogatás a fenntartható népesség érdekében

Egy társadalom különböző eszközökkel befolyásolhatja az egyének viselkedését. Kornai (1989) ezzel kapcsolatban kiemelte az etikai, bürokratikus és a piaci, vagyis ösztönző koordináció jelentőségét.[vii] Ezek a koordinációk állnak rendelkezésre akkor is, ha egy nép a saját gyermekvállalási hajlandóságot akarja befolyásolni.

Fenntarthatósági szempontból az a helyes, ha egy nép termékenységi arányszáma 2,1 gyerek/nő. Ebből az következik, hogy a túlságosan magas termékenységű afrikai országokban az embereknek kevesebb, míg a túlságosan alacsony termékenységű európai országokban az embereknek több gyereket kell vállalnia. Végső soron a maximum, illetve minimum két gyerek vállalásának morális kötelezettségét kell érvényesíteni.

Ehhez a morális elváráshoz kapcsolódóan a túlnépesedéssel kapcsolatban érdemes lenne bevezetni egy nemzetközi gyermek-kvótát, amely minden országra nézve ajánlásokat fogalmazna meg az újszülöttek maximális számával kapcsolatban, illetve a nők 2,1-es termékenységi arányszámával kapcsolatban. Az alacsony termékenységű országokban különböző ösztönző (főállású szülőség, adó- és nyugdíjkedvezmények) intézkedésekkel lehetne már rövid távon is emelni a születési számot, hosszú távon a célszámnak itt is a 2,1-nek kell lenni. Ennek legkönnyebben megvalósítható formája az, ha mindenki legalább két gyerek vállalására törekszik, ebből sajnos nem következik, hogy mindenkinek legalább két gyereke születik, ezért az őshonos népesség kisebb részének nagyon sok gyereket kell vállalnia.

Magyarországon a teljes termékenységi arányszám értéke pl. 2018 első félévében 1,46 gyerek/nő volt, ami 0,64 értékkel maradt el a kívánatos értéktől. Azaz negyven százalékkal, durván 40 ezerrel kellene több gyereknek születnie, mint amennyi születik. 2017-ben 91 600 gyerek született.[viii] Ezt viszonylag gyorsan (pl. 2030-ra) csak úgy lehet elérni, ha a nők egy része (10–15%) nagyon sok (5–8) gyereket vállal. A modern társadalomban nagyon sok gyereket csak azok a párok tudnak nevelni, akik intézményesített támogatást kapnak a társadalomtól. Ezért javasoltam már korábban a főállású szülőség intézményének a bevezetését, ami egyrészt időt és státuszt biztosítana a gyerekneveléshez, másrészt kompenzálná a gyereknevelés magas költségeit.[ix] Ez az intézmény nemcsak a termékenységi arányszámot, hanem a nők szabadságát is növelné, akik így szabadon választhatnának a dolgozó vagy a családjáról gondoskodó háztartásbeli nő szerepe között. Ez a radikálisnak tűnő intézkedés és az így elért 2,1-es ráta is csak arra elég, hogy 8–9 millió főnél állítsa meg a népességcsökkenést.[x] Minél később indul el ez a program, annál alacsonyabb szinten lehet stabilizálni az ország népességét.

A fenntartható fejlődés szempontjából az ideális demográfiai célállapot az, ha minden nemzet, és ennek járulékos következményeként minden ország, kultúrkör, unió és maga az emberiség is olyan szinten stabilizálja a népességét, amely összhangban van a környezeti fenntarthatósággal. Az állandó létszámú népességet nem idegen kultúrájú néptömegek ki- és bevándoroltatásával, hanem az őshonos lakosság kettes körüli termékenységi rátájával kell biztosítani. Csak ez az eszméiség képes arra, hogy egyidejűleg csökkentse a túlságosan magas termékenységű (pl. afrikai) és emelje a túlságosan alacsony termékenységű (pl. európai) népek termékenységi arányszámát. Csak ez a szellemiség képes megalapozni a népeknek azt a jogát, hogy szabályozzák a saját termékenységük rátáját és kialakítsák a fenntarthatósággal összhangban levő stacionárius létszámú népességüket. Csak ezen a módon biztosítható a strukturálisan sokféle, de mégis állandó létszámú emberiség fennmaradása és békés fejlődése.[xi]

[x] Kapitány Balázs és Spéder Zsolt (2017): Hitek és tévhitek a népességcsökkenés megállításáról. In Jakab László – Urbán László (szerk.): Hegyemenet – Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest.

[xi] Ez a tanulmány új könyvem (A fenntartható népességért: gyerekvállalás vagy bevándorlás) szinopszisének a szerkesztett változata.

Kovrig Béla könyvének bemutatója a Sapientián (2019)

2019. június 18-án a Sapientia Hittudományi Főiskola dísztermében mutatta be a Barankovics István Alapítvány Kovrig Béla: Katolikus demokratikus és szociális reformmozgalmak Magyarországon (Szerkesztette és a könyvet lábjegyzettel ellátta Petrás Éva. Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó 2019. 498 p.) című, Magyarországon eddig ismeretlen kötetét.

A keresztény közéleti gondolkodás történetét a reformkortól az 1948-as kommunista hatalomátvételig áttekintő könyv a kereszténydemokrata pártpolitika születésének 75. évfordulójára jelent meg. Jelentőségét többek között az adja, hogy ilyen nagy ívű, a szociológiai, vallástudományi politológiai szempontokat egyaránt érvényesítő összefoglaló munka a témában mindezidáig nem jelent meg. A kötet minden bizonnyal hosszú távon szellemi útravalóul szolgál majd a mai magyar kereszténydemokraták számára. A könyvbemutatót Mészáros József, a Barankovics István Alapítvány elnöke nyitotta meg. Bevezetőjében elmondta: az alapítvány feladatának tekinti a két világháború közötti keresztény közélet méltatlanul elfeledett kiemelkedő személyiségének megismertetését. Annál is inkább, mert Kovrig Béla nemcsak a kereszténydemokrácia ikonikus alakja, de iskolateremtő tudós, aki a társadalompolitikát nemcsak kutatta, de művelte is. Márpedig az elnök szerint a kereszténydemokrácia csak akkor igazán sikeres, ha lehetősége van társadalompolitikájának a gyakorlatba történő átültetésére is, ami Kovrignak megadatott.

A Barankovics István Alapítvány a közelmúltban Kovrig Béla 4 művét jelentette meg. 2015-ben került sor a tudós – szociálpolitikus társadalompolitikai nézeteit összefoglaló, a Horthy-korszak végén született Magyar társadalompolitika c. művének újrakiadására, ami azért becses dokumentuma a kereszténydemokráciának, mert ez adta alapját a második világháború után megszülető kereszténydemokrata párt programjának. 2018 nyarán, a Katolikus Szociális Népmozgalom elindulásának évfordulóján hasonlóan jelentős kortörténeti dokumentum vált újra hozzáférhetővé. A Kovrig által eredetileg a KALOT és az EMSZO számára készített Merre megyünk? kiadványt reprint formában jelentette meg az alapítvány. Unikumot jelentett az 1956-os forradalom 60. évfordulója alkalmából napvilágot látott kötetek sorában A nemzeti kommunizmus és Magyarország, című eddig kiadatlan, eredetileg angol nyelven írt könyvének lefordítása és publikálása, amely a tudósnak az amerikai hagyatékában lapult egészen 2016-ig. Hasonlóan a milwakee-i Marquette Egyetemen őrzött Kovrig hagyatékából került elő A katolikus demokratikus és

szociális reformmozgalmak Magyarországon címet viselő, a katolikus közéleti politizálás történetét feldolgozó most bemutatott munka is.

A friss kötetet a könyvbemutatón Semjén Zsolt miniszterelnök helyettes, a KDNP elnöke és Hölvényi György EP képviselő, a kiadvány támogatója és méltatta. Hölvényi György beszédében kiemelte, hogy a kötet a kereszténydemokrácia történetének újabb kincse, amit most sikerült felszínre hozni. Visszatekintve a kereszténydemokrácia történetének kezdeti hőskorára, utalt azokra a korántsem kedvező történelmi feltételekre, amelyek között az irányzat született, és amelyek miatt számtalan jeles képviselő – így

Kovrig Béla is – emigrációba kényszerült, feledésbe merült. Ők azonban, külföldön is felelősséggel viseltek az ország sorsa iránt – jegyezte meg a politikus.

Semjén Zsolt a 75. évfordulóhoz kapcsolódóan az intézményes kereszténydemokrácia szellemi gazdagságára, az egykori Demokrata Néppárt körül lévő hihetetlen műveltségű szellemi holdudvar nagyságára hívta fel figyelmet, amelynek egyik tagja – Barankovics István, Bálint Sándor, Eckhardt Sándor,

Mészáros József a Barankovics István Alapítvány elnöke

A könyvbemutatóra a kereszténydemokrácia 75. évfordulója alkalmából rendezett ünneppsorozat keretében került sor.

Hólvényi György EP képviselő, a kötet megjelenetésének támogatója.

(Fotó: Váli Miklós)

Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes, KDNP elnök laudációja

(Fotó: Váli Miklós)

Petrás Éva, a kötet szerkesztője.

Kereszténydemokrácia Tudásbázis

kutatócsoport

és mások mellett – Kovrig Béla volt. Úgy vélte, amennyiben Magyarország geopolitikai helyzete kedvezőbb alakult volna a második világháború után, Barankovics István akár egy „kelet-európai Adenauer” is lehetett volna. Semjén Zsolt párhuzamot vont a Barankovics-féle világnézeti párt és a korabeli kiszegző gyűjtőpárt viszonya, valamint a mostani kormányzó pártok között, ahol a FIDESZ a gyűjtőpárt, a KDNP pedig a világnézeti párt szerepét tölti be. A KDNP elnöke ezek után idézeteket olvasott fel Kovrig művéből, amelyek új megvilágításba helyezik a történeteket, és minden bizonnyal a témában eddig kialakult történelmi narratívákat újragondolásra inspirálják majd.

A kötet szerkesztője Petrás Éva a Barankovics István Alapítvány Kereszténydemokrácia Tudásbázis kutatócsoportjának tagja. Kovrig Béla művét bemutató előadásában többek között párhuzamot vont a kereszténydemokrata irányzathoz szintén több szálon kötődő Szekfű Gyula Három nemzedéke és Kovrig négy kereszténydemokrata nemzedékét bemutató munkája között. Petrás Éva a két nagy formátumú politikai gondolkodó közti különbséget a következőkben emelte ki:

„Kovrig minden tudományos és közéleti szerepén, „politikai hitén” túl, művében mindazonáltal mint keresztény humanista is megnyilatkozik. Szekfűre sokkal inkább igaz, hogy Három nemzedékében hanyatlástörténetet ír, s Kovrig, aki a monumentális anyagban való tájékozódást segítő átveszi tőle a narratívát nemzedékenként strukturáló felépítést, a történelmi tényeket – saját jelenkorának magyarországi eseménytörténetét – tekintve akár oszthatná is Szekfű pesszimizmusát. Ám nem teszi; hittel ír. Az egzakt tudós hite azonban az objektív tárgyalást nem színezi szubjektív elemekkel. 1961-ben nem fűzhetett és nem is fűzött sok reményt Magyarország és a magyar kereszténység jövőjének alakulásához: az 1956-os forradalom és szabadságharc eltiprása után emberi szempontból nem látszott reményre okot adó jel: így Kovrig a mű végén Szent Ágoston szülővárosának, Hippónak, a kereszténység számára megsemmisülő városnak a sorsát állítja lehetséges párhuzamba hazája és hazája kereszténységének elképzelhető pusztulásával. Azonban Kovrig az erős párhuzam ellenére sem tragédiát ír és nem is apokaliptikus víziót oszt meg velünk, hanem keresztény reményt: az utolsó szót nem a jelen reménytelensége mondja ki, hiszen a modern magyar katolikus politizálás eredményei – többek közt Széchenyi, Eötvös, Giesswein, Barankovics és tehetjük hozzá ezután méltán: Kovrig munkássága – nem végérvényesen lezárult életművek, hanem máig ható erők: egy hagyomány mozdul és mai is mozdulhat bennük.

Tőle idézem: „...ebben az ősi keresztény népben még mindig sokan vannak, akik a megszentelt történelem szemszögéből látják a világi eseményeket, és világosan meghallják az ember számára a titkos kinyilatkoztatásban címzett időtlen üzenetet, még akkor is, ha tűz és kéneső pusztítja azt, ami valaha virágzott: lásd, hagyom, hogy a régi dolgok eltűnjenek, íme, minden megújul.”

Ha a könyvnek ezt a fő üzenetét meghalljuk, bátran állíthatjuk: a száműzött Kovrig Béla is hazaért.

A kontemplatív ima napjainkban

MENYHÁRTH GÁBOR (2020)

Már adaptálódtunk ugyan hozzá, de minden napunk zajban telik (zaj-lik?). Információ, kommunikáció, sebesség. Nincs megállás. Talán már megszoktuk, talán már fel sem tűnik. Talán. Bár ha őszinte akarok lenni, akkor szerintem nagyon is feltűnik, gondolva ezt csak a beszélgetések alapján, amiket el-elcsípek a napi tömegközlekedés örvénylésében. Pörgünk, mert kell, de túl sok. Amellett hogy mennyi energiát követel ez az egész, esetenként és titokban rettenetesen súlytalannak tűnik. Megjelenik a sóvárgás a csendre, valami igazira. Egyik természetes reakció ilyenkor a vallásos élet felé fordulni, az imára helyezni a hangsúlyt. Viszont azon belül is előfordul egy idő után, hogy krízis áll be, és a hívón erőt vesz az érzés: imája kiszáradt, vallásos élete üres, csak a felszínt érinti. Úgy gondolom, ez lehetett az egyik oka a kontemplatív ima iránti erősödő érdeklődésnek, annak, hogy ez a hagyomány új erőre kaphatott az elmúlt száz évben.

Jelen írás nem próbálkozhat a téma teljes bemutatásával. Inkább csak ízelítőt nyújt és felajánl pár indulási irányt az érdeklődőknek. Megírásakor elsődlegesen Thomas Merton, Thomas Keating és Richard Rohr atyák megközelítésére támaszkodtam.

Mi is a kontempláció?

A „kontempláció” kifejezését Nagy Szent Gergely a 6. század végén úgy összegezte, mint Istenről szerzett tudást, amit átítat a szeretet. Elnyugvás Istenben és Vele való időzés, amikor az elme végre nem keres, hanem megtapasztalja azt, amit addig keresett. Közvetlen tapasztalat, nem pusztán mentális tevékenység, a teljes embert ragadja magához és átformálja. A kontempláció állapotába az akaraton keresztül nem juthatunk el, csak Isten ajándékeként nyerhető, de a szemlélődés gyakorlatával, a kontemplatív imával előkészülhetünk erre az állapotra. A szemlélődésben vagy kontemplatív imában a hívó megnyitja egész lényét Istennek, miközben nagy belső átalakuláson esik át.

Nagyon rövid történeti áttekintés

A szemlélődő ima hagyománya végigkíséri az Egyház történetét, nyomai megtalálhatók a sivatagi atyáknál, Szent Ágostonnál, Nagy Szent Gergelynél, Pseudo-Dionysiusnál. A középkori képviselői Clarivaux-i Szent Bernát, Saint Thierry-i Vilmos és a Rajna vidék misztikusai voltak: Szent Hildegard, Eckhart Mester, Tauler. A reformáció után Avilai Szent Teréz, Keresztes Szent János és Lisieux-i Szent Teréz és társaik hordozták tovább a szemlélődő hagyományt, mellettük jezsuita és a bencés szerzetesek: De Caussade, August Baker.

A XX.-XXI. századba érve Thomas Merton, Hugo Lassalle, Thomas Keating, John Main, Richard Rohr, itthon pedig Jálics Ferenc és Mustó Péter mind fontos szereplői a kontemplatív hagyománynak. Ebben a században a jezsuita és a sarutlan karmelita rend kezdeményezték, hogy alapítóik szemlélődő irányultságának megújításába a laikusokat is bevonják. Mindez erős összhangban történt a II. Vatikáni Zsinat szellemiségével, az evangéliumokhoz és a biblikus teológiához, mint a katolikus lelkiség elsődleges forrásaihoz való visszatéréssel. Ezeknek a kezdeményezéseknek az eredménye számos modern imagyakorlat, amelyek a kontempláció ősi hagyományán nyugszanak. Ma olyan neveken találjuk őket meg, mint a hit imája, a szív imádsága, a tiszta ima, az belső ima.

Mi teszi ma szükségessé?

A kontemplatív imára való modern kori igény kialakulására utaltam a bevezetőben. Most nézzük meg az időben visszafelé haladva, hogy egyes művelői miként beszélnek róla és szükségességéről.

A kalkulatív tudatosság kontra Isten akarata

Richard Rohr ferences szerzetes megfogalmazásában a kontemplatív gyakorlatok megjelenésének és előtérbe kerülésének egyik oka korunkban, hogy az eddig általánosan ismert és elterjedt imamódok megragadnak a hétköznapi, az ő szóhasználatában kalkulatív tudatosság szintjén. Így az nem – vagy csak korlátozottan – tud lényegi átváltozást eredményezni az imádkozó lelki berendezkedésében és életében, nem képes abban kellő mélységig hatolni, mivel a kalkulatív és egocentrikus létállapot konzerválja és reprodukálja saját magát. Ez azért probléma, mert a vallásos élet alapja és egyben célja is a belső átforgalmazás. (Pál apostol a lényegi átalakulást így fogalmazta meg a galatáknak írt levelében: „Élek, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem”). Amíg ez a belső újjászületés nem történik meg, addig csak külső ideákat próbálunk magunkra öltetni, változó sikerrel. A transzformáció hiánya a keresztény hívők egy jelentős részének is nyilvánvalóvá vált a saját életükben. Mivel a kereszténységben belül a kontemplatív hagyományvonal bizonyos okok miatt a tizenhatodik századtól háttérbe szorult, nem volt látható, ezért sokan a keleti hagyományokhoz fordultak, hogy az említett hiányt betöltsék, vagy legalábbis megértsék.

Isten akaratának legjobb szolgálata

Thomas Keating ciszterci atya szerint a belső ima a mód, amivel Isten akaratát a leghatékonyabban szolgálhatjuk. Leválásként, kiüresedésként, Isten jelenlétében történő semmivé válásként is utal rá. Belső csendben időzés Isten jelenlétében, amikor a személy megadja magát Isten jelenlétének. Ez a fajta ráhatározás nem a semmi történést/beállást fogja eredményezni, hanem Minden történést.

Keating számára bizonyos, hogy azért szükséges külön hangsúlyt helyezni valamilyen nem fogalmi imádkozás megismerésére, mert a nyugati kultúrában – annak túlzottan intellektuális jellege miatt – önmagától nem tud spontán módon megjelenni.

„Aki meg akarja menteni életét, elveszíti, aki azonban értem elveszíti, az megtalálja.” (Mt 10,39;16,25)
Keating úgy fogalmaz: aki maga „megmentése” helyett mer „semmivé válni”, az rájöhet, ki is ő valójában. Szerinte a spirituális élet történései nem különböznek a halál utáni eseményektől, azzal viszont, hogy ez az átalakulási folyamat hamarabb megkezdődik, az életünkben végzett tevékenységeink hatékonyabbá

válnak. Tapasztalativá az isteni szeretet, aminek a személy megadhatja magát a feltétel nélküli elfogadásban. Isten kimondott szava vagyok. Isten szava pedig hogyan lehetne értelmetlen?”

Mertonnál is a sekélyesség vagy „kalkulatív tudatosság” meghaladása az egyén halála bizonyos értelemben, mert csak így tud lépni a világba, ami a személyes horizontján túl van. A kontempláció állapotára egyaránt törekszik az egyénben lakozó hit és értelem, mert anélkül mindkettő beteljesületlen marad, céljukat nem tudják betölteni. A kontemplatív ima Mertonnál válasz Isten kérdésére, ami az emberi lélekben visszhangzik szavak nélkül, és amire a kontempláció állapotában maga Isten válaszol rajtunk keresztül. Ebben a válaszban tapasztalja meg a hívő saját létét teljes mélységében, Isten ajándékaként. Az imádkozó saját önazonosságába kap bepillantást a legmélyebb szinten.

Ennek törekvésnek a helyes irányultságát Keresztes Szent János „sötét éjszakája” adja meg (lásd következő bekezdés). A bepillantás szándékával az önösség szertefoszlik, de annak megsemmisülése előrelépés, mert eddig éppen ez állt az ima útjába.

Visszahúzódnak a magunkról és saját fontosságunkról alkotott illuzórikus képtől, mert az imádkozó nem fedezheti fel saját igazi jelentőségét addig, amíg elkerüli, hogy Isten jelenlétében felismerhesse önmaga jelentéktelenségét és Istentől való teljes függését. Ennek közvetlen látásához pedig alázatra van szüksége. Be kell hatolnia – még hozzá hiteles módon – életének legbelsőbb rétegeibe, és ott az addig használt sémáitól mentessé kell válnia. A vallásos életnek nem egy külső kép és viselkedés imitálásának kell lennie, hanem a legbelsőbb szembesülésnek. Isten elé kell állnunk, elszenvadnunk semmisségünket, magyarázatok és teóriák nélkül, leplezetlenül megízlelnünk a kegyelmére irányuló égető sóvárgást és

szükséget. Csak így, általa adott kegyelemként nyerhetjük el valós önazonosságunkat. Ez nem könnyű, viszont minden más csak maszkok és magyarázatok gyártása.

A kezdet: az érzékek éjszakája

Keresztes Szent János tanításában a szemlélődést az érzékek éjszakája előzi meg, ami sokaknál megjelenik a mai diszkurzív jellegű imádkozás gyakorlása során. Az imádkozó megakad, imája során nem érez sem elmélyültséget, sem örömet, kifogy az üzemanyag, az érzelmi lendület és hajtóerő. Imaéletében tanácsatlanná válik, irányt vesztettnek érzi magát, az értelem és az érzelem eddig használt eszközei elvesztik kapaszkodóikat, támpontjaikat. (Keatingnél ez a szellemi felnőtté válás szükségszerű folyamata, amikor a gyermeki hozzáállást egy érettebbnek kell felváltania.)

Az imádkozás ezen szürkületi zónájában, vagy belső sivatagában Szent János szerint nem kell megpróbálni helyreállítani az eddig működő, mostanra alkalmatlanná vált módszereket, hanem egyszerűen csöndben kell maradni egy nyitott, figyelő állapotban. Az eddig működő szellemi eszközeink elvesztésének pedig örülnünk kell, mert ez lényeges lépcsőfok:

„A sötét éjszakába akkor kerül a lélek, mikor utánanyúl Isten, hogy a kezdők közül, azaz a szellemi úton még elmélkedők közül kiemelje és a haladók, azaz a szemlélődő lelkek útjára helyezze óvatosan, hogy azután a tökéletesek, vagyis az Istennel már egyesülő lelkek között találhassa magát.”

Ezt követően egy idő után az imádkozó a spirituális intimitás állapotába juthat, amiben Isten közvetlenül táplálja a lelket. A hívő itt nyugalmat és békét tapasztal, időnként azonban mégis nyugtalanná válik, nem tudván, hogy ami vele történik, az nem lelki visszafejlődés-e, hiszen elveszti az eddig ismerős és otthonos vallásos állapotokat, már nem használhatják őket fokmérőként vagy iránytűként.

Itt nincs más lehetőség, mit a türelmes és alázatos várakozás Istenre, aminek során lassan elfoszlik a még fel-felmerülő letargia és arrogancia, majd fokozatosan képessé válunk felismerni az egyszerű valóságban Isten jelenlétét, akaratát, és ennek megfelelően cselekedni és élni.

Felhasznált irodalom:

Keresztes Szent János: A Kármel hegyére vezet ő út (A lélek sötét éjszakája) Thomas Keating: A kontemplatív imádság története a keresztény hagyományban ; Centering Prayer: Becoming Nothing – In Memory of Thomas Keating Richard Rohr: Contemplative Prayer; What is Contemplative Prayer and Why is it so Needed? Thomas Merton: What is Contemplation?; Contemplative Prayer

Keresztény kultúra és közösségedagógia

KISS MÁRIA RITA (2020)

Keresztény kultúra és közösségedagógia

Fábry Béla–Trencsényi László (szerk.): Magyar Pedagógiai Társaság 2019. (155 pp.)

A Barankovics István Alapítvány támogatásával, a Magyar Pedagógiai Társaság kiadásában, az elmúlt év végén jelent meg Fábry Béla^[1] és Trencsényi László^[2] szerkesztésében a „Keresztény kultúra és közösségedagógia” címet viselő tanulmánykötet. A 15 szerző 18 írását tartalmazó könyv részben másodközléseket, részben pedig első ízben megjelenő munkákat, valamint két további forrásközlést^[3] tartalmaz. A szerkesztők célja e válogatással mindenekelőtt annak reprezentálása volt, hogy a keresztény pedagógiai kultúra képviselői a múltban és a jelenben milyen szakmai tevékenységet folytattak az iskoláskorú fiatalok közösségeinek fejlesztése terén. A kötet sajátossága és egyben multiperspektivitást is biztosító nívója, hogy a szerzők között egyaránt találunk egyetemi és főiskolai kutatókat, csakúgy, mint iskolai intézményvezetőket és gyakorló pedagógusokat, egyházi ifjúságsegítőket.

A kötet retrospektív írásai emléket állítanak azoknak, akik tevékenységükkel beírták magukat a keresztény pedagógia történetébe megteremtve a vallási alapú nevelés máig élő hagyományait. A XIX. században élt Don Bosco-tól, a szalézi rend alapítójától elmélkedéseket olvashatunk arról, hogy a preventív módszer miért előnyösebb a saját korában még gyakorta alkalmazott megtorló nevelési módszerrel szemben. Kamarás István Sík Sándor nevelésméletét mutatja be, párhuzamot vonva a kortárs John Dewey pragmatista nevelésfilozófiájára és piarista tanár nézetei között. Mindketten fontosnak tartották ugyanis az iskola falain túlmutató, a felnőtt polgári és társadalmi szerepekre való felkészítést is felvállaló pedagógia kimunkálását. Sík Sándor – aki a magyar cserkészmozgalom történetébe is beírta a maga

nevét – a toleranciát, a tekintélyelvű erkölcsi nevelés helyett az egymás mellé rendelt tanár és tanítvány közös erkölcsi útkeresésének elveit képviselte.^[4] A kötetben helyet kapott a két világháború közötti közélet, tudomány és pedagógia ismert alakja Karácsony Sándor is. Közösségedagógiájának egyik központi kérdése az iskola nevelő funkciója volt, a témában 1934-ben habilitált a debreceni egyetemen. Trencsényi László róla írt tanulmányának központi gondolata, hogy egyén és közösség dilemmájában „teremthető és teremthető” harmónia. Karácsony szerint ugyanis, bár a nevelés közösségi jellegű, de csak akkor lehet sikeres, ha közben sikerül megőrizni az egyén autonómiáját.

Természetesen nem maradhatott ki ebből a neveléstörténeti tablóból a Debrecen környéki tanyavilágban 1943-tól működő, Pataki Gábor vezetése és a Keresztény Ifjúsági Egyesület (KIE) égisze alatt zajló pedagógiai reformkísérlet sem. Az utcagyerekeket a társadalomba integrálni törekvő Fiúkfalva történetét Makai Éva és Pataki Gyula írásaiból ismerhetjük meg. Az evangélikus Sztéhlo Gábor zsidó gyermekek megmentésére irányuló erőfeszítései előtti tiszteletadás Merényi Zsuzsa tollából született. A Jó Pásztor Gyermektelepből nőtt ki a második világháború utáni polgári értékrendet és közösségi nevelést megvalósító Gaudiopolisz, ami talán a keresztény pedagógia leginkább ismert reformkísérlete. Az egykori Sztéhlo gyerekeket a kötetben Füzeki Bálint írása képviseli. Az ifjúsági öngazgató közösségnek és a második világháború nyomán árván maradt gyermekek megpróbáltatásainak állított emléket Radványi Barna Valahol Európában című filmje. Mindkét gyermekmentő kísérletnek – a cserkészmozgalommal egyetemben – a másságot és alternatív megoldásokat nem toleráló kommunista diktatúra kiépülése vetett véget.

Okkal tehetjük fel a kérdést: a világnézeti alapvetésen túl mi volt közös ezekben a példákban? A Gaudiopolisz és a Fiúkfalva társadalmi peremhelyzetbe került fiatalokat szervezett családias közösségbe, megmutatva nekik a munka, a döntéseik iránt érzett felelősség, az önmegvalósítás keresztény értelmét. Sík Sándor felismerte és cserkészmozgalomba integrálta a társadalmi nevelés koncepcióját, míg Karácsony Sándor az egyén és közösség dilemmájában – mai kifejezéssel élve – az individuáledagógia és a közösségedagógia vitájában kereste a helyes arányokat.

A kötet írásainak második csoportja keresztény pedagógiai hagyományok XXI. századi adaptációját a jelenkori nevelési gyakorlat példáin keresztül reprezentálja. Somogyi Zsuzsa írása a szalézi pedagógiai hagyomány továbbélését a rend által működtetett iskola pedagógiai elveinek bemutatásával igazolja. Molnár Várhegyi Evelin a Szent Ambrus Katolikus Általános Iskolában élő közösségi programokat ismerteti. Varga Kálmánné a hátrányos helyzetű gyermekeket szakmunkás bizonyítványhoz juttató gyöngyösi Kolping Szakközépiskola tevékenységébe ad betekintést, amely 1993-tól működik újra katolikus oktatási intézményként. Külön figyelmet érdemel a jezsuiták által működtetett miskolci Fényi Gyula Gimnázium szeretetszolgálati programja, ahol még jóval a kötelező iskolai közösségi szolgálat bevezetése előtt kidolgozták és 2002-ben újtára indították azt a szociális tapasztalatszerző programot, amelynek kereté-

[1] A Magyar Pedagógiai Társaság Közösségedagógia Szakosztályának elnöke.

[2] A Magyar Pedagógiai Társaság elnöke.

[3] Unikum és első közlés a Pataki Gyula magángyűjteményéből származó nevelési koncepció, amit a Keresztény Ifjúsági Egyesület (KIE) fiatal vezetői dolgoztak ki a debrecen környékén 1943-tól működő Fiúkfalva számára. 82-88.o.

[4] V.ö.: Kamarás István OJD: Sík Sándor kegyes pedagógijája. 36-38. o.

ben a 9. évfolyam diákjai 7 hónapon keresztül végeznek közösségi munkát. A program nevelésfilozófiai alapjait Pedró Arrupe jezsuita rendfőnök (1907-1991) a „másokért élő ember” eszményének megfogalmazásával teremtette meg. Karlowits-Juhász Orchidea egyetemi adjunktus résztvevő megfigyelésen és interjúkon alapuló tanulmánya részletes áttekintést ad a program pedagógiai megoldásairól és módszertani eszközeiről.

Feltehetően az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy a szolidaritást és a szubszidiaritást alapértékként kezelő, keresztény ihletettségű közösségpedagógia alapvetően két, de egymástól nem elválasztható irányba indult: a diákok szociális érzékenységének megalapozása mellett ösztönöz az aktív társadalmi elköteleződésre, fejleszti a cselekvő állampolgárság kompetenciáit, másrészt a pedagógiai hagyományaiban gyökerező szerepfelfogásából következően a társadalom peremén élő gyermekekkel való törődés pedagógiája is egyben. E két fő irány szintézisét alkotta meg a 2004-től a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség a fenntartásában működő Wesley János Általános Iskola reformpedagógiai műhelye. Az iskola pedagógia programja a közösségi iskola koncepcióján alapul. „Az iskola közösségi ügy. Az egyénnek közösségformáló szerepe van és a közösség is formálja az egyént.”[5]- írja a nevelési filozófiát bemutató Tóth Tamás Május.

Közösségi abban az értelemben, hogy a pedagógusokon kívül a helyi közösség tagjai is részt vehetnek az oktatásban, és mert olyanok is beülhetnek az iskolapadba, akik nem rendelkeznek tanulói jogvisztonnyal. Az iskola szerves része környezetének, kulturális központként koordinálja a vele kapcsolatban álló intézmények és szervezetek tevékenységét, velük közös pedagógiai kultúra kialakításán fáradozik. Nemcsak mozgósítani igyekszik a helyi közösség tudását, de olyan közösségi tér is kíván lenni, ami szeretetteljes légkört, a valahová tartozás érzését kínálja a szociálisan hátrányos helyzetű, tanulási zavarokkal küzdő, vagy más ok miatt speciális nevelési igényű diákjainak. A Wesley János Általános Iskola nem a környezetétől elzárkózó intézmény abban az értelemben sem, hogy a benne tanítók-tanulók rendszeresen foglalkoznak a tágabb közösség kérdéseivel, a társadalmi kérdések feldolgozásával, törekedve megmutatni a diákoknak, mi lehet az egyén szerepe a szűkebb és tágabb közösségek sorsának alakulásában. Az oktatási intézmény nevelésfilozófiájának fókuszában a másik ember, a világ felé irányuló attitűdök formálása áll, mert – mint vallják – a lényegét éppen az attitűd határozza meg, ettől függ ugyanis, hogy mit kezdünk a meglévő tudásunkkal és képességeinkkel. Meggyőződésük, hogy a mainstream pedagógia sztenderdizált megoldásai nem alkalmazhatók univerzálisan, főként nem egy olyan közegben, ahová nyomornegyedekből érkező kiszolgáltatott, a társadalom peremén élő diákok érkeznek. Minden iskolának a saját diákjait speciális nevelési szükségleteihez igazodó pedagógiai program kidolgozására van szüksége.[6]

Tudjuk azonban hogy valódi iskolai közösségek korántsem könnyen teremthetők. Trencsényi László a kötetben elhelyezett bevezető tanulmányában egyenesen úgy vélekedik, hogy a mai iskolai közösségek néhány kivételtől eltekintve nem többek annál, mint az „iskolai szervezet felöltöztetése a közösség jelmezébe”. [7] A szerző amellet érvel, hogy az iskola kényszerközösség, benne nemcsak nem érvényesül az organikus közösségekre jellemző önkéntes társulás elve, de egy oktatási intézmény számos további jelensége is ellentmond a természetes közösségszerveződés lehetőségének. A tanulás individuális folyamat, mindenki magának tanul, a tanulók versenyhelyzetben vannak, az oktatásban leggyakrabban alkalmazott frontális munka eleve kizárja a kooperációt, a felnőttek hatalmi szereposztásban vannak a tanulókhoz képest, nem is beszélve arról, hogy az iskolai csoportok a természetes közösségekhez képest csak átmeneti jellegűek. Ugyanakkor elismeri, hogy az iskoláknak lehetőséget kell biztosítani a közösségszerveződésre, a közösségigény kielégítésére. Mint írja az iskola végső soron a társadalmi szerepek tanulásának színtere is, az iskolai élet szervezőmódja pedig minden korban sokat elárult az uralkodó társadalom felfogásról. A gondolatmenet konklúziója, hogy minden iskolának magának kell döntenie arról, az individuálpedagógia, a közösségpedagógia, vagy a kettő kombinációja mellett teszi le voksát.[8]

Részben egyet értve a szabad pedagógiai programalkotás elvével és aláhúzva az iskola társadalmi szerepekre felkészítő funkcióját, úgy véljük a keresztény kultúra értékvilágából, a demokráciában is kívánatos szubszidiaritás és szolidaritás elvéből szükségszerűen következik a diákokban a kooperatív magatartásmintákat erősítő közösségpedagógiai szemlélet létjogosultsága. Emellett mára már az angolszász országokban

[6] V.ö.: u. ott 101-118. o.

[7] Trencsényi László: Rendhagyó melléklet. 22.o.

[8] V.ö.: u ott: 18-28.o.

[5] Tóth Tamás Május: A társadalom peremén, az oktatási rendszer határvidékén. 113.o.

[9] Kiss Mária Rita: A hópehely generáció, és ami mögötte van. <https://barankovics.hu/cikk/jovoido/a-hopehely-generacio-es-ami-mogotte-van> Megtekintés: 2020. 01.03.

világosan (szerencsére Magyarországon még kevésbé markánsan) látszanak az individuálpedagógia abszolutizálásának vadhajtásaiként felnevelődött egocentrikus és narcisztikus fiatalok, a 2010-es évektől a felnőttkor határát elérő hópehely generáció (ÉN generáció) társadalmi beilleszkedésének problémái[9]. A jelenség óvatosságra int a pedagógiai programválasztás tekintetében, az individuálpedagógia és a közösségpedagógia közötti helyes arányok keresését feltételezi. A közösségpedagógiai szemlélet erősítésének irányába mutat továbbá a világszerte tapasztalható demokrácia deficit is. Nem véletlen hogy például az angol társadalomismereti oktatási reform, vagy az Európai Unió civic education elvei a cselekvő állampolgárság értékeit, az állampolgári mentalitáskultúra fejlesztésének szükségességét helyezték a fókuszba, ami szintén felfogható egyféle közösségpedagógiai célkitűzésként. Harmadsorban úgy vélem az oktatásnak nem pusztán a munkaerő-piac igényeinek kielégítése a funkciója, ugyanilyen legitím feladatnak tekintem a társadalmi együttélés zavarainak az oktatás eszközeivel történő korrekcióját is. Ismerve a magyar társadalom közösségihiányos állapotára vonatkozó empirikus kutatási eredményeket, a társadalmi tőke gyengülésének mutatóit, a civil társadalmi aktivitás nem kielégítő voltát, a közösségpedagógia komoly hozzáadott értékkel járulhatna hozzá a felnövekvő nemzedékek állampolgári mentalitáskultúrájának formálásához. Végül, de nem utolsó sorban a közösségpedagógiára vár, hogy választ adjon a mai fiatalok életvilágában tapasztalható számos jelenségre, mindenekelőtt a net generáció online létéből és a virtuális közösségeiből eredő problémákra is.

A közösségek egy része ugyanis az offline közösségeknél nagyobb és sokszínűbb változatban szerveződik ma már abban a világban, ahol tanítványaink online létüket élik. Ebben a közegben a régi közösségi problémák (zaklatás – cyber bullying, hoax – fake news) új formában jelentkeznek, és új, a pedagógia által még csak részben feltárt szocializációs hatások formálják személyiségüket. A közösségpedagógiának reflektálnia kell ezekre a jelenségekre, annál is inkább, mert a generációk közötti tudástraszfer akkor működik eredményesen, ha tanítványaink úgy lépnek ki az iskola kapuin szűkebb és tágabb közösségekbe, ha úgy érzik: a saját életükben hasznosítható információkat, készségeket és attitűdöket szereztek.

A közel-keleti keresztények tragikus sorsa

PAPP GERGELY (2020)

Egy nemrégiben megjelent könyv (Stephen M. Rasche: The Disappearing People: The Tragic Fate of Christians in the Middle East) a Közel-Keleten élő keresztény közösségek drámai csökkenését, és az elmúlt évtizedek üldöztetéseit örökíti meg, de emellett számba veszi a nyugati világ közönyét és a nemzetközi segélyszervezetek drága, de eredménytelen működését is. Az elmúlt tíz évben a helyszínen segítő és dolgozó Stephen M. Rasche első kézből szerzett tapasztalatait összegző mű az érintett emberek autentikus hangján keresztül mutatja be a keresztények tragikus sorsát.

A szerző, Stephen M. Rasche, amerikai jogász, iraki újjáépítési és fejlesztési projekteken dolgozott évek óta keresztül. 2010-ben, kiküldetésének végén, udvariassági látogatást tett az iraki Káld Katolikus Egyház újonnan kinevezett érsekénél, Bashar Matti Wardánál, nem sejtve, hogy ez a látogatás gyökeresen megváltoztatja az addigi életét. Az érsek egyenesen beszélt vele: "Lenne mit segíteni. Ti amerikaiak elég nagy káoszt okoztatok Irakban. Rengeteg menekült keresztény család van itt, akiknek nincsen otthona és senki nem segít nekik." A következő négy évben akkor segített, amikor az ideje és munkája engedte, de 2014-ben drámaira fordult a helyzet. Az Iszlám Állam egyre nagyobb területeket hódított meg, és az Irak északnyugati részén, a kurdok által felügyelt Erbil városába menekült keresztényeknek már a fennmaradásuk forgott kockán. 2014 karácsonykor Rasche újra találkozott Erbilben az érsekkel és keresztény papokkal, miközben az Iszlám Állam katonái már csak 30 kilométerre voltak a várostól. Az érsek és a papok végleges eltökéltségüknek adtak hangot, úgy döntöttek, hogy nem menekülnek tovább. Ekkor Rasche élete is fordulóponthoz érkezett, elgondolkodott, hogy keresztény hite mit is jelent valójában. Elmélgedésének középpontjába a hegyi beszédet és a nyolc boldogságot helyezte, arra keresve a választ, hogy valóban hisz-e ebben, és ha igen, akkor mit tesz azért, hogy ezt meg is mutassa. A nyolcadik boldogság így szól: „Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék a mennyek országa.” Rasche úgy döntött, hogy sikeres nemzetközi jogi karrierjét feladva minden energiáját az iraki kereszté-

nyek ügyének szenteli. 2003-ban körülbelül 1,5 millió keresztény élt Irakban, közösségük a világon legrégebbi, folyamatosan fennálló keresztény egyház. A kereszténységet Tamás apostol terjesztette el Irakban az első században, és a hívőik ma is azt az arámi nyelvet beszélik, ami nagyon hasonlít az Újszövetség idején az apostolok és Krisztus által is használt nyelvre. A kereszténység és az egyetemes kultúra szempontjából olyan jelentős épületek állnak itt, mint a Kr.u. 363-ban alapított Mar Mattai kolostor, amelynek fénykorában több száz szerzetes élt és dolgozott itt, és világhírű könyvtárában felbecsülhetetlen értékű szír kéziratokat őriznek.

Jelenleg a megmaradt keresztény közösségek Irak északnyugati részén, a Ninivei síkságon a központi kormány fennhatósága alatt, és az iraki Kurdisztánban, elsősorban Erbilben élnek. Mivel a legutóbbi népszámlálás harminc évvel ezelőtt volt, és a következő az idei év végén várható, ezért biztos adatok nincsenek, de legtöbb becslés kevesebb, mint kétszázezerre teszi az Irakban maradt keresztények számát, ami közel 80 százalékos csökkenést jelent két évtized alatt. Legtöbbjük Európába, az USA-ba, vagy Ausztráliába menekült, vagy a környező országok menekülttáborában él, azonban sokuknak a vallásuk miatt kellett meghalniuk. Moszulban, ahol az Iszlám Állam kikiáltásáig minden vasárnap tartottak keresztény istentiszteletet az elmúlt két évezredben és számos keresztény templom is található, öt évvel ezelőtt még 15 000 keresztény élt, közülük a harcok után összesen 40-en tértek vissza a városba.

A menekülteknek sokszor csak óráik voltak arra, hogy otthonukból elmeneküljenek, az egyik pillanatról a másikra fosztották meg őket a munkájuktól, házuiktól, templomaiktól és a közösségüktől. Bár a vallás mellett a terület is, ahol évezredek óta élnek, fontos szerepet játszik az identitásukban, mégis egyre többen döntenek úgy, hogy végleg kivándorolnak hazájukból. Rasche a biztonság és a jövőkép hiányát, és az emberi méltóság elvesztését látja a legnagyobb kihívásnak, amit nem lehet élelmiszer-csomagokkal és átmeneti szálláshelyekkel orvosolni.

Ebben a túléléséért folytatott küzdelemben, és hogy megállítsák a további exodust, Rasche és Warda érsek 2015-ben keresztény egyetemet alapított Erbilben. A frontvonalától mindössze néhány kilométerre, amikor az Iszlám Állam ereje teljében volt, egy keresztény egyetem alapítása vakmerő ötletnek tűnt. Rasche, aki az egyetem alkancellárja, úgy fogalmazott, hogy az intézmény azt az üzenetet közvetíti, hogy az iraki keresztények itt vannak, jelen vannak, és nem adják fel. Az egyetem emellett egy „horgonyintézményként” is szolgál, ami segíteni tud a helyi keresztényeknek, hogy ne sodródjanak el. Egyre többen beszélnek a világban a vallásszabadságról, de Rasche szerint ez az intézmény a vallásszabadság igazi példája, mert valós morális alapon nyugszik, hiszen egy vallási népiértékek közepén alapították. Megpróbálták a keresztényeket elsöpörni az őshazájukból, és ez majdnem sikerült is, viszont nekik nincs több veszítenivalójuk és nem akarják tovább leszegett fejjel várni a sorsukat.

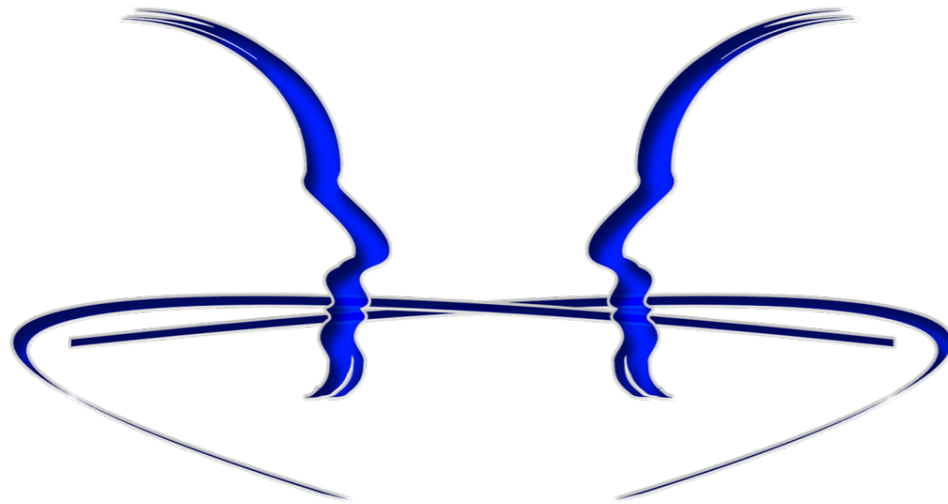
Az Egyesült Államok 2003-as iraki inváziója óta a kereszténység helyzete válságossá vált Irakban. Stephen Rasche könyvében úgy fogalmaz, hogy George Bush, amerikai elnöknek azért tapad vér a kezéhez,

mert bevonult Irakba és Barack Obamanak pedig azért, mert kivonult Irakból. Szaddam Husszein szexuális rendszere alatt, bár érték atrocitások a keresztény közösségeket, mégis viszonylagos biztonságban éltek. A rezsim bukása utáni káoszban a keresztény közösségek a különböző síita, szunnita frakciók és szélsőséges dzsihadisták elsőszámú céltáblájává váltak. Abban a csapdahelyzetben találták magukat, hogy a keresztény hitük miatt a gyűlölt nyugattal azonosították őket, ugyanakkor a nyugati világ a saját kulturális háborújába és a politikai korrektség útvesztőjébe feledkezve nem hallotta meg a közel-keleti keresztények segélykiáltásait.

A könyv részletesen foglalkozik a nyugati közvélemény közönyével, és a nemzetközi segélyszervezetek eredménytelen munkájával. Politikai téren sikernek könyvelhető el, hogy a nyugat nagyon lassan meghallotta a hangjukat, 2016-ban először az Európai Unió, majd az Egyesült Államok ismerte el és ítélte el egyhangúlag több iraki kisebbség, köztük a keresztények ellen az Iszlám Állam által elkövetett népiértékek. Sajnálatos módon azonban a nyilatkozatot nem követték tettek. A nemzetközi segélyszervezetek, bár bőséges anyagi erőforrásokkal rendelkeznek, képtelenek hatékonyan segíteni a rászorulókat. A bonyolult eljárási folyamatok miatt a segítség sokkal később érkezik meg, mint amikor szükség van rá, és a papíron igazolt eredményeik sokszor köszönőviszonyban sincsenek a valósággal. Hiába számolnak be a jelentések egy teljes keresztény falu felújításáról, amikor a helyszínen dolgozó Rasche csak egy szellemtelepülést talált azon a helyen. Állami szinten Magyarország volt az egyetlen ország a világon, amely gyorsan, bátran és hatékonyan reagált. A 2017-ben indított Hungary helps programot Rasche példaértékűnek tartja, amely sokat segített a helyi keresztényeknek. Bár anyagi forrásaik messze nem olyan jók, a vallási segélyszervezetek, elsősorban a Kolombusz Lovagok és a Szükséget Szenvedő Egyház (Aid to the Church in need) sokat tettek az iskolák, templomok és lakóépületek felújításában és az újjáépítésben.

Ami a jövőt illeti, Rasche szerint az iraki keresztény közösségek sorsa egy hajszálon múlik. Jelenleg egyre nagyobb kormányellenes tüntetések zajlanak elsősorban az ország déli részében, és az iraki keresztény egyházak egyértelműen a lázadók oldalára álltak. Amennyiben Irakban sikerül stabilizálni a helyzetet és egy erős, de nem szélsőséges erő kerül hatalomra és az USA és Irán között sem tör ki egy proxy háború, akkor a keresztény közösségeknek van egy halovány reménysugara a túlélésre. Azonban, ha a fentebb említett két forgatókönyv közül az egyik is rosszul alakul, az könnyen a kereszténység teljes eltűnéséhez vezethet ezen az ősi területen. Talán Stephen Rasche munkája és könyve segíthet abban, hogy végre szélesebb nyilvánossághoz eljusson nyugaton az üldözött emberek, és az őskeresztény közösségek hangja.

HÉTKÖZNAPI ÉRTÉKVÁLASZTÁSOK

Kíváncsi lennék... igazam volt-e?

VUKOVÁRI PANNA (2014)

Mert azt ugye mondanom sem kell, hogy a politika lassan a torkunkon jön ki. Természetesen ez ebben a formában nem igaz, hiszen csak az elvi ellenlábasaink megszólalásaitól megy fel a vérnyomásunk, ám azt a rendszerváltozás óta megtanultuk, hogy politikailag csak az a korrekt, ha en block szidjuk a politizálást, politikusokat, politikát és mindent, amiben a „polisz” szógyök megtalálható. Az is szinte közhelynek számít, hogy az állam ügyeivel foglalkozni fontos és felelősségteljes dolog. Muszáj, akár csak hajózni, már ha hihetünk a „Navigare necesse est” mondásnak. Akkor miért van az, hogy a közbeszédben, egészen magas szintekig menően sem mindenki, sőt, pontosítanék: alig valaki sajátította el pármilliónyi szavazóképes lakosságunkból a politikáról való kulturált beszédmódot? A kérdés költői, hiszen mindnyájan tudjuk a választ: senki sem tanította meg. Nem tudunk vitázni, mert hosszú évtizedeken át bólogatójánosokat és föld alatt a köpönyegük alatt fityiszt mutató generációkat nevelt ki a történelem. Nem csoda, hogy lassan alakul ki és erősödik meg egy – az állam ügyeit szíven viselő, ám egymással konszenzusra jutni tudó nemzedék. Hiányzik a disputa készsége, és való igaz: mindig is lesznek, akik a könnyebb utat választják, és hullóagyukra hallgatva (mely az evolúció legősbibb kis területe a fejünkben, s ez felel például az agresszióért is) inkább lebunkózza az ellenfelét, semmint... De tényleg: mit tegyen egy jóérezsű ember, aki hisz abban, hogy az általa választott politikai csoportosulás valóban jó úton jár? Aki valóban aggódik a nemzete sorsáért? Kezdjen agitálni? Mégis hol? Vigyen el még egy embert? Remek: de mégis hogy? Mindenki megy a maga feje után, és ez nincsen jól. Nincsen jól, mert túl gyakran szaladunk bele a bal egyenesekbe, vagy kezdünk el osztogatni mi is sértő vagy irritáló demagógiával előadott védőbeszédet. S hogy manapság melyik a legsikeresebb felület a magánkampányainkra? Válaszolni sem kell, hiszen egyértelmű: a közösségi oldalak világa.

Bevallom, egy ideig túrtam és nyeltem más véleményen levő ismerőseim egyikének-másikának egyre arrogánsabb megosztásait, és meglepődtem: akik úgy gondolkoznak, mint én, sosem osztanak meg semmit, ami belemenne a politikába, a sárdobálást pedig még annyira sem képviseltetik profilfelületükön.

De minél nagyobb és súlyosabb itt a csend, annál erőszakosabbak és bántóan ostoba kommentárokkal találkoztam a más véleményen levő ismerősök részéről. Kezdttem morcos lenni, mikor beléptem az oldalra, és már megint... és megint... és megint... Végül nem bírtam magammal, és írtam egy bejegyzést. Kíváncsi lennék, vajon igazam volt-e. Íme:

„Barátaim! Mondjuk, most épp magyarok, akikkel a Facebook nevű országban együtt posztolgatunk, csetelgetünk, kommentálunk! Kezdjük azzal, hogy Facebookország nem demokratikus közösség, inkább anarchikus, ahol ki-ki maga felel a békés egymás mellett élésért. Vagy éppen a háborúkért. Épp ezért fordulok most Hozzátok, Facebook-felebarátok! Mint tapasztaltátok, a demokráciában vannak szeretemenyszeretem közmegállapodások, szabályok, célok etc. Hiszen tudjátok Ti is. Ennek a „nemszeretem” részébe tartoznak a választási kampányidőszakok is. Ilyenkor érzi azt a legtöbb magyar, hogy na, most aztán élve a demokratikus jogainkkal, odapörkölünk azoknak, akiket nem szeretnénk a jövőben kormányon látni, legyen az jobb, bal, közép, hátvéd vagy kispados. Ebben az időszakban örülünk meg, és osztunk meg milliónyi politikai elemzést, mértéktartóbb vagy habzó szájú cikkeket, videókat, humorosnak szánt bírálatokat, mert valami furcsa félreértésből fakadóan úgy érezzük, hogy ingyen korteskedést kell vállalnunk a szimpátiánkat elnyerő pártok, alakulatok, jelöltek helyett. Pedig nem ez a dolgunk. Olyan ez, mint a Coca Cola vagy Pepsi Cola mellett vagy ellen voksolni, és minden követ megmozgatni, hogy ezt vagy azt vedeljék a barátaink. Az ország megzakkan, és az értelmes, intelligens emberek kezdenek úgy viselkedni, mint a futballhuligánok.

Kedves Ismerősöm, Felebarátom a Facebookon! Nem vagyok kíváncsi, hogy szerinted mit kellene tennem, kire kellene szavaznom. Majd azt eldöntöm én. Tulajdonképpen az sem érdekel, hogy Te kire szavazol, nem szavazol, érdekel-e egyáltalán a politika. Ha úgy érzed, a pártszimpátiáddal fejezed ki leginkább önmagad, akkor ossz meg továbbra is vészharangokat kongató kortesposztokat, hiszen Facebookországban vagy, ahol ki-ki maga dönt. De ne haragudj meg, ha esetleg úgy döntök egyszer, hogy töröllek az ismerőseim közül. Nem haragból, nem politikai ellentétek miatt, hanem mert nem gondolom, hogy a magyar haza jövőjét, mely tagadhatatlanul fontos, itt és így kellene megoldanunk.

Nem gondolom, hogy a médiából amúgy is ránk zúduló és agyonbeszélt történeteket, aggodalmakat pont Tőled kellene ezredjére is meghallgatnom. Nem ezért szeretlek, nem ezért vagyok az ismerősöd, ezért kérlek, ne frusztrálj még Te is. Tudod, én azért jövök Facebookországba, hogy itt kikapcsolódjak, és feltöltekezzek a barátaim virtuális jelenlétével. Ha orrba vágysz a nézeteiddel, semmivel sem leszel jobb, mint egy förtelmes hírműsor. Persze ez a Te saját döntésed. Mert a Facebookot bármire lehet használni.

Csak hogy a haza sorsa nem a fb-megosztásaidban rejlik, nekem elhíheted. Az a valódi hazában, a valódi tetteink alapján alakul. Számomra Facebookország a barátságokról és kapcsolatokról szól, nem pedig arról, ami elválaszthat minket. Közép-Európában a politika igenis határokat von, feszültté tesz, pedig valóban fontos lehet a közügyekkel foglalkozni. De nem így. Kérlek, hagyd ezért az elvámolni valók közt

a közéleti nyomorokat, ha belépsz ide, mondjuk hozzám. Töltődj fel azzal a tudattal, hogy ismerőseid, barátaid biztonsági hálója igenis létezik, aztán kapcsold ki a gépet, és a valóságos hazádban, valóságos barátaiddal, valóságos ismerőseiddel oszd meg a mosolyodat, a gondolataidat, ötleteidet, vagy csak tedd egy picit jobban a dolgodat: mert a hazád sorsa, ha tényleg olyan fontos Neked, ezekben a gesztusokban fog valójában eldőlni. Így vagy úgy. A többi: szajjtépés és vulgárpolitika.”

Eleinte szívdobogva vártam, hogy éppen az az X vagy Y, akit ezzel figyelmeztetni szerettem volna megterhelő jelenlétére, majd sortüzet nyit rám – természetesen csak virtuális értelemben, ám csend. Sűrű csend. Majd egyik a másik után jelezte vissza, hogy „remek, pont így gondolkodom én is, engedd meg, hogy továbbadjam”. De miért?! El lehet képzelni, hogy végképp összezavarodtam: a finom diplomácia véglegesen csődöt mondott. Nincs más hátra, mint elővenni a hullóagyunkat? Vagy kíméletlenül metsző tükröt mutatni önmagunknak és társadalmunknak is, ahol valóban a JÓ az jó, az IGAZSÁG az igazság és nem lehet belebeszélni ilyen vagy olyan zavaros helyzetekbe az önös érdekek szerint való álgazságokat? A politika nem az, aminek látszik. Akárhogyan is, de állandó gondolkodást igényel tőlünk: felelős és alkotó tevékenységet. És igen: politika az is, ha az állam ügyeivel egészen kicsiben foglalkozunk. Nem folyton szidva azt, ami ugyan jó, de lehetne jobb is, hanem tevételesen, hogy az a jó valóban még jobbra váljon. Nem a saját kis pecsenyénk érdekében, hanem a közösség érdekében. És ehhez nem kell politológusi vagy államigazgatási diploma. Ehhez emberség kell és lelkiismeret, mely meg tudja különböztetni az igazságot a hazugságtól. Azt hiszem, itt az idő elolvasni a Szeretethimnuszt Szent Pál Korinthusi leveleiben, mert ez a gyöngyszem nem csupán az esküvők kötelező olvasmánya, hanem életünk minden döntésére érvényes tükrös. Igazi, amiben nemcsak homályosan látunk, hanem színről színre. De hogy belemerünk-e nézni mindnyájan, mi, magyarok, arra kíváncsi lennék...

Kíváncsi lennék... fair-e az élet?

VUKOVÁRI PANNA

A keresztény toleranciáról

A diákok szentül hiszik, hogy a tanárok titkos öröme, ha dolgozatot írhatnak. Ki kell ábrándítanom mindenkit: ez a legnyűgösebb feladatunk, s csupán a híres-hírhedt „aranyköpések” teszik szórakoztatóvá a dolgozatjavítás monotóniáját. Az egyik kedves, elgondolkoztató diákbölcsesség arra a kérdésemre született, hogy vajon mire tanít a tékozló fiú története. A válasz így hangzott: „Arra, hogy az élet nem fair.”

Telitalálat. Gyakran érezzük úgy, „az élet nem fair”. Már ha a bibliai történet idősebbik fiújával azonosulunk. És miért is ne azonosulnánk szívesebben vele? Hiszen „jófiúk” vagyunk, nem? A kereszténységet évszázadok óta kísérti az a nyomasztó érzés, mely a példázatbeli bátyot is: az élet igazságtalan! Hiszen betartjuk a törvényeket, nagy erővel dolgozunk azon, hogy mind a társadalmi normáknak, mind pedig az erkölcsi parancsoknak megfeleljünk, nem lopunk, nem csalunk, és csak kegyesen hazudunk. Micsoda igazságtalanság, hogy Jézus nem hozzánk jött – ha hinni lehet az evangéliumoknak, s ugyan miért ne lehetne –, hanem a borvizező, cudar, cemende tékozlókhoz. Ez nem fair! Természetesen elfogadjuk az Istenfiú érvelését (hiszen jó gyerekek vagyunk): az orvosra a betegeknek van szüksége, de akkor is méltatlankodunk titkon. Ez a titkos, mélyen elfojtott elégedetlenség, ez a meg nem értett elittudat, ez az örökös kétely az, ami végig kíséri az eminensek útját. Ó, bár lehetnének csak egy napra átkozott bukdácsolók! Csakhogy ez nem így működik. Nem adhatnak mást, csak mi lényegük – ahogyan azt Lucifer mondotta volt Madách művében. Lucifer?! Hogyan kerül a csizma az asztalra?! Mi köze a sátánnak a mi szépen berendezett keresztényi elitünkhöz?

A kísértés trükkös jószág: érdemes elolvasni a Csürcsavar levelei című könyvet C. S. Lewistől. Hiszen a kísértés nem más, mint csűrés-csavarás. Nekünk, keresztényeknek a legnagyobb kísértésünk voltaképpen egy téveszme: szentül hisszük, hogy mi az idősebbik fiúk vagyunk, holott valójában ott csücsülünk a disznók között a borvizező, cudar, cemende emberiséggel, és végre haza kellene indulnunk nekünk is. Erre a hazatérésre szólít fel minket Ferenc pápa, mikor a tolerancia és elfogadó keresztényi szeretet valóra váltását sürgeti mindennapjainkban, szót emelve a rasszizmus, kiváltképp az antiszemitizmus

ellen. Nos, igen. Rossz az ilyesmit olvasni egy „jófiúnak”. Hiszen úgy érezzük, hogy igenis jogunk van ítéletet formálni a cudar borvizezőkről, akik nem ütik meg azt a mércét, melyet mi képviselünk. Hát, még ha megütik! Akkor szoktuk csak igazán ízekre cincálni a másikat. Mert az élet nem fair. Vagy csak mi nem vagyunk azok? Itt az idő, hogy a főpásztorunk nyomába szegődve elinduljunk egy fairebb világot teremteni, s bizony az első lépés az, hogy beismerjük: van mit söpörgetnünk a saját házunk táján is. A „tolerancia” szó sokat kopott az évek politikai közbeszéde során, s nem tehetek róla, drága nagyanyám jut eszembe erről, mikor egy vasárnapon valamelyik vallásos műsort nézte. Nagyapám a műhelyben tett-vett, miközben a prédikátor a megértésről, a másik ember elfogadásáról és a krisztusi szeretetről beszélt, mondván, milyen fontos a tolerancia az együttélésben. Nagymama erre bizony felkapta a fejét a bóbiskolásból, és kisüvöltötte a nagyapámnak: „Édes fiam, a tolerancia jegyében hagyd abba a fűrészelést, és mosogass el végre, a pap is megmondta, hogy csak így lehet békében élni!” Na, valahogy így vagyunk mi is toleránsak. Szeretnénk megérteni másokat, de... de azt a bal orcát nem szívesen tartjuk oda. Elváránk ugyanis, hogy a megértő, keresztényi gesztusainkat ugyanilyen megértés, örömtánc és fáklyásmenet kísérelje. Így lenne fair, nem? És bizony rendre kiderül: az örömtánc és fáklyásmenet érdeklődés hiányában elmarad, helyette kapunk egyet a jobb és bal orcánkra egyaránt. Jézus előre figyelmeztetett a játékszabályokra, de nagyon nehezen fogjuk fel, hogy ez egy másik világ, ahol nem a szemet szemért elv érvényesül, hanem a szeretet törvénye.

Apropó: szemet szemért! Mi a helyzet az antiszemitizmussal? Manapság meglehetősen ódivatúnak számít a zsidóságot kollektíve kárhözhatni a keresztire feszítésért, sőt, az izraelita felekezet tagjait sem gúnyolja egyetlen gój sem a kapedliért vagy a hosszúra hagyott pajeszukért. Nem, ennek a világnak vége. Napjainkban nagyon kevés tabu működik olyan frappánsan, mint a rasszizmusé, legalább is a verbalitás szintjén. Ha valaki nyilvános helyen ejt el egy kósza antiszemita megjegyzést, az ki is írta magát a huszonegyedik századi, európeai társalgásból. Vannak dolgok, amiket nem illik csinálni: ebéd után büffenteni, vilamoson bliccelni és hangosan zsidózni például rossz modorra vall. De vajon ez elég nekünk? Elég az, ha csak magunkban morgolódunk, odahaza szitkozódunk, szűk baráti körben teszünk megjegyzéseket a zsidókra, cigányokra, kirgizekre vagy hottentottákra? Vajon ez etikus? Egyébként is: mi a bajunk nekünk, keresztényeknek, a többiekkel?

Egyszerű pszichológiai tény, hogy leginkább azok a dolgok szúrják a szemünket másokban, melyek belőlünk vagy végzetesen hiányoznak, vagy melyek tragikusan megkeserítik a saját magunkról festett képünket. Mint az idősebbik fiú a bibliai példázatban: egyszerre vagyunk irigyek másokra és dühösek – önmagunkra. Persze ezt nem ismernénk be, ezért inkább megátkozunk azt a bűnbakot, hadd szaladjon! Természetesen mindezt a jó erkölcs és a vallás és kiválasztottság (pardon, „jófiúság”) nevében, hiszen hajdan a bűnbak-módszer ókori fejlesztői is szakasztott ezt tették. Ez a lélektani technológia ácsolta a Megváltó keresztfáját. Ijesztő? Rettenetes: hiszen ha ez így van, akkor ezzel a magatartással kortól, fajtól, nemtől,

műveltségtől függetlenül minden ember – igen, a keresztény elitalakulat is! – részese Krisztus halálának, nem pusztán papíron, hanem minden másokat bíráló, meg nem értő, rosszindulatú szavunkkal vagy tetteinkkel. Igen: sebet ütünk a világon, szidva a zsidókat, cigányokat, kirgizeket, hottentottákat, a szomszéd bácsit, aki bömbölteti a rádiót, az államot, a kormányt, a párunkat, amiért nem csukja be rendesen az erkélyajtót, az ángyunk térde kalácsát, noha Mesterünk nyomában járva begyógyítanunk kellene a sebeket, és megoldásokat találunk a problémákra. Drámai felismerés, ha nemcsak hittankönyvek lapjain olvassuk, hanem rádöbbenünk ennek életbe vágó, megszégyenítően ragyogó igazságára. Gyönyörű, nem? Jézus óta minden csak ismétlés: karizmatikus vezetőink, mindennapi példaképeink és kiemelkedő szentjeink nem tettek és tesznek mást, mint rendre felhívják a figyelmünket arra az üzenetre, melyért az Isten Fia az életét adta. Jelesül, hogy vége annak a világnak, ahol az élet nem fair. Az élet fair, csak meg kell tanulnunk az isteni teleobjektíven keresztül nézni. El kellene kezdenünk végre komolyan venni azt az üzenetet, hogy Isten országa közöttünk van. És fogadni mernék: a Mennyeknek országában nincsen sem zsidó, sem pogány, sem görög, de még magyar sem, hanem csak hazatért tékozló fiúk vannak, akik megtanulták az Atyjuktól, milyen is az elfogadó szeretet.

Kíváncsi lennék... fiú vagyok-e vagy lány?

VUKOVÁRI PANNA (2013)

Képzeljünk csak el egy szép, új világot, ami talán nincs is olyan szürreálisan messze, ahol kizárólag hófehér babaruhákat lehet venni, semmi rózsaszín vagy világoskék! Csak nehogy valaki a végén megkérdezze a babakocsit tologató szülőpárt, hogy kisfiú vagy kislány az édes csöppség, mert akkor lesz csak igazi haddelhadd! A szülők egyike (ne nevezzük anyának vagy apának, mert éppoly divatjamúlt fogalmak lesznek lassan, mint a védőnő vagy az igazgató úr, netán a mellékhelyiségek muzeális „férfi” és „nő” logói, avagy a Volvo gépkocsik emblémája, melyet az esélyegyenlőség jegyében megfosztanak a jogvédők attól a bizonyos kis nyilacsoktól, mely a férfierőt szimbolizálja...) – ergo: a szülők egyike méltatlankodva ombudsmanhoz fordul, amiért gyermekének a nemválasztáshoz való alapvető emberi jogát ilyen durván megsértette a tapintatlan és retrográd érdeklődő. Még ilyen! Fiú vagy lány?! Hát hol élünk? Ne sértgessék az ember gyermekét! Majd eldönti, mi akar lenni: tűzoltó vagy katona, vadakat terelő juhász, netán transzvesztita avagy lesbikus pornósztár. Szép távlati tervek, nem? Minden szülő álma, hogy a gyermeke szabadon választhasson a jobbnál jobb karrierek közül. Nőimitátor vagy hermafrodita, netán zavar valakit?

Engem. Engem zavar, és vállalom, hogy elhordanak a szabadabb szellemű megmondóemberek mindenféle maradi és kirekesztő alaknak, de igenis: zavar a gondolat, hogy egy nemtelen világban éljek. Egy hazug és nemtelen világban. Kemény volnék? Az vagyok. De kíváncsi lennék, mire gondol vajon az az ember, aki az egyén nemek felettségét hirdeti, mikor világra jön a saját gyermeke. Vajon a der-die-das itt hogyan működik? Mert amikor megszületik az az illatos kis csöppség, akit végre a karján tarthat az apja, akiről kilenc hónapon át álmodozott az anyja (na, jó, inkább nyolc, mert az elején még csak sejtés volt csupán az a kis babszem, vagy még az sem), akinek aggódva figyelte az ultrahangos képeit a nagypapa és a nagymama, azt találgatva, vajon az az elmosódott paca vajon Johann vagy Johanna lesz nemso-

kára, akkor kötve hiszem, hogy valaki is szem előtt tudná tartani a szabadelvű elgondolást, mely szerint a nemünket mi magunk döntjük el, s ne suddogná boldogan: „Kislányom!” avagy „Kisfiam!”. Pedig a legújabb német módi szerint az volna a helyes, ha goethei stílusban azt mondaná: „Sarjam!”, és sürgősen elfelejtené a „Kisfiú!” vagy „Kislány!” – feliratos képeslapok küldözgetését. Hiszen nem lehessen azt tudni – ahogy Micimackó mondta volt.

A helyzet az, hogy igenis „lehessen azt” tudni. Ezért gondolom azt, hogy már maga az ötlet is felháborítóan hamis: hiszen – hála az Istennek – a kisfiúkon ott himbálózik a félreérthetetlen jele annak, hogy kisfiúk, a kislányok pedig már csecsemőként is magukban rejtik a bennük szunnyadó petesejt-állományukat, bizonyítékul annak, hogy igenis nőkké fognak cseperedni. Hogy valaki férfi-e vagy nő, elsődlegesen biológiai tény, s néhány igen ritka genetikai malörtől eltekintve ezt a tényt megkérdőjelezni ostobaság lenne. Olyan ostobaság, melyre csak az ember képes. Hiszen a kromoszómákat tekintve mindnyájunknak eleve adott a biológiai neme, s ez temérdek nemi jegyet, hormonális mintát, neuronképletet és viselkedésünket meghatározó kódot hordoz. Nem kell ehhez konzervatívnak avagy keresztény szellemiségűnek lenni: elég, ha racionalisták vagyunk. Tény, nem? De, az. Ám az ember mérhetetlen gögijében már nem tudja, mit csinál: a szabadság fogalmát botor módon mindenképp fölé helyezi, ezzel megkérdőjelezi önmagát. Skizofrén gépezet, mely le akar válni az alapprogramozásáról. Emlékszik valaki a Mátrix Smith ügynökére, aki megsokszorozódva akarta átvenni a hatalmat a rendszer felett? Nos, ilyen a modern ember is: tudathasadásos módon tekint önmagára, s nem tudja, fiú-e vagy lány. Pedig elég lenne tükörbe pillantania. Habár... manapság már semmi sem biztos. Mert azt játsszuk, istenek vagyunk, és folyton új önanazonosságokat teremtünk magunknak: plasztikai és nemváltoztató műtétek serege bizonyítja ezt, s hogy a férfiak és nők olyan szerepváltságba sodródtak, mint az eddigiek során soha.

A nemtelenség árulkodó szó: vannak nemesek és vannak nemtelenek. A nemesség kötelez: nemesfémek, nemes borok, nemes vonások... nyelvünk temérdek esetben hívja segítségül ezt a szót, amikor valami letisztult és régtől fogva biztos értéket akar kifejezni. A nemtelenség a régi párbajkódexekben is kizáró tényező volt: aki nem párbajképes, az erkölcsileg méltatlan arra, hogy ringbe szálljon a becsület kérdésében. Nemtelennek lenni nem igazán nyerő húzás. Most mégis egyre-másra bukkannak fel azok, akik azt hangoztatják: ronda dolog nemesnek, azaz nőnek vagy férfinak lenni. Maradjunk csak a biztos nemtelenség semleges zónájában: ez az igazi szabadság. Szabadság? Szerintem gyávaság. Gyávaság vagy örülség. Lehet választani. Igaz, a két dolog nagyon is összefügg egymással: aki retteg a szabályoktól, a rendtől, az szeret a zavarosban halászni. Szeret? Vajon tényleg szeret? Nem csupán az eszelősen kapálózó egó ősi bűnével állunk szemben ismét? Nem ismerős ez már a Paradicsomkertből? Tévelyg a bizonyítási vágy, hogy istenebbek vagyunk az Istennél, akit nem hagyhatunk magunk fölé tornyosulni. Szabályait és ősi Rendjét megkérdőjelezzük, mert ez az első kísértésünk, s minden emberi gyarlóságunk magva: az egónk mocorogni kezd és nem bírja ki, hogy a helyén maradjon. Ezért kitörne inkább az isteni rendből, és ámok-

futásba kezd. Íme, az ember... De vajon ilyen az igazi ember? Nem inkább olyan, mint ahogyan József Attila mondja a Thomas Mann üdvözlése című költeményében?

„Arról van szó, ha te szólsz, ne lohadjunk,
de mi férfiak férfiak maradjunk
és nők a nők – szabadok, kedvesek
– s mind ember, mert az egyre kevesebb...”

A szabad és kedves nők és a férfias férfiak világa szép illúzió. De hát nem erre vágyunk ösztönösen, zsi-gerileg mind? Nem erről álmodnak a kislányok? Fehér ruhás esküvőről egy herceggel, de legalább is a szomszéd kisfiúval? Na, persze, mondhatják a szabadgondolkodók: mert a szülei erre a maradi magatartásmoddal tanítják őket. Nos, az én szüleim nem tanítottak semmire, mert nagyon szemérmes emberek voltak mindig is, és a szerelem vagy a szex a családjukban soha szóba sem került. És mégis, már három évesen eldöntöttem, hogy kinek a felesége leszek. Igazából öt fiúnak is igent mondtam az oviban, de most nem erről van szó, hanem arról, hogy a legtöbbször ezek a huzalozások olyan ősiekek és természetesen, hogy nem is kell sokat töprengeni rajtuk. Naná, legyintenek megint a szabadgondolkodók, mert könnyű úgy fehér lovas hercegre vágyakozni egy kislánynak, ha heteroszexuális szülők nevelték. Ezt a mintát látta. Slussz. Ám akkor hogyan magyarázzuk azt, hogy az amerikai homoszexuális párok örökbefogadott csemetéi nagy százalékban heteroszexuálisak? Hogy talán a mintáknál mélyebb jelenséget feszegetünk ezzel a kérdéssel. Hogy mi a helyzet a homoszexualitással, nos, arra is kíváncsi lennék, ám az egy másik nagy falat: egyelőre maradjunk csak az alfánál, az alapvetésünkönél. Avagy hogy most kik is vagyunk: fiúk-e vagy lányok? Igen, igaz: a férfiak és nők is elsődlegesen emberek. Nem, egy pillanat. EMBEREK: Nagybetűvel, Isten-arcúakként. Nem pedig pitiáner rendbontóként. Nem, nem akarom, hogy nemtelenek legyünk. A férfiak férfiak, a nők nők – szabadok, kedvesek. Igen, én ezt akarom, akármennyire is kapálózzanak a feministák, jogvédők vagy bárkik. Szeretném azt suddogni a gyermekemnek, hogy „kislányom” vagy „kisfiam”. Mert ilyen egyszerű ez. Ilyen nagyon egyszerű. Lenne. Kíváncsi lennék, miért nem egyszerű mégsem. Nagyon kíváncsi...

Az anyagelvűség buktatói

ANTOS JUDIT (2013)

A magyar forradalom és szabadságharc emléknapja mellett 1983 óta húzódik meg a Fogyasztóvédelmi Világnap, amelyről szinte mindenkinek a karácsony vagy húsvét körüli silány minőségű élelmiszerről szóló hírek jutnak eszébe vagy az, hogy a szolgáltató direkt át akarja vágni a vevőt és csak kevesen gondolkodnak el azon, hogy a fogyasztott termék mellett ugyanolyan problémát jelent maga a fogyasztás ténye, a fogyasztáshoz való viszonyunk. A fogyasztóvédelem tehát nemcsak az, ha hangsúlyozzuk a fogyasztók jogait, hanem az is, ha szembesítik a fogyasztásorientált világok lakóit szemléletük árnyoldalaival.

A magyar forradalom és szabadságharc emléknapja mellett megbúvó Fogyasztóvédelmi Világnapot 1983 óta tartják világszerte annak emlékére, hogy John F. Kennedy amerikai elnök ebben 1962. március 15-én hitelesítette a négy alapvető fogyasztói jogot tartalmazó nyilatkozatot. Ezt követően fogadták el nemzetközi szinten, hogy az állampolgárok fogyasztóként is alapvető jogokkal rendelkeznek. Napjainkra az 1962-ben kihirdetett négy alapjogot (biztonsághoz való jog, információhoz való jog, választáshoz való jog, képviselőhöz való jog) további négygel (oktatáshoz való jog, kárpótláshoz való jog, egészséges környezethez való jog, alapvető szükségletek kielégítéséhez való jog) egészítették ki.

A fogyasztóvédelem intézményes keretet biztosít számunkra, hogy érvényesíthessük jogainkat, ha sérelem ér bennünket a szolgáltatás igénybevételekor. Többek között panaszügyintézés, jótállással és szavatossággal, utazással, üzleten kívüli értékesítéssel, internetes vásárlással és a békéltető testületekkel kapcsolatos kérdésekkel kereshetjük fel ezeket az intézményeket. Például a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság honlapja számos olyan információval szolgál, ami hasznos segítséget nyújthatnak számunkra.

Vajon tudatos fogyasztók vagyunk-e?

A kapitalizmus és a szabadság egymástól elválaszthatatlan fogalmak abban az értelemben, hogy a fogyasztási cikkek korlátlan mennyiségben rendelkezésünkre állnak, hogy kifejezhessük velük saját egyéniségünket. A pszichológusok és társadalomkutatók sora hívja fel a figyelmet arra, hogy a reklámok által sugallt

birtoklási vágy fokozza a fogyasztói kényszert, ami megegyezik a kapitalista rendszer érdekeivel. Gazdasági viselkedésünk kizárólagos vezérelvévé a fogyasztás válik, miközben sokan úgy gondolják, hogy a birtoklásra való vágy téves célokat ad az emberi létnek. A gondolat persze nem új, közismert Herbert Marcuse írása, aki már a múlt század derekán az amerikai társadalmat egyetlen dimenzióba, a fogyasztás dimenziójába zártként látta, láttatta. A híres szociálpszichológus és filozófus Eric Fromm szintén papírra vetette az ipari társadalom kritikájának szánt „Birtokolni vagy létezni?” címet viselő könyvében: az ipari társadalom egy új embertípust szült, egy új életideált állított fel, Isten városa helyébe az evilágit, a Fejlődés Földi Városát állította és azt sugallta, az élet célja a maximális élvezet, a határtalan fogyasztás, mi magunk pedig életünk korlátlan urai vagyunk. Fromm mindezeket „kóros karaktervonásoknak” tartotta, melyek megbetegítik nemcsak az embert, de magát a társadalmat is.

Fogyasztani persze kell, de bármely áru vásárlásánál, vagy szolgáltatás igénybevételénél legfontosabb tényező a tudatosság. Tudjuk, hogy mire van szükségünk, hol vegyünk igénybe azt, mit várunk tőle. Ez az elem a tudatos fogyasztás, amely leginkább elhalványulni látszik a modern társadalmakban, mivel egyre inkább magát a fogyasztást tartjuk meghatározó értéknek.

A következő, Kopp Máriától származó gondolat röviden szól a fogyasztói értékvilágról és annak visszasságairól: „A mai fogyasztói társadalom azt sugallja, hogy ha van pénzünk, azaz anyagi tőkénk, akkor mindent el tudunk érni. Mérheterlenül leegyszerűsített világkép ez, amelynek az a lényege, hogy az ember értékét anyagi lehetőségei szabják meg. A modern, fogyasztói világ válságának központi jellemzője ez a beállítottság, amely a pénztőke mindenhatóságát sulykolja, elsősorban a tévécsatornák, a reklámok és a nagyáruházak fogyasztói szentélyei révén. A pénztőke fő jellemzője, hogy ha elosztják, mindenkinek kevesebb jut belőle, mint ha egyvalaki kaparintja meg. Ezzel szemben újra meg újra felismerjük, hogy a tőkének vannak olyan formái is, amelyeket nem kell erőszakkal vagy manipulációval elvonnunk egymástól, mert mindenki annál gazdagabbá válik, minél többet ad belőle másoknak. Évszázadokon át az emberiség közös bölcsességének alapja volt ez a szemlélet, a mai társadalomtudomány azonban csak az utóbbi évtizedekben fedezi fel és fogalmazza újra a társadalmi fejlődés alapelveit. Fontos fordulatról van szó: olyan alapkérdésekre kell választ keresnie az ezredforduló társadalmának, mint hogy mi a valódi fejlődés, s mi a célja.”

Napjainkban egyre inkább a fogyasztási cikkek birtoklásától várjuk a kellemes közérzetet, az önigazolást vagy lelki megnyugvásunkat. Azonban még a leginkább anyagelvű személyek esetében is igaz az a mondat, hogy a pénz nem boldogít, vagy ha igen, csak átmenetileg. A fogyasztói kultúra legfontosabb elemei a pénz birtoklása, az anyagi javak megszerzése illetve annak biztosítása, hogy megfelelő kép (imázs vagy hírnév) alakuljon ki rólunk másokban.

A reklámokban jó megjelenésű emberek adják el a termékeket, ezzel sugallva, hogy jobbak leszünk másoknál, ha megvesszük azokat. Ezek a jellemzők azonban leginkább azt jelzik, hogy külső megerősítésre

van szükségünk, mások dicséretére törekszünk. Ez a magatartás utalhat arra, hogy belül üresnek érezzük magunkat, megkérdőjelezzük saját értékeinket és ezeket a bizonytalanságokat nagyzó külsőségekkel próbáljuk eltakarni a külvilág szeme elől.

Az anyagelvűség buktatói

Kasser és Ryan amerikai pszichológusok 1996-ban megállapították, hogy aki a fogyasztói társadalom értékeinek akar megfelelni, kevésbé sikeres az önmegvalósításban és rosszabb egészségi állapotban van – lelki és/ vagy testi problémákkal küzd, nagyobb eséllyel nyúl tudatmódosító szerekhez a kevésbé materiális javakhoz ragaszkodókhoz képest. Ezzel összefüggésben a kolumbiai Missouri Egyetem kutatói pedig arra a következtetésre jutottak, hogy az anyagelvű emberek sokkal nagyobb elvárásokkal bírnak az új fogyasztási cikkek vásárlását illetően, és sokkal inkább boldoggá teszi őket a vásárlást megelőző időszak, mint kevésbé anyagelvű társaikat. Ezzel akarjuk pótolni a hiányosságokat az életünkben?

Az anyagelvűség hatására az emberi kapcsolatok minősége jelentős mértékben változik. Általában nem érzi jól magát a materiális értékekkel bíró egyén, kevésbé tud beilleszkedni a társadalomba, antiszociálissá válik, ami személyiségzavarokhoz vezethet. Leginkább a hitelesség és az autonómia kifejezésére törekszünk, sokkal kevésbé értékeljük az önkifejezést és egyre inkább elidegenedünk a társadalomtól, azt érezzük, hogy irányítanak bennünket. Robert E. Lane politikakutató szerint a fejlett országokban az emberek „a meleg emberi kapcsolatok, a jó szomszédok, az embert elfogadó csoportok és megbízható családi élet égető hiányától” szenvednek. (Lane, 2000)

Hogyha emlékezni tudunk arra a pillanatra, hogy milyen rövid időre tett minket boldoggá egy nagy értékű vásárlás, jobban át fogjuk gondolni a következőt. Ha tudatosabban fogyasztunk az alternatív értékek – önfogadás, társas kapcsolatok, közösségi élet – fontosabbá válnak, egészségesebbek leszünk testileg és lelkileg egyaránt.

Felhasznált irodalom:

Tim Kasser: Az anyagiasság súlyos

ára. Ursus Libri, Bp, 2005

Kíváncsi lennék... mit hoz az angyal?

VUKOVÁRI PANNA (2014)

Giccskarácsony, nagykarácsony – zümmögi a kórus így december vége táján, mikor az emberek szívében olyan húrokat pengetnek a forralt boros, adventi vásáros, diós-mákos-mogyorós, bejgli-illatba bugyolált, könnyes-mosolygós, családi mozikat összebújva bámulós karácsonyipari tömegcikk, melyek érzelmes tremolóban játsszák a Csendes éjt. Olyan ez, mint az áruházakban október óta alamuszin fülünkbe kúszó-mászó Jingle Bells, mely elnyom minden értelmes gondolatot, és lassan pánikszerű kényszerré fokozódik bennünk, hogy míg Barry White-ot dúdolgatunk, telerámoljuk a bevásárlókocsinkat marcipános, mákos, túrós, diósbejgli és persze retro szaloncukorral, pót-izzóssal a garázsbejáró fölé, akciós mécsesekkel, s még ki tudja, miféle karácsonyi hangulatjavítókkal, melyektől, úgy érezzük, hogy felkészültünk az ünneplésre. Közben meg másodpercenként hal valaki éhen a világban. Szuper. Most mondjam azt, hogy boldog karácsonyt?

Nem akarok ünneprontó lenni, és való igaz: a világ borzalmait felett keseregve csüggedt képet vágni éppen olyan képmutató dolog, mint amennyire felszínes lenne azt hinni, hogy a giccskarácsony az ünnep lényege. De hát a rítusok..., a hagyomány...: a karácsonyhoz szükségszerűen hozzátartozik a nagyszüleink csendgettyűje, az az abrosz, amit csak és kizárólag szentestére tartogatunk, és hát mi lenne, ha egyik évben úgy határoznánk, hogy konyec az ajándékozásnak? Szívtelen, rideg, szürke lenne a december végi ónos esős időszak, nem? Dehogynem. És senkit soha nem buzdítanék arra, hogy a jászol ridegében ünnepelje Krisztus urunk születését, hiszen nem a kulisszákon vagy éppen azok hiányán múlik, hogy vajon mit is jelent számunkra az ünnep.

A kérdés olyannyira közhelyes, olyannyira banálisan elcsépelte, hogy már gondolkodni sincsen kedvünk rajta. A minap megkérdeztem valakitől, szereti-e a karácsonyt: hooogyne szeretné! – vágta rá, aztán kis töprengés után hozzátette: – Habár rögtön a legelején összevész a család a karácsonyfa befaragásakor, onnantól meg csak ki kell húzni valahogy a vacsoráig, nem igaz? Hát, igen: valahogy csak kihúzzuk. És ha a fenyőfa peckesen áll, ha minden aranyozott puttó a helyén himbálózik, ha a halászlé gőzölög, ha az ajándékokat origami-művészeket megszégyenítő kezűgyességgel csomagolópapírba varázsoltuk, ha

multicégeket kenterbe verő logisztikai menedzsmenttel elértük, hogy az ünnepnapok alatt mindenkihez eljussunk, és senkit ne sértsünk halálra azzal, hogy nem tudunk beugrani egy sokadik süteményre a távoli retyékhez és ruttyákhoz, nos, akkor azt gondoljuk – ez egy jól sikerült karácsony volt. Igen: egy jól sikerült ütemterv, egy frappáns kivitelezés, egy gondosan előkészített projecttevékenység, melyet a nagyobb vállalatoknál prémiummal szokás honorálni. Büszkék lehetünk magunkra: valami jól látható, jól mérhető, pontosan körülhatárolható és materiális mérce szerint kielégítően teljesítettünk. Karácsony: kipipálva. Kellemes volt. De mi a helyzet az ünneppel? Ünnepeztünk egyáltalán, vagy csak megmártóztunk a vérrel-verejtékkel tető alá hozott „karácsonyi hangulatban”?

Ünneprontó lennék? Hát, nem tudom. De abban biztos vagyok, hogy ha választanom kellene, akkor egy csálén befaragott fenyőnek jobban örülnék, mint egy egész napos hidegháborúnak, nem is említve a szájhúzókat és a gyomorgörcsös kapkodást. És ha nem sikerül lemosnom az ablakokat? Na, bum! Majd lemosom januárban. A lényeg úgyis a szemünknek láthatatlan, noha nem nyerő, ha minden más is lát-

hatatlan az ablakra tapadó szürke hályog miatt. De nem is erről van szó. Sokkal inkább a mértékről, az értékről, s hogy vajon az örökkévalóság felől nézve mi számít igazán és mi az, amivel bíbelődni csak hab a tortán.

Olyan ez, mint a matrjoska babák: a külső, hatalmasra duzzadt bábu bendőjében újabb és újabb babák vároznak arra, hogy a belsejükbe nézzünk. Végül egy parányi, tovább már nem hasítható pöttömre bukkanunk. Egy pirinyó kisdedre, sután festett kis pofival, hiszen alig nagyobb egy körömnél, hogyan is lehetne olyan hímes, mint büszkén puffadozó társai?! Hát hogyan: ilyen a karácsonyunk is. A külső, díszes, pompás, fényesre lakkozott és pirospozsgás, giccsbe hajló, mégis kötelezően mosolygós karácsonyi ütemtervet érdemes lenne kibontogatni, hasonlóan az ajándékainkhoz. Hiszen senki sem hagyja aranypapírban rostokolni a meglepetéseit. Furcsa is lenne, ha a fa alatt hetekig, évekig, sőt, életünk végéig ott szaporodnának a kibontatlan ajándécsomagok. Akkor vajon miért nem furcsálljuk azt, hogy életünk ünnepeit kicsomagolatlanul hagyjuk? Hogy évről évre lenyomjuk a Nagy Karácsonyi Maratont, ami remekül sikerül (még szép, mást nem is mernénk mondani, hiszen a karácsony az csakis jó lehet), de mégis összefolynak a szemünk előtt, jeltelenné válnak az ünnepeink. Jeltelenné, mert nem bontottuk ki az ünnep kegyelmi ajándékát. Jeltelenné, mert a parányi, esetlenül megrajzolt arcú, suta kisded eszünkbe sem jut, mert elfedi a sok-sok óvó-védő réteg, melyet rítusaink, hagyományaink, társadalmi kötelezettségeink, szereteteink és vágyaink jelentenek. És ezek az óvó-védő rétegek jók és fontosak. De talán akkor van az egésznek lényegében értelme, értéke és valódi feladata, ha tudjuk, mi lapul a csomag mélyén, mi lakik a szívünkben, ki az a Kisded, aki meg akar érinteni minket a maga ügyetlen kis védtelenségében? Ki lakik bennünk? Mi lakik bennünk? Miért bugyoláljuk be, aztán lökjük a feledés homályába a bennünk élő kiszolgáltatott és védtelen csöppséget?

A kereszténység karácsonya szimbolikus ünnep: hogy mikor is született meg a betlehemi Gyermeke, volta-képpen mindegy. A megtestesülés titka az, ami átragyog a történelem évszázadain. Az a gesztus, mellyel a transzcendens immanenssé vált, az a bátorság, mellyel az Abszolútum a benne lakozó védtelen és változó, emberi és egyszersmind sebezhető csöppséget megmutatta, az a csoda, hogy a Teremtő kiszolgáltatott, éhes, átfagyott és hajléktalan teremtménnyé mert lenni: példaértékű. Hiszen ha a mindenható Isten letépte a csomagolópapírt a mindenségről, s felmutatta a védtelen pőreséget, melynek nincsen egyebe, csak a félelmeim túli bizakodása, s hite az emberi jószágban, akkor nem ezt kellene-e tennünk nekünk is? Nem ez volna a valódi lényege, a valóságos értelme az ünnepnek, mely nem a süteményekről és a hitelre vásárolt ajándék-tévékről szól? Ez a fajta bátorság? Az esendőség merészsége? A bennünk élő, félénk, mégis végtelenül bátor kisgyermek megtalálása? A gyermeké, aki csodálkozni tud, aki hinni mer, aki képes súlyos sebek alatt roskadozva is bizakodni. A gyermeké, aki emlékszik a hajdani karácsonyaira, még ha az évek hosszú során csillogó papírba göngyölt szentestéi egybe is mosódnak a felnőtt életünk során? A kisdédé, aki kétségbeesve zokog, aki a szíve legvelejéig szorong olykor, aki a legcsupa-

szabb, büfizős, cseppet sem szobatiszta titkunk. Karácsony misztériuma a védtelenség vállalásáról szól, arról a bátorságról, mellyel a Seregek Ura mert koldus kis porontyként a mulandó világba csöppenni. Arról a bátorságról, amit a szeretet jelent.

Mert az már tényleg a könyökünkön jön ki, hogy „a karácsony a szeretet ünnepe”. Hogyne. De vajon a szeretet matrjoska babájának szét merjük-e csavarni a díszes, színes burkait? Vajon nem azért van elégünk a „szereget ünnepeiből”, mert a megszokott ceremóniáink csupán csak a materiálisan kifejezhető rétegeit érintik annak, amire igazából áhítozunk? Ezért viszolygunk az ajándékozási dömpingtől. Ezért halogatjuk, hogy bevessük magunkat az áruházi tömegverekedésekbe, és ezért érzünk fájó kis ürességet az ünnepek után. Merthogy az ünnepeknek nem lehet „utána” lenni. Az igazi ünnepben ott vagyunk, jelen vagyunk, kitölti a külső és belső valóságunkat, s ezzel az igazi jelenvalósággal örökkévalóvá emelkednek a mulandó pillanataink. Az ünnepi pillanataink, hogy pontosak legyünk. Mert ez is olyan, mint a szeretet: soha el nem múlik. Soha el nem fogy. Az ünnep: lajtorja. Fel és le járkálnak rajta az angyalok, s mi szabadon dönthetünk: vajon fel merünk kapaszkodni ezen az égbe nyíló létrán, vagy maradunk két lábbal a biztonságosnak hitt földön, annak minden materiális mulandóságával? A döntés a miénk.

Isten úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte.

Minden gyöngeségünkben, életünk legesendőbb pillanataiban, az összes kudarcunkban, szegényünkben és palástolni próbált fájdalomunkban világra születik a Megváltó. A sebezhető, bátor kisded, aki vállalja az emberlét teljességét, aki nem csomagolja sztanioalba sem a jászlat, sem a keresztfát. Ilyenkor, karácsonykor, talán érdemes egy pillanatra hálát adni a bejglin túli valóságért, hogy a legrosszabb pillanatainkban is van esély arra, sőt, akkor van csak igazán esély rá!, hogy megnyíljon az ég, és a szívünkben helyet találjon a Megváltó. Legyen ez az ünnep a legkisebbek, leggyengébbek, legkiszolgáltatottabbak napja, akiknek a karácsony nem a polgári, szaloncukros szentestéről szól. Mert miénk a hangulat. Övék az Ország. A nagybetűs. Kíváncsi lennék, merünk-e rájuk is gondolni, miközben degeszre esszük magunkat? Vajon nem hessegetjük el kellemetlen muslicaként az éhezők, a kórházban gépekre kötöttek, a magányosok, a gyászolók, a börtön rabjainak és minden létező nyomorúságnak a képét, mint oda nem illőt? Vajon a nyolc boldogság eszünkbe jut-e, s egy pillanatra magunkba fordulunk-e: boldogok vagyunk? Igazán? Ahogyan az igazán bátrak boldogok? Ha nem, akkor sincsen semmi baj. A Kisded bárhol, bármikor szállást talál, hiszen már itt van, kopogtat. Csak rajtunk múlik, hogy egy parányi csendben meghalljuk-e, melyik ajtón érkezik szívünkbe a kegyelem. Melyik nem várt pillanatban nyílik meg az ég, s válik valódi, örökkévaló ünneppé – nemcsak a karácsonyunk, hanem minden egyes napunk. Mert ez a csoda. Az igazi csoda, olyan csoda, melyre mindannyian áhítozunk, s ha csak ezt az egyetlen ajándékot, a kegyelem ajándékát kapjuk karácsonyra, akkor boldogok lehetünk. Olyan boldogok, amilyen boldog csak a sebezhető kisded bátorságára rálelt ember lehet. Az az ember, akire rálelt a betlehemi Kisded, s akinek az élete egyszerre védtelen, de végtelen ünneplés is lett Őáltala, Ővele és Őbenne.

Szekuláris pízí

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS (2015)

Nem tagadom, Esterházy Péter betegségének híre indította el bennem a gondolatot, hogyan is lehet jókivánságot mondani politikailag korrekt módon, a nem vallásos felebarátaim – nem jó, mert keresztény, illetve honfitársaim, ez sem jó, mert nacionalista, legyen polgártársaim, nem lehet, mert pártpolitikai; sehogysen sem jó – szekuláris érzékenységére tekintettel? Akkor egyszerűen csak mondani, címzett nélkül. Mondom: pont.

Ha Bajorországban vagy Burgenlandban vagyok, de akár csak a dunamenti svábok között, a Grüss Gott, adjonisten, köszöntés megától értetődő boltban, sörözőben és a templomban is. De Berlinben vagy Bécsben a grüssgottra kapok olyan morcos-tudatos gutentagot, mire akkorát fordul velem a világ, hogy a másikat a berlini fal adja, hűlt helyében is. Az adjonistenezés amolyan vallási-nyelvi maradvány. Anélkül, hogy aki mondja definiálni akarná vallási hovatartozását vagy annak intenzitását, mégis megvall vele valamit. Ezzel pedig sért(het)i azok szekuláris érzékenységét, akik fontosnak tartják megvallani, hogy a vallás és az istentéma magánügy, a nyilvánosságban nincsen helye. Nem azt követelik, hogy senki ne hihessen, ez a múlté; Mao, Ceaușescu, Atatürk és mindenképpen Enver Hoxha elvtársak korszakára emlékeztet, Isten nyugosztalja őket – hoppá, bocsnat, nyugodjanak békében. A szekuláris nyelvhasználat Európában és Észak-Amerikában erős követelmény, olyan lakmuszpapírféle. Aki itt hibázik, az könnyen kiírhatja magát a p-correct-ek köréből, s óhatatlanul betuszkolódik az inkvizíció, kereszteshadjárat, boszorkányüldözés és középkori sötétség által határolt vallási gettóba.

Törekedjünk felnőni ehhez a politikailag korrekt nyelvhasználatához a vallási dimenzió vonatkozásában is. (A genderrel a magyarban nehezebb a helyzet, mert sajnos névszóink nemtelenek, így a gender pc küzdelemben behozhatatlan hátránnyal indulunk.) Vegyük a történelmi példát: ne írjuk, hogy Kr. e. vagy Kr. u., mert Krisztus vallási személy, hanem használjuk az ie. és az isz. megjelölést. Ez sem egészen tökéletes megoldás, mert az időszámítás a mi rendszerünkben Krisztus vélt születési dátumához kötődik, amit XIII. Gergely pápa rendelt el: tehát vallási is, keresztény is, sőt klerikális is – a legmagasabb szinten. Az i. e., i. sz. megoldás legalább nem szembeszököen vallási vonatkozás, ennyit elérhetünk, s talán nem is kevés.

A keresztnév helyett következetesen be kell vezetni az “adott” – az érintett oldaláról nézve persze kapott – nevet, amint az angol nyelvű űrlapokon szerepel: given name. Ugyanis a keresztnév kifejezés arra utal, hogy a gyermeket megkeresztelkedésekor valamely védőszent oltalmába ajánlották – elnézést kérek a protestánsoktól. Ha Ferike, akkor legyen a védőszentje valamely szent Ferenc. Ha Marika, akkor valamelyik szent Mária, tipikusan Szűz Mária. Az olyan magyar keresztnevek, mint Zsolt, Csaba, Emese, Zsombor, Zalán, Vajk és társai e logika szerint disszonánsak, mert valójában nem keresztnevek. Ugyanakkor bizonyos értelemben mégis vallásiak, mert a szülők általában kifejezik vele egyfajta hitet a magyarságra, az igazi magyarságra vonatkozóan – akarva, akaratlan.

Végül, bár még hosszú lehetne a sor, az Isten nyugosztalja kifejezést is el kell hagynunk a szekuláris érzékenységre való tekintettel. Ha elhunytunknak valami jót szeretnénk kívánni, maradjunk a nyugodjék békéennél, amelyet a R.I.P latin betűszóval kívánhatunk karakter-takarékosan: requiescat in pace vagy az angol változat szerint rest in peace. Persze ez sem tökéletes megoldás, hiszen a szöveg a katolikus temetési szertartás egyik könyörgésére vezethető vissza, amelyben a pap Istent kéri arra, hogy az elhunyt békében nyugodjék, amely kérésbe az is benne foglaltatik, hogy az Úr legyen hozzá kegyes, és ne zavarja nyugalmát a tisztító tűz vagy a pokol lángjaival.

Láthatjuk tehát, hogy a nyilvánvaló blaszfémia – magyarul helytelen beszéd – mellett, mögött a nem nyilvánvaló blaszfémia ellen is hadat kell indítanunk, hogy megtisztítsuk kommunikációnkat a múlt sértő ragadványaitól. Ha ebben a vonatkozásban következetesen akarunk lenni, akkor nem csak a keresztény gyökerű kifejezéseket kell lecserélni, hanem – a vallási pluralizmus elkötelezettjeként – más val-

lási utalásokat is. Anélkül, hogy ezekre külön példákat hoznék, legyen elég csak magára a jókívánságra utalni. Ezek esetében nem történik más, mint annak a mágikus hiedelemnek a nyilvánosság előtti verbális demonstrálása, hogy a jókívánság gondolata az egyszerű mágikus erőátvitel logikájával az érintettre pozitív hatást fejt ki. Ha itt, most jót kívánok valakinek, nevenapján, születésnapján, házassági (vagy válási – hogy a párkapcsolati struktúra dimenzióban is érvényesülhessen a korrekt nyelvhasználat) évfordulóján, akkor a ráolvasás, áldás- és átokmondás hagyományát követem, és még azzal is joggal gyanúsíthatnak, hogy Aleister Crowley vagy más nagy mágus követője vagyok. Helyesebb lenne begyakorolni a jókívánságok helyett, még konzekvensebben a rossz-kívánságok helyett is, a magunkra vonatkozó akklamációkat. A boldog újévet kívánok helyett “örülnék, ha jó éved lenne”, a boldog házassági évfordulót kívánok helyett “irigykedve látom boldog házasságodat” (függetlenül annak sorszámától) stb. Mindezt nem csak azért, hogy ne sértsük egymást, ha nem szükséges, és ne nyissunk frontot még ott is, ahol nem kellene, hanem elsősorban azért, hogy tudjunk legalább néhány dologban igazán átfogóan nyilatkozni, vallási, felekezeti, nemi meggyőződéstől nem függetlenül, hanem attól eltekintve. S így mindannyian kifejezhessük reményünket, hogy írófejedelem kortársunk kigyógyul betegségéből, s tovább élheti termékeny életét nyugtalan és kevésbé korrekt világunkban.

Identitás és politika

TÓTH I. JÁNOS (2020)

F Francis Fukuyama szerint a 21. században az identitáspolitika kerül a központba. Nézetével nincs egyedül, mert hasonló gondolatokat olvashatunk a francia Houellebecq szatirikus regényében a Behódolásban és az angol David Goodhart Úton hazafelé című könyvében is. Az identitáspolitika nyilvánvalóan azért vált a korunk központi kérdésévé, mert a globalizáció és a migráció növekvő mértékével párhuzamosan a nyugati világ egyre inkább multikulturális jellegűvé válik. Ennek pedig az a következménye, hogy különböző identitású embereknek kell egy politikai közösségben élnie.

1. Franciaország és az identitás

Az identitáspolitika szempontjából fontos kérdés például, hogy a Franciaországba áramló muszlim tömegek és leszármazottaik identitása hogyan alakul? Az elvi lehetőségek széles spektrumában mozognak a muszlim franciáktól a francia muszlimokig.

Világos, hogy a Franciaországba frissen bevándorló embereknek nincs francia identitása, hanem magukat többnyire az iszlám valamilyen ágához tartozó afgánnak, töröknek vagy éppen líbiainak tekintik. Idővel ezeknek az embereknek vagy leszármazottaiknak az identitása átalakul és a kérdés az, hogy milyen irányba. Politikai szempontból a francia, illetve a franciaellenes muszlim identitás jelent két fontos attraktor pontot. (i) A bevándorlók és leszármazottai asszimilálódnak a franciákhoz és muszlim franciákká válnak, azaz olyan franciákká, akik történetesen a muszlim vallás valamelyik irányzatát követik. A liberálisok adottnak veszik, hogy ez a fog bekövetkezni. (ii) A bevándorlók és leszármazottai egy közös nem-francia muszlim identitáshoz asszimilálódhatnak, azaz olyan muszlim vallású emberekké válhatnak, akik történetesen Franciaországban élnek, nevezzük őket francia muszlimoknak.

Természetesen a két kategória között számtalan átmenet lehetséges, ami békeidőben jól funkcionál, ugyanakkor ha a nő a feszültség az őshonos franciák és a francia muszlimok között, akkor az „átmeneti” identitású lakosság döntési helyzetbe kerül és valamelyik oldalra kell állnia. Sőt, ahogy a Houellebecq Behódolás című könyvében is látjuk ez a két „vonzó-pont” nemcsak a muszlimokat osztja meg, hanem

az identitásában elbizonytalanodó fehéreket is. Franciaországban sok őshonos francia tér át az iszlámra, a fordított folyamat ritkább.

Nem mindegy hogy egy muszlim ember a Szocialista Párt vagy egy muszlim párt (a Behódolásban a Muzulmán Testvériség) támogatásával lesz francia elnök. Az előbbi eset azt jelenti, hogy egy szocialista politikus a francia elnök, aki történetesen muszlim, míg az utóbbi esetben a hangsúly az elnök muszlim jellegén van, aki történetesen francia.

2. Fukuyama és az identitás

Az identitáspolitika kérdéseit Francis Fukuyama egy könyvben (2018a) és egy tanulmányban (2018b) is vizsgálja. Az amerikai szerző az identitáspolitikai mozgalmakban látja a liberális demokráciákra leselkedő legnagyobb veszélyt.

Fukuyama szerint XX. században a politikai cselekvést főleg a gazdaság, ma viszont az identitás határozza meg. A szerző sokat hivatkozik Platón Állam című művére. Itt azt olvashatjuk, hogy az emberi lélek három részből áll és azok egyike a thümosz (indulatosság), amelynek két formája van. A megalothümia a fölényben levőként való elismerés vágyára utal, míg az izothümia az egyenlőség igényére utal. Az amerikai szerző szerint nagy különbséget jelent, hogy egy csoport, illetve egy identitás fölényre és kivételes bánásmódra, illetve egyenlő státuszra tart igényt. Az előbbi törekvés értelemszerűen szétveri az egyenlőség elvére épülő nyugati társadalmakat.

Először a baloldal (Amerikában a Demokrata Párt) fedezte fel azokat a társadalmi csoportokat (feketék, nők, szexuális kisebbségek), akik kezdetben egyenlő, később azonban egyre inkább különleges elbánást követeltek maguknak. Fukuyama szerint ezek az identitás mozgalmak – figyelembe véve a múltbeli sérelmeket – önmagukban akár jogosak is lehetnek, de a baloldal mégis hibát követett el, amikor azonosult a marginális jellegű csoportoknak a különleges elbánásra irányuló igényével. Ennek eredményeképpen a multikulturális jellegű nyugati társadalmak szegmentálódnak, ami a társadalom, mint egész működését fenyegeti.

Ráadásul a baloldali identitáspolitika elvezetett a jobboldali (republikánus) identitáspolitikához, amelynek törzsbázisa a globalizáció veszteseként azonosítható fehér alsó-középosztály, jelesen a vidéki választók és a munkásosztály. Ezekhez a rétegekhez kapcsolódva a jobboldal a hagyományos nemzeti identitás védelmét tűzi zászlajára, ami szorosan kapcsolódik az etnikumhoz, rasszhoz vagy a valláshoz. Ha minden parciális kisebbség a saját identitását, frusztrációját és el nem ismertségét helyezi előtérbe, akkor ez a gyakorlat szükségszerűen vezet oda, hogy a fehér középosztály is felfedezze a saját identitását, frusztrációját és el nem ismertségét. Ez azért veszélyes folyamat, mivel identitáskérdésekben nehéz egyezségre jutni. Az identitásviták, ellentétben a gazdasági vitákkal, úgy működnek, hogy „vagy elismered az igazamat, vagy nem”, azaz az identitás kizárólagos jellegű.

Az identitáspolitika több szálon is kapcsolódik a globalizmushoz, amely szintén megosztja az őshonos lakosságot. Óriási különbség van a globalizmus haszonélvezői és kárvallottjai között. Az előbbi csoport nagy átfedésben van a férfi elittel, míg az utóbbi csoport főleg az alsó középosztállyal tagjaiból áll. Ez utóbbi réteg úgy érzi, hogy a globalista elit és az idegen rasszú, vallású és kultúrájú emberek harapófogójába került és lázasan keresi a saját identitását, amely segítségével kitörhet ebből a csapdából. A globalizmus vesztesei többnyire a hagyományos értékekben: „Isten, haza család” találják meg a saját kollektív identitásukat és ezeket az értékeket a zászlajukra tűző jobboldali pártok felé fordulnak.

Itt emlékeztetek a David Goodhart (2019) által javasolt „Valaholok” (Somewhere) és „Akárholok” (Anywhere) közötti megkülönböztetésre. Az előbbi csoportba azok a tipikusan vidéki emberek tartoznak, akik egy határozott nemzeti identitással rendelkeznek és csak a saját közegükben tudnak és akarnak élni, míg az utóbbi csoportba azok a tipikusan nagyvárosi és kozmopolita emberek tartoznak, akik bármely világvárosban jól elboldogulnak. A politikai vezetők, ahogy a média és a gazdaság vezetői is többnyire a „Akárhol” csoport kozmopolita embereiből állnak, akik sokáig szisztematikusan mellőzték a „valahol” csoport-hoz tartozó emberek, rétegek és osztályok érdekeit. Újabban azonban ez a csoport is elkezdte hallatni a hangját, amelyet olyan meglepő választási eredmények is mutatnak, mint pl. Brexit, Trump, Bolsonaro.

Felhasznált irodalom:

Fukuyama, Francis (2018a): Identity:

The Demand for Dignity and the

Politics of Resentment. New York:

Farrar, Straus and Giroux Fukuyama,

Francis (2018b): Against Identity

Politics. The New Tribalism and the

Crisis of Democracy. Foreign Affairs.

September/October Issue. Goodhart,

David (2019): Úton hazafelé – A po-

pulista lázadás és politika jövője.

Századvég Kiadó Houellebecq, Mi-

chel (2015): Behódolás. Magvető,

Budapest.

Egy multikulturális társadalomban sok olyan csoport van, amelyek számára a tradicionális, keresztény és jobboldali értékek vállalhatatlanok. S így kialakul egy új megosztottság a társadalomban, amely már nem a hagyományos baloldal és jobboldal, hanem inkább a globalizmushoz és a bevándorláshoz való viszony alapján szakítja ketté a társadalmat.

Fukuyama szerint, ha ez a folyamat tovább folytatódik, akkor az identitáspolitika és a törzsi gondolkodás teljesen átveszi az irányítást a nyugati jellegű demokrácia felett: a jobboldali pártok, ill. a Republikánus Párt a „vesztes” fehérek, míg a baloldali pártok, ill. a Demokrata Párt a „győztes” fehérek és a színes kisebbség pártjává válik. Fukuyama szerint ez a folyamat végső soron a diktatúra vagy a káosz disztópiájával fenyeget. Az amerikai szerző az identitáspolitikából fakadó törzsesedést még megállíthatónak tartja. Ennek előfeltételét a hatékony asszimilációban látja.

Nem mindegy hogy egy afroamerikai politikus a Demokrata Párt, vagy egy faji alapon álló párt pl. a Fekete Párducok támogatásával lesz amerikai elnök. Az előbbi eset azt jelenti, hogy az USA-nak egy demokrata párti elnöke van, aki történetesen fekete, míg az utóbbi esetben a hangsúly a fekete elnök fehérellelenségén van. Bár az afroamerikai népesség, kultúra és identitás régóta része az amerikai populációnak, kultúrának és identitásnak. Ennek ellenére tagadhatatlanok a faji feszültségek az országban.

3. George Floyd esete

Az afroamerikai George Floyd halálát 2020 májusában az okozta, hogy az ellene intézkedő rendőr több mint 8 percig a nyakán térdelt. Ez a rendőri brutalitás és az azt követő amerikai zavargások plasztikusan jelzik az amerikai társadalomban meglévő feszültségeket. A frontvonalak azonban nem egyszerűen faji jellegűek, hanem ennél komplexebbek.

A lázadásban nyilvánvalóan szerepet játszik a korábban hegemon jelentőséggel rendelkező fehérbőrű angolszász származású protestáns (WASP) és heteroszexuális emberek befolyásának az elutasítása. Az egyik oldalon tehát a WASP emberek és értékek, míg a másik oldalon mindenki más. Nem mindegy persze, hogy a zavargások célpontját a WASP emberek jelentik, vagy csak ezeknek az embereknek a túlzott befolyása a társadalomban?

Továbbá a zavargások egyre inkább pártpolitikai jelentőséget is kapnak, mivel a republikánusok Floyd meggyilkolását egy egyedi rendőri túlkapásnak tekintik, amit persze szigorúan meg kell büntetni, de nem tekintik rendszerszintű hibának. A rendőrség védelme és a jelenlegi rend fenntartása mellett kötelezik el magukat. Ezzel szemben a demokraták Floyd meggyilkolását egy rendszerszintű hibának tekintik, ami bizonyítja a rendőrség rasszizmusát és ezzel párhuzamosan a lázadás és a társadalom radikális átalakítása mellé állnak. A kérdés azonban az, hogy demokraták pontosan mit akarnak meghaladni a fehér szupremáciát vagy a meritokráciát, azaz a javaknak az érdemek alapján történő elosztását?

A CSALÁDOK PÁRTJÁN

Katolikus szemmel – Eszmények és realitás a világ családjairól

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS (2014)

2014. október 5-én kezdte meg munkáját a Vatikánban a III. rendkívüli püspöki szinódus, amelynek témája a család. Az előkészületek több lépésben zajlottak. 2013-ban a Vatikán kérdőívet bocsájtott ki a világ összes egyházmegyéje számára, amelyben arra a kérdésre kerestek választ, milyen mértékben ismertek a mai egyházban az egyház házasságra, családra, szexualitásra vonatkozó tanításai és milyen gazdasági, jogi és politikai körülmények között élnek a világ családjai. A beérkezett válaszokat szinodusi munkadokumentumban foglalták össze. (Instrumentum laboris) Ez év tavaszán előkészületi ülést tartottak az ú. n. konzisztóriumon, ahol többek között Walter Kasper bíboros tekintette át Ferenc pápa felkérésére a téma teológiai dimenzióit. A tanácskozáson intenzív vita folyt a jelen lévő bíborosok közreműködésével. Október 2-án jelent meg Robert Dodaro szerkesztésében néhány bíboros és teológus kritikus állásfoglalása a Kasper által felvetett témákkal kapcsolatban. Az alábbiakban röviden összefoglalom a munkadokumentum legfőbb pontjait, majd bemutatom Kasper felvetéseit és harmadik lépésben a vele kapcsolatos bírálatokat.

A három részre tagolt munkadokumentum első része azt állapítja meg, hogy a hívők nem elég pontosan ismerik az Egyház családról szóló tanítását és csak „részlegesen” fogadják el az Egyház előírásait az emberi élet védelméről, a születésszabályozásról, a válásról vagy a házasságon kívüli kapcsolatról. Ennek orvoslása érdekében „új nyelvezetre, új módozatokra” van szükség az Egyház és a családok közötti kapcsolat-tartásban. A mai családra rányomja a bélyegét az individualizmus kortárs kultúrája, amelyben a gyermek „akadályozza a személyes szabadságot és jólétet”. Ezzel egy időben azonban a gazdasági válság is komoly akadályokat emel a családalapítás elé. A dokumentum a családokat segítő állami politikát sürget.

A második rész kritikus pontként jelöli meg a családok felaprózódását, a családon belüli erőszakot, a gyermekekkel való emberkereskedelmet, a drogtól és alkoholtól való függőséget. A dokumentum kiemeli, hogy a szülőket terhelő fárasztó munka, a migráció, a szegénység, éppúgy, mint a vasárnapi szabadnap

eltörlése, negatívan hat a családok életére, de a szülők és gyerekek közötti közvetlen kommunikációt gyakran akadályozza az internet- és mobiltelefon-függőség is.

Külön fejezet foglalkozik az élettársi kapcsolatban élőkkel és az elváltakkal. A dokumentum nemet mond az azonos neműek házasságára és az ezt engedélyező polgári törvényekre. Nemet mond az azonos nemű párok általi örökbefogadásra is. Ugyanakkor elítéli kirekesztésüket és befogadásukat szorgalmazza. A dokumentum bírálja a „szexuális identitás megszüntetését” hirdető gender elméleteket. A természet törvény összefüggésében kiemeli, hogy a gender elméletnek nevezett ideológia következtében függetlenedik a biológiai alapon meghatározott szexualitás az egyéni és társadalmi feltételek által teremtődő nem-től.

A dokumentum utolsó része a gyermekek vallásos nevelésével foglalkozik. A gazdasági, ideológiai válságba kerülő családokban a fiatalok is eltávolodnak a hittől, különösen Európa keleti országaiban, ahol nem csak fiatalok, hanem családanyák is tömegesen vállalnak külföldön munkát úgy, hogy hazájukban hagyják férjüket és gyermekeiket. (Magyar Kurír összefoglalásának felhasználásával.)

A dokumentumból külön kiemelés érdemelnek az alábbi meglátások, melyeket nyers fordításban közlök. Ezek mindegyike a családok helyzetének értékelésére vonatkozik, s nem tartalmazza a pasztorális felve-

téseket, mert azok a Kasper bíboros által felvetettek és az ezzel kapcsolatos bírálatokban megtalálhatók. Számos beérkezett válasz tanúsítja hogy az egyháznak az emberi élet méltóságára vonatkozó tanítása viszonylag széles körben elterjedt és legalább is elviekben elfogadott. (III. AUSSERORDENTLICHE GENERALVERSAMMLUNG, 2014, p. 13)

Az egyház tanításának bizonyos elemeivel szemben ellenállás mutatkozik: születésszabályozás, válás és újra házasodás, homoszexualitás, együttélés, hűség, in-vitro megtermékenyítés. (III. AUSSERORDENTLICHE GENERALVERSAMMLUNG, 2014, p. 13)

A természetjog fogalmával számos nehézség adódik, fejtik ki a beérkezett válaszok. Nem csupán arról van szó, hogy az egyháznak erre vonatkozó szóhasználata és tanítása nem ismert, hanem arról is, hogy többek között a kontinensek közötti kulturális különbségek miatt a fogalom veszített relevanciájából. Gondot okoz a „természet” kifejezésnek a „spontaneitással”, emocionalitással való megfeleltetése, amely a kifejezést az eredeti tartalommal éppen szembe fordítva használja. Végül a természetjogot úgy is értelmezik, mint az emberi jogok szinonimáját, s olyan értelemben érvelnek olyan eljárások mellett, melyekkel az egyház nem azonosul. A természetjogot némelyek ezen túlmenően pozitívista értelemben fogják fel, azonosítván azzal, amit az individuum illetve a társadalom végez, kihagyván a fogalomból a normatív dimenziót. Nem utolsó sorban figyelemmel kell lenni arra, hogy a természettudományos kutatások magáról az emberi természet biológiai dimenzióiról kutatván arra a megállapításra jutnak, hogy a természetjog fogalmában a „természet” részfogalom nem tudományos, hanem amit természetként állít tudományosan nem támasztható alá.

Mindazonáltal a válaszokból az derül ki, hogy az emberek általában elfogadják a szerelem, szexualitás és termékenység közötti kapcsolatot, mint a házasság lényegét, anélkül, hogy a természetjoggal kapcsolatos elméleteket ismernék vagy szükségesnek tartanák. Minthogy azonban ez a hármasság, amely az egyház házasságra és családra vonatkozó felfogásának és tanításának egyik alapját képezi manapság vesztit az erejéből, ennek következtében az egyház szexuálkerölcsre vonatkozó tanításainak több aspektusát sem értik meg és fogadják el. (III. AUSSERORDENTLICHE GENERALVERSAMMLUNG, 2014, pp. 20–26)

A természetjog alapján felfogott családdal szemben ma számos gyakorlati oppozíció figyelhető meg: a válások magas száma, a fogamzásgátlás, a művi megtermékenyítés vagy az azonos neműek életközössége. Növekszik a „kibővített család” jelensége, amit a társadalomtudomány mozaik családnak nevez, nem különben az olyan házasságoké, amelyek nem nyitottak az élet továbbadására és a szingliké, akik kívánnak házasságot kötni. Különösen Ázsiában figyelhetők meg arra vonatkozó törekvések, hogy állami szinten elismerjék a kapcsolathálózati életközösségeket, amelyekben az egyéni kielégülés a vezérelv, s megférnek benne az azonos neműek is. (III. AUSSERORDENTLICHE GENERALVERSAMMLUNG, 2014, pp. 27–29)

A dokumentum reflektálja azt a számos felvetést, melyek a természettörvény kifejezés helyett a Biblia elbeszélő nyelvezetét részesítik előnyben, az emberi szívbe írt törvényről beszélnek. Bár a dokumentum ezt a fogalmat nem használja a természettörvény helyett a teremtéstörvény kifejezésben adható vissza a biblikusabb nyelvezetre vonatkozó ajánlás. (III. AUSSERORDENTLICHE GENERALVERSAMMLUNG, 2014, p. 30)

A családra vonatkozó egyik legnagyobb mai kihívás a privatizáció kísérlete. Könnyen elfelejtődhet, hogy a család „a társadalom alapsejtje, az a hely, ahol az ember megtanulhatja, hogyan lehet a különbözőségekkel együtt élni és másokhoz odatartozni.” (EG 66). (III. AUSSERORDENTLICHE GENERALVERSAMMLUNG, 2014, p. 33)

Kapcsolati és kommunikációs nehézségek. Drámák sorozata: válás, abortusz, több párhuzamos kapcsolat, egy-szülős család, együttélés, hasonneműek párkapcsolata, poligámia. A halál és az érdektelenség kultúrája sújtja a családokat. A leírás kiemeli a családon belüli erőszakot, a gyermekkereskedelmet és a szex-turizmust, az alkoholizmust és a drogfüggőséget. Továbbá az információ túlfogyasztást (information overloading), amely a hagyományos és kiegyensúlyozott értékrendet fellazítja és elbizonytalanítja a párokat az orientációban.

A külső nyomások vonatkozásában a színódusi munkadokumentum kiemeli a munka világából fakadó nehézségeket, a túl hosszú munkaidőt, a megélhetési migrációt, a szegénységet és a megélhetésért vívott súlyos küzdelmeket. Végül a konzumizmust és az individualizmust, mint olyan szemléletet, amely az élet tisztelete és szeretete ellen hat és az életvezetés középpontjába az élvezetet állítja. Ebben a kultúrában a lelkiismeretnek és az individuum szabadságának tulajdonítanak abszolút jelentőséget az értékek megítélésében. Ferenc pápa egyenesen az egyszerű-használatos és eldobhatósági kultúráról beszél. Végül nem hallgathat az elemzés az egyház általi negatív tanúságtételről, különösen a pedofil-botrányként elhíresült szörnyűségekről.

A sajátos illetve speciális nehézségek közé sorolja a dokumentum a gyermekekre és ezáltal a szülőkre nehezedő túlzó karrier-elvárásokat, a háborúk hatását, a kultusz-különbséget, amely különösen olyan országokban jelent nehézségeket, ahol a katolikusok kisebbségben vannak. Végül pedig az AIDS és más betegségek terjedését, valamint a vallással való visszaéléseket. (III. AUSSERORDENTLICHE GENERALVERSAMMLUNG, 2014, pp. 64–79)

Walter Kasper teológiai perspektívái

Kasper bíboros előadásában a természettörvény, az Ó- és Újszövetség tanítása között kontinuitást mutat ki, amelyben az egyház házasságra és családra vonatkozó tanítását ismétli meg. Miközben ezt teszik, hangsúlyozza, hogy a természettörvény sokféleképpen érthető, s az egyház tanítása párbeszédben áll minden kor kihívásaival és nyelvezetével.

A második fejezetben a családdal kapcsolatos strukturális bűnöket listázza, melyeket a realista, az emberi jelenséget jól ismerő Biblia is bemutat a teremtés könyvének 3. fejezetétől kezdve. Az üdvösség rendje épít a teremtés rendjére – írja Kasper a 3. fejezetben. Az evangélium és az egyház tanítása a családról örömhír, amely ugyanakkor felnőttnek tekinti az embert. A házasság nem statikus, hanem dinamikus valóság, amelyet minduntalan fenyeget a keményszívűség, s amelyben mindig szükség van a bűnbánatra és a megtérésre. Az előadás negyedik fejezetében a család-egyházról értekezik a szerző. Az egyháznak szüksége van a család-egyházakra és ezeknek az egyház egészére. Ezeken keresztül képes az egyház a sokféle kulturális közegben jelen lenni, azokhoz közel lenni. Az elváltak és újravezényesek kérdését nem szabad egyszerűen a szentáldozás problémájára szűkíteni. A kinyilatkoztatás az Isten igazságosságát és irgalmát egyszerre hirdeti, csak olyan pasztorális megoldások jöhetnek szóba, melyek mindkettőt fenn képesek tartani. Két kortárs problémára vonatkozóan az egyházi dokumentumok már tartalmazznak előre mutató megoldásokat. Az egyik, amikor az újravezényes pár meg van győződve arról, hogy az első házasság érvénytelen volt. A *praesumptio iuris* (a jog feltételezése) gyakorta *fictio iuris*-nak mutatkozik. Ferenc pápa a Rota Romana előtt mondott beszédében hangsúlyozta, hogy a jogi és a pasztorális megközelítés nem állhatnak egymással szemben. A második eset: a lelki szentáldozás lehetőségére XVI. Benedek tért ki egy beszédében. Az ősegyház ismeri a lapsi-k helyzetét, akiknek másodszer a bűnbánat könnyeiben kellett megkeresztelkednie. Az ősegyház ismerte azt a lehetőséget, hogy a második házasságban élők első házasságát ugyan fenntartották, de a kommunióhoz járulhattak. A püspök mérlegelésének fontos szerepe van, amit *discretio*-ként az egyházatyák is nagyra értékelték. (Kasper, 2014)

Bíborosi bírálatok

Négy bíboros, közöttük Müller bíboros a Hittani Kongregáció prefektusa és négy másik teológus fejti ki a kötetben teológiai állásfoglalását a házasság felbonthatatlansága és az ebből következő további házassággal kapcsolatos katolikus álláspontokról.^[1] A kötet október 2-dikán jelent meg, három nappal a III. rendkívüli szinódus megkezdése előtt. A jeles szerzők egy-egy fejezetben válaszolnak Kasper bíboros felvetéseire. Az első, összefoglaló fejezet után Paul Mankowsky SJ a Biblia válasszal, és újravezényesekkel kapcsolatos tanítását elemzi. A harmadik fejezetben John M. Rist ugyanerről a patrisztikai állásfoglalásokat foglalja össze. Cyrill Vasil' érsek az ortodox egyház vonatkozó gyakorlatáról ír. Martin Brandmüller bíboros az egyháztörténeti forrásokat mutatja be az V. századtól a trentói zsinatig. Gerhard Ludwig Müller bíboros a házasság felbonthatatlanságáról és a második, polgári házasságot kötöttek szentségeihez járulásával kapcsolatos vitákról fejti ki véleményét. Carlo Caffarra bíboros a szentség ontológiai természetéről és a házasság felbonthatatlanságáról, majd a nyolcadik fejezetben az elváltak és újra házasságot kötők bűnbocsánat szentségéhez és az Eucharistiához járulásáról értekezik Velasio De Paolis bíboros. Raymond Leo Burke bíboros a házasságok érvénytelenítésének gyakorlatáról ír a kötet záró fejezetében.

A kötetet előre jelző sajtóhírek szerint ez a magas rangú csoport Ferenc pápa egyházvezetési kultúrájával szemben íródott, s a Kasper bíboros által írt kötet csupán apropóul szolgált ennek a támadásnak. Maga Kasper is oda nyilatkozott az egyik német katolikus hírportálnak, hogy a támadás őt érte ugyan, de a célpont maga a pápa. Ferenc pápa a szinódust olyan megbeszélésnek tekinti, amelyben a különböző nézetek nyugodt és érdemi megvitatására kell sor kerülni. Az október 5-dikén megkezdődött két hetes ülészen a témával kapcsolatos állásfoglalások és szakértői elemzések képezik a tematikát. A rendes szinóduson, melyre 2015-ben kerül sor, készítik elő a témával kapcsolatos definitív egyházi állásfoglalást. A szokatlanul heves és nagy nemzetközi hullámokat verő egyházi vita a házasságról egyáltalán nem jelenti a házasság felbonthatatlanságának és az erre vonatkozó definitív egyházi tanításnak visszavonását, vagy enyhítését. A vita arról szól, hogy ezt a tanítást milyen módon lehet az irgalom gyakorlatává formálni a mai korban. (Dodaro, 2014)

A Biblia egybehangzó tanítása szerint a házasság Isten alkotása, s Jézus pedig annak felbonthatatlanságát hangsúlyozza. Számára a házasság férfi és nő kötelese, amely az isteni törvényben gyökerezik, s amely Jézus tanításában túlmutat a válásra vonatkozó zsidó szabályozáson: amit Isten egybekötött, ember szét ne válassza. (Mk 10, 9) (Dodaro, 2014)

A patrisztika tanításával kapcsolatban a bíráló megjegyzi, hogy Kasper bíboros csak olyan szerzőkre hivatkozott, akik az ő álláspontját támasztották alá, továbbá nem vette figyelembe azokat a történeti munkákat, melyek az általa hozott érvek történetiségét eredményesen cáfolták. Rist ugyan elismeri, hogy a korai gyakorlatában az „irgalom” megoldása nem volt ismeretlen, ám a kortárs szerzők általában ezt a módot a Szentírás tanításával összeegyeztethetetlenként elítélték. (Dodaro, 2014, p. 82)

Brandmüller bíboros a középkor házasságra, válásra és újravezényesedésre vonatkozó gyakorlatáról értekezve elismeri, hogy voltak kivételek, amikor az egyház jóváhagyott válást és második házasságot, melyek közül II. Lothar (835-869) esete közismert. Ezt azonban az egyház külső kényszerek és súlyos politikai nyomás alatt volt kénytelen megengedni. Az ilyen esetekre nem lehetséges korrekt módon úgy hivatkozni, mint alternatív lehetőségre, amely a középkorban fennállt volna, s amely valamely mai engedékenyebb gyakorlat alapját képezhetné. (Dodaro, 2014, p. 141) Az egyház első ezer esztendejében a keleti és a nyugati kereszténység egyaránt igyekezett ellenállni a különböző uralkodók befolyásának, akik be akarták vezetni a házasság felbonthatóságát és a második házasság lehetőségét az egyházi tanításba és gyakorlatba. A második évezredben is az ortodox teológusok és püspökök között vállalt és nyílt véleménykülönbségek léteztek e kérdés teológiai és jogi vonatkozásait tekintve. Nem világos azonban, hogy milyen forrásokra alapozható az a teológiai álláspont, miszerint, ha az egyik vagy másik házasság fél gonosz cselekedetei hatékonyan szétszakítják a házassági köteleket, és ebben az esetben a második házasság megköthető, csak kevésbé fényes ceremóniával és a bűnbánat lelkiületével, akkor ezek szerint az ortodox tanításban a házasságnak két szintje létezne? (Dodaro, 2014)

Müller bíboros kifejti, hogy a Familiaris Consortio 84. pontja világos tanítást fogalmaz meg. „Mindazonáltal az Egyház megerősíti a Szentírásra támaszkodó hagyományát, mely szerint a válás után újra megházasodott híveket nem engedi szentáldozáshoz járulni. Ugyanis ők maguk akadályozzák meg, hogy szentáldozásban részesülhessenek, mert állapotuk és életkörülményeik objektíven ellentmondanak annak a Krisztus és Egyháza közötti szeretetnek, amelyet az Eucharisztia jelez és megvalósít.” Az Eucharisziához járulás, kommentálja a pápai megnyilatkozást Müller bíboros, csak akkor lehetséges, ha az illető nem kíván tovább olyan életmódot folytatni, amely ellentétben áll a házasság felbonthatatlanságával. (Dodaro, 2014, p. 155) Az egyház nem hivatkozhat az isteni irgalomra olyan tanítással szemben, amelyről Jézus maga mondta, hogy nehéz. „Az irgalomra történő objektíve téves hivatkozás azzal a veszéllyel jár, hogy Isten képe sérül, mintha Isten nem tehetne mást, mint hogy irgalmas legyen. Pedig Istenben titokzatos módon nem csak az irgalom van jelen, hanem Isten szentsége és igazságossága is.” (Dodaro, 2014, p. 163) Caffarra bíboros szintén azon a véleményen van, hogy amennyiben a Kasper által felvetett speciális kon-díciók mellett az elvált és újra házasodott katolikusok a bűnbocsánat és az Eucharisztia szentségéhez járulhatnak, az óhatatlanul legitimálja az olyan személlyel való együttélés moralitását, aki nem a házastárs. Az epikia-ra vonatkozóan pedig kijelenti, hogy az isteni joggal és törvényekkel kapcsolatban nincsen helye epikiának, az kizárólag az emberi jogra vonatkozhat. (Dodaro, 2014, pp. 176–177)

Da Paolis a második házasságot az egyházi tanítás szempontjából fiktív házasságnak tekinti. Ez a fiktív házasság erodálja a házasságra, a családra és általánosságban a szexuálerekölcsre vonatkozó alapelveket, s felveti azt a kérdést, hogy ezek alapján a párok milyen erkölcsi nevelést képesek adni gyermekeiknek. Szintén Da Paolis fejti ki, hogy az egyházi gyakorlat visszahat az egyházi tanításra. Amennyiben a szentségi házasságot kötött és polgárilag újra házasodott fél az Eucharisziához járulhat, az szükségképpen destruktívan fog hatni a házasság felbonthatatlanságára vonatkozó tanításra. (Dodaro, 2014, pp. 195, 206) Kasper bíboros felvetésében utal a hívők hitérzékére, s azt javasolja, hogy a kérdéskörrel kapcsolatban az egyháznak jobban kell támaszkodnia erre a sensus communisra, amint az megvalósult az egyháztörténelem különböző korszakaiban. Az erre a felvetésre vonatkozó bírálóat azonban kiemeli, hogy a sensus communis nem értelmezhető úgy, mint a papság illetve a hierarchia álláspontjával szembeni álláspont, mert a communis kifejezés az egész egyházra vonatkozik. S még kevésbé olyan értelemben, mint a többségi szavazatok erejét. (Dodaro, 2014)

A rendkívüli püspöki szidónus a témában október 5 és 19 között tanácskozik a Vatikánban.

Minden nap legyen az apák napja is

KISS MÁRIA RITA (2018)

Az amerikai kultúrából számos olyan dolgot átvettünk, aminek sosem volt még nyomokban sem hagyománya Magyarországon, legtöbbször ma is általában az üzleti érdek motiválja és élteti. Nos, az apák napját nem ilyennek látom. Bár amerikai eredetű, de a hagyományt megalapozó történet is mélyebb tartalmat takar. Az USA-ban 1910. június 19-én volt az első apák napja William Jackson Smart emlékére, aki egyedülálló szülőként nevelte fel kilenc gyermekét, miután anyjuk szülés közben meghalt. Nálunk 1994 óta indult mozgalom az apák napjának népszerűsítésére, elsősorban az óvodák játak a hagyomány meghonosításának élén. Az apák napját június harmadik vasárnapján ünnepeljük, idén június 17-én. A családok éve jó alkalom arra, hogy nagyobb figyelmet szenteljünk szerepükre, és a családpolitika is átgondolja, milyen szakpolitikai eszközökkel tudná segíteni a minőségi apává válást.

Minőségi apának lenni

Hogyan igyekeznek az apák jelen lenni a gyermek életében? A klasszikus családfenntartói szerep az apáé. Míg az anya az otthoni háttérrel biztosítja, addig az apa teremti meg a család fenntartásához szükséges feltételeket. Ez a felfogás az úgynevezett „apátlan társadalmak” kialakulásához vezetett, ahol az apa munkahelyi elfoglaltságai miatt szürke eminenciásként vett részt a gyermekek nevelésében, esténként alig pár percet töltött a gyermekekkel. Jó esetben csak hétféle apukaként élhettek vele, amikor legfeljebb arra nyílt alkalma, hogy eljátssza a szuperman szerepét. Napjainkra azonban kialakulóban van egy új típusú apaság, egy új szerepfelfogás: a munkahelyi centrikus szemlélet oldódásával nagyobb hangsúly került a munka-család egyensúlyára a férfiak esetében is. A korábbiakhoz képest több időt töltenek mind házimunkával, mind a gyermekekkel. Megszületett és terjedőben van a belső igény, hogy legyen a nap-tárunkban úgynevezett védett idő, amit a családjukra fordítanak. Míg korábban az apák a család körüli teendők tekintetében beugrósnak számítottak arra az esetre, ha az anya már végképp nem tudja megoldani a családi ügyintézését, most egyre többen vannak, akik részt vállalnak a reggeli készülődésben, a gyerekek délutáni hazaszállításában, azaz a hétköznapiakban is szerepet vállalnak gyermekeik életé-

ben. Kutatási eredmények igazolják, hogy akik kezdettől ott álltak a várandós nő mellett, jelen vannak a szülésnél nagyobb eséllyel válnak ilyen apává.

Örvendetes a gyermekekre szánt idő és figyelem növekedése. Mindkét szülő meghatározó egy gyerek életében, mindkét szülőjét szeretni akarja, már ha kap lehetőséget rá. Az apa gyermek kapcsolat ugyanolyan fontos, mint az anyák gyermekhez való viszonyának minősége. Manapság (részben a gender vita mellékágaként) ugyan vitatják, jelent-e egyáltalán, s ha igen mekkora fejlődésbeli deficitet jelenthet a gyermek szocializációjának folyamatában az apa hiánya. Józan ésszel ez nehezen felfogható, mert a gyermek mindkét szülőtől mást tanulhat. Az apa szocializációs szerepére irányuló – lényegesen kisebb számú kutatások, mint amelyek az anya gyermek viszonyt vizsgálják – azonban be tudtak már azonosítani néhány fontos „apahatást”. Csak a legutóbbi időszakban bizonyították, hogy a várandósság ideje alatt nemcsak az anya, de az apa hormonháztartása is módosul, mi több, az agyszerkezete is átalakul. Az apai identitással és szereptudattal rendelkezők esetében például kimutatták, hogy az USA-ban egyre több lány választja az apja foglalkozását, azoknak a kisgyermekeknek, akik intenzívebb kapcsolatban állnak az apjukkal gyorsabban növekszik a szókincsük, sikeresebbek az iskolai társas kapcsolataikban, kevesebb viselkedészavarral küzdenek, magasabb az érzelmi intelligenciájuk, kisebb esetükben a kamaszkori depresszió esélye. Azok a gyermekek, akikkel az apjuk érdemben foglalkozott, előnyt élveznek az élet számos területén.

sabban növekszik a szókincsük, sikeresebbek az iskolai társas kapcsolataikban, kevesebb viselkedészavarral küzdenek, magasabb az érzelmi intelligenciájuk, kisebb esetükben a kamaszkori depresszió esélye. Azok a gyermekek, akikkel az apjuk érdemben foglalkozott, előnyt élveznek az élet számos területén.

Csendes apaforradalom

A változásokat Léder László „csendes apaforradalomnak” nevezi és a folyamat gyökereit a Skandináv országokban látja, ahol először döbrentek rá arra, hogy valami nincs rendben az apák társadalmi és családi szerepeivel. Szerencsére ma már nálunk is jelennek meg szakkönyvek, amelyek segítik a minőségi szerepre vágyó férfiakat. Az apákat támogató kezdeményezések egyike a pszichológus által létrehozott APA Akadémia, amelynek rendezvényei, a honlapján található tájékoztató anyagok segítik azokat, akiknek igényük van rá, hogy visszataláljanak egy olyan apaszerephez, amely adekvát az anya-apa-gyermek családszerkezetnek.

Családpolitikai kihívások – kereszténydemokrata válaszok

KONFERENCIA ÖSSZEFOGLALÓ (2018)

Pünkösdkor, a család nemzetközi napjának hetében tartotta a KDNP Család- és Életvédelmi Munkabizottsága harmadik családpolitikai konferenciáját „központban a család: a nemzet életműhelye” címmel. A Barankovics István Alapítvánnyal közösen, a Párbeszéd Házában szervezett tanácskozás a kereszténydemokrata családpolitika aktualitásait volt hivatva tisztázni, miközben természetesen sok szó esett a klasszikus elvek modern értelmezésének lehetőségeiről is. Az emberi élet és méltóság védelme örök érték a kereszténydemokrata társadalomelméletben, de a belőle következő tevékeny emberszeretet eszközeinek folyamatos megújítása alapvető feltétele a családpolitika sikerességének. Emellett a társadalmi környezet változása is folyamatosan új kihívásokkal szembesíti a cselekedni vágyókat, aktuálisan a legfőbb kérdésként a demográfiai krízis kezelése van jelen. Erre utalva fogalmazta meg Almási Attila, a Család és Életvédelmi Munkabizottság vezetője bevezetőjében a konferencia fő üzenetét: „Magyarország jövője a családokon keresztül vezet.”

A megnyitót tartó Mészáros József, a Barankovics István Alapítvány elnöke a konferencia legfőbb célját az útkeresésben, annak tisztázásban jelölte meg, „hogya ma holnap, holnapután mit cselekszünk”. Mindjárt utalt is az egyik aktuális irányra, a mélyszegénységben élő roma családok családpolitikájának olyan kidolgozására, amely támogatja a csoport társadalmi integrációját. A cigány pasztorációval egybekötött segítségnyújtásnak vannak jó hagyományai a kereszténydemokráciában, amit Sója Miklós^[1] hodászi görögkatolikus lelkész tevékenységének példájával támasztott alá.

Utak a családalapú társadalom felé

A konferencián 5 előadás hangzott el. Fűrész Tünde, a kormány háttérintézményeként működő Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért mb. elnöke a családpolitikai intézkedések dimenziójában foglalta össze a konzervatív kormányok 8 év alatt kibontakozó családpolitikai fordulatát, bemutatva,

hogya a szociálpolitikából miként lépett az önállósodás útjára ez a terület, és röviden szólt a várható újabb intézkedésekről. Ezek végső soron továbbra is azt a célt szolgálják, hogy a gyermekvállalás ne jelentsen szegénységi kockázatot senkinek sem. Várhatóan az új kormányzati ciklusban kerül sor a nők otthoni és szakmai munkájának összeegyeztetését támogató Család és karrier pontok felállítására, indul a bölcsődeépítési program, a családbarát szülészetek kialakítása. Különösen a hátrányos helyzetben nevelkedő gyermekek korai fejlesztése terén elért eredményekre támaszkodva bővítést jelent a gyermeki életutakat monitorozó rendszer kiépítése, amit országos lefedettségűre terveznek. Előadásában utalt arra, hogy az intézet – rövidített nevén a KINCS – legfontosabb célkitűzése a kormányzati család és népesedéspolitikára elemzéseket készítsenek, szakpolitikai javaslatokat tegyenek.

Juhász Judit, a Magyar Művészeti Akadémia szóvivője a Magyar Katolikus Rádió egykori alapító vezetője „Otthon a családban, otthon a hazában” címmel tartott több résztémát felölelő a kereszténydemokrata értékek időtállóságát hangsúlyozó előadást. Az értékválság-érték szemlélet és a tömegmédiá felelősségét hangsúlyozó, gazdag példatárral illusztrált gondolatmenetben a hangsúlyt arra helyezte, hogy a vallásos élet miként képes segíteni a családot, másrészt a liberális gondolkodás, az erkölcsi relativizmus, a gender forradalom következményei milyen károkat képesek okozni. Őt Dr. Jávor András nyugalmazott államtitkár követte az egészséges családról szóló előadásával. „Csak Az egészséges ember képes csak helyesen meghozni életének fontos döntéseit, csak az egészséges családból lesz egészséges társadalom és reményteli jövő” – hangsúlyozta. A gondolatmenet a szociális, lelki és testi jóléthez szükséges egészségmaga-

Dr. Földi Rita klinikai szakpszichológus, a Károli Gáspár Református Egyetem Pszichológiai Intézetének tanszékvezetője

tartás kialakításának feltételeit vizsgálta. Az előadó szerint az egészségmegőrzés üzenetét a családba leginkább a gyermekek tudnák bevinni. Amennyiben az iskolában az egészségnevelés nagyobb hangsúlyt kaphatna, ők lehetnének a család „egészségmenedzserei”, amire a rizikó faktorokat bemutató statisztikák szerint elengedhetetlen szüksége lenne az országnak.

Dr. Földi Rita klinikai szakpszichológus, a Károli Gáspár Református Egyetem Pszichológiai Intézetének tanszékvezetője a családban folyó értékátadás problémái tárgyában tartotta meg előadását. Az értékátadás jelentőségét abban jelölte meg, hogy – mint mondta – „ennek tartalmától függ mit fog az új generáció hordozni”, azaz merre alakul a magyar társadalom értékrendje. A területen belül mindenekelőtt a szülői minta alapján történő spontán szocializáció jelentőségére hívta fel a figyelmet, ami azért került veszélybe, mert a digitális kommunikáció terjedése leszűkítette a személyes interakciókat, megrövidítette a családi együttléteket idejét. Következtében csökken a társas támogatás, a biztonságérzet, a családi kohézió ereje.

Dr. Bálint Balázs szülész-nőgyógyász a Gólyafészek Rendelőből a családbarát, életvédő szülészeti és nőgyógyászati ellátás jelenéről és jövőjéről szólva kifejtette a különbséget az ember centrikus életvédő, anyaközpontú szülészet és a medikális központú szülészet között. Előbbi előnyét főként abban jelölte meg, hogy az anyaságot már a fogantatástól szemléli és felkészíti a kismamákat a harmonikus anyagyermek kapcsolatra. Míg a hagyományos szülészet a maga protokolljaival a betegsége szemléletet erősíti, a stresszhormon szintét növeli a kismamákban, addig az anyaközpontú nőgyógyászat a boldogsághormonok növelésére koncentrál, a kettő közti különbség pedig komolyan képes befolyásolni a születendő gyermek életminőségét.

Családpolitikai kihívások a statisztikák tükrében

A családpolitikára váró kihívások nagyságát az előadók mindenekelőtt statisztikai adatokkal érzékeltették, amelyeket ki-ki a saját szakterületéhez kapcsolódóan mutatott be. A felvonultatott statisztikák tükrében megjelenő kihívások a szemlélőben az „innen szép nyerni” érzését erősítik meg. Ízelítőül néhány sokkoló válogatott adat: 1990-ben azt lehetett valószínűsíteni, hogy a nők háromnegyede életében legalább egyszer házasságot köt, 2013-ban már csak 40%-áról lehetett ugyanezt elmondani. Az élettársi kapcsolatban élők fele a 10. együttöltött év végéig elválik. A születéskor várható élettartam tekintetében rendkívül rossz helyen állunk, a tumoros halálozás tekintetében világelső vagyunk. Magas a nagyivók és a kórosan elhízottak aránya, nem sikerült csökkenteni a dohányzás gyakoriságát a fiatal korosztály körében. Szüléskor a császármetszések aránya 50 év alatt a duplájára nőtt, ma gyakorisága 50%, holott a WHO ajánlása szerint 15%-nak kellene lennie.

Emellett persze – mint azt Fűrész Tünde előadásából megtudhattuk – vannak az elmúlt időszakban elért szerény eredményeink is. Európai összehasonlításban jók vagyunk, ingyenes kötelező óvodáztatás terén, a gyermekek ¾-e ingyen étkezhet, az alapfokú képzési szinten ingyenes tankönyvellátás van. Jól halad

a napközbeni bölcsődei ellátás átalakítása, a klasszikus nagy bölcsődék mellett a mini bölcsődék fejlesztése indul. A gyermekegészséget szolgálja a mindennapos testnevelés, új közétkeztetési szabályozás. Az Erzsébet program Európa legnagyobb szociális üdültetési programja, amit eddig kb. félmillióan vettek igénybe. A kormány lépéseket tett a devizahitel csapda ellensúlyozására, a rezsicsökkentés., a CSOK, a családok anyagi biztonságának növelését szolgálja. 1.04%-kal nőtt a születések száma, miközben a gyermekvállalási korban lévő párok aránya 15%-kal csökkent. A teljes termékenységi arányszám 1.23-ról 1.5-re emelkedett, ez mutatja hogy a gyermekvállalási kedv nőtt, azonban 2.1-es célértéktől (ami megállíthatná a népességfogyást) persze még távol állunk. A házasságkötések száma 42.5 %-kal nőtt a 8 év alatt, 18%-kal csökkent a válások, 1/3-dal a terhesség megszakítások száma.

A holisztikus szemlélet a családpolitikában

Talán a fenti tömör összefoglaló is érzékelteti a konferencia egyik legfőbb tanulságát, amit egyébként több előadó is hangsúlyozott: a családbarát társadalom megteremtése holisztikus szemléletet igényel, nem választható szét szakterületekre mindaz, ami a hétköznapi életben organikus egységet alkot. A családbarát társadalom eléréséhez komplex program kidolgozására van szükség, ehhez pedig a szakpolitikák egyeztetése, az ágazatközi együttműködés elengedhetetlen. A családpolitika anyagi feltételeinek megteremtésében az Orbán – kormány az egyik leginkább agilis Európában. A KINCS megbízott vezetője előadásában elmondta, hogy Magyarország a GDP 4.8%-át költi jelenleg családtámogatásra, ami a 2010 előttihez képest a duplájára nőtt, és ez azért is figyelemre méltó, mert az OECD átlag csak 2.5%.

A komplex szemlélet a családpolitikában azonban azt is jelenti, hogy az anyagi feltételek mellett a családbarát ország szellemi feltételeit is meg kell teremteni. Fűrész Tünde megfogalmazásában: „nemcsak mennyiségi, de minőségi kihívással is szembe kell nézni:” a gyermekvállalás minőségének is javulnia kell. Ahhoz, hogy a gyermekvállalásra, mint a boldogság alapjára tekintsenek a szülők, a társadalmi szemléletnek is változnia kell, a család érték, mert amellet, hogy identitásunk alapja, életvédő, egészségmegőrző faktor is. Erősítése nemcsak anyagi kérdés, sokszor önmagában a szemléletváltás is komoly pozitív változásokat tud eredményezni.

A szellemi feltételek fejlesztése terén elengedhetetlen a lelki egészségnevelés, a társadalom mentális megerősítése, olyan lelki állapot megteremtése, amelynek keretei között harmonikusan lehet gyermeket nevelni. Dr. Jávor András az egészségfogalom megújításának fontosságáról szólva beszélt erről. „Ahol mindent előnt a pesszimizmus, az egoizmus, a negatív értékek dominálnak, lompeticio van kooperáció helyett, ott a másik ember felé fordulás képességét, igényét kell kialakítani.” – vélekedett. Juhász Judit többek között olyan kérdésekre is választ keresett, miként lehetne a családokat megvédeni a modern kor, romboló hatásaitól, az erkölcsi relativizmustól, vagy miképpen lehetne a fiatalok számára a házasságot „mint egy életre szóló szeretetegységet” vonzóvá tenni. A szülész a medikális, betegközpontú szemlélet helyett

olyan váltást javasolt, amelynek eredményeként a kismama fel tud készülni a gyermekáldásra. A klinikai szakpszichológus a szülővé válás szellemi feltételeinek szempontjait emelte ki, mert tapasztalatai szerint a hiperaktív, figyelemzavaros gyerekek száma nem utolsó sorban a szülői magatartás következtében nőtt meg. Kitért arra is, hogy gyakoriak a szélsőséges nevelési hibák: a túlzott szigorúság, amely a megfelelésre való képtelenséget, teljesítményszorongást vált ki a gyerekből és ennek ellentéte, a túlzott gondoskodás. A család holisztikus szemléletéhez hozzátartozik a különböző családi generációk együttkezelése is. Bár a régi többgenerációs nagycsalád életstílusa nem állítható vissza, a nagyszülőket azért több szempontból be lehet vonni a család megerősítése érdekében. Ezt a célt szolgálja a nők 40 nyugdíjprogram, ami visszaadja a nagymamákat a családoknak. Az idősek mobilizálása másrészt az ő életminőségük szempontjából is javulást eredményezhet. Juhász Judit példának hozta Londont, a „magány fővárosát”, ahol 9 millió egyedülálló él. A magány, mint egészségkárosító faktor szoros összefüggésben áll a demenciával, s az elszigeteltség kétszer súlyosabb rizikó, mint az elhízás. A konferencián egy hozzászóló pozitív példaként említette a győri önkéntes nagy szolgálatot, amit a Győr Egészségéért Közhasznú Egyesület működtet. Mint a Kopp Mária Intézet elnökétől megtudhattuk, a hamarosan felálló Család-karrier pontok egyik feladata lesz majd a jó gyakorlatok országos terjesztése keretében a hasonló nagy szolgálatok elindítása.

Családbarát kommunikáció

Minden kornak vannak olyan területei, amelyre kiemelten figyelnek a szakemberek és a közvélemény. A XXI. század első évtizedeiben kétségtelenül ilyen a kommunikáció, amelynek jelentőségét nem utolsó sorban az információtechnológiai forradalom és az adja, hogy minden korábbinál mediatisáltabb világban élünk. Ennek hatása alól nem bújhat ki a család se, már csak azért sem, mert a netgeneráció felnevelődésének körülményeit alaposan megváltoztatta a digitális technológia. Ma még csak találgatjuk, milyen szocializációs hatásokat rejtenek a közösségi oldalak, az always online lét, mely pontokon és hogyan kell korrigálniuk ezeket a tudatos nevelési stratégiáknak. Nem véletlen tehát, hogy – bár a konferencián külön előadást nem szenteltek ennek a témának – szinte minden előadó érintette valamilyen módon az információs társadalom és a média által felvetett kérdéseket. A témakörben a legfőbb problematikus következmény a személyes kapcsolatok lazulása, a szocializációs funkcióknak a médiára való áthelyeződése, ahol ma már mindenféle hamis vélemény és tudománytalan népi bölcsesség megjelenhet. A veszély azért különösen nagy, mert a tapasztalatlan fiatalok a világhálón megjelenő tartalmak kritikai szelekciójára megfelelő felkészítés hiányában képtelenek.

Juhász Judit, a Magyar Katolikus Rádió alapító-vezetője részletesen foglalkozott a család médiareprezentációjának kérdéseivel, azaz azt vizsgálta, milyen képet fest a média családról. Véleménye szerint a legfőbb szocializációs ágensként előlépő média előszeretettel ábrázolja a családi élet negatív oldalait (családi konfliktusok, családon belüli erőszak, a gyermek áldozatként való bemutatása, hűtlenség), s szinte már

csak a reklámokban láthatunk boldog gyermekeket. Ez a média reprezentáció a család maradandóságát, ezzel együtt az ember személyes biztonságát ássa alá.

Hogy mekkora szükség van a családbarát kommunikáció kultúrájának terjesztésére azt nem utolsó sorban a családdal kapcsolatos közszájon forgó fogalmak is jelzik. Mint tudjuk nincsenek ártatlan fogalmak, a dolgok megnevezése sokszor a jelenség értelmezését is tartalmazza, a szemantikai tartalom egy-egy oldalára irányítja a figyelmet. Márpedig szociolingvisztikai közhely, hogy a nyelv határa, a gondolkodás határa, azaz csak azt tudjuk elgondolni, amire megfelelő szavaink, fogalmaink vannak. A konferencia előadói egymásra is reflektálva hozták a saját szakterületükről a negatív példákat. A GYES „segély” szava a gyermekvállalás és a szegénységi kockázat összefüggéseit domborítja ki, míg a „gyermekvállalási támogatás” kifejezés arra utal, hogy az állam részt vállal a családok anyagi terheiből. A várandósságot „terhességnek” nevezzük, ahelyett, hogy például az anyai örömekre helyezve a hangsúlyt azt mondanánk a várandósról: „gyermekáldás elé néz”. A genderizmus szóhasználata megszüntetni igyekszik a nemek közti különbségeket. „A tömegkommunikáció a szavak és fogalmak kisajátításával teszi lehetetlenné azon dolgok leírását, amelyek a keresztény kultúra számára a jó és a rossz közti különbség

megragadását tették lehetővé. Ezek a szavak nevetségessé, váltak, fundamentalizmusként stigmatizálják használatukat. Kimustrált szavak a nyugati sajtóban az erény, szüzesség, tisztaság, bűn, véték, paráznság, szemérem, megbocsátás, önzetlenség. Az új bűvös szó helyettük a gender, a tetszés szerint választható nem fogalma.”- jegyezte meg többek között Juhász Judit. Fűrészt Tünde a Kopp Mária Intézetől egyféle megoldásnak tekinti, hogy az új kormányzati ciklus kommunikációs kampányban fogja népszerűsíteni a családot, ahogy teszi ezt például a házasság hete kampány, valamint azt is, hogy már elindult a család.hu weboldal, amely segít meghonosítani egy új kommunikációs kultúrát.

A konferencia Kopp Mária nyomdokain haladva azért dolgozott, hogy megszülethessenek a kívánt és tervezett gyermekek. Szemléletmódja újszerű volt abban az értelemben, hogy nemcsak a kormányzat feladatait vette számba, és a családdal kapcsolatban álló szakterületekbe is bepillantást engedett, de felillantotta azt is, mit tehet a társadalom, mi magunk, a hétköznapi emberek, amennyiben fontosnak tekintjük a kitűzött társadalompolitikai célokat.

Jövönk a gyermek: ki-ki a maga helyén tegye a dolgát – konferencia összefoglaló (2018)

Egy termékeny párbeszéd a családokért

Az ELTE és a Barankovics István Alapítvány társszervezésében június 20-án rendezték meg a „Jövönk a gyermek” konferenciát, ahol 265 kutató és érdeklődő volt jelen. A konferencia szervezőinek célja az volt, hogy a kormány képviselői, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) vezetői, valamint az Összefogás a Gyermekek- és Családbarát Magyarországot Szakértői Műhely előadói bemutassák családépítő javaslataikat a szakma képviselői számára. Az Összefogás a Gyermekek- és Családbarát Magyarországot Szakértői Műhelyben csaknem 300 szakember működik évek óta közre a társadalmi folyamatok elemzésében, tanulmányok készítésében, javaslatok kidolgozásában és workshopok szervezésében a népességfogyás megállításáért. A rendezvény a párbeszéd egyik fórumaként a kereszténydemokrata családpolitika kiindulási pontjait, útkeresésének irányait és eddigi eredményeit volt hivatva reprezentálni.

Jövönk a gyermek: ki-ki a maga helyén tegye a dolgát

KONFERENCIA ÖSSZEFOGLALÓ (2018)

A házigazda egyetem rektora Borhy László akadémikus az ELTE nevében köszöntötte a konferenciát. Megnyitó beszédében egy olyan ország jövőképét vázolta, ahol „jó örökösnek, de jó örökhangyónak is lenni”, mert – mint mondta – „minden, ami a jövőben vár ránk annak eredménye, amit a jelenben cselekedünk.” A társszervező Barankovics István Alapítvány kuratóriumának elnöke, Mészáros József megnyitójának fő üzenete a kereszténydemokrata értékek mentén fogalmazódott meg. Az elnök a családpolitika vonatkozásában hangsúlyozta a szubszidiaritás elvét, ami szavival élve aktuálisan azt jelenti „ki-ki a maga helyén tegye a maga dolgát, azt, amit a gondviselés ránk szabott”.

A családoknak szükségük van a támogató kormányzati politikára, de a demográfiai krízis kezelése nem lehetséges a magyar emberek, az egész társadalom összefogása nélkül, s e tekintetben a közösségi hálónak kiemelt jelentősége lehet. Válaszként az ellenzék gyakorta emlegetett vádjaira a konferencia több előadója hangsúlyozta, hogy a kormányzati eszközöknek nincs kényszerjellege, az állam nem beleszól a párok életébe, hanem támogatást nyújt, azaz lehetőséget teremt, s az emberek szabad választásán múlik, hogy élnek-e ezekkel. Novák Katalin családpolitikáért felelős államtitkár nyitó előadásában például úgy fogalmazott, hogy a demográfiai krízis kezelése a „legszemélyesebb közügy”, aminek megoldása az állampolgárok kezében van, a feladat „a fiatalok előtt álló akadályok lebontása”.

Harrach Péter, a KDNP frakcióvezetője beszédében a kereszténydemokrata perszonalitás elvét és a belőle következő emberi méltóság védelmét vonatkoztatta a családpolitikai kérdésekre, valamint kitért a jogok és köteleességek egyensúlyának fontosságára is. A politika köteleességét abban jelölte meg, hogy „lehetőséget teremtsen arra, hogy az egyéni döntés megtörténjen.”

Mészáros József, a társzervező
Barankovics István Alapítvány kura-
tóriumiának elnöke

Kié lesz a jövő?

A konferencia témája iránt a résztvevők nagy számában is tapasztalható érdeklődés nem véletlen: a családok évében nincs olyan nap, hogy ne találkoznánk újabb hírrel, vagy sokkoló adattal, amely ne utalna a demográfiai krízis enyhítésének sürgető szükségességére. A konferencián elhangzottakból a következő gondolatmenet rekonstruálható. 37 éve fogy a magyar népesség, azaz több ember hal meg, mint ahány születik, aminek következtében 1 millió fővel lettünk kevesebben. Magyarország többször szenvedett olyan volumenű emberveszteséget, mint amilyen a 2. világháború következtében történt. Ezzel Európában a termékenységi ráta tekintetében az utolsók közt vagyunk. Ma a magyar települések 2/3-án csökken népesség. Konkrét friss kutatási adat, hogy például 35 és 45 év közötti 1.6 millió magyar nő 41%-a gyermektelen.

Fűrész Tünde, a KINCS elnöke

A kutatások azt jelzik, hogy még a kívánt gyermekek egy része sem születik meg különböző okok miatt. Makrogazdasági szempontból ez azt jelenti, hogy a termelékenység növeléséhez szükséges humán erőforrások nem állnak a rendelkezésre, ami hosszú távon a GDP csökkenését jelenti, az infláció növekedését eredményezi, a nyugdíjak finanszírozhatóságát veszélyezteti. Amennyiben nem történik látványos demográfiai fordulat az előttünk álló perspektívák talán még ijesztőbbek, hiszen pár év múlva kilépnek a szülőképes korból az 1953-56 közötti Ratkó-korszaknak, ennek a sajátos „magyar baby boomnak” az unokái, ami a fent jelzethetnél is nagyobb és hirtelen népességcsökkenést von majd maga után. 2060-ig 9,4 millió főre csökkenhet a magyar népesség, de van olyan számítás is, ami szerint 6,7 millióra zuhan – feltéve, ha nem jönnek bevándorlók és nem történik egy hatékony beavatkozás következtében fordulat a jelenlegi trendekben.

Kopp Mária nyomdokain

Kopp Mária, a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetének tudományos igazgatóhelyettese a magyar életminőség és lelki egészség pszichoszociális tényezőinek vizsgálata terén végzett korszakalkotó munkásságával írta be magát a magyar tudománytörténetbe. Elsőként jelentette ki, hogy a magyar fiatalok családpártiak, szeretnének gyermeket, célul tehát azt kell kitűzni, hogy „szülessenek meg a kívánt és tervezett gyermekek”. Kopp Mária örökségének képviselőjére, kutatási eredményeinek gyakorlati alkalmazási lehetőségeinek vizsgálatára, a politika és a tudomány közti közvetítésre, szakpolitikai döntés előkészítésre jött létre a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS). Elnöke, Fűrész Tünde előadásában jelezte, a Kopp Mária által alapított népesedési kerekasztal javaslati közül a kormány már néhányat – gyed extra, napközbeni ellátás, családi típusú adózás, családi életre nevelés – bevezetett. A kérdéskör kapcsán a materiális és mennyiségi szemléleten túlmutató minőségi gyermekvállalás feltételeit és gyermeknevelés szempontjait emelte ki.

Ezt a konferenciát épp az különböztette meg egy hagyományos demográfiai eszmecszerétől, hogy szemléletmódja túlmutatott a statisztikai megközelítésen, a pusztán anyagi feltételek megteremtési útjainak keresésén, s a feladatokat az előadók komplex módon, a lelki tényezők figyelembe vételével közelítették meg. Mint azt Benda Józsefnek az Összefogás a Gyermekek és Családbarát Szakértői Műhely vezetőjének történeti kutatásai is bizonyították a pusztán gazdasági jellegű beavatkozások a múltban sem voltak képesek önmagukban megváltoztatni a népességfogyás trendjeit. A családi jólét növelése fontos, de nem elégséges feltétel. Egy társadalmi megújulás forogatókönyve holisztikus szemléletet követel, amelyben a szocializációs hatásokat, a ma éppen nem családcentrikus közgondolkodás trendjeit, és további lelki tényezőket is számításba kell venni. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az általános bizalom és az élettel való elégedettség terén a felmérések szerint magyar lakosság az utolsók közt van Európában – vélekedett Szoboszlai Attila szervezetfejlesztő. Novák Katalin is hangsúlyozta előadásában, hogy a családközpontú gondolkodásnak az élet minden területén meg kell jelennie, Harrach Péter pedig a közgondolkodás átalakításának feladatát emelte ki. Egy, a KDNP parlamenti frakciója által megrendelt reprezentatív kutatás szerint a házasságok és gyermekszületések elmaradásának második leggyakoribb oka a párkapcsolatok stabilitásával kapcsolatos bizalmatlanság. Lázár Fülepp Tímea, aki a kutatási eredményeket ismertette a gyermekvállalás és a személyes múlt összefüggéseire koncentrálna aláhúzta, hogy a boldog családban nevelkedettek körében nagyobb a gyermekvállalási hajlandóság. A családok lelki megerősítésének szükségességét szinte minden szakma képviselője fontosnak tartotta. Zseni Annamária pszichiáter az „életerő lekötöttségének” okait kutatva arra a kérdésre keresett választ, hogy miért mutatnak patológiás tüneteket a ma élő generációk. Véleménye szerint a negatív nemzeti énkép a kollektív tudattalanban őrzött nemzeti traumákból ered, amelyek feldolgozása lehetővé tenné a pozitív fejlődést. A lelki tényezők alakításában, a családbarát szemlélet erősítésében kulcsszerepe lehet az iskolának, még inkább a pedagó-

gusképzésnek, ahol a pedagógusokon keresztül lehet hatni a szülők és a társadalom szemléletmódjára. Kolosai Nedda előadásában rámutatott, hogy az ELTE 9 év alatt közel 20 ezer pedagógust képzett, akik további több ezer család értékrendszerét képesek formálni azáltal, hogy felkészítést kaptak a családi életre nevelés terén. Fontos továbbá a társadalmi szereplők együttműködése a civilektől az egyházakon keresztül a tudományos szféra szereplőivel bezárólag. A konferencián az ELTE BTK dékánja Sonkoly Gábor bejelentette, hogy egykori professzoruk Granasztói György, a történeti demográfia kutatójának nyomdokain haladva interdiszciplináris kutatóintézetet hoznak létre a témában. Az Óbudai Egyetem azzal mozdult el a családbarát intézménnyé válás irányába, hogy a hallgatóknak választható tárgyként felkínál a családi életre nevelés témájában kurzust, valamint párkapcsolati tréningeket is tart az érdeklődőknek.

Merre tovább?

A családtámogatási rendszerünk már most is az unió élvonalában van. 2013-ban a GDP 3,6%-át kötötte Magyarország e célra. A magyar családpolitika sikerét jelzi, hogy ma már Magyarországon 100 családnak 150 gyermeke születik, amivel élen járunk Európában, de ez a demográfiai fordulat eléréséhez még korántsem elegendő. Novák Katalin a konferencián bejelentette, hogy a kormány ősztől nemzeti konzultációt indít, annak pontosítására, hogy a különböző konkrét élethelyzetekben lévő családok számára a kormányzat differenciált lehetőségeket tudjon biztosítani. A részletekről szólva elmondta, várják majd a visszajelzéseket például a főállású anyaság kérdésében, a munka és család egyensúlyának megteremtésében, a családbarát közigazgatás, közgondolkodás kialakításában, valamint a felelős gyerekvállalásra és családi életre nevelés témájában is.

A családokért való párbeszéd és összefogás tétje nem kevesebb, mint az, hogy kié lesz a jövő. Ezért a jövővel kapcsolatos kutatásoknak és gondolatkísérleteknek kiemelt jelentősége van napjainkban.

Benda József, a Szakadékok szélén
c. kötet szerzője, a HISZÜK program vezetője

Húzzuk ki a család szót az értelmező kéziszótárból?

TISÓCZKI FLÓRA (2019)

Az elmúlt évben egyre többen csatlakoztak a kormány családpolitikáját szidalmazók táborához, miközben tavaly volt a családok éve és nemzeti konzultáció is indult családalapítás témájában. De mi az oka annak, hogy a kormány egyre inkább támogatni kívánja a gyermekvállalást?

Látjuk, hogy számtalan érv és ellenérv sorakozik fel az anyaság és a gyermekvállalás pro és kontra listáján. Ami a tavaly május eleji „anyák napi anyaforradalmat” is elindította, az az, hogy sokan egyedül érzik magukat az édesanyák közül és persze sok civil szervezet ebből meg is kreálta a politikai cirkuszt, beöltöztetve és felhasználva a témát az emberi méltóság köntösébe öltöztetve. Azonban tévedésben vannak azok, akik azt gondolják, hogy a probléma ennyire egyszerű lenne. Tévedésben vannak azok is, akik azt gondolják, hogy az állam, a mindenkor kormány vagy az oktatási rendszer önmagában képes megoldani a magánélet ilyen szegmensét érintő „problémákat”. Feladata egyáltalán az államnak beavatkozni a magánéletbe? 10-ből 9 ember valószínű nemmel válaszolna erre a kérdésre.

Közelítsünk abból az irányból, hogy a nők, az édesanyák, a feleségek elmagányosodásának, kiszolgáltatottság érzésének és „problémáinak” mi lehet a fő oka? Vagy a férfiakénak, a férjekének, a családapáéknak. A „hiba” okát ne a politikában keressük. Az pedig más kérdés, hogy a liberális „módi” ki akarja húzni a család szót az értelmező kéziszótárból.

J. M. Twenge és W. Keith Campbell A narcizmusjárvány című könyve szerint a mai fiatalok magasabbra értékelik, és jobban szeretik önmagukat, mint a korábbi generációk tagjai. A Michigan Egyetem kutatása pedig tovább árnyalja a képet, azzal, hogy a Journal of Personality című személyiségpszichológiai szaklapban megjelent tanulmányuk szerint a fiatalokban minden egyéb vágyat felülmúl a pozitív visszajelzés iránti igény.

A világ tehát megváltozott. A férfiak és a nők elismerésre, dicséretre és szeretetre vágnak, de ezt nem kapják meg, hiába is keresik szüntelenül. A munka és a magánélet közötti feszültségeket pedig nem

tudja kizárólag az állam vagy a kormány megoldani. Sok esetben az emberek a munkájukban próbálnak kiteljesedni és pozitív visszajelzéseket akarnak kapni, hogy azt érezzék: értékesek, egyediek és fontosak. Hogy számítanak. Mára a világ afelé tolódott – részben a nagy globalizáció és feminizmus hatására is –, hogy már nem a biztos családi háttér van az első helyen. A család azonban az első számú szocializációs terep, amely sok veszélytől képes megóvni a gyermekeket és sokat tud adni nőnek és férfinak egyaránt. Ha ez a terep hiányzik és már a kezdeteknél felváltják a nevelést olyan helyettesítő eszközök mint például a közösségi média és még sorolhatnánk, akkor talán nem nehéz kitalálni, miért ilyen nehéz ma a férfiak és a nők helyzete? Miért nem találnak megfelelő társat a fiatalok és miért választják sokan a társas magányt? Miért nem kommunikálnak arról, mire vágnak és miért nem képesek kifejezni magukat megfelelően? Miért nem akarnak felelősséget vállalni a döntéseikért és miben keresendőek a válaszok okai? A válasz: mert előbb utóbb szembe jön velük a két lábon járó valóság. És ekkor jönnek a csalódások és a kiábrándulás. Meg az unottság és a vágy. Vágy a „régire” szabadságra vagy szabadosságra, amely gyilkos kórként a liberalizmus okán mindenhol jelen van.

A téma jelenlegi, mélyebb boncolgatása nélkül egy dologra még felhívnam a figyelmet. Robert Sarah bíboros, guineai főpap 2018. március 12-én beszédet tartott a Torontói Egyetemen. Beszédének fő üzenete a csend értéke. A csend mondjuk ki, felbecsülhetetlen érték a zaj diktatúrájával szemben. Talán ezért is látni azt, hogy a nyugati világ szépen lassan elveszik: hiányzik a csend. A zajmentesség pedig nem a csend hiányát jelenti, sokkal inkább a csend megélését.

Mersz vagy felelsz? Genderből vederbe

VUKOVÁRI PANNA (2019)

A fiatalok népszerű közösségi szórakozása „mersz vagy felelsz”-et játszani. Ilyenkor vagy egy rázós kérdés következik, vagy egy bátorságot kívánó kihívás, melyet látatlanban kell vállalni, hiszen éppen ez a játék lényege. Nekünk, felnőtteknek, többnyire az élet a játékmesterünk: kéretlen dobja elénk a súlyos kérdéseket, a nehéz feladatokat, csakhogy mi nem válogathatunk. Mernünk kell felelni, és mernünk kell tenni is. Hiszen erről ismerzik meg a gondolkodó, felelős ember. Bátran szembenéz a rázós kérdésekkel, de nem retten meg a tettektől sem, mikor arra van szükség. A tett halála az okoskodás – szokták mondani. Ám az okoskodó ember nem azonos az okos emberrel. Itt az idő merni: megfelelni az idők szavának, megfelelni az időszerű kérdésekre.

Gyerekkoromban kaptam egy távirányítós kisautót. Nem is volt olyan kicsi. Szép, narancssárga sportautó, amelyet a vasfüggönyön innen ritkán láttunk. Őcsém is kapott egyet, ám ahelyett, hogy a karácsonyfa alatt ezzel játszottunk volna, nekem eszembe jutott egy briliáns ötlet: mi lenne, ha szétszerelnék az autót? Hihetetlennek tűnt, hogy ez a csodamasina csak úgy magától működik. Hát, nem is működött. Mert miután apró darabjaira szedtük az irányító berendezést, bárhogy is erőlködünk, képtelenek voltunk újra összerakni. Csak találgattunk, de a kisautók nem indultak. Volt nagy sírás a karácsonyfa alatt, pedig örülhettünk volna, ha nem esünk neki ostoba módon a csodának.

Valami ilyesmit érzek, amikor a gender-ideológiát hallgatom. Szeretek magamra nyitott és empatikus emberként gondolni, de ebbe beletörök a bicskám. Nem tud nem eszembe jutni az a karácsonyi távirányítós autó, amit szétszereltem, ám összerakni csak látszólag sikerült, valójában egy romhalmaz volt az ajándék, amit azért kaptam, hogy örüljek neki. Mintha azt a bibliai nyitányt, azt a pofonegyszerű és mégis csodálatos ajándékot, hogy az Úr férfinak és nőnek teremtett minket, most a gender-csavarhúzóval szétszerelnék, majd összebuherálnák újra. Csakhogy Isten nem fusermunkás: az Ő ajándéka tökéletes; szétbarmolni barbár húzás, önhittség, kétségbeesett lépés, netán végzetes félreértés. Keresztényként nem

tudok másként gondolkodni a témáról, noha közben a nagyvilág gender ideológiája minimum megkövez ezért. Mert ugyebár nem vagyok elég elfogadó.

Azt gondolom, nem kell mindent elfogadnunk. Rossz beidegződés az óvodából, hogy az a jó gyerek, aki gondolkodás nélkül megeszi a finomfőzeléket, még akkor is, ha utána kihányja. Másfelől: ne kérjen rajtam számon elfogadást éppen az, aki nem tudja elfogadni a biológiai, genetikusan kódolt nemét. Ha valaki, akkor egy transznemű igazán megérthetné, hogy vannak dolgok, amiket nem kell elfogadnunk.

A transzneműek nem tudják elfogadni az originális nemüket. Én viszont azt nem tudom elfogadni, hogy Isten ajándéka tökéletlen lehet. Az a lélek, az a személyiség, az az éltető láng, ami a testünk biológiai adottságait egyszerivé és örökkévalóvá teszi, nem „születhetett rossz testbe”. Ez a lélek nem függ a nemünktől: ez a lélek nem dörömböl nagy mellekért és csókos ajkakért a plasztikai sebészeknél, ha férfias alakban látott napvilágot. Vagy fordítva. Isten ajándéka teszi az emberi testünk tökéletlenségeit is tökéletesen nekünk valóvá és hozzánk illővé. Nem véletlenül hiszünk nem csupán a lélek, hanem a test feltámadásában is. Az organikus egység rendjében hisz a keresztény ember, és ezt a hitet éppen annyira kellene tisztelni az újkori antropológiai nézeteknek, ahogyan azt a tiszteletet és toleranciát elvárják tőlünk.

Nem szeretnék kirekesztő lenni. Egy keresztény ember eleve nem lehet kirekesztő. Nem akarok ítélkezni sem, és nem is akarok valami kéjes viszolygással beszélni a LMBTQ közösségekről, anélkül, hogy jobban átgondolnám, mi az, ami annyira zavar. Ahogyan azt a konzervatív középosztály mondani szokta: „az zavar, hogy ez nem normális. Ez aberráció.” Csakhogy ez túl egyszerű, és túlságosan is sommás válasz, semmiképpen nem tud felmutatni olyan felelősségteljes átgondoltságot, ami egy modern kereszténytől elvárható lenne. Vegyünk egy konkrét példát: egy régi kollégám fia – ismerem kamaszkora óta -, hirtelen a közösségi média elé lépett – immáron nőként. Furcsa érzés volt látni a számtalan nemtranszformáló beavatkozás árán létrejött végeredményt. Egy szép nőt. Aki mindazonáltal férfi. Eszembe jut egy régi vendégség, ahol „hamis” Raffaello golyót kínáltak. Az egyik férfi megkóstolta, majd azt mondta: „Érdekes dolog ez. Ami hamis, mindig sokkal igazibbnak akar tűnni, ezzel árulja el magát.” A hamis Raffaello nem Raffaello, hiába igyekszik a gondos háziasszony. Egyszerűen ontológiailag más minőség. És ha ez egy süteménynél ilyen triviálisan megnyilatkozik, vajon az emberi

létező ontológiájával mennyiben egyeztethető össze, hogy orvosaink már szinte bárkit bármivé át tudnak szabni, csak kellő türelem, pénz (vagy állami támogatás) és hormonkészítmény kell hozzá?

Elfogadom, mert jó kislány voltam az óvodában, és megtanultam, hogy meg kell enni a finomfőzeléket. Aztán hosszú évekbe telt, míg megtanultam nemet mondani ugyanezre a finomfőzelékre, anélkül, hogy fintorokkal kísértem volna döntésemet. Nos, ilyen egyszerű lenne mindez: okosan, megalapozottan, hitünk igazságait ismerve állást foglalni, a nélkül, hogy a gender-elmélet híveit elküldenénk a kénköves pokolba. A kénkövek nem a mi dolgunk. A mi dolgunk az, hogy értékrendünkhöz hívek maradjunk. Ám csak ahhoz tudunk hívek lenni, amit ismerünk, ami nem csupán ideológiai pajzs és álidentitás, hanem valóságos és igaz gerince létezésünknek. Ehhez természetesen kell egy nagy adag alázat is, és amikor viszolyghatnánk van, fröcsögő indulatok helyett vegyünk egy nagy levegőt, és kérdezzük meg, mit tenne Jézus. Ha bizonytalanok vagyunk, akkor kérdezzük meg: mit tenne Jézus földi helytartója, Őszentése, a Pápa, aki hit dolgában mindenképpen csalhatatlan. Szerencsére a Vatikán állásfoglalása nyilvánvaló: Auza érsek úr, pápai megbízott beszéde az ENSZ-ben biztos fogódzót jelenthet mindannyiunknak, akik csak „zsigeri” rosszérzéssel figyeljük a tendenciákat. Itt az idő, hogy a zsigereink helyett a szívünket, eszünket és hitünket használjuk.

Ha jobban belegondolunk, Jézus idején is akadt számos deviancia, perverz és dekadens gyönyör a Római Birodalom hatalmas területén. Ne legyenek kétségeink efelől. Ám az evangéliumban Jézust sosem halljuk a nagyvilág skandallumairól sápítózni. Tehetné. Joggal. De nem teszi. Mert Isten üzenete átível az aktuális botrányokon és tévutakon. Az örömhír abszolút megoldókulcs minden egyes kor minden egyes zsákutcájához, még ha mi, emberek, ezt előszeretettel el is felejtjük. Mint ahogyan azt is, hogy milyen mélységes fájdalom, kétely, üresség és bizonytalanság mardossa azt, aki még abban sem biztos, vajon fiú-e vagy lány. Milyen nyomasztó félelem vezet el arra az útra, hogy számos fájdalmas és nyilvánvalóan kínos, olykor megalázó beavatkozás és lépés árán jut el oda minden transznemű embertársunk, hogy megélje a másságát. Azt a másságot, ami voltaképpen semmiben sem más, mint mindannyiunké. Hiszen ez a kínzó idegenség, ez a bizonytalanság minden ember számára ismerős. Ez a kiüzetett ember dermesztő magánya. Már csak azt sem érezzük: elhagyott az Isten. Azt sem érezzük, hogy mi elhagytuk volna Őt. A mai ember horizontján Isten alig dereng fel, így az az otthonosság, az a mindenkit elfogadó, mindenkinek tökéletes ajándékot készítő Szeretet nem ad enyhülést és vigasztalást azokra a szorongásokra, melyek elől legszívesebben világgá rohannánk és kibújnánk a bőrünkéből, ha tehetnénk. Vannak, akik meg is teszik. Sokan állítják, hogy megnyugvást leltek, mikor voltaképpen identitást váltottak. Hogyne. Korunk embere óriási árat fizet azért, hogy kiléphessen önmagából, és maga mögött hagyja a nyomorait. Pedig egyetlen Miatyánknyira van az a kilépés, mely felfele vezet: egy magasabb szinten ad megoldást minden keserű identitásválságunkra.

A szentszéki állásfoglalás a nők védelméről és a genderideológiáról épp ezt a kérdést járja körül, és vilá-

gos útmutatást ad a 21. századi keresztény értékrendet vallóknak. Ahogy fogalmaz: „...el kell fogadnunk saját testünket mint Isten ajándékát ahhoz, hogy az egész világot az Atya ajándékának, közös otthonnak tartsuk és fogadjuk el, míg a saját testünk feletti uralom logikája időnként észrevétlenül a teremtés feletti uralom logikájává alakul. Lényegi fontosságú egy valódi humánökológia szempontjából, hogy megtanuljunk elfogadni saját testünket, gondolni és tiszteletben tartani jelentségeit. Saját testünknek a maga nőiességében vagy férfiasságában való megbecsülése szintén szükséges, hogy önmagunknak mutatkozzunk a tőlünk különbözővel való találkozásban”. Ferenc pápa szerint a genderideológia antropológiája azzal, hogy tagadják „a férfi és nő természete közötti különbséget és kölcsönösséget”; azzal, hogy egy olyan „személyes identitást és érzelmi intimitást támogatnak, amely radikálisan független a férfi és nő közötti biológiai különbségtől”, mindezzel végső soron „az egyén választásává” teszik az emberi identitást, és aláássák „a család antropológiai alapjait”. „Egy dolog megértőnek lenni az emberi gyengeség és az élet komplexitása iránt – folytatja a pápa –, és más dolog elfogadni olyan ideológiákat, amelyek megkísérlik szétválasztani a valóság összetartozó aspektusait”. Arra kaptunk meghívást – hangsúlyozza –, hogy „oltalmazzuk az emberiséget, és ez elsősorban azt jelenti, hogy elfogadjuk és tiszteljük úgy, ahogy megteremtett” (Amoris laetitia, 56). A nemünk, csakúgy, mint a génjeink, a fajunk, a korunk és más természetes tulajdonságaink objektív adottságok, nem szubjektív választások. – írja a Magyar Kurír.

Azt hiszem, szemernyi kételyünk sem maradhat ezek után, hogy aki a nemiségünk kisautóját botor módon szétszereli és újratákolja, az épp a Teremtő ajándékának érvényességét vonja kétségbe. Vajon ha mi, keresztények, hiteles életünkkel felmutatnánk egy olyan értéket, mely valódi értelemmel tölti meg a világ bizonytalanjainak szívét, változna-e valami? A válasz nem a mi dolgunk. A mi teendők: tisztán látni, és követni a krisztusi jóságot és karakán önazonosság útját.

Fekete Gyula demográfiai nézetei I.

A fogyás következményei

TÓTH I. JÁNOS (2019)

Fekete Gyula (1922–2010) József Attila díjas író, szociográfus és újságíró már a hatvanas években, a demográfusok előtt, sőt azokkal vitatkozva felismerte a magyar társadalom rossz demográfiai folyamatait, úgy mint csökkenő születési számok, előregedés és népességfogyás. Míg a fiatal Fekete ezeket a folyamatokat speciálisan magyar, addig időskorában már európai problémaként kezeli. Dolgozatomban áttekintem Fekete demográfiai nézeteit különös tekintettel a népességcsökkenés negatív következményeire.

1. A probléma felismerése

Fekete Gyula a katasztrofálisan alacsony magyar születési számokról Bor Ambrus (1963a) író, műfordító és Bozóky Éva (1964) író, újságíró dolgozataiból szerez tudomást. A hatvanas években a népesség létszáma még nőtt, ezért a kommunista politikusok és demográfusok könnyen letagadhatták a problémát a közvélemény előtt. Talán innen a csúfolódó szlogen is: „fogyik a magyar”.

„Mit láthatott a demográfiában járatlan közember az 1958-as nyitány után: nincs itt semmi baj, évről évre szaporodik az ország lakossága. Honnan is tudhatta volna, ha elhallgatta előtte a politika, a tudomány, a média, hogy már csak öregekkel szaporodunk. Miközben évről évre fogytak a gyerekek, a fiatal korosztályok, vénült a társadalom. Az újszülöttek vesztes fogyását elfedte, sőt húszegynéhány évig túl is teljesítette az öregek »szaporulata«.” (Fekete 1997. 9.o)

Fekete szerint a forradalom után a pártállam a jólét növelésének legegyszerűbb módját a csökkenő gyerekszámban ismerte fel. Erre a magyar „egyke” hagyományból jól ismert összefüggésre más írók is felhívták a figyelmet (Bor 1963b). Bizonyára ez is szerepet játszott abban, hogy 1954 után a termékenységi ráta folyamatosan csökkent. 1959 volt az utolsó év, amikor a termékenységi arányszám még 2,1 gyerek/nő volt. Ez az érték azért ideális, mert ebben az esetben a népesség létszáma és korösszetétele állandó, ami a fenntartható népességnek a szükséges, bár nem feltétlenül elégséges előfeltétele. Ennél lényege-

sen magasabb termékenységi arányszámnál a népesség létszáma gyorsan nő, míg ennél lényegesen alacsonyabb termékenységi arányszámnál a népesség létszáma egy generáció múlva gyorsan csökken. Az előbbi állapot környezeti és gazdasági, míg az utóbbi állapot demográfiai, gazdasági és társadalmi szempontból nem fenntartható.

1962-ben már a népességhez arányítva nálunk született a legkevesebb gyerek a világon, 12,9%. 1981-ben pedig a népesség is elkezdett csökkenni előbb lassan (0,2 ezrelékkal), majd egyre gyorsabban jelenleg a természetes fogyás üteme 4,2 ‰ (KSH 2018). Jelenleg a természetes csökkenés durván 42 ezer fő.

A kevés gyereket vállaló generációk kannibál módjára a saját jövőjüket eszik meg. Ahogy Illyés Gyula mondta: »Amelyik ország évenként több embert tesz sírba, mint bölcsőbe, az nem takarít a jövőre – föl-eszi az egészséget.« (idézi Fekete 1992 314.o.) Világos, hogy ez a születésellenes (antinatalista) praxis fenntarthatatlan.

2. A népességfogyás következményei

Történelmi mértékkel mérve az alacsony termékenységi ráta, illetve a népességfogyás alapvetően egy új demográfiai jelenség. Az emberi közösségek demográfiai története eddig alapvetően arról szólt, hogy egyre több gyerek születik és folyamatosan nő a népesség. Az emberi közösségeknek még csak kevés tapasztalata van arról, hogy mit jelent és milyen következményekkel jár az alacsony termékenységi arány, az előregedés és a népességcsökkenés. Az átlagember számára ez a probléma absztrakt és távoli, s abban bízik, hogy ez a kérdés valamilyen csoda folytán, majd valahogy (csak ne bevándorlással!) magától megoldódik. A magyar társadalom nem érzékeli a demográfiai válságot, a folyamat tétjét és ráadásul – pszichológiailag érthető módon – elhárítja ezt a témát.

Az emberek hajlamosak azt gondolni, hogy a népességcsökkenés a demográfiai szektornak egy speciális problémája. Sajnos nem így van; nincs egy elkülönült és absztrakt demográfiai tér, ahol ezek a negatív folyamatok lezajlanak, miközben más ágazatokban a társadalom fejlődhet. A népességcsökkenés minden egyes ágazat, és így az egész társadalom leépülését jelenti. Viszonylag egyszerűen belátható, hogy az előregedés és népességfogyás esetében csökken a kreativitás, a termelékenység, a versenyképesség, a gazdasági növekedés, az egy főre jutó GDP és a sor hosszan folytatható. Röviden, a népességfogyás a társadalom hosszú agóniáját jelenti. Ha nem tudjuk megállítani ezt a folyamatot, akkor egyetlen társadalmi problémát sem tudunk megoldani.

Az előregedés és a népességfogyás negatív következményeit Fekete Gyula több írásában is érinti, például a Véreim, magyar kannibálok! című művében ezt a jelenséget a következőképpen jellemzi:

„Olyannyira nem számol a közgondolkodás az előregedés következményeivel, olyan bűnösen hallgat erről a sajtó [...], oly mértékben lapít a szaksajtó, hogy ömlesztve ide kívánczik a részben már említettek s nem említettek summázata.

1. Az elvénülés, a »szürke veszedelem« maga is következmény: a tartósan elégtelen születéseké.
2. Romlik a termelők és az eltartottak aránya, vele együtt az életszínvonal – a reálbér, a reálnyugdíj csökken –: a hasonló színvonalú, szervezettségű gazdaságokhoz képest.
3. Az előregedés arányában nő a társadalmi rezsi.
4. A külpiacon folyamatosan romlanak a cserearányok.
5. Lohad a vállalkozó kedv, elgyávul a kezdeményezés, gyengül, sorvad az innováció.
6. Szűkül a »merítóbázis«, ritkulnak a tehetségek.
7. Nyomott, szorongó, rossz a társadalmi közérzet.

8. Ködbe vesznek a távlatok, s az »éljük a mának« szemlélet uralkodik el.
9. Az öregek érdekérvényesítésének sokkal jobb az esélyei, akár a fiatalok – de kiváltképpen a még ezután születők – rovására is.
10. A demográfiai vákuum, jórészt demográfiai túlnyomás közepén – a nemzeti lét, fennmaradás veszedelme.
11. Vendégmunkások áradása az elkerülhetetlen gondokkal, feszültségekkel, veszedelmekkel.
12. Terjed, megerősödik az új élősködési forma: a jövő fogyasztása kizsákmányolása, megrablása.
13. Hosszú távú kölcsönök, eladósodás – a gyerekek és az unokák terhére.
14. A nyugdíjaskorúak és a már nyugdíjaztatásukra készülődők többségbe kerülnek a szavazópolgárok közt.
15. »Az infrastruktúra egy főre jutó költségei megnövekednek.«

16. A közösség, az etnikum lélekszáma folyamatosan csökken, majd elvesztve tartását, hirtelen omlik össze, esik szét.
17. A halálozás aránya egyre tovább nő az elvénülő társadalomban, a születésszám egyre tovább csökken.
18. A teljes pusztulás.” (Fekete 1992 335–336. o.)

Fekete már 1973-ban felismeri, hogy a népességfogyás sokkal alattomosabb veszedelem, mint a túlnépesedés. „A fogyás azért alattomos, mert az első tizennyolc-húsz évben, amíg a társadalom »megtakarítja« a meg nem született gyermekeket illető anyagi és időbeli ráfordítást [...] jelentősen növeli az életszínvonalat, az étvágyat, az igényeket. [...] De utána harmincöt-negyven évig kell ezézt a rövidlátásért uzsorakamattal fizetni; sőt pontosabban ötvenöt-hatvan évig. Például azok, akik 1972-ben hiányoztak a társadalmilag szükséges újszülött létszámból, a termelők létszámából is hiányozni fognak 2032-ig. Azért is alattomos veszedelem a fogyás, mert ha sikerülne is elérnünk a demográfiai optimumot, ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy tizennyolc-húsz évig állandóan nő a gyermekkorosztályok eltartási terhe, ugyanakkor, amikor az előregedés miatt évről évre állandóan nő a nyugdíjas korosztályok eltartási terhe is. És ugyanebben az időben állandóan csökken a termelő korosztályok létszáma, amelyeket így kétoldali növekvő terhelés nyomaszt. Az optimális születési szám első kedvező hatása csak tizennyolc-húsz év múlva jelentkezik és csak attól kezdve enyhül a kettős eltartási terhe nyomása, de még további harmincöt-negyven év kell hozzá, amíg a teljes egyensúly helyreáll.” (Fekete 2007 45. o.)

3. A népességcsökkenés nem végzet

A legtöbb válsággal, így az alacsony születési számmal kapcsolatban is a társadalom két alapvető hibát tud elkövetni: lebecsüli a válságot vagy megadja magát annak. Az előbbi esetben a társadalom negligálja a válságot, míg az utóbbi esetben elkerülhetetlen végzetként tekint rá. Az előbbi esetben a társadalom azért utasítja el a beavatkozás szükségességét, mert úgy gondolja, hogy nincs szükség beavatkozásra, hiszen valójában a helyzet nem rossz, az utóbbi esetben pedig azért nem cselekszik, mert úgy ítéli meg, hogy már nem lehet cselekedni. „Demography is destiny” mondást gyakran éppen az utóbbi célból hangoztatják. A magyarság demográfiai pusztulásával kapcsolatban Fekete mindkét véletletet igyekszik elkerülni. Egyrészt felhívja a figyelmet, arra, hogy az alacsony születési szám és a hozzá kapcsolódó előregedés és népességfogyás nagyon súlyos probléma. Másrészt vitatkozik azokkal is, akik ezt a folyamatot valamilyen elkerülhetetlen végzetként igyekeznek beállítani. Fekete szerint rossz demográfiai folyamatoknak konkrét okai vannak, amelyek azonban megváltoztathatók, azaz létrehozható egy olyan társadalmi és gazdasági struktúra, amelyben az emberek tudnak és akarnak – statisztikai átlagban – két gyereket vállalni.

Felhasznált irodalom:

Bor Ambrus (1963a): Tizenhárom ezrelék. Kortárs, 1963 5. sz. 721–731. oldal. Bozóky Éva (1964): Magánügy vagy a köz gondja? Élet és Irodalom, 1964/január 11. 7–8. oldal
Fekete Gyula (1997): Első számú közügy. Balaton Akadémiai könyvek. Balatonboglár. Bor Ambrus (1963b): Több kenyér – kevesebb gyerek? Élet és Irodalom, 1963. december 14. 5. oldal. Fekete Gyula (1992): Véreim, magyar kannibálok! Vádirat a jövő megrablásáról. Magvető Könyvkiadó, Budapest. Fekete Gyula (2007): Európa öngyilkossága. Tri-kolor Könyvkiadó, Budapest. KSH: Népesség, népmozgalom (1900–) 2018. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsdo01b.html?down=865

Klímvédelem és gyerekvállalás

TÓTH I. JÁNOS (2019)

Egy kutatás szerint a CO₂ kibocsátás csökkentésének leghatékonyabb módszere a fejlett világban az, hogyha mindenki egyel kevesebb gyereket vállal. Ez a konklúzió számos erkölcsi kérdést fel vett. Egyrészt érthetetlen, hogy hogyan lehet a korábbi és a jelenlegi generációk által okozott ökológiai problémákért a még meg sem született gyerekeket felelőssé tenni. Másrészt konzervatív szempontból az is furcsa, hogy a gyermek megszületéséről pusztán a karbonlábnyomuk alapján döntünk. Ha félretesszük ezeket az erkölcsi megfontolásokat, akkor is könnyen belátható ennek a javaslatnak az abszurd jellege.

1. A kutatás megállapításai

Wynes és Kimberly (2017) Az Environmental Research Letters-ben publikáltak egy tanulmányt a CO₂ kibocsátás csökkentésének hatékonyabb módjairól. A kutatás a magas kibocsátású fejlett régiókra koncentrált, úgy mint Ausztrália, Európai Unió, Kanada, USA, és csak az egyén individuális lehetőségeit vizsgálta. Természetesen mindenki azt és olyan szegmensben kutat, ahogy akar. Ugyanakkor látni kell, hogy a kutatás keretfeltételei gyakran már a végeredményt is meghatározzák. Ebben a keresztmetszetben ugyanis eleve nem vizsgálható a klímaváltozás valódi oka, amely nem individuális, hanem strukturális jellegű, nevezetesen a fosszilis energiahordozók elégetése.

A szerzők konklúziója szerint a CO₂ kibocsátás csökkentésének leghatékonyabb módszerei csökkenő sorrendben a következők: vállaljunk egyel kevesebb gyereket (-58,6 tonna CO₂/év), ne használjunk személyautót (-2,4 t. CO₂/év), ne utazzunk repülőn (-1,6 t. CO₂/év) és ne együnk húst (-0,8 t. CO₂/év). „Egy amerikai család, amelyik úgy dönt, hogy kevesebb gyereket vállal, annyival járul hozzá a szén-dioxid-kibocsátás csökkentéséhez, mint 684 felnőtt, akik életük hátralévő részében újrahasznosítják a szemetüket”. (Whynes, Nicholas, 2017) A médiában ez az eredmény úgy jelent meg, hogy „a leghatékonyabb klímavédelmi módszer a gyermektelenség.” Feltehetően a kutatás valódi céljai éppen ezek a médiaüzenetek voltak.

Ha azonban a svéd kutatóknak a gyermekvállalás csökkentésére vonatkozó konklúzióját visszahelyezzük a valóságos kontextusba, akkor rögtön feltárulnak a problémák. A kutatás figyelmen kívül hagyja (i) a CO₂ kibocsátás tényleges okait, (ii) az ún. kategória hibát, (iii) a szegény, de magas termékenyséű régiókat, (iv) a gazdag, de alacsony termékenyséű régiókat, (v) a bevándorlást, (vi) Kelet-Közép-Európára gyakorolt negatív demográfiai hatást.

2. A javaslat értékelése

Vegyük sorra a fentebb jelzett problémákat.

- (i) A szakemberek egyöntetű véleménye szerint a szén-dioxid-kibocsátás egyik legfőbb oka a fosszilis energiaforrások (szén, kőolaj, földgáz) égetése. A „fosszilis erőművek emissziója csak 2012-ben 19 milliárd tonna volt. Mivel a világ szén-dioxid-kibocsátása összesen nagyjából 27 milliárd tonnára tehető egy évben, világosan látható, hogy ez csaknem hetven százalékát teszi ki az összes emisszióknak. A szülésetek helyett tehát az ilyen erőműveket kell sürgősen bezárni! Nem az embert kell tehát kiiktatni a rendszerből, hanem a rendszert kellene megváltoztatni, de sürgősen.” (Haraszti 2019)[1]
- (ii) A szerzők kategóriahibát követnek el, amikor eltekintenek a gyerekvállalás speciális sajátosságaitól. (Ryle 1974) A tanulmány összekeveri az ember nem-létéből származó CO₂ kibocsátás csökkenést, az ember klímatudatos viselkedéséből származó CO₂ kibocsátás csökkenéssel. A gyermekvállalás teljesen más jellegű „viselkedés”, mint pl. az autózás, vagy a repülőzés, ezeket nem lehet egy kategóriába összevonni. A környezetvédelem klasszikus elméleteiben (pl. IPAT egyenlet) is mindig külön kezelték a népességszámot és az egy főre jutó környezetterhelést.

Egy norvég akadémikus, a klímastratégia professzora cinikusan be is vallja, hogy a gyermekvállalás további csökkentése csak pótcselekvés. „Jorgen Randers szerint már most tudjuk, hogyan lehetne védekezni a felmelegedés ellen – mint mondja, ez egyszerű, le kell állni a szén, az olaj és a földgáz elégetésével –, de erre képtelenek vagyunk. De ugyanígy fontos lenne a populáció csökkentése. Ehhez meg kellene célozni az egygyerekes családmódellet, és végre azokat a nőket jutalmazni, akik nem alapítanak nagycsaládot.” A professzort egyáltalán nem érdekli, hogy Magyarország a népességcsökkenés ütemének a lassítása érdekében folytat elkeseredett küzdelmet. „Olyat csak Ceausescu Romániájában és a mai Magyarországról olvastam, hogy a hatalom a lakosság számának emelésével akarná igazolni, milyen fantasztikus az ő országa.” [2]

- (iii) A kutatás és a javaslat egyáltalán nem foglalkozik a magas termékenyséű országok népességrobbanásából származó CO₂ növekedésével. Afrikában átlagban 2,5 gyerekkel kellene kevesebbet vállalnia minden nőnek, hogy a termékenység 2,1 legyen, vagyis, hogy idővel megálljon a népességnövekedés és ezzel párhuzamosan a CO₂ kibocsátás növekedés is, feltéve, hogy az egy főre jutó kibocsátás állandó marad az elkövetkező évtizedekben.

- (iv) A fejlett világban már most is alacsony a termékenységi arányszám: 1,8 (Ausztrália, USA), ill. 1,6 gye-

rek/nő (EU, és Kanada). Ez az átlagérték az Európai Unión belül nagy különbségeket takar: az egyik végletet Franciaország: 1,9, míg a másik végletet Görögország, Spanyolország és Olaszország: 1,3 gyerek/nő jelenti (PRB, 2018). Ha a termékeny korú európaiak megfogadnák a szerzők javaslatát és egy gyerekkel kevesebbet vállalnának, akkor a termékenységi arányszám 0,6 gyerek/nő értékre csökkenne, azaz 1000 nőnek csak 300, sőt a dél-európai térségben csak 150 lánya születne. Tehát minden generáció létszáma durván a harmada, esetleg a tizede lenne az előzőnek. Ebben az esetben az európai országok még a klímaváltozásból fakadó problémáknál is súlyosabb gazdasági és társadalmi nehézségekkel kerülnének szembe. A tanulmány egyáltalán nem foglalkozik ennek a javaslatnak a társadalmi és gazdasági következményeivel.

- (v) Az alacsony termékenységből származó problémák ellen a gazdag országok már most is bevándorlással védekeznek. Teljesen abszurd, hogy a klímavédelemre hivatkozva a liberális szakértők arra ösztönzik a fejlett világ lakosságát, hogy vállaljanak kevesebb gyereket, majd az ebből származó gazdasági és demográfiai problémákra hivatkozva a liberális vezetők tömeges betelepítést folytatnak.
- (vi) A szerzők javaslata maximum csak az Európai Unió keleti felében eredményezne CO₂ kibocsátás csökkenést, hiszen ott nem jellemző a nettó bevándorlás. Az eleve alacsony termékenységi arányszámmal rendelkező ex-kommunista országok számára ez a népesedés politika lényegében egy gyermektelen életformát írna elő és így ezeknek az országoknak a lakossága 3-4 generáción belül eltűnne vagy kicserélődne. Bármelyik opció következik is Kelet-Közép-Európa őshonos népei és nemzetállamai elvesznének. Ha ez a régió kiürül, akkor megszűnik a CO₂ emisszió is. Ha nincs ember, akkor nincs antropogén eredetű klímaváltozás sem, ennek belátásához nem kellene bonyolult statisztikai számítások. Ezt a folyamatot Nyugat-Európa feltehetően a klímaváltozás elleni harc járulékos veszteségeként értelmezné. Ha pedig a régió népessége kicserélődik, akkor bár a CO₂ emisszió nem csökken, de legalább az Európai Birodalom megteremtését akadályozó szuverenisták tűnnének el a térképről.

3. Összefoglalás

A laikusok azt hiszik, hogy a klímaváltozás elsődleges oka az emberiség egységes túlnépesedése. Valójában a klímaváltozás 70%-át az erőművek okozzák a fennmaradó 30% nagy részét pedig a benzines autók (Haraszi 2019). Továbbá az emberiség népesedésében rendkívüli különbségek vannak: Afrikát egy masszív népességrobbanás, de a fejlett világot és benne Európát már az elöregedés és az ún. természetes fogyás jellemezi.

Wynes és Nicholas (2017) tanulmány iskola példája annak, hogy a kutatás céljának az ügyes megválasztásával hogyan lehet „tudományosan igazolt” végeredményhez jutni. A szerzők klímaváltozást egy nagyon speciális aspektusból vizsgálták, ami már önmagában kódolta az extrém konklúziót.

A jelenlegi magas CO₂ kibocsátást kétféleképpen is lehet csökkenteni: minőségi vagy mennyiségi úton.

A társadalom minőségi átalakítása egy dekarbonizációs folyamatot jelent, azaz át kell vezetni a modern társadalmakat a magas CO₂ kibocsátás állapotából az alacsony CO₂ kibocsátás állapotába. A fejlett országok történelmi küldetése az lenne, hogy végig menjenek ezen az úton. Így nemcsak saját maguk csökkentenék a CO₂ kibocsátást, hanem jó példát mutatnának a többi, kevésbé fejlett társadalomnak is, hogy milyen irányba haladjanak.

Ehelyett a fejlett világ liberális vezető és szakértői nem a rossz társadalmi struktúrát akarják megváltoztatni, hanem az emberek számának mennyiségi csökkentésével akarnak némi eredményt elérni. A gyermekvállalás csökkentése azonban sem lokálisan sem globálisan nem jó válasz. Lokálisan a tömeges bevándorlás miatt nem vezet eredményre, globálisan pedig azért rossz válasz, mert a szegény országok számára semmilyen követhető zöld és klímabarát példát nem mutat. A klímabarát társadalom kidolgozását és felépítését leginkább csak a fejlett, gazdag és környezettudatos európai országoktól várhatjuk. Nekik kell megtalálni a módját annak, hogy hogyan lehet „leállni a szén, az olaj és a földgáz elégetésével”. Ellentétben a népességcserével ez valóban megoldaná a klímaváltozás kérdését.

Felhasznált irodalom:

Seth Wynes and Kimberly

A Nicholas: The climate mitigation

gap: education and government

recommendations miss the most

effective individual actions.

Environmental Research Letters .

Volume 12, Number 7. (Published 12

July 2017) PRB; Population Reference

Bureau: World Population Data

Sheet. 2018. Gilbert Ryle: A szel-

lem fogalma. Gondolat Könyvkiadó,

Budapest 1974. Haraszi Gyula:

Tanulmány a svéd falanszterből. Ma-

gyar Nemzet. 2019. Augusztus 24.

szombat 12.00.

Gyermekvállalás és öregségi nyugdíj

TÓTH I. JÁNOS (2019)

1. rész: A tradicionális megoldás

1. Bevezetés

Napjainkban kevés olyan fejlett ország van, amelynek a nyugdíjrendszere fenntartható módon működne.

A gazdag államok, néhány kivételtől eltekintve, egyben olyan előregedő társadalmak is, ahol csökken a születési szám és nő az élettartam. Ennek pedig szükségszerű következménye, hogy folyamatosan csökken a járulékfizetők száma és így a befizetett összeg nagysága, miközben nő a nyugdíjas korú kedvezményezettek száma és így a kifizetendő összegek nagysága.

A fentiek miatt a nyugdíjasszáknak (pl. Magyarországon a Nyugdíjbiztosítási Alapnak) csökkenő bevételekkel és növekvő kiadásokkal kell szembe néznie. Világos, hogy ez az intézmény egyre nagyobb kihívásokkal kerül szembe, kevésbé eufemisztikusan fogalmazva halad az összeomlás felé. Ezért a modern nyugdíjrendszerek mindenhol átalakításra szorulnak.

Tekintettel a probléma fontosságára, érdemes a kérdést alaposabban körüljárni. Kiindulópontként vizsgáljuk meg, hogy a tradicionális társadalmak milyen választ adtak a magatehetetlen öregek problémájára.

2. Önkéntes halál

„A 60-as években (szinte egy időben) jelent meg a japán Hicsiró Fukadzava és a magyar Sánta Ferenc elbeszélése az öregek önkéntes haláláról. A szegénység s az éhezés miatt az idős emberek Japánban a Narajama hegyre, Torja környékén a kéngázos Búdös barlangba mentek meghalni.” Hasonló történetről számol be Jack London Az élet törvénye című novellájában, amely egy eszkimó törzset mutat be. A folyamatosan vándorló család a már inkább terhet, mint hasznot jelentő öreget (Koszkust) nem viszi magával, hanem a tábortűz mellett hagyja. Az öreg eszkimóval a kihülés vagy a farkasok végeznek. „A szibériai csucskok szintén ünnepi vacsorával búcsúztatják el az öregjeiket, s a vacsora után a halálraíteltet a fia, vagy a testvére fókabajuszából font zsineggel megfojtja.” (Beauvoir, 1972 78-79) „A kegyetlen szokásokat a kegyetlen

életkörülmények alakították ki. Japánban Sinsu tartományban a hetvenedik évüket betöltő öregek tudják, hogy elérkezett az idő, amikor a közösség íratlan törvényei szerint el kell indulniuk a halál hegyére. Az indulás időpontját maguk választják, önként mennek a halálba, igaz viszont az is, hogy akik a közösség törvényeit nem tartják be, azokat megölik.” – írja Bosnyák Sándor (1999) a már idézett művében.

Bosnyák a japán és a székely példát elemezve konklúzióként a következőket jegyzi meg: „Az örökös ínség, az öregség s a munkaképtelenség olyan szokásokat alakított ki, amelyek nagy lelkiert és emelkedettséget követeltek. Rió anyó felment a halál hegyére, a torjai öregek elmentek a kénes barlangba, a halál országába, hogy a rájuk eső kenyér a fiatalabbaké legyen. (...) az áldozat azért történik, hogy az élet folyamata ne szakadjon meg (...) Annyira becsülték az életet, hogy meg is tudtak halni érte.”

Szerencsére ma már ritka az ilyen mértékű szűkösség. Ezért nincs szükség arra, hogy idős, társadalmilag már kevésbé hasznos, viszont egészségügyi szempontból rendkívül költséget jelentő öregek „a közösség íratlan törvényei szerint elinduljanak a halál hegyére”, mondjuk egy kötelezően ajánlott eutanázia program keretében. Sokan ezért is félnek az eutanázia széleskörű alkalmazásától.

3. Tiszteld atyádat és anyádat!

Az idős szülők eltartásának a kötelezettsége a zsidó-keresztény kultúrkör egyik központi értéke, amit a tízparancsolat is megfogalmaz. „Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy a földön, melyet az Örökkévaló, a te Istened neked ad.”

A továbbiakban ezt a törvényt csak szekuláris szempontból vizsgálom. Először is felmerül a kérdés, hogy mit értsünk a „tisztelet” fogalmán? Itt a „tisztelet” fogalma nemcsak egy érzésre, hanem ezzel az érzéssel összefüggésben egy támogató és gondoskodó viselkedésre is utal.

Érdekes, hogy ez a törvény a szülők tiszteletét (és gondozását) egy jutalommal, nevezetesen a hosszú élettel kapcsolja össze. Első látásra e két „sajátosság”, vagyis a szülők tisztelete és a hosszú élet között nincs belső oksági kapcsolat. Ha valaki tiszteli a szüleit nem szükségszerűen lesz hosszú életű és fordítva. Joggal mondhatja bárki, hogy abból, hogy gondoskodom a szüleimről, nem következik, hogy a gyerekeim is gondoskodni fognak rólam, ráadásul még ez sem garancia arra, hogy matuzsálemi kort éljek meg.

Másrésről az is világos, hogy közösségi szinten nagyon erős a kapcsolat e két sajátosság között. Azok a közösségek, ahol mindenki betartja a szülőkről való gondoskodás törvényét, ott, ceteris paribus, az emberek megöregedve is hosszabb ideig élnek, mint azokban a közösségekben, ahol hiányzik ez az erkölcsi norma.

Felmerülhet még az a kérdés is, hogy miért kell a tízparancsolatban külön kimondani, a szülők iránti kötelezettséget, miközben a gyerekek eltartásának a kötelezettsége ilyen magas szinten nem kerül megfogalmazásra. Ennek bizonyára az az oka, hogy az emberi természetben nagyon erősen kódolva van a gyerekek gondozása, ezért nincs szükség arra, hogy ezt egy erkölcsi parancs is megerősítse. Ezzel szemben a szülők eltartásának a köteletségét egy erkölcsi parancsban is meg kell erősíteni.

A keresztény moralitásban az evangéliumi arany szabálynak is fontos szerepe van. „Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is azt tegyétek velük”. Ennek a negatív formája is közismert. „Amit magadnak nem szeretnél, másnak se tedd.” Az arany szabály a legősibb formális etikai szabály, amelyet sok más kultúra is megfogalmazott.

E szabály legnagyobb előnye, hogy könnyen értelmezhető. Bárki könnyen el tudja dönteni, hogy milyen viselkedést akar, illetve nem akar a másiktól. Ebből pedig közvetlenül adódik, hogy neki mit kell, illetve mit nem szabad tennie. „Az arany szabály megköveteli minden konkrét egyéni döntéstől, hogy élje bele magát annak a helyzetébe, akit a döntés érint, s vizsgálja meg, hogy akkor is helyeselné-e ezt a döntést, ha ő maga volna az érintett.” (Nyíri 1988 66) Az arany szabályt alkalmazva a szülők tiszteletére, a következő eredményt kapjuk: – Ha én, mint szülő azt akarom, hogy a gyerekeim tiszteljenek, akkor nekem is tisztelnem kell a szüleimet (pozitív formula). – Ha én, mint szülő nem akarom, hogy a gyerekeim elhanyagoljanak, akkor én sem hanyagolhatom el a saját szüleimet (negatív formula).

4. Tradicionális válasz

A legtöbb tradicionális társadalomban gondoskodnak az öregekről. Ezekben a társadalmakban az önfenntartásra (pl. vadászatra, gyűjtögetésre, mezőgazdaságra és egyéb munkák elvégzésére) már képtelen öregeket a gyermekeik gondoskodása tartja életben. Az emberek tudatában voltak annak, hogy munkaképtelenné válásuk után létezésük döntően gyermekeik áldozatvállalásától függ. Ezt jól illusztrálja egy régi indiai parabola a három kenyérről, amely az öregek eltartását úgy fogja fel, mint egy adóság törlesztését. „Az indiai elmegy a pékhez, és vesz három vekni kenyeret. Megkérdezi a pék: Miért veszel mindig három vekni kenyeret? Ő így felel: Az egyiket hitelbe adom, a másikkal visszafizetem a hitelt, a harmadikat pedig megesszük a feleségemmel. Ezt nem értem – mondta a pék. Az egyik a szüleimé, a másik a gyerekeimé, a harmadik pedig a miénk a feleségemmel.” (idézi Banyár 2016, 147)

Banyár (2016 147) megjegyzi, hogy a tradicionális megoldásból kilógtak a nagyon szegények, akiket többnyire a gyermekeik sem tudtak eltartani, és nagyon gazdagok mivel ők a vagyonuk hozadékából éltek. Az öregek eltartásának a problémájára a tradicionális társadalmak többsége egy olyan gyakorlattal válaszolt, amely személyes, kockázatos és sok gyermek vállalására ösztönzött. Az öregek eltartása személyes ügy volt, hiszen mindenkinek csak a saját szüleit kellett eltartania. Ez egyben azt is jelentette, hogy a munkaképtelen öregek, ha nem rendelkeztek őket eltartani akaró gyermekkel, akkor sorsuk eléggé kétségessé vált. Ez a rendszer kockázatos is volt, hiszen nemcsak a magas gyermekhalandóság, hanem a felnőtt gyerekek munkaképtelensége, elköltözése, szülőikkel szembeni felelőtlensége stb. miatt is magukra maradhattak az idős szülők. Ezeket a kockázatokat a szülők csak nagyon sok gyermek vállalásával tudták mérsékelni.

Felhasznált irodalom:

Beauvoir, Simone de. (1972): Az öregség. Budapest: Európa. (Ford. Pődör László.), Nyíri Tamás. (1988): Alapvető Etika. Budapest. Szent István Társulat. Banyár József (2016): A folyó finanszírozású nyugdíj-rendszerek lehetséges reformjai, Simonovics 70, MTA KRITK Közgazdaság-tudományi Intézet, 145-173. o.

2. rész: A modern megoldás

1. Bevezetés: a modern megoldás

A 19. században Nyugat-Európa társadalmában intenzív modernizálódás zajlott le, amely magába foglalta az iparosodást, urbanizációt, mobilizációt és individualizációt. E folyamattal párhuzamosan a városokban megjelentek a bérből és fizetésből élő ipari munkások. Számos ok (bérmunka, termékenység csökkenése, gyerekek elköltözése stb.) miatt ezek a rétegek kevésbé számíthattak a gyermekeik gondoskodására, mint a mezőgazdaságból élő parasztok. Ezért ha egy munkás bármilyen okból munkaképtelenné vált, akkor nemcsak ő, hanem a családja is nagy bajba került. Erre a problémára adott választ a bismarcki típusú társadalombiztosítás. Ez egy olyan speciális biztosítás, amelyet az állam működtet, úgy hogy a hatálya

alá tartozó dolgozókat járadékfizetésre kötelezi, akik ennek fejében jogosultak a rendszer által biztosított ellátásokra.

Később a társadalmi biztonságnak más formái is kialakultak, úgy mint az angol Beveridge-terv, illetve a svéd jóléti állam. Ezek olyan „népbiztosítások”, amelyek alanyi (állampolgári) joggal jártak a mindenkinek. „A svéd rendszer számos előnye ellenére nagyon költségesnek bizonyult, a kiadások nagysága 1990-re elérte a nemzeti össztermék közel 35%-át. Napjainkban egy kevésbé költséges modellt alkalmaznak.”

2. Bismarcki modell

Az első, állam által megszervezett, szociális ellátórendszer a Porosz Királyságban született meg; kidolgozása Bismarck kancellár nevéhez fűződik. A lendületesen iparosodó királyságban rohamosan nőtt a szegény városi proletariátus létszáma. Ráadásul az 1871-es párizsi kommün és az 1874-es gazdasági válság hatására a német társadalomban a szocialista eszmék is gyorsan terjedtek. A vaskancellár által szorgalmazott szociális reformoknak egyik célja éppen az volt, hogy megtörje ezt a folyamatot.

A kölcsönös segélyezési kezdeményezések a városi munkásságot a következő „káreseményekkel” kapcsolatban biztosította: betegség (1883), üzemi baleset (1884), öregség és rokkantság (1889). A rendszert 1911-ben fejlesztették tovább és a munkások mellett kiterjesztették az alacsonyabb jövedelmű alkalmazottakra is. 1927-ben bevezették a munkanélküliség elleni biztosítást is. A finanszírozás alapját a társadalombiztosítási járulék képezte, melyet a munkáltatók és a munkavállalók megosztva fizetnek. Ez erősítette a két társadalmi osztály közötti szolidaritást.

A bismarcki modellben a dolgozók számára a biztosítás kötelező, a befizetések (járulékok) jövedelem arányosak, vagyis a tehetősebbek többet a szegényebbek kevesebbet fizettek. Kifizetés oldalán is érvényesült a szolidaritás: a beteg szükségletei alapján minden egészségügyi szolgáltatást megkapott; a nyugdíjas élete végéig kapott nyugdíjat, sőt halála után az eltartott státuszú felesége özvegyi nyugdíjban részesült. Ezt a modellt számos ország átvette többek között Ausztria (1883) és Magyarország (1891) is. Napjainkban a kötelező bérarányos járulék leginkább a német és francia nyelvű EU-s államokban működik.

3. Nyugdíjról általában

A Wikipédia (2019.06.19) szerint: „A nyugdíj az a járadék, amelyet egy ország – általában időskorú – polgárai alanyi, tehát nem rászorultsági alapon kapnak. Az összege függ a szolgálati időtől, azaz a munkával (jövedelemszerzéssel) töltött évek számától és a korábbi jövedelemtől. Ezzel szemben a Magyar Értelmező Kéziszótár (1972/1992) szerint a nyugdíj: „Meghatározott életkort elért vagy rokkanttá vált dolgozónak, ill. ellátatlan családtagjainak járó rendszeres havi járandóság.”

Figyelmelen kívül hagyva az »alanyi« kifejezés zavaró kétértelműségét, még így is belátható, hogy a két meghatározás különböző alapokon áll. Az első szerint (összhangban a bismarcki modellel) nyugdíjat csak

a járulékfizetők kaphatnak, míg a második meghatározás szerint – összhangban a Beveridge-tervvel, illetve a svéd jóléti állammal – nyugdíjat minden munkaképtelen embernek kell kapnia.

Az angol 'pension' (magyarul nyugdíj) eredeti jelentése: „rendszeres fizetés egy személynek a múltbeli szolgálatai (past services) alapján”, ami a bismarcki értelmezést erősíti meg. Természetesen nem arról van szó, hogy akiknek nincsenek „múltbeli szolgálatai” azokat a társadalom hagyja magára, hanem csak arról, hogy azok juttatását ne nevezzük nyugdíjnak. A magyar állam is különbséget tesz az öregségi nyugdíj és az időskorúak járadéka között. Az öregségi nyugdíj szolgálati idővel és a keresettel arányos járulékfizetéssel szerzett jogosultság. Ezzel szemben az „időskorúak járadéka azon idős személyek részére biztosít ellátást, akik szolgálati idő hiányában a nyugdíjkorhatáruk betöltése után saját jogú nyugellátásra nem jogosultak, illetve alacsony összegű ellátással rendelkeznek.”

Felmerül a kérdés, hogy milyen „múltbeli szolgáltatásokat” kell valakinek végeznie, hogy jogosult legyen az öregségi nyugdíjra? A válasz látszólag triviális: az illetőnek folyamatosan fizetnie kell a bérével arányos nyugdíjjárulékot. A bismarcki paradigma szerint az öregségi nyugdíj egy olyan társadalmi szerződésre épül, amit a biztosított alany köt az állammal, vagy az állami (esetleg magántulajdonban levő) társadalombiztosítással. Az alany aktív korában a biztosító számára átadja jövedelmének egy részét, ezért idős korában a társadalombiztosítástól befizetéseivel arányos nyugdíjat kap. Tehát a nyugdíjrendszer pusztán egy pénzügyi konstrukció, ahol a feleknek csak befizetési és kifizetési kötelezettségei vannak. Ez a monetáris modell a második világháborúig fenntartható módon működött, hiszen vidéken, vagyis a biztosítottakon kívül parasztvilágban, bőséges volt a gyermekáldás.

4. Összeomló nyugdíjrendszer

Napjaink fejlett országaiban a parasztság szinte teljesen eltűnt és az emberek döntő többsége bérből és fizetésből él; továbbá csökken a termékenységi arányszám és nő az élettartam. Ebből következik, hogy csökken a járulékfizető dolgozók száma és az általuk befizetett összeg nagysága, miközben nő a nyugdíjasok száma és számukra kifizetendő összegek nagysága. A következő ábra jól azt mutatja, hogy a 20. század második felében milyen gyorsan csökkent az egy nyugdíjasra jutó eltartók száma az USA-ban.

Év	Egy nyugdíjasra jutó aktív dolgozók száma az USA-ban
1945	41,9
1950	16,5
1960	5,1
1970	3,7
1980	3,2

Forrás: 2012 OASDI Trustee Report

1990	3,4
2000	3,4
2010	2,9

Az idézett cikkben David Galbrath még megjegyzi, hogy Japánban és számos európai országban a helyzet még rosszabb. Az eltartó-eltartottak arányának a radikális romlása azt jelenti, hogy már a biztosítási alapon működő nyugdíjrendszerek sem fenntarthatóak. Az állampolgári jogon járó időskori segélyek („nyugdíjak”) rendszere szintén nem fenntartható, hiszen azok még munkavállalásra és járadékfizetésre sem ösztönzik az aktív állampolgárokat.

A születési szám folyamatos csökkenése nem egy véletlen külső hatás, hanem ezt – legalábbis részben – a járulékfizetésre épülő nyugdíjrendszer okozza. Ez a nyugdíjrendszer korlátozza gyermekvállalást, elsősorban a nők, de részben az emancipált férfiak esetében is. A gyerekvállalás rendkívül időigényes feladat, miközben az idő – a napok, a hónapok és az évek – mindenkinek ugyanolyan hosszúak. A gyereket szülő nő kiesik a munkából, lassabban halad előre a karrierjében kevesebb munkaidőt és felelősséget igénylő, azaz kisebb jövedelmet biztosító állást tud vállalni. Tehát a gyerekes nő a gyerekek számával arányosan kisebb jövedelemre tesz szert, kevesebb járulékot fizet, és így kisebb nyugdíjat kap, mint a gyermektelen nő. (A férfiak és különösen a tradicionális férfiak karrierjét a gyerekvállalás kevésbé veti vissza.) Ezért a bismarcki típusú nyugdíjrendszer kegyetlen választás elé állítja a nőket és emancipált párjukat: több gyerek vagy több bér és nyugdíj. Ebben a dilemmában az emberek egyre kevesebb gyereket vállalnak. Tehát joggal jelenthetjük ki, hogy a biztosítási alapra épülő nyugdíjrendszer: antinatalista (születést korlátozó) hatású.

A nyugdíjak összegére vonatkozó empirikus adatok is alátámasztják ezt a tézist. A nők nyugdíjkifizetése átlagosan 15 százalékkal volt alacsonyabb a férfiak nyugellátásához képest 2016-ban a 65-79 éves ellátottak körében. Ez lényegében megegyezik a nemek közötti bérréssel, ami 2016-ban 14 százalék volt Magyarországon. A háromgyermekes anyák számára átlagosan 22 százalékkal alacsonyabb induló nyugdíjat állapítottak meg, mint a gyermekteleneknek. A magasabb gyermekszám és az alacsonyabb nyugdíj közötti kapcsolat azonos iskolai végzettséggel rendelkező csoportokban is kimutatható.

5. Összefoglalás

A városi munkásság számára kitalált nyugdíjrendszer kialakulásakor a 18. század végén Európát még a magas termékenység és népességrobbanás jellemezte. Ezért a nyugdíjrendszer antinatalista jellege sokáig nem jelentett problémát. A vidéken élő parasztság nemcsak az élelmiszert, hanem a következő generáció többségét is előállította, ahogy azt Spengler már száz éve leírta.

Jelenleg (a késő modern) Európában és általában a fejlett világban az alacsony termékenységi ráta és a népes-

ség természetes fogyása jelenti a fő problémát. Az antinatalista jellegű nyugdíjrendszer ezt a problémát felerősíti, ami szükségszerűen vezet a társadalom előregedéséhez, a nyugdíjrendszer válságához és összeomlásához.

Ezért elkerületlen az antinatalista jellegű nyugdíjrendszer radikális átalakítása. A diagnózis egyértelműségéből persze nem következik a terápia egyértelműsége, hiszen ezzel kapcsolatban számos pronatalista javaslat verseng egymással. Ezeket a dolgot következő részében tekintem át.

Megteremthető-e tehát az egyensúly? Vissza lehet még táncolni a szakadék széléről? Lehet tenni azért, hogy változzon valami? Tud-e segíteni az állam valamilyen szinten ezeken a problémákon? A válasz igen. De ezen, közösen kell dolgozni és nem csak várni az égből pottyant megoldást. Az eredményhez pedig idő kell. Sok idő. Idő, amely érték. Kérdés: hagyjuk, hogy az állam egyedül akarjon segíteni vagy vele együtt, közösen, mi is akarunk segíteni magunkon és egymáson?

3. rész: Demény Pál nyugdíjjavaslata

Demény Pál Nyíregyházán született, a Debreceni Református Kollégiumban érettségizett, de 1957-ben már Genfben tanult, majd ösztöndíjjal a Princeton University-n folytatta a közgazdasági tanulmányait. 1961-ben szerezte meg PhD fokozatát közgazdaságtudományból 1973-tól New Yorkban a Population Council alelnökeként tevékenykedett. 1975-ben megalapította a Population and Development Review című negyedéves folyóiratot, amelynek 38 éven át volt a főszerkesztője. 1986-ban a Population Association of America elnökévé választották. 2001-ben a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja lett és 2003-ban elnyerte az International Union for the Scientific Study of Population legmagasabb kitüntetését, a Laureata címet. (Demény 2016 369-370) Az utolsó 25 évben népessépolitikai kérdésekkel foglalkozott. Demény-féle szavazás (demény voting) mellett szintén fontos javaslata, hogy a nyugdíj megállapításánál figyelembe kellene venni „azt a hozzájárulást is, amit a szülők a gyermekvállalással adtak a társadalomnak.

6. Az első pronatalista nyugdíjjavaslat

Demény (1987) tanulmányában először vizsgálta meg pronatalista (születést támogató) szellemben a nyugdíjrendszert, írását később (2016-ben) magyarra is lefordították. Ez a cikk, filozófiai olvasatban, rámutat a helyes múlt, a helytelen jelen és az újra helyes jövő lehetőségére. Régen szoros kapcsolat volt a gyermekvállalás és az öregkor anyagi biztonsága között, jelenleg nincs ilyen kapcsolat, ami számtalan rossz

következményhez, így a nyugdíjrendszer válságához (pension crisis) vezetett. Ezért egy olyan jövő szükséges, ahol újra kialakul ez a kapcsolat. Három évtizeddel ezelőtt írt tanulmányában Demény többek között a következő téziseket fogalmazta meg.

- (a) A nyugdíjrendszer pronatalista reformjára az alacsony (<2,1-gyerek/nő) termékenyséű fejlett országoknak van szüksége. Hozzáteszem, hogy jelenleg szinte egyetlen olyan fejlett ország sincs, ahol a termékenységi arányszám elérné a 2,1-es termékenységi arányszámot. (WPDS 2018) Sőt, a jövedelem és termékenység (income and fertility) között leginkább fordított arányosság van: minél nagyobb a jólét annál kevesebb gyerek születik és fordítva. Tehát az országok többsége vagy szegény magas termékenységgel vagy gazdag alacsony termékenységgel. Demény javaslata az utóbbi országcsoportra vonatkozik.
- (b) A tradicionális társadalmak magas termékenysége két fontos demográfiai-gazdasági oka volt. „Egyrészt a hagyományos társadalomban a gyermekek – mindent összevetve – anyagilag előnyösek voltak a háztartás számára: a családi munka formájában végzett hozzájárulásuk meghaladta a költségeket” Másrészt a „gyermekek, amikor felnőttek anyagi támaszt jelentettek az idős szüleiknek: valójában nem is volt más elfogadható alternatívája az időskori biztonságról való gondoskodásnak”. (Demény 2016 69-70). Bár, teszem hozzá, a gyermekvállalásból sohasem következett teljes biztonsággal az időskori biztonság. A gyermeket vállaló szülők magukra maradhattak idős korukra, aminek számos oka lehetett: magas gyermekhalandóság, gyermekek elköltözése, szülőkkel szembeni felelőtlenség stb. Ezt a bizonytalanságot a szegényebb szülők csak sok gyermek vállalásával tudták mérsékelni. A tradicionális társadalmakban ezért is született sok gyermek.
- (c) A társadalmi-gazdasági fejlődéssel, vagyis a modernizációval párhuzamosan mindkét születést támogató hatás megszűnt: „a gyermeknevelés költségei magasra szöktek, a gyermekek háztartáshoz való anyagi hozzájárulása pedig elenyészett.” Továbbá „a pénzügyi helyzetek fejlődése lehetővé tette az időskori ellátás egyéni gondoskodás formáját. Az országos társadalombiztosítási rendszerek megjelenése (...) azzal tetézte be a folyamatot, hogy elmetszette a kapcsolatot az egyes emberek időskori anyagi helyzete és felnőttkoruk korábbi szakaszaiban mutatott gyermekvállalási magatartása között.” (Demény 2016 69-70).
- (d) Sőt, a nyugdíjrendszer kimondottan gátolja a gyermekvállalást, mert az öregkori biztonságot a pénzügyi megtakarításokhoz és járadékfizetéshez köti. A jelenlegi szisztémában az egyén nyugdíjának a szempontjából a gyereknevelés egy időigényes, de teljesen felesleges tevékenység. Ugyanis a sok gyermeket vállaló szülők, elsősorban a nők, de lassan az emancipálódó férfiak is, – egyszerűen szólva – nem érnek rá sok pénzt keresni. Ezért aztán képtelenek magas nyugdíjjáradékot fizetni vagy megtakarításokat felhalmozni. Sajnos a gyermekvállalást háttérbe szorító személyes döntések a termékenységi ráta gyors csökkenéséhez, majd a társadalom előregedéséhez és ezzel párhuzamosan nyugdíjválsághoz vezetnek. Ez persze csak azért van így, mert a jelenlegi nyugdíjrendszer a gyerekvállalás társadalmi hasznából, közgazdasági szakszóval élve pozitív externális hatásából semmit sem juttat vissza a gyereket vállaló szülőknek. „Ekkor nyilván-

valóvá válik, hogy a nyugdíjas korú népesség azon tagjai, akik gyermekvállalással és gyermekneveléssel hozzájárultak a következő munkaképes korú népesség létrehozásához, pozitív gazdasági externáliát hoztak létre, amelyből azonban a társadalombiztosítás jelenlegi intézményrendszere mellett nem részesülhetnek.” (Demény 2016 71).

- (e) A modern felosztó-kirovó nyugdíjrendszer azon a „feltételezésen alapul, hogy az egymást követő generációk – a nyugalmazott és a munkaképes korúak – nagysága közötti számszerű arány bizonyos »normális« határokon belül marad.” Demény (2016 71). Sajnos az európai, és különösen a volt kommunista, országokban az idősök aránya gyorsan nő, miközben a fiatalok aránya gyorsan csökken. Ennek pedig egyik legfontosabb oka a jelenlegi nyugdíjrendszer antinatalista jellege, amely minden egyént arra ösztönöz, hogy véges erőforrásait ne gyermeknevelésre, hanem jövedelemszerzésre és járadékfizetésre fordítsa. Fekete Gyula (2002 323) szintén hangsúlyozta a jelenlegi nyugdíjrendszer antinatalista hatását: „a civilizált világban elterjedt nyugdíjrendszer ebben a formában minden józan logikát nélkülöz, minthogy semmi kapcsolatban nincs az utódlással. Így vált egyik leghatékonyabb ösztönzőjévé a jövő kizsákmányolásának.”
- (f) Demény (2016 67-68) pronatalista nyugdíjreformjának a célja, „hogy helyreállítsa a korábbi közvetlen kapcsolatot az egyéni gyermekvállalás és az egyéni időskori anyagi biztonság kilátásai között, amelyet a modern gazdasági haladás és az ezzel együtt járó kulturális változások maradandóan meggyengítettek. A cél elérése érdekében a reform elkülönítené a keresetek után fizetendő kötelező nyugdíj-hozzájárulás közmegegyezés szerinti részét (...) és ezt átutalná kiegészítő juttatásként az egyéni hozzájárulást fizetők szüleinek.”

8. Konferencia előadás

A közelmúltban (2019. június 13.) a Corvinus Egyetemen szerveztek egy konferenciát „Gyerek és nyugdíj – 2.0” címmel, ahol nyitó előadást Demény Pál tartotta. A professzor előadásában emlékeztetett arra, hogy Magyarország Alaptörvénye szerint „A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni” (XVI cikk (4)). Ennek a gondoskodásnak az intézményes formáját azonban a magyar társadalomnak nem sikerült megtalálnia.

A demográfus szakember ebben az előadásában is hangsúlyozta: „A modern társadalmakban létrehozott állami nyugdíjintézmények és az egyéni megtakarítások lehetőségei nagyban hozzájárultak a termelékenység gazdaságilag szükséges szintjének lényeges csökkenéséhez. A népesség előregedése és csökkenése pedig aláássa a modern állami nyugdíjrendszerek életképességét. „Ugyanakkor egyéni megtakarítások szempontjából bünteti azokat a szülőket, akik gyermekek nevelésével nagyobb arányban járultak hozzá a produktív korú népesség” reprodukciójához.

Majd Demény így folytatja: „A vázolt szituációban a kollektív érdek megkíván egy családbarát, vagyis termékenységnövelő, fordulatot. Az állami nyugdíjrendszer megfelelő reformja nagyban hozzájárulhat egy

ilyen fordulat sikeréhez. A cél egyszerűen megfogalmazható: szükség van az egyéni termékenység és az időskori anyagi biztonság intézményesen rendezett újbóli összekapcsolására. A pronatalista szándék természetesen harmóniában van a méltányosság kívánalmával.”

„A kívánt reform fő eszköze a munkavállalók által az állami nyugdíj alapba kötelezően és folyamatosan befizetendő hozzájárulás egy meghatározott százaléknak közvetlen átutalása a befizetők már nyugdíjban lévő szüleihez. A releváns frakció államilag meghatározott: nem függ a forrásszámla tulajdonosának kívánságától és nem befolyásolja a befizető nyugdíjjogosultsági felhalmozását.”

Előadása végén Demény sajnálkozását fejezte ki, hogy sem Magyarországon sem más fejlett országban a fenntartott körvonalazott nyugdíjreform érdekében nem történtek lépések, miközben mindenki látja a jelenlegi nyugdíjrendszer válságát, születést korlátozó hatását és igazságtalanságát.

Felhasznált irodalom:

Demény Pál (2016). A gyermekvállalás és az időskori anyagi biztonság kapcsolatának visszaállítása. In

Demény Pál (2016). Népeségpolitika. A közjő szolgáltatásban. KSH Népeségstudományi Kutatóintézet.

Demény, Paul (1987). Re-thinking fertility behavior and economic security in old age: A pronatalist re-

form. Population and Development Review, (13 (1)) 128-132. Fekete Gyula

(1992). Véreim, magyar kannibálok! Vádirat a jövő megrablásáról. Magvető Könyvkiadó, Budapest. WPDS

(2018). World Population Data Sheet. Population Reference Bureau

A JELEN LÉVŐ JÖVŐ KIHÍVÁSAI

Amikor a fiókodban idegenek keresgélnek

MENYHÁRTH GÁBOR (2019)

*L*egtöbbször, amikor használom a Facebookot, elgondolkodom, hogy vajon épp mit csinálhatnak azzal, amit megint megtudtak rólam. Milyen újdonsággal szolgáltam nekik és azt milyen szempontokból vizsgálják a monitor túloldalán. Hány pontján hágnak át azt a kilométer hosszú apró betűs megegyezést, amit még az elején elfogadtattak velem. Tavaly például Indiában, Hyderabadban egy majdnem háromszáz fős kiszervezett csapat vizsgált át sokmilliónyi posztolt tartalmat 2014-ig visszamenően, amelyeket mindenféle szempontok alapján fel is címkéztek. Elemezték, hogy az adott üzenet miről szólt, hétköznapi vagy különleges esemény kapcsán született-e, mi volt a szerző célja vele.

Bocs, csak belekukkantunk

Az elemzés érthető, ez az ismeret kell a felhasználószám és egyben a hirdetési bevétel növeléséhez. Az előbb említett projekt mellett körülbelül kétszáz másik hasonló futott már, céljuk az algoritmus fejlesztése volt arra vonatkozóan, hogy mi jelenjen meg a felhasználók hírfolyamában. A Reuters által megkérdezett jogi szakemberek viszont úgy látják, hogy a címkézés komoly adatvédelmi probléma, ami újabb vizsgálatot eredményez majd világszerte, nevezetesen: rendben van-e, hogy a Facebook megosztja felhasználóinak adatait a kívülről bevont szakemberekkel? Hiszen a fent leírt indiai projektben sem történt más, az abban dolgozó külsős cégek munkatársai számukra idegen emberek tartalmához fértek hozzá, akár azok nevével is, a konkrét tartalmaikon felül.

Majd arra adsz engedélyt, amire kérünk, hogy adj

A cég hivatalosan jelezte, hogy a címkézést és az ahhoz hasonló tartalmi elemzéseket még a megkezdésük előtt jóváhagyják a Facebook jogi és adatvédelmi részlegei. Saját audit rendszerük is van az ilyen folyamatok menet közben történő ellenőrzésére. Ennek elég határozottan ellentmondva nyilatkozott – névtelenséget kérve – a cég egy korábbi adatvédelmi menedzsere, aki szerint nagyon is aggályos a felhasználók adatait úgy vizsgálni, hogy arra azok nem adnak külön engedélyt.

Az EU relatíve friss adatvédelmi szabályozása (GDPR) nagyon szigorú azzal kapcsolatban, hogy a cégek hogyan gyűjthetnek és használhatnak személyes adatokat, hogy melyeket lehet egyáltalán gyűjteni, és bizonyos eljárásokhoz sokszor különleges hozzájárulást ír elő. Tulajdonképpen a GDPR létrejöttének egyik fő célja pont az volt, hogy a céges adatgyűjtések spektrumát korlátozzák, vagyis bizonyos céljaikhoz ne, vagy csak szorosabb feltételeknek megfelelően gyűjthessenek adatot. Ha címkézést folytatnak, hogy én precízebben célzott tartalmakat kapjak a fiókomban, azt külön jelezniük kellene, ha pedig mindez külső cégek bevonásával történik, ahhoz szintén további hozzájárulásra volna szükségük. Elvileg. Az, hogy a GDPR egyes esetekben hogyan kerül értelmezésre, hogy ez az egész problémát jelent-e az EU felhasználóinak vagy hatóságainak, még nem tudjuk. Az EU legmagasabb szintű adatbiztosa egyelőre még kivár, nem nyilatkozik ezzel kapcsolatban, a Facebook szerint pedig saját álláspontjuk világos: egyre jobb felhasználói élményt akarnak nyújtani, ennek eléréséhez pedig külső munkaerőt is be kell vonniuk.

De mennyit is ér az valakinek, hogy te itt posztolgatsz?

Az egészszel kapcsolatban határozott kritikák egyelőre inkább az Egyesült Államokból érkeznek. Mark Warner szenátor, Virginia kormányzója például úgy véli, a felhasználók az élményt tekintve arányaiban nem kapnak annyival többet, mint amennyit a Facebook profitál az adataiból az egyre növekvő, rólunk gyűjtött adat halomból. Mert a gyűjtött adatok spektruma szélesedik, a lehetséges elemzések dimenziói pedig mélyülnek. Így Warner most azon dolgozik, hogy benyújtson egy törvényjavaslatot, ami köte-

lezné a Facebookot, hogy tegye nyilvánvalóvá, hogy mennyit is ér nekik a felhasználói adatbázis, és hogy a pontosan milyen módon értékesítik az adatainkat pénzügyi szempontból.

Ha egy ilyen törvény elfogadásra kerülne valamikor, az valóban nagyban módosítaná a felhasználói élményt. (Igen, ez itt ironia lenne.)

És nemcsak az eddig emlegetett egyetlen nagyvállalat termékének esetében lenne más ízű a felhasználás, hanem szinte bármelyikében, amely tartósan képviseli magát a virtuális térben. Mert néhány hónappal később – folytatva a Reutersnél elkezdett történetet – kiderült: a Facebook adatkezelésére vonatkozó vizsgálat nem előkészületi fázisban van, hanem már folyik, és nem csak magára a közösségi platformra terjed ki, hanem százötvennél is több cégre, köztük olyanokkal, mint a Netflix, a Spotify, Apple, Microsoft, Sony és Amazon. Érint egy-két okostelefon és több más digitális termék gyártót is. Ezek ugyanis a Facebookkal történő együttműködésben szegték meg a felhasználók adataira vonatkozó korlátozásokat és fértek hozzá FB profilokhoz a felhasználók tudta nélkül, hasonlóan a korábban említett hyderabadi projekthez. A Bing látta az ismerőseim nevét, a Netflix és a Spotify olvasta a privát üzeneteimet, a meg nem nevezett telefont is gond nélkül hozzáfért a fiókombhoz.

Melengető érzés. Az egész történet nyilván le van fedve az erre vonatkozó hivatalos narratívával, miszerint az egész célja, hogy az FB fiókombhoz hozzáférjek egy Apple vagy Blackberry telefonon is – a két cég közt létrejött integrációs partnerségi megállapodás keretében. Vagy milyen jópofa, hogy az ismerőseim ajánlásait láthatom bizonyos applikációkban vagy olyan weboldalakon, mint a Pandora vagy a Netflix.

A szabályok arra valók, hogy... Izé, milyen szabályok?

Ha a Facebook történetét vesszük, nem ez az első, amikor azt látjuk, hogy maga a cég a tényleges felhasználó. A Cambridge Analytica-botrány nem volt olyan rég, a sok milliárd dolláros büntetés nem is a marad el a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság (Federal Trade Commission) részéről, bár a jogi procedura még hosszan elhúzódhat. Az az ügy sem másról szólt, minthogy nyolcvanhétmillió ember adatait megnézegették, kicsit belenyúltak a hírfolyamba az algoritmussal és történetesen – mint ahogyan sokan hangoztatják is – eldöntöttek egy amerikai elnökválasztást.

Bár az FB védekezéséről, miszerint valójában a Cambridge volt az, ami megtévesztette a jóhiszeműen eljáró Facebookot, a bíróságon még nem született döntés, kicsit mégis azt érzem, mindegy is. Akárhonnan nézzük a felhozott példák arra utalnak, hogy a felhasználók olyan befolyás alá kerültek, amiről nem tudtak, és most, mikor látjuk ennek mértékét és hatásait, érdemes kicsit elgondolkodni: vajon mi miatt merül fel bennünk egyáltalán még az érzés, hogy MI használjuk ezt a jó kis közösségi platformot, nem pedig fordítva?

Mintegy melleleg, tudjuk egyáltalán, hogy mi tud rólunk a platform? Határozottan érdemes egy pillantást

Felhasznált irodalom:

Munsif Vengattil, Paresh Dave:

Facebook „labels” posts by hand,

posing privacy questions , Luana

Pascu: Facebook Faces Criminal

Investigation over Data Handling

Partnerships , Julia Carrie Wong:

Facebook expects FTC fine of up

to \$5bn in privacy investigation ,

Michael LaForgia, Matthew Rosen-

berg, Gabriel J.X. Dance: Facebook’s

Data Deals Are Under , Criminal

Investigation , Brian X. Chen: I

Downloaded the Information That

Facebook Has on Me. Yikes.

vetni mindenkinek az adathalmra, ami már tárolásra került róla, itt tehető meg. Nálam a helyzet nem annyira vészes, mert kimondottan óvatos duhaj voltam, már a megadott születési dátumom sem valós, és mivel a fiókom túlnyomórészt munkához használom, a személyes profilom erősen keveredik rám nem jellemző dolgokkal. Néha nevetek is, hogy milyen gyakran kapok például autós hirdetéseket – korábban dolgoztam motorolaj kereskedőnek. Még jogsim sincs. (Szmájli.)

Ez már nem is olyan vicces

Nos Brian X. Chen újságíró a New York Timesnál már nem nevetgélt ennyire, amikor ő is ránézett saját adatállományára. Saját magát – hozzám hasonlóan – szintén nem túl aktív felhasználóként definiálta, az eredmény ezért is lepte meg. Nagyon. Például amikor a beállításokat csinálta a Messengeren, feltöltötte az iPhone-ja teljes telefonkönyvét, hogy a chat programban is automatikusan megtalálja az embereket, akik a telefonjában szerepelnek. Úgy gondolta, hogy az app a feltöltés után összehasonlítja a két adatbázist, létrehozza a kívánt kapcsolatokat, a nem használt adatokat pedig törli. Nos, nem egészen ez történt. A teljes lista azóta is ott van, szépen abc sorrendben, biztos, ami biztos. Nyilván érvelhetünk, hogy a lista megmaradt, hogy azok is összeköthetők legyenek, akik a Messengeren csak később jelennek majd meg, de Chen ezt már szoros emberfogásnak érezte. Próbálta törölni a születésnapja dátumát, de nem sikerült. Olyan eseményeket is talált a listában, amikre már alig emlékezett. Szintén nem sikerült törölni azoknak listáját, akikkel a platformon az idők során megszakította a kapcsolatot.

Aztán jönnek a reklámcégek

De Chen számára a mélypont az volt, amikor megnézte a letöltött adatállományban a hirdetésekre vonatkozó mappát, azon belül is a listát a cégekről, amelyeknek megvan az ő elérhetősége. A lista kisebbik részét azok a cégek alkották, akiknek a hirdetését korábban a közösségi hálón lekattintotta. A többi teljesen ismeretlen. A Facebook tájékoztatása szerint ők úgy kerülnek a listára, hogy Chen elérhetőségét máshonnan vásárolták meg – olyan cégektől, amelyek kereskedelmi adatbázisokat építenek, kimondottan eladásra – aztán ezeket a közösségi platformra csak feltöltötték, az ott futtatott kampányokat ezekkel célozzák. A Facebook hirdetéskezelőjében van eszköz arra, hogy külső adatbázisokban szereplő személyeket találjanak meg a saját hálójukon.

Ha már közösségi „háló”, akkor ez nagyon kellemetlen értelemben vett emberhalászat, ahol több tucat cég céloz a felhasználóra, az pedig ennek a számos hálónak az árnyékában szörfölget. Majdnem ide írtam, hogy szabadon. És ha már „szabad”, annak idején nem gondoltam, hogy a szabad információáramlás tulajdonképpen nem más, mint hogy a személyes adataink szabadon áramlanak a tech cégek dolgos kezei közt. Hogy Google-nél mi történhet, abba már belegondolni sem szeretnék.

A videojátékokról általában amire jök, és amit tesznek velünk

MENYHÁRTH GÁBOR (2019)

Volt egy időszak huszoneves koromban, amikor sokat játszottam a számítógépen. Anyukám stresszelt is rendszeresen, hogy ez már betegség, nyilván. Hát, szerintem nem volt az, vagy legfeljebb akut jellegű, észre sem vettem, hogy egyszer csak vége lett, márpedig jelen ismereteim szerint a függőségeknél nem ez a megszokott történetvezetés. Az viszont tény, hogy amíg játszottam, addig nehezen hagytam abba. Egy hosszabbra nyúlt játékmenet alatt találkoztam frusztrációval, szorongással, és egy nagyon tipikus kellemetlen, levegőtlen, konzervbezártság-érzéssel, amiből esetenként nagyon nehéz volt kiszakadni. (Nota bene: A tökéletes gyógyír erre mindig egy sürgős a csavargás volt egy erdőben. Lásd erdőfürdő.) Azt hiszem a konzervség volt a legemlékezetesebb élettani hatása 5-6 óra eltöltésének egy majdnem teljesen elsötétített szobában. (Viszont találkoztam emberrel, aki évekig játszott úgy, hogy szinte ez volt az egyetlen életjel, amit adott. Nyilván túlzok, eljár dolgozni, néha beszélt is, de a személyisége mégis teljesen átvette ezt a konzervszerű levegőtleniséget.) Aztán lassan jött az e-sport, itt azt hittem, hogy elvesztettem a fonalat, de nem, mert a fonal ott veszett el nyomtalanul, amikor manapság valaki azt nézi számítógépen órák hosszat, hogy egy számára ismeretlen ember videojátékkal játszik órák hosszat. Azt egyszerűen nem értem.

Mindegy, a videojáték igencsak jelen van, ott tartunk, hogy komplett stadionokat és teljes focicsapatokat szkennelnek be 3D-ben, hogy egy, pusztán az ujjain mozgatásával játszott focimeccs élethűbb legyen, szóval érdemes lehet megnéznünk, hogy mit tudunk róla és hatásairól.

Nem csak a fiatal férfiak

Az Entertainment Software Association (ESA) 2017-ben végzett felmérést, amely szerint:

- A háztartások 65%-ának van legalább egy tagja, aki hetente legalább három órát játszik, és az átlagos játékos 35 éves.

- A videojátékokat játszóknál több a felnőtt nő (31%), mint a 18 év alatti fiúk (18%).
- A videojátékokat játszó emberek 59%-a férfi, 41% pedig nő.

Kérdéses, hogy válhat-e függőséggé, érdemes-e annak hívni

A WHO tavaly úgy döntött, hogy a BNO listájába (az egészségügyben használt, a betegségek nemzetközi osztályozására szolgáló kódrendszer rövidítése, Betegségek Nemzetközi Osztályozásának rendszere) felveszi a videojáték-függést (hivatalos magyar neve kóros játékszenvedély lett, a kódja F6300). Az kapja ezt a diagnózist, akire igazak a következők:

- elveszti az uralmat a videojátékozás (gyakorisága, intenzitása, időtartama, stb.) fölött,
- egyre nagyobb prioritást ad az életében a játéknak, egészen addig a pontig, hogy az már más tevékenységeiben gátolja,
- a negatív következmények ellenére mégis folytatja vagy fokozza a videojátékozást.

A WHO ezen döntését sok szakmai kritika érte itthon is, többek közt az, hogy: a.) nincs kellő tudományos megalapozottsága; b.) más mentális betegségek megítélését érintheti negatívan; c.) sok esetben pedig a videojáték-függés azért nem önálló betegség, mert csak kísérője a depresszióknak vagy szorongásnak.

Az erőszakkal kapcsolatos vonatkozásai

Világszinten elterjedt nézet, hogy az erőszakos játékok agresszív viselkedést indukálnak. Egyes kutatások ugyan kimutatták, hogy az erőszakos játékokkal játszóknál nagyobb a hajlamosabb az agresszív viselkedésre, de az American Psychological Association (APA) úgy látja, hogy a játék önmagában nem elég, hogy az tényleges erőszakos cselekményhez vezessen, ezzel vizsgálati szempontból elhatárolva a két tényezőt.

Egy 2015-ben született tanulmány úgy találta, hogy a népszerű erőszakos videojátékok (pl: GTA) piacra kerülését követő hónapokban a bestiális bűntettek és gyilkosságok aránya csökkent. Az megfigyelés egyik főbb magyarázata az volt, hogy az arra hajlamosak olyan katarzist tapasztalnak ezen játékok közben, ami csökkenti a személyes agressziójuk tényleges megjelenését. A másik magyarázat szerint az erőszakos emberek egy része pont ezekkel a játékokkal törekszik elkerülni azt, hogy valóban bűncselekményt kövessen el.

Két pszichológus professzor vizsgálta az iskolai lövöldözőket ebből a szempontból, és úgy látták, hogy az elkövetők közül 20 százalék játszott erőszakos játékokkal, szemben a rajtuk kívüli összes iskolással (a vizsgált korcsoportban), akiknek viszont a 70 százaléka játszott ugyanezekkel a játékokkal és nem vált elkövetővé. 2004-ben az USA titkosszolgálat és az Oktatási Minisztérium közös kutatást indított a témában, ami szerint az iskolai lövöldözőknek csak 12 százaléka érdeklődött erőszakos videojátékok iránt. Visszakeresték időben az első igazán erőszakos játékok megjelenését, és összevetették a fiatalok közt mért erőszakos cselekmények statisztikáival. A fiatalok körében dokumentált erőszak 1980 és '94 között nagyon

magas értékeket mutatott, aztán '94 és 2000 között 34 százalékot esett. Ez nem jelenti kétséget kizáróan, hogy az erőszakos játékok csökkentenék a vizsgált események számát, de nem is támasztják alá az elképzelést, hogy a játékok egyértelműen okoznának agresszív cselekményeket. Az itt felsorolt vizsgálatok mind az Egyesült Államokbeli megfigyeléseket eredményezték.

Megváltoztatják az agyműködést és a szerkezetet is

Az eddigi pszichológiai megközelítések után nézzük az az idegtudomány néhány eredményét. Marc Palaus (Cognitive NeuroLab, Faculty of Health Sciences, Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona, Spanyolország) és csapata a videojátékok az agy szerkezetére és aktivitására gyakorolt hatását összegezte, száznál több vonatkozó kísérlet eredményeit vizsgálva át. A figyelem terén például a játékosok jobb eredményeket mutattak a hosszabb ideig fenntartott figyelem és szelektív figyelem szempontjából, mint azok, akik nem játszanak, ráadásul ezeket a jobb eredményeket kisebb energia befektetéssel érték el. A játékok gyakori használatánál annak az agyterületnek nő a kiterjedése és a hatékonysága, amely a térben a tárgyak közti viszonyt értelmezi. A játékfüggőknél szintén szerkezeti és funkcionális változások állapíthatók meg a jutalmazásért felelős idegcsoportoknál, amik az örömmérzettel, tanulással és motivációval állnak kapcsolatban. Ugyanilyen módosulások figyelhetők meg más, anyaghasználathoz kapcsolódó függőségi zavarok esetében is. Palaus kiemelte: nagyon úgy tűnik, a videojátékok hatásai pozitívak a figyelem, a vizuális- és motoros készségek terén, viszont jelentős veszélyei vannak a függőség kialakulásának szempontjából.

Ellensúlyozzák az öregedés hatásait. Vagy nem?

A Floridai Állami Egyetem pszichológus-kutatói kissé letörték az öregkori kognitív fejlesztésre tervezett telefonos játékok rajongóit, mert ezek ígért hatásait nem látják alátámasztottnak. Úgy látják, kevés a bizonyíték arra, hogy ezek a játékok értelmes módon tudnának hozzájárulni az idősek életének javulásához. A játékok szerintük nagyon specifikus készségeket fejlesztenek, amik nem igazán használhatók a köznapi tevékenységekben, nincsenek áttételesen javító hatással a gyakorlati élethez szükséges emlékezetre, vagy kognitív képességekre. Az ilyen appok helyett sokkal inkább a testmozgást javasolják, mert azok előnyös hatásai a kérdéses területeken kísérletekkel igazolhatóak.

De ha telefonos applikációk helyett 3D játékokról beszélünk, ott másnak tűnik a helyzet. A San-Franciscoi Állami Egyetem (UCSF) kutatói olyan 3D játékot fejlesztettek, aminek a hatása az időseknél tudományosan is kimutatható. 60 és 85 év közötti résztvevők az egy hónapos kísérlet alatt 12 órát játszottak vele, és periódus után jobb eredményeket produkáltak rajta a harminc nappal korábbiakhoz képest, és felül is múlták a 20 évesekből álló kontrollcsoport teljesítményét. Emellett az időseknél olyan javulást tapasztaltak a munkamemória és a fenntartott figyelem területein, amelyek a tréning után 6 hónappal is kimutathatóak voltak.

Az Irvine-i Állami Egyetemen (UCI) a 2D és 3D környezet hatásait vizsgálták a hippokampuszban képződő emlékeken. A résztvevők két csoportja 2 hétig játszott napi félórát a két környezetben. Az azt követő teszteken a 3D-csoport memóriateszt-eredményei jobbak voltak a 2D-hez képest, és a kísérlet előtti saját eredményeikhez képest is javultak 12 százalékot, éppen annyit, amennyit a kérdéses terület romlik általában 45 és 70 év között. Craig Stark, a kísérlet vezetője úgy magyarázta, hogy a 3D-nek egyrészt jelentős többlete van térinformációból a 2D-hez képest, és más szempontokból is sokkal összetettebb az információszerkezete, nem pusztán ingerli a hippokampuszt, hanem teljes egészében igénybe veszi. A demencia és az Alzheimer folyamatainak lassítására tett törekvések nyomán kezd az a nézet kibontakozni, hogy a stratégiai játékok alkalmasak lehetnek erre a célra.

És a gyerekek?

Mindezen izgalmas és előremutató eredmények mellett azért van itt valami, amit mi szülők elég jól ismerünk. Ha egy 8-14 év közötti gyerek kerül a játékok közelébe, náluk szinte kizárólag negatív hatások válnak nyilvánvalóvá. Rövid időn belül – definíció ide vagy oda – a legrosszabb függésre emlékeztető tüneteket tudják bemutatni. (Nálunk nincs konzol vagy ilyesmi, de a TV akár kis mértékű használata is produkál hasonlókat.)

A játék közben a gyerekeknél megjelenik a magas pulzusszám, magas vérnyomás. Megnő a dopamin és adrenalin szint, olyan erős izgalmi állapotba kerülnek, amilyenek természetes módon csak nagyon ritkán lennének kiteve a játék nélkül. A tevékenység korlátozása esetén néha súlyos dühroham, ami egyébként akkor is simán előfordul, ha játék közben egy-egy szintet nem sikerül megfelelően teljesíteni. Esetenként pánikszerű ébredés éjszaka. Valójában az történik, hogy a gyerekek idegrendszerük túlingerlésre kerül, és ennek hatásai az inger megszűnése után is még órákig fennállnak, és a gyerek ebbe az állapotba ragadva küzd még hosszú ideig.

Ezek után nekem egyértelműnek tűnik, hogy a születésnapjukra tényleg a konzol-e a megfelelő ajándék.

Elvesző emlékek a digitális archívumok sűrű ködében

.
. .
. .
MENYHÁRTH GÁBOR (2019)

A (közösségi)médiahasználat és a fakuló memória

Furcsa mód a tény, hogy elkezdtem közösségi médiát használni, nem önkéntes döntés volt a részemről.

Munkákat vállaltam, aminek része volt posztok írása és egyéb admin feladatok is, ehhez pedig kellett saját fiók. Addig egész jól elvoltam anélkül, nem igazán értettem ezt a világot, idegenkedtem is. Egyszer egy jóval fiatalabb ismerősöm lelkendezett arról, hogy kitett egy képet magáról, ami aztán negyven lájkot kapott valamelyik platformon. Éreztem, hogy ez fontos, úgyhogy komoly arcot vágtam, és nem tettem fel a kérdést, hogy „és az mire jó?” Közben pedig azt számolgattam, hogy volt-e egyáltalán negyven social jellegű ismerősöm összesen. Nem volt. Persze erről is mélyen hallgattam. Azóta jobban belefolytam az online közösségi életbe, de az idegenkedés részben megmaradt. Ezek a platformok most már egy ideje velünk vannak, felgyűlt kellő mennyiségű adat és megfigyelés ahhoz, hogy egyre tisztábban rajzolódjon ki: a közösségi médiahasználat sokszor nem az az ártatlan idétlenkedés, mint aminek általában tűnik. A hatásai messzire és mélyre nyúlnak, ha például a pszichológiai szempontokat vizsgáljuk, azon belül is az élményeinkhez és emlékeinkhez fűződő viszonyainkat. Ezek sokszor látens hatások, viszont eléggé elgondolkodtatóak.

Élmények, emlékek, lightboxok

Egy, a Vice-on megjelent cikk írója sokszor azon kapja magát, ahogy a 2016-os, életében legelsőként posztolt képeit nézegetve mereng. Bár azóta rengeteg anyagot kirakott, sokkal jobb minőségűeket is, mégis érzelmileg a legkorábbiakhoz kötődik a legerősebben. Mert az összes dokumentált közül ez a nyár él a legtisztábban az emlékezetében. Egyszer alaposabban megnézegette ezeket a régi kedvenceket, és rájött, hogy a nosztalgikus hatás nem is a képekhez kötődik, hanem néhány ugyanazon a nyáron szerzett emlékhez, méghozzá olyanokhoz, amik NEM kerültek megőrkítésre, mivel azokban a helyzetekben nem a fényképezéssel volt elfoglalva, hanem az élményekkel önmagukban.

Néhány éve már ismert korábbi kutatásokból, hogy amikor képeket készítünk egy fényképezőgéppel vagy más megbízhatónak tartott eszközzel (tehát feltételezzük, hogy a képek később újra hozzáférhetőek lesznek) akkor a képek forrására, magára az eseményre kevésbé emlékszünk. Az emlékmódlásnak ezt típusát „photo-taking impairment”-nek nevezte el a szakirodalom, és egy idő után erős összefüggésbe hozták a közösségi média használatával is, hiszen azok online archívumként ugyanazt teszik, mint az egyéb tároló hardware eszközök: helyettünk emlékeznek, így nekünk nem kell (cognitive offload).

Mentésen innen és túl

De Julia Soares and Benjamin Storm, a santa cruzi egyetem kutatói továbbléptek a jelenség vizsgálatában egy újabb kísérlettel – egy előadás résztvevőit tevékenységek szerint három csoportra osztották:

- az előadás egyszerű megfigyelőire;
- olyanokra, akik fotót készítettek az előadásról, amit el is mentettek;
- a harmadik csoport is készített képeket, amik viszont egyből törlésre kerültek, tehát készítőik nem hagyathattak az eszköz memóriájára, ezt az érintett csoporttal előre közölték is.

Érdekes módon a második és harmadik csoportnál is szinte azonos mértékű memóriavesztést mértek a tesztek. Soares-ék ennek nyomán megállapították, hogy emlékmódlás a korábbi megállapításoktól eltérően nem magyarázható kizárólag az archiválással (cognitive offload, tárolás, közösségi médiaarchívum), hiszen ha csak attól függne, akkor a harmadik csoportnál nem kellett volna jelentkeznie, mivel ők tudták, hogy a képek nem lesznek újból hozzáférhetőek, tehát nem azért nem emlékeznek, mert az eszközre bízták az emlékeiket. Soares és Storm szerint a tárolás helyett a tényleges ok az, hogy a fotó készítője kilép az élményből a kép készítése közben, és a figyelme az eseményről azon kívülre, leginkább az archiváló eszközre irányul (attentional disengagement).

Élmény helyett narratíva

Ez az eredmény elég furcsa fényt vet mai életmódunkra, amikor folyamatosan készenlétben állunk azért, hogy rögzítsünk és megosszunk egy pillanatnyi történetet, vagy legalább azonnal beszámolhassunk róla valakinek.

Megszakítjuk a saját pillanatunkat, mert meg akarjuk osztani mással.

Csökken az élményintenzitás, és ennek következményeként az abból formálódó emlékkép sem lesz erős.

Pedig hiába az archívumgyártás, az elraktározott és megosztott kép vagy narratíva nem tudja hordozni az adott történet fontosságát és személyességét. Azt az élmény tudja csak. De a folyamat legtöbbször nem juthat el ideig, hogy mindez emlék formájában belénk is épülhessen.

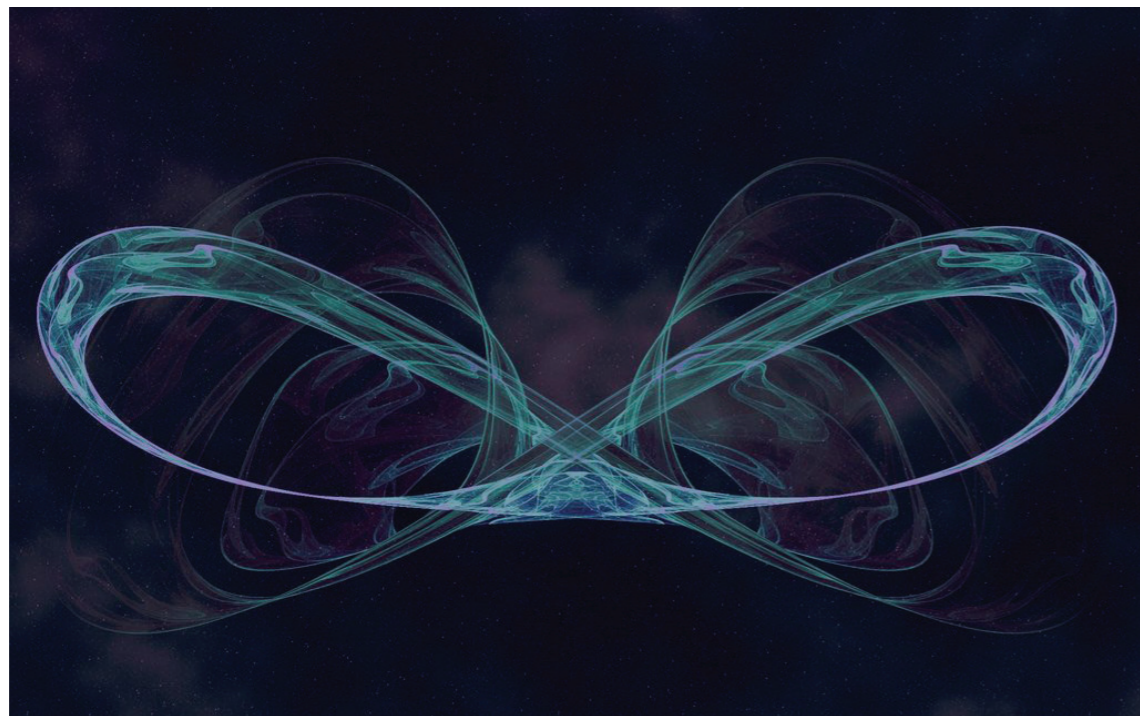
(ÉLMÉNY : Olyan esemény, történés, amelyet az ember lelkileg is átél, s amely mélyebb hatást tesz rá, ill. az a lelki folyamat, amellyel bizonyos jelentősebb eseményeket, történéseket a saját maradandó lelki tartalmává alakít.)

Ahelyett hogy átéljük a történetet, inkább elkezdjük szerkeszteni a narratívát, hogy publikálható formába kerüljön. Beállunk, nézzük a fényt, a hátteret. Viszont így már nem nyílik lehetőségünk arra, hogy egyszerűen csak benne legyünk az eseményben. Nem hagyunk teret magunknak, hogy egyszerűen csak időzzünk benne, mert szinte egyből megtörjük: bocs, csak csinálok egy fotót. Ne, inkább arra forduljunk, úgy jobb. Mosoly.

Ez így nem élmény. Ez így reklámgyártás. Magunkról magunknak és a többieknek. Fotósok vagyunk, szövegírók, világosítók, retusőrök, akik tartalmat gyártanak és brandet építenek. Az esemény és közénk befurakszik egy képernyő, és ő az erősebb.

Boddhidharma tévéje

Távoli, de beszédes párhuzam: annak idején részt vettem egy zen szemináriumon. A zen azt mutatja meg, hogy hogyan legyünk jelen az adott pillanatban a lehető legteljesebb módon. Az előadó beszélt az egyik korai zen mester, Boddhidharma gyakorlatáról, aki évekig a pillanatnyi jelenlétet úgy gyako-

rolta, hogy a falat nézte. Az egyik hallgató erre lelkesen megjegyezte, ő otthon ugyanezt csinálja, csak a fal és közte ott van egy lapos tévé. Akkor nagyot nevtünk, de a fentiek ismeretében talán már nem nevetnénk annyira.

A Soares-Storm páros által végzett vizsgálathoz visszatérve: azt is kimutatta, hogy az emlékmolás nagyobb mértékű olyan esetben, ahol nem csak dokumentálunk, hanem egyéb kiegészítő tevékenységet is végzünk, mondjuk szűrőket és effekteket próbálgatunk.

Mindezek tükrében nem tudom mit gondoljak arról, hogy napi történéseink jelentős részét aszerint mérlegeljük, hogy vajon hogyan festene egy posztban.

Nem kell mennünk sehova, hogy lássuk: a fentiek alapján milyen mértékben vagyunk lekapcsolódva a jelen pillanatról és áttételesen a saját életükről is. Úgy tűnik a social jelenlét és a tényleges-fizikai részt vétel kölcsönösen kizárják egymást. Érdekes látni azt, hogy bár napjainkban a mindfulness gondolkodásmód, a „légy jelen” nagyon erős kulturális tényerésben van, valahogy mindez a közösségi médiaszokásokban mégsem annyira tetten érhető.

Vagy csak szimplán a rögzítés?]

Volt egy másik hasonló témájú kísérlet, amelyben Diana Tamir és csapata a Princeton Egyetemről szintén az emlékeink minőségét vizsgálták, kicsit eltérő felosztásban. Az résztvevők szintén előadást hallgattak, műemléket látogattak. A csoportok itt a következők voltak:

- akik képet készítettek – egyik részük megosztotta közösségi médián, a másoknak nem volt szabad;
- akik jegyzeteltek – egyik részük megosztotta közösségi médián, a másoknak nem volt szabad;
- akik vizuális eszközzel rögzíthették az eseményt, de nem menthették el;
- akiknek magukban kellett az eseményről megjegyzéseket tenniük és azokat memorizálni, de nem írták le őket
- akik csak egyszerűen megfigyelték az eseményt

Tamirék is találtak eltérést az emlékezésben, itt 10%-kal rosszabbul emlékeztek azok, akik bármilyen formában rögzítették az eseményt, mentéssel vagy anélkül.

A kutatók úgy látták: a memóriadeficitért nem lehet kizárólag felelős a közösségi médiahasználat, hiszen hasonló romlás volt mérhető azoknál, akik megosztották a jegyzeteiket és képeiket, és azoknál is, akik ezt nem tehették. Az élmény megszakításánál nem mértek romlást: a magukban kommentelők és sima megfigyelők is hasonlóan jó memóriaeredményeket mutattak.

Mivel a nem megosztásra szánt, mentett, vagy nem is mentett képeknél és a jegyzetelésnél is hasonlóan rossz memóriateszt-eredmény mutatkozott, Tamirék összefoglalásában a memóriadeficitet nem a közösségi médiahasználat, az élmény megszakítás vagy tárolás okozza, hanem a rögzítés tevékenysége, vagyis az élmény bármilyen kívül helyezése (externalizálás) és a szándék annak reprodukálására, vagyis a definíciójuk részben ellentmond Soares-Storm vizsgálatban megállapítottnak, részben kiegészíti azt.

Amit nagyon fontos észrevennünk nekünk, felhasználóknak, hogy bármelyik kutatás eredményeit is vesszük alapul, valamelyik mindenképp érint minket, ezért érdemes figyelmet fordítanunk a személyes-digitális egyensúlyra az emlékeink megőrzése kapcsán. A témában legjobban az lepott meg, hogy a jegyzetelés is akadálya az emlékezésnek. Aztán persze visszaköszönt, ahogy az iskolai előadásokon gyakran tettem fel a kérdést magamnak: vajon figyelni, vagy jegyzetelni volna gyümölcsözőbb megközelítés.

Felhasznált irodalom:

Eda Yu: Social Media Is Ruining Our Memories, Linda H. Henkel: Point-and-Shoot Memories: The Influence of Taking Photos on Memory for a Museum Tour, Julia S. Soares, Benjamin C. Storm: Forget in a Flash: A Further Investigation of the Photo-Taking-Impairment Effect, Diana I. Tamir, Emma M. Templeton, Adrian F. Ward, Jamil Zakid: Media usage diminishes memory for experiences, The Ladders: How Posting Memories on Social Media Can Make You More Forgetful

Nem vagy egyedül

A totális állami megfigyelőrendszer Kínában

SZITÁS PÉTER (2019)

Gondolatrendőrség. Nagy Testvér. Telekép. A Párt. Ha valaki forgatta már kezében Orwell 1984 című regényét, akkor ezek a fogalmak számára tökéletesen összefoglalják azt a disztópiát, melyet a szerző művében az olvasók elé tár. Az 1920-as, 1930-as évek totalitárius államai által inspirált könyv világa azonban már nem holmi sci-fi, ahogyan más tudományos-fantasztikus filmek hihetetlennek tűnő vívmányai sem. Az első ujjlenyomat olvasós mobiltelefonokat már 2007-ben kifejlesztették és 2019 végére elérkeztünk oda, hogy az arcunkat is használhatjuk okoskészülékeink biztonsági zárjának feloldásához. Egyre precízebb és pontosabb kamera-, megfigyelő-, ellenőrző rendszerek látnak napvilágot és miközben ezekkel életünket könnyebbé és komfortosabbá próbáljuk tenni, azt az érzést keltik bennünk, hogy biztonságban vagyunk. Ezzel egy időben veszítjük el szabadságunkat is, mondunk le személyes, szenzitív adatainkról, anélkül, hogy tudomást vennék róla. A globális techóriások és a centralizált, túlbürokratizált állami berendezkedés pedig mindent megtesz annak érdekében, hogy az egyén feletti teljes kontrollal rendelkezzen.

Kínai expanzió

Ma már a nyugati, liberális demokrácia export helyett, a távol-keleti technológiai export vált a fő csapásiránnyá. Japán, valamint az „ázsiai tigrisek” felemelkedése után Kína vált meghatározóvá az informatikai-számítástechnikai terjeszkedésben. Olyan kínai cégek, mint a ZTE, a Huawei, Dahua, Chinese Telecom vagy a Hikvision 63 országnak juttatják el az általuk fejlesztett mesterséges intelligenciával ellátott megfigyelő rendszereket. Ebből 36 ország csatlakozott az „Egy Övezet Egy Út” (One Belt One Road) másnéven az Új Selyemút geopolitikai infrastruktúra fejlesztési stratégiához, amelyben a Huawei az elsődleges és legnagyobb beszállító. Szakértők véleménye szerint, ez a fejlesztési program számos

potenciális kockázattal járhat, például a cégek által kezelt információk a kínai állam kezébe kerülhetnek. Ugyanis a kínai nemzetbiztonsági törvények értelmében a vállalatokat kényszeríthetik az adatok átadására, ez pedig növelhetné a Kínai Kommunista Párt befolyását határon innen és túl. Továbbá a kínai mintát sablonként használva, az Új Selyemút program többi országa is kialakíthatja a saját ellenőrző struktúráját az állampolgárok felett – elsősorban az afrikai és közel-keleti államok, amelyek erős,

tekintélyelvű, centralizált berendezkedéssel bírnak. A kínai óriásvállalatokon kívül azonban az Egyesült Államok is hozzájárul a terjeszkedés elősegítéséhez, közvetlen és közvetett módon is. 2018 februárjában a Massachusetts Institute of Technology egy széleskörű kutatás-fejlesztési megállapodást kötött a kínai SenseTime céggel, amelynek anyavállalata, a Netposa számos irodával rendelkezik a Szilícium-völgyben, valamint még 2010-ben stratégiai megállapodást kötött az Intel Capitallal és különböző robotikai programokba is befektetett.

A XXI. századi Nagy Testvér mindent lát

Az Information Handling Services (IHS) Markit Ltd. kutatásai alapján 2021-re 1 milliárd térfigyelő kamera fog működni globálisan, ennek több mint fele egyedül Kínában. A 10 legjobban megfigyelt városból nyolc Kínában található, a Jangce folyam és a Jialing-folyó közötti területen pedig hat emberre jut egy térfigyelő kamera – ezzel Csongking méltán nyeri el az aranyérmes helyezést a világ legjobban megfigyelt városa versenyben.

A mesterséges intelligenciával megtámogatott megfigyelőrendszerek segítségével tartják számon ki, hol, mikor és mit csinál. A kormányzat nem is takargatja, hogy milyen szándékai vannak a rendszer kialakításával kapcsolatban. Elsősorban az állampolgárok biztonságát akarja garantálni: könnyebben azonosítható válnak a bűncselekményeket elkövetők, a gyanúsítottak vagy a hozzájuk köthető személyek, de a már megtörtént eseteket is több kameraállásból rögzítve, egyszerűen vissza tudják követni. A BBC helyszíni tudósítója jól szemlélteti hogyan is működik a gyakorlatban a rendszer: amint a kamerarendszer észlelte a körözött személyt, a rendőri alakulatok mindössze hét perc alatt a helyszínre érkeztek.

Ami sokkal inkább rémisztő, az az osztályozási folyamat. Ennek keretében a térfigyelő kamarák képesek rögzíteni az autók rendszámát, márkáját, színét, a járókelőket kategorizálja hajszín, öltözködési stílus alapján. A szoftver megjósolja a lehetséges útvonalakat, így előre el tudják kerülni a dugókat, vagy hogy túlszűfoltta váljanak az utcák, terek. Az arcfelismerő program folyamatosan figyelemmel kíséri a dolgozók kifejezéseit, érzelmeit: így például jelzést ad arról, ha egy buszsofőr túl fáradt (vagy túlságosan unja a munkáját), és közvetlen értesítést küld az őt alkalmazó vállalatnak, hogy pihenjen (esetleg mutasson több érdeklődést a munkája iránt). Megfelelő mennyiségű kamerával percről-percre le lehet követni az emberek mindennapjait, akár hetekre visszamenőleg is, illetve meg tudja jósolni a rendszer, hogy mi lesz a következő cselekedetük – bár a hivatalos magyarázat szerint csak akkor használják fel az állampolgárokról gyűjtött adatokat, ha veszélyben vannak, illetve szükségük van valamilyen segítségre. Daniel Chau, a Dahua Technology egyik vezetője szerint a technológia egy eszköz az emberek kezében és csak úgy, mint a fegyverek, ha rossz kezekbe (terroristák) kerül, akkor nem kívánatos dolgok történhetnek, ennek ellenére mégis fejlesztenek fegyvereket a kormányok. A technológiát lehet jó célokra használni, tehát a mesterséges intelligencia használata is csak az emberektől függ.

Érdeemes egy kis popkulturális kitérőt tennünk. A CBS csatorna sugárzásában 2011 és 2016 között futott a Célsemély című sorozat (Person of Interest) számos olyan utópisztikus elemet tartalmazott, amelyeket a kínai állam a gyakorlatban is kipróbált már, valamint rendszeresen használ is. Az Egyesült Államokban, New Yorkban játszódó széria egy feltaláló által létrehozott mesterséges intelligencia (A Gép/The Machine) köré fonódik, amely a kiépített megfigyelőrendszer segítségével különböző forrásokból gyűjt és dolgoz fel adatokat, amelyek segítségével az amerikai kormányzat meg tudja akadályozni, illetve elejét tudja venni a terrorcselekményeknek. A Gép a sorozat előrehaladtával öntudatra ébred, alkotója

pedig számos morális és etikai kérdésbe ütközik, annak működtetésével kapcsolatban. Felmerül a klaszszikus kérdés: játszhatjuk-e Isten szerepét?

Ha nincs mit takargatnod, nincs mitől tartanod

Az állami szabályzás az egyének felett új szintre lép a társadalmi kreditrendszer bevezetésével. Földünk nyugati felén sem ismeretlen ez a fogalom, viszont itt magánvállalatok, kereskedelmi hálózatok, bankok és pénzüzetek tartják számon az állampolgárok vásárlási szokásait, kapnak bírálatot hitelfelvételről vagy jelzálogkölcsönrel kapcsolatban. A kínai modell 2014-ben lett beharangozva, a kormány sajátos értelmezésében, azt az ideát támogatva, hogy az államba vetett bizalom dicsőség, ennek a bizalomnak a megkérdőjelezése viszont szégyenteljes. A kreditrendszer teljes, állam által bevezetett struktúrája 2020-ra várható (bár egyes vélemények szerint ez csupán a tervezési szakasz végét jelenti) és a pontok mozgását befolyásolhatja, ha túl sok alkoholt vagy videójátékot vásárolnak az állampolgárok, nem dohányzó helyeken gyűjtanak rá, áthajtanak piros lámpánál, nem megfelelően viselkednek valamilyen tömegközlekedési járművön, tartozásuk van, de a pontos módszertanról nem sokat tudni egyelőre. Már csak azért is, mert egyelőre nincs semmilyen konkrét, központosított társadalmi kreditrendszer, amit az állam felügyelne. Helyi önkormányzatok és bizonyos vállalatok rendelkeznek egyfajta kreditrendszerrel, de ez ennek alkalmazása is földrajzilag eltérő. Így például Rongcheng városa 1000 pontot ad a lakosainak és a cselekedeteik függvényében kapnak vagy vonnak el tőlük pontokat, a Sesame Credit pedig 400 millió ügyfelét kíséri figyelemmel és az alapján, hogy mennyi időt töltenek videójátékokkal (tétlen személyek) vagy hogy milyen sűrűn látogatják meg rokonaikat (gondoskodó magatartás). A vállalatok a rendelkezésükre álló információval kereskednek egymás között, összesíthetik, összekapcsolhatják az adatbázisokat. Ezek alapján a Baihe nevezetű társkereső oldalon a felhasználók nem csak a kinézet alapján dönthetnek, hanem látják is más felhasználók közösségi kreditszámaikat. Zhuan Yirong, a Baihe alelnöke szerint a megjelenés nagyon fontos, de az sokkal fontosabb, hogy stabil megélhetése legyen valakinek és biztosítsa társának a komfortos élet körülményeit.

Milyen előnyökkel és hátrányokkal járnak a jó-rossz magatartásformák? Legrosszabb esetben tiltólistára kerülnek az állampolgárok. Ilyen feketelistára került Liu Hu újságíró, aki az állami korrupcióról és cenzúráról írt, a Legfelsőbb Népi Bíróság pedig a tisztességtelen személyek listájára tette. A különböző listázások pedig más és más retorziókat vonhatnak maguk után:

- Vonat- vagy repülőjegyek vásárlásának letiltása: kilencmillió alacsony pontszámmal rendelkező lakos nem tudott vásárolni jegyet utazáshoz, további hárommillió pedig nem fért hozzá extra szolgáltatáshoz (business class).
- Internet sebesség korlátozása: ez akkor léphet életbe, ha álhíreket posztolnak, túl sok időt pazarolnak

videójátékokra vagy a közösségi médiára, illetve, ha erkölcstelen dolgokat vásárolnak, vagy ha nem fizetik be a számlákat időre.

- Kitiltás a legjobb iskolákból. Eddig 17 embert akadályozott meg a kreditrendszer abban, hogy folytassák tanulmányaikat a felsőoktatásban, vagy magasabb fokú végzettséget szerezzenek – mert megtagadták a katonai szolgálatot. Egy kínai egyetem pedig megvonta egy hallgatója jelentkezését, mert az apjának pénzügyi tartozásai voltak.
 - Lehetetlen bekerülni bizonyos állami cégek és bankok vezetői pozícióiba
 - A kreditrendszer szintén meggátolja, hogy a legjobb hotelekben szálljanak meg azok az állampolgárok, akik nem rendelkeznek elég pontszámmal.
 - A kutyákat is elveheti a közigazgatás a tulajdonosoktól. Jinan városa 2017-től kreditrendszert vezetett be, amely méri, hogy a sétáltatás során van-e pórás és szájkosár a kutyán. Túl kevés pont esetén az önkormányzat elkobozza az állatot.
- A negatív spirál egyre erősödhet, ahogy a vélt vagy valós szabálytalanságokat halmozzák fel a mindennapjaik során az állampolgárok. A feketelistáról pedig egyféleképpen lehet lekerülni: ki kell fizetni a büntetés összegét a bíróságokon, annak ellenére, hogy ez nem egy bevett jogi aktus és nincs is semmilyen jogszabály a kreditrendszerre. A totalitárius állam és a társadalmi reguláció mellett azonban a rendszer számos jó tulajdonságát is látják a kínai lakosok. A jó magaviseletért és magas pontszámokért cserébe:
- Több egyezésük lesz a társkereső oldalakon.
 - Kedvezményeket kapnak a közüzemi számlákból, jobb besorolásuk lesz pénzügyintézeteknél.
 - Többet és jobban odafigyelnek arra, hogy betartsák a szabályokat, ezáltal jobb állampolgárokká válnak.

Egerek a ketrecben

A kamerarendszerek nem csupán megfigyelésre, hanem átnevelésre is szolgálnak. Hszincsiang-Ujgur autonóm terület vált a katonai kísérleti védelmi rendszerek fejlesztési és tesztelési központjává, azon belül is Kasgar városa. A régió csupán 36%-a tartozik a han kínai nemzetiséghez, a többi etnikum főleg ujgur és egyéb muszlim vallású. Az Kínai Kommunista Párt kiemelt célja, hogy letörjének minden olyan egyéni vagy közösségi cselekvést, amely autonóm, szeparatista törekvéseket tűz ki célul maga elé. A virtuális ketrecből pedig kiképző-átnevelő táborba küldik azokat az ujugrokat, akik a megfigyelők szerint bármilyen lázadó tevékenységet folytatnak. Ezekben a táborokban előadásokat kell hallgatniuk a fogvatartottnak, dicsőítő himnuszokat énekelni a Kínai Kommunista Pártról és önkritikát gyakorolni. A program célja, hogy az iszlám vallást teljesen kiűzzék Kínából. A megnövekedett ellenállások és terrorista cselekmények miatt az állami szervek száma és aktivitása megsokszorozódott a térségben, legszélsőségesebb esetekben a lakók otthonaiba is kamerákat telepítettek. A rendőrség külön applikációt használ a megfigyelésekhez és listázásokhoz, így meg tudják jelölni azokat az embereket, akik gyanúsán viselkednek:

sokáig nem használják az okostelefonjukat, sokáig tartózkodtak külföldön, a megszokottnál több áramot használnak, nem a főbejáraton keresztül hagyják el az otthonukat, vagy ha más személyautóját tankolják meg. Az ellenőrzés elősegítésére ellenőrzőpontokat állítottak fel a hatóságok és a rendszer automatikus riasztást ad ki, ha a potenciális veszélyként megjelölt ember belép bizonyos terekbe. Ezen felül, a legegyszerűbb, mindennapi rutinokhoz is személyigazolványt kell használniuk a lakosoknak, akár, ha belépnek az iskolákba, bankokba, parkokba, akár, ha tankolni szeretnének, mobiltelefont vagy cukrot vásárolni.

Hszincsiang-Ujgur területe és Kasgar városa a prototípus, innen fejlesztik tovább és ültetik gyakorlatba a technikákat az ország más régióiban. Egy új törvény szerint, minden új SIM kártya tulajdonosnak regisztráltatnia kell magát egy arcfelismerő szkenneren. Az intézkedés segítségével egész Kína területén egyszerűbbé válik a mobiltelefonok nyomon követése, növelve ezzel az állampolgárok biztonságát – legalábbis a hivatalos álláspont szerint. A kiberbiztonság növelése érdekében a közösségi oldalakra is csak bejegyzett telefonszámokkal lehet regisztrálni. Annak ellenére, hogy számos kritika és visszhang érte a rendszert – a beleegyezés nélküli arcregistáció miatt már az első per is folyamatban van –, mégis számos kínai lakos biztonságban érzi magát az intézkedések kapcsán. Főleg olyanok, akik személyes adataival visszaéltek már vagy személyazonosság-lopás, esetleg más jellegű átverés áldozataivá váltak, mert nem kívánatos személyek hozzáférhettek az adataikhoz.

Szép, új világ

Látható, hogy a kínai kormány álláspontja mindig az állampolgárok védelme, tehát minden ellenőrzés, információgyűjtés és a személyi szabadság informális korlátozása annak érdekében történik, hogy a lakosság biztonságban érezhesse magát. Az intézkedésekre pedig nagy igény mutatkozik. A védelmező-uniformizáló-tekintélyelvű állam eszménye a mindennapok során az emberek belenyugvásával erős felhatalmazást kap és ezzel együtt minden kritikus hangot módszeresen el tud nyomni.

Felhasznált irodalom:

Alexandra Ma , Arjun Kharpal , Celia

Hatton , Charlie Campbell , Chris

Buckley, Paul Mozur , Elly Cosgrove

, Lily Kuo , Lindsay Gorman, Matt

Schrader , Louise Matsakis , Nick-

Cumming Bruce , Nicole Kobie

Legyen köztünk híd!

A digitális szakadék kihívásai

·
·
·
SZITÁS PÉTER (2019)

*A*z információtechnológiai eszközökhöz ma már bárki hozzájuthat, a világháló egy gombnyomásra van tőlünk és azon felül, hogy már a zsebünkben elérnek ezek kütyük. Már az sem utópia, hogy a hűtőnkbe épített számítógépes érintőpanelen keresztül adjuk le az újabb élelmiszerrendelésünket vagy éppen a munkahelyünkről indítsuk el a mosógépet, valamilyen applikáció segítségével. Ezek a készülékek könnyebbé, gyorsabbá, kényelmesebbé teszik életünket és végtelen mennyiségű információhoz férhetünk hozzá másodpercek alatt. A szép utópia, az információs társadalom demokratizálódása és a digitális egyenlőség azonban még várat magára, hiszen jelentős eltéréseket tapasztalhatunk itt is a világ fejlett és fejlődő/fejletlen országai között, de regionális vagy országos szinten is. A digitális szakadék az információs társadalommal szorosan együtt járó probléma, amit mielőbb orvosolni kell, ha nem akarjuk, hogy ez a távolság növekedjen.

Elsődleges és másodlagos digitális megosztottság

A digitális szakadék (digital gap) és a digitális megosztottság (digital divide) fogalmak azt a rést vagy hiányt írják le, amelyek az az információ- és kommunikációtechnológiai eszközökhöz (ICT) való hozzáférés miatt, illetve a hozzáférés hiányának következtében alakul ki. Ezt nevezzük korai digitális hozzáférési szakadéknak. A digitális szakadék vizsgálatához kapcsolódó kutatások már a 19. század végén megjelentek, vizsgálva az információ eloszlásának egyenlőtlen dinamikáját. A kifejezések későbbi értelmezésben az információs társadalom problémáival kapcsolatban, az információ gazdagok és információ szegények (inforich-infopoor) fordult elő. Majd 1990-ig a telefonos hozzáféréssel rendelkezők/nem rendelkezők felosztására használták, a World Wide Web megjelenésétől azonban az internet hozzáféréssel rendelkezők/nem rendelkezőket kategorizálják így. Ha általánosan szeretnénk meghatározni a jellemzőket, akkor a városi-vidéki, alul iskolázott-magasan iskolázott, szegény-gazdag fogalom párokat használ-

hatjuk, azonban a technológiailag jól fejlett és kiépített informatikai struktúrával rendelkező országokban is találhatunk eltéréseket. Ebben az esetben beszélhetünk elsődleges digitális megosztottságról, hiszen nem a hozzáférés a kérdéses, hanem a használat. Itt már információhoz való hozzáférés gyorsasága és minősége válik fontossá: óriási különbségek vannak egy belépő szintű számítógép vagy okostelefon és egy csúcskategóriás készülék között, valamint nem mindegy, hogy az internet hozzáférés milyen sávszélességen van biztosítva – elég, ha csak a betárcsázós internet borzalmaait említjük meg.

A harmadik fázis pedig a másodlagos digitális megosztottság: vagyis a használó és használó közötti különbségekre próbálunk rávilágítani. Leginkább a web2.0 lehetőségei, a tartalomgyártás van fókuszban, különböző tudás- és ismeretszinteken állnak az egyes felhasználók.

Martin Hilbert 2011-ben megjelent tanulmányában viszont négy változó vizsgálata alapján elemezte a különböző társadalmi szereplők közötti szakadékokat:

- ki használja az eszközt: személyek, vállalatok, szervezetek, közösségek, országok, régiók
- a használó tulajdonságai, karakterisztikája: nem, kor, iskolázottság, jövedelem vagyoni, földrajzi elhelyezkedés, tulajdonosi forma
- hogyan, milyen módon csatlakozik: hozzáférhetőség, tényleges használat, befogadás
- mivel csatlakozik: telefon, számítógép, egyéb digitális eszköz

Nem csupán virtuális rés

Láthatjuk tehát, hogy nem csupán a személyek közötti egyenlőtlenséget, hanem a vállalatok, országok, kontinensek közötti hiány is ugyanúgy mérvadó a probléma megoldásában. Az UNICEF első Digitális Gazdasági Jelentése (Digital Economy Report) szerint az Egyesült Államok és Kína generálja a digitális gazdaság jelentős részét. A világ 70 legnagyobb digitális platformú cégének profitja, mintegy 90%-a kerül valamilyen formában a két országba. A tanulmány különösen kitér a Microsoft, Apple, Amazon, Google, Facebook, Tencent, Alibaba cégekre, amelyek agresszívan kebelezik be a feltörekvő vállalkozásokat, így verseny nélküli egyeduralmi helyzetet biztosítanak maguknak hosszú távon a digitális földgömbön. A világ többi része (elsősorban Afrika, Latin-Amerika) pedig egyre jobban le- és kimarad a digitális gazdaság lehetőségeiből, így egyre nagyobb távolság alakul ki a fejlett és fejlődő országok között.

Ahogy az alsó táblázatból is látszik, a „ma már mindenki netezik” közhely globális szinten sajnos nem állja meg a helyét. Ázsia lakosságának alig több mint fele rendelkezik internet hozzáféréssel és ez a szám még drasztikusabb, ha Afrikát vesszük górcső alá, a világ összlakosságát tekintve pedig megállapítható, hogy a populáció 60%-át sem éri el az internet felhasználók száma.

WORLD INTERNET USAGE AND POPULATION STATISTICS 2019 Mid-Year Estimates						
World Regions	Population (2019 Est.)	Population % of World	Internet Users 30 June 2019	Penetration Rate (% Pop.)	Growth 2000-2019	Internet World %
Africa	1,320,038,716	17.1 %	522,809,480	39.6 %	11,481 %	11.5 %
Asia	4,241,972,790	55.0 %	2,300,469,859	54.2 %	1,913 %	50.7 %
Europe	829,173,007	10.7 %	727,559,682	87.7 %	592 %	16.0 %
Latin America / Caribbean	658,345,826	8.5 %	453,702,292	68.9 %	2,411 %	10.0 %
Middle East	258,356,867	3.3 %	175,502,589	67.9 %	5,243 %	3.9 %
North America	366,496,802	4.7 %	327,568,628	89.4 %	203 %	7.2 %
Oceania / Australia	41,839,201	0.5 %	28,636,278	68.4 %	276 %	0.6 %
WORLD TOTAL	7,716,223,209	100.0 %	4,536,248,808	58.8 %	1,157 %	100.0 %

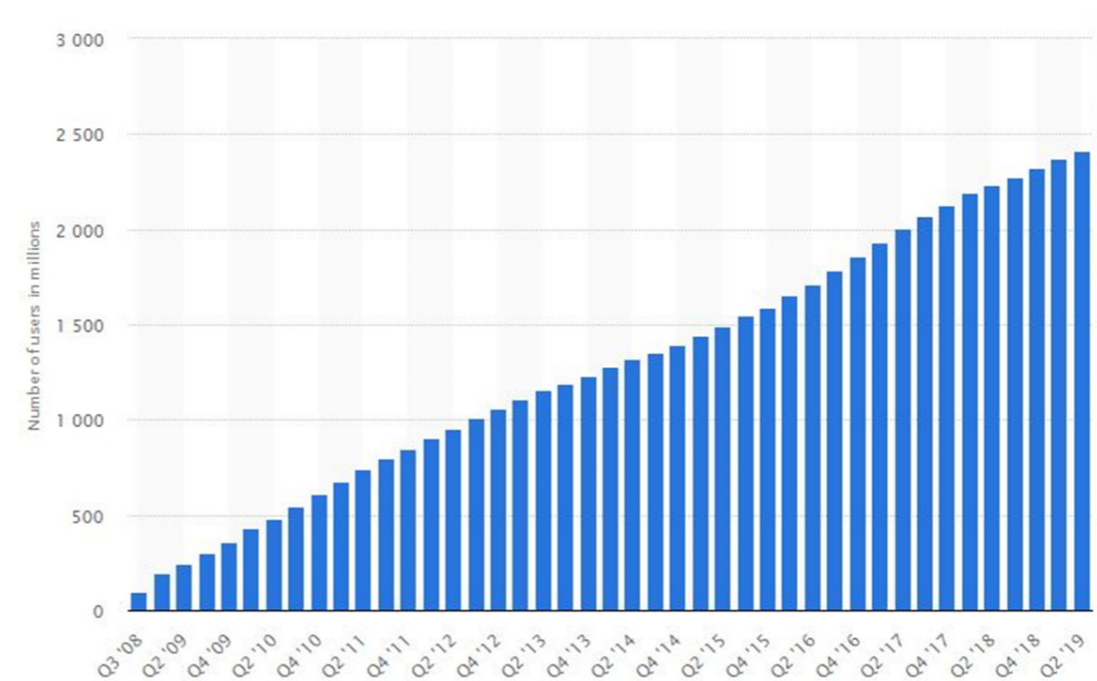
1. ábra: Internet használat és penetráció a világon a lakosság arányában. Forrás: itt

Ha ezekhez hozzávesszük az alábbi kimutatást, amely az analfabetizmust vizualizálja a világ lakosságának arányában, akkor a szakadék tovább hatványozódik. Hiszen nem csak az IKT eszközök hiánya számottevő, de a lakosság sem rendelkezik olyan alapvető kompetenciákkal, amivel használni tudná ezeket a készülékeket, amennyiben rendelkezésére állna.

A Facebook – szakadék

A digitális szakadék minőségi vizsgálatában több tényezőt is figyelembe kell vennünk, mint már említettem (eszközök és hozzáférés minősége). Azonban az University of Saint Joseph kutatói egy másfajta szempontból közelítették meg a kérdést. Ahogyan 1991-ben a World Wide Web megkerülhetetlen méréföldkő lett, majd olyan fogalmak jelentek meg, mint a digitális bevándorló (akiknek meg kellett ismerkedniük az új technológiával) és digitális bennszülött (akik szocializációjuk valamelyik korai fázisában, de tipikusan az iskolás éveik alatt már találkoztak az új technológiával), amelyek segítségével kategorizálni lehetett a digitális tudás különböző szintjeivel rendelkező egyéneket.

Ezen logika mentén, 2004-et a Facebook alapításának évét vették vízválasztónak. Így Facebook bevándorlók lettek azok, akik 2004 előtt végezték – elsősorban főiskolai/egyetemi tanulmányaikat – és Facebook

3. ábra: Facebook felhasználók száma. Forrás: itt

bennszülöttek, akik 2004 után. A kirekesztettek csoportjába azok tartoznak, akik nem rendelkeznek/rendelkeztek profillal a közösségi oldalon. A regisztrált felhasználók jelentős előnyökre tehetnek szert, több kulturális tőkével rendelkezhetnek, így tovább nő a csoportok közötti digitális egyenlőtlenség. Globális szinten közel 2,5 milliárd aktív felhasználójával az egyeduralgató közösségi médiaóriás egy újfajta rést teremtett, hiszen a világ internet hozzáféréssel rendelkezői közül, mintegy 2 milliárd fő nem használja az alkalmazást.

Építsünk hidat!

Hogyan tudjuk betemetni a digitális rést? Első és legegyszerűbb módszer, az IKT eszközök hozzáféréseinek biztosítása. Növelni kell az egy főre eső készülékek számát és biztosítani kell az internet hozzáférést a közterületeken. Az internet kávézó ma már nem divat, viszont egyre többen használnak valamilyen mobil okos eszközt (telefon, tablet, laptop), mégis, nem minden eszköz tulajdonosa rendelkezik mobilinternet előfizetéssel, vagy csak nagyon csekély adatforgalmat biztosít a csomag, amivel rendelkeznek. Ezért

fontos, hogy a települések közterületein, közigazgatási épületekben, tömegközlekedési járműveken mindenki számára elérhető és hozzáférhető legyen az internet.

Növelni kell a digitális műveltséget. A felhasználók többsége nem érti az Internet vagy az IKT eszközök működését, nincs tisztában annak előnyeivel vagy éppen hátrányaival. Az oktatásnak nem csak abban van szerepe, hogy egy bizonyos eszköz használatával megismertesse a felhasználót, hanem a különböző tartalmak értelmezése is ebbe a hatáskörbe kell, hogy tartozzon. Az online tartalmak megértése, értelmezése nehéz lehet egyes felhasználók számára, így elrettentheti őket azok további fogyasztásától – ha nem értünk valamit, akkor nem szívesen próbálkozunk vele.

A nemek közötti egyenlőtlenség jelentős ezen a területen is. A harmadik világ országaiban ez leginkább a korai egyenlőtlenség szakaszában nyilvánul meg: több férfi rendelkezik, vagy fér hozzá valamilyen IKT eszközhöz, mint nő. A fejlett országokban ez az eltérés a foglalkozásokban mutatkozik meg: több mint kétszer annyi fiatal férfi választ informatikai pályát, mint nő.

Csak hátrányai vannak a szakadéknak?

Az IKT eszközök és az internet hozzáférés növelésével az állampolgárok jobb lehetőséget indulnak el a life-long-learning útján, nagyobb esélyük van elhelyezkedni a munkaerőpiacon, lehetőséget kaphatnak távoktatásba, új szabadidős tevékenységeket fedezhetnek fel, segíthetnek a társkeresésben, beléphetnek online közösségekbe.

Azonban érdemes más gondolat felé elvinni a diskurzust. A korlátok nélküli internet használat önmagában is számtalan veszélyt jelent, főleg, ha ez a digitális analfabetizmussal társul. Kártékony oldalak ezrei sorakoznak a világhálón és a tudatlan felhasználó képtelen felmérni vagy egyáltalán különbséget tenni az internetes tartalmak között. Nem megfelelő beállítások és a szülői felügyelet hiányában a gyerekek is számtalan ártó tartalomhoz tudnak hozzáférni. A kommentszekciók és a hozzászólások lehetősége rendkívüli lehetőséget biztosítanak az anonimitásba burkolódzó trolloknak, gyűlölködőknek, ezzel párhuzamosan pedig a megfélemlítés, terrorizálás, piszkálás, vagyis a bullying egyre több fiatalra van hatással. Az IKT eszközök sokszor státusszimbólumként funkcionálnak – szintén a fiatalok körében – és természetesen nem minden család engedheti meg magának, hogy minden évben a legújabb okostelefont vásárolják meg. Újfajta szociális szegregációt eredményeznek a kialakult állapotok.

A kisebb közösségek jobban meg tudják őrizni identitásukat, autentikusabbak tudnak maradni. A helyi csoportok összetartóbbak maradhatnak, az emberek biztonságérzete növekedhet az által, hogy ismeri a közössége tagjait, a közvetlen kommunikáció továbbra is fontos marad, a kapcsolatteremtés pedig nem korlátozódik a virtuális térre.

Felhasznált irodalom:

Alan Yung (2017): Facebook Divide,

Facebook Native and Facebook

Immigrant, Aleph Molinari: Let's

bridge the digital divide., Car-

men Steele, Egervári Dóra (2014):

A másodlagos digitális megosz-

tottság enyhítésének modellje.

Doktori disszertáció. 26-29.o., Fara

Zahri: 'Digital divide' will worsen

inequalities, without better global

cooperation, Martin Hilbert (2011):

The end justifies the definition: The

manifold outlooks on the digital

divide and their practical usefulness

for policy making, OECD report:

OECD urges more action on bridging

digital divides, boosting skills and

enhancing access to data at Going Di-

gital Summit, Sri Mulyani Indrawati:

Bridge the Digital Gap Before It's

Too Late

A múlt dilemmája, a jelen problémája: az adatbiztonság

·
·
·
SZITÁS PÉTER (2020)
·
·
·

Szabadság vagy biztonság? A polgári forradalmakat is megelőző társadalmi kérdés az emberiség történetében számos ponton újra és újra előkerül, most éppen a globális koronavírus járvány kapcsán. A demokratikus politikai rendszerek a második világhégés óta egyensúlyoznak az állampolgárok védelme kontra állampolgárok szabadsága mérlegen, a 9/11-es terrortámadások óta viszont fokozatosan eltolódik a hangsúly a fokozott állami beavatkozásra, megfigyelésre a megelőzés érdekében. A 2020-as év világjárványa új szintre emeli a diskurzust: az állami szervezetek, a kormányok beavatkozhatnak-e az országuk lakosainak mindennapjaiba, megfigyelhetik mindennapi tevékenységüket, hivatkozva az egészség és az élet védelmére. A járványügyi defenzíva többnyire egységes képet mutatott Földünkön: kijárási korlátozásokat, rövidített nyitva tartások, rendszeres kézmosás, szájmazsk használata, általában a külvilággal kapcsolatos érintkezések csökkentése.

A koronavírussal kapcsolatos hatékony védekezés egyik fő szempontja a kontaktkutatás, amely során a visszakereshetővé válik, hogy a megfertőződött személy, hol járt, mikor és kivel lépett kapcsolatba. Célja, hogy minél gyorsabban ki tudják szűrni a lehetséges új fertőzötteket, így minimalizálva a kórokozó tovább terjedését. Ennek számos módja lehet. Egyik ilyen lehet a civil szervezetek, önkéntesek számára egészségügyi alapképzések biztosítása, majd bizonyos feladatokkal való megbízása. Az így felállított speciális munkaegység feladata, hogy a már megfertőződött személyekkel lekérdezéseket folytassanak, a megszerzett információk alapján felállítsanak egy infrastrukturális hálózatot, hogy az egyedek merre jártak az elmúlt hetekben, milyen potenciális gócpontokon tartózkodhattak. Tovább feladatuk, hogy az önkéntes izolációban vonult személyeket folyamatosan figyelemmel kísérjék, tájékoztassák a hatóságokat állapotukról és jelezzék, ha valamilyen, a koronavírussal kapcsolatos tünetek lépnek fel náluk – ezzel is csökkentve a közegészségügyben dolgozók terheit. Ez a módszer azonban nagyon sok időt és emberi erőforrást igényel, az önkénteseknek egy jól felkészített tréningen kell részt venniük, állandó kapcsolat-

ban állniuk az egészségügyi szervekkel. Másik lehetőség, a létező és felállított szervezetek, munkakörök, erőforrások átcsoportosítása. Már meglévő telefonközpontok, segélyvonalak és forródrótok elláthatják a koronavírussal kapcsolatos tájékoztatást. A lehetséges fertőzötteket alacsony és magas veszélyeztettségi rátaiba kell besorolni, aszerint, hogy napi tevékenységük, foglalkozásuk alapján hány emberrel találkozhattak és az ő fertőzöttségük milyen további kiesésekkel, hátrányokkal jár bizonyos munkakörökben: az egészségügyi dolgozók így kiemelten magas rizikófaktor-csoportba kerülnek, mind a kontaktkapcsolatok száma, mind a járványügyi védekezésben betöltött szerepük szerint.

Lejárt a toll és a papír ideje

A védekezés/megelőzés kérdéskörében viszont külön figyelmet igényel az informatika és a számítástechnika szerepe. Adatbázisok kiépítésével, a fertőzöttek adatainak számontartásával a kutatók egy komplex képet tudnak alkotni a járvány jellegéről a megfelelő információmennyiség segítségével – ez pedig fontos szerepet játszhat a megfelelő korlátozó intézkedések kidolgozásában, valamint a politikai döntéshozatal-

ban. Nem ez az első ilyen jellegű védekezés egy járvány visszaszorítására: 2007-ben Zanzibár szigetén ütötte fel a fejét a malária. A Southampton egyetem kutatói a helyi mobilszolgáltatókkal együttműködve monitorozták a lakosság mozgását. A hatóságok kezébe így olyan felbecsülhetetlen információtömeg került, amit semmilyen más úton nem tudtak volna elérni, az intézkedések pedig olyan hatásosnak bizonyultak, hogy a későbbiek folyamán más járványnál is a tömegkommunikációs eszközökre támaszkodtak, így a pakisztáni dengi-láznál, a bangladesi maláriánál, a kolumbiai zika-vírusnál és a nyugat-afrikai ebola megfékezésénél is. A technológia és a módszertan tehát nem újdonság, a telekommunikációs vállalatok már több, korábbi esetben is dolgoztak együtt egészségügyi hatóságokkal, bár egyik esetében sem beszélhetünk világjárványról.

A WHO Go.Data adatbázis hálózata a rengeteg, területileg és lakosság szempontjából is differenciált információhalmazt gyűjti össze, így járványok esetén az epidemiológusok egyetlen adatbázison keresztül férnek hozzá a szükséges anyagokhoz. Értelemszerűen nem csak hagyományos papír alapon történhet az adatbevitel, ezeket a mobil eszközünkre letöltött applikáció segítségével is azonnal továbbítani tudjuk a szerverekre. Az alkalmazások hozzáférést kérhetnek a helyadatainkhoz, illetve, kérik, hogy kapcsoljuk be a helymeghatározási funkciót készülékünkön, de egyes applikációk esetében az adatmegosztás, adattovábbítás is ilyen engedélyeket kérhet a felhasználótól. Így kigyűjthető adat több szempontból is hasznosabb lehet, mintha a fertőzött személyeket kérdeznénk meg. Nincs személyes kontaktus az adatrögzítésben, így csökken a vírus átadásának esélye. Továbbá a beteg, ha már a súlyos stádiumban van, akkor nem fog pontosan emlékezni, hogy merre járt az elmúlt időszakban (valljuk be, egészséges állapotunkban is nehezen tudjuk felidézni a pár héttel ezelőtti történéseket, percre pontosan), illetve kórházi ellátás során sem lehetséges az adatfelvétel. Egy ilyen követő alkalmazás segítségével a megfigyelteteket bármikor nyomon lehet követni, így az előbb említett személyes megkérdezésre nincs is szükség. A szakértők a felhasználók adatai, bejárt útvonalai alapján modellezni tudják, hogy kikkel érintkezettek, így meg tudják határozni a vírus fő terjedési útvonalát, figyelmeztetetik a hatóságokat, hogy milyen más felhasználók érintkezettek a már megbetegedett emberekkel. Ezen felül az alkalmazások a begyűjtött adatok alapján figyelmeztetést küldhet a felhasználónak, értesítheti, hogy mikor és hol találkozhatott olyannal, aki fertőzött és a járvány tüneteit produkálja. A szimptomákat szintén applikáció segítségével is meg lehet határozni: az Amerikai Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban március végén egy ingyenesen hozzáférhető, COVID Symptom Tracker nevű alkalmazást használtak az adatgyűjtésre, összesen 2,6 millió felhasználóval, akikből több mint 18.000 felhasználó egyidejű tünetei kapcsolódtak a koronavírusos megbetegedéshez. A felhasználók önkéntesen, naponta frissítették egészségi állapotukkal kapcsolatos információkat és a jelentkező tüneteket. Ezáltal a kutatók kimutatták, hogy nem csak a köhögés és a magas láz lehetnek a betegség indikátorai, hanem az étvágytalanság/ízlelés és szaglás időleges elvesztése is vagy azok jelentős mértékű tompulása. Az ilyen programok használata – és erre a szakemberek is

felhívták a figyelmet – limitált hatással bírnak: az alkalmazások önkéntes használata miatt ezek a felmérések nem reprezentatívak és az adatok pontosságáról sem lehet száz százalékgig meggyőződni, nincsenek kontrollminták. Magyarországon ilyen alkalmazást a Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség töltött fel az online piacterekre, így bárki szabadon hozzáférhet (a programot egyébként az észak-macedóniai Next Sense vállalat fejlesztette és más országoknak is ingyenesen biztosította azt).

Az ilyen típusú, „koronavírus-applikációk” két fajtáját lehet megkülönböztetni centralizált és decentralizált működés szerint. A centralizált struktúra során a felhasználók adatait saját készülékük naplózza, majd egy központi szerveren tárolják és küldenek értesítést, ha egy koronavírus fertőzöttel keresztezték egymás útját vagy indirekt módon léptek kapcsolatba harmadik fél által. A folyamat során az értesített felek csak anonim információkat kapnak, így csak arról lehet tudásuk, hogy hol és mikor találkoztak olyan személlyel, aki már beleesett a járványba és mutatja annak tüneteit, de a személyazonossága nem lesz felfedve. Ezzel szemben az Apple és a Google közös fejlesztési projektje egy decentralizált működési elvet használ. Ennek során az adatok a felhasználók közötti készülékek párosítása során jön létre. Amikor a két felhasználó találkozik, a készülékek egy egyedi azonosító jel segítségével lépnek kapcsolatba. Ha valamelyik fél megfertőződött, akkor manuálisan feltölti az adatait és az applikáció csak azoknak a készülékeknek továbbítja a szükséges adatokat, amelyekkel kapcsolatba került. A tech óriások úgy látják, hogy ezzel a megoldással, a felhasználók mindenkori adatait jobban képesek védelmezni egy esetleges kibertámadás ellen. A centralizált megoldás könnyebben figyelhető, ellenőrizhető és adaptálható a vírus fejlődésének, terjedésének relációjában. A decentralizált módszer jobban védi a felhasználót, viszont számos más probléma felüti a fejét az alkalmazása során. Ezek közül a legfontosabb, hogy rengeteg mobilkészülék nem rendelkezik a szükséges Bluetooth LE chip technológiával, ami a készülékek közötti kapcsolattartást biztosítja. Továbbá az adatkommunikációs hozzáférések konstans bekapcsolt állapota szignifikáns mértékben rontja a készülék akkumulátor kapacitását, a folyamatos használttól az gyorsabban fog merülni. Végeredményben a két felfogás abban különbözik, hogy míg az előbbi a kutatók és a hivatalos szervek számára nyújt több adatot – feláldozva ezzel az állampolgárok adatainak kiszolgáltatottságát –, addig az utóbbi több hangsúlyt fektet a felhasználók érzékeny adatainak a védelmére, de ezzel együtt csökkenti az információk hozzáférhetőségét és átláthatóságát. A központosított modell mellett az Egyesült Királyság, Franciaország, valamint Dél-Korea tette le a voksát, a megosztott struktúrát pedig többek között Németország, Ausztria, Svájc, Finnország és a balti államok adaptálták. Érdekeség, hogy az egyes országok a közigazgatási struktúrájuknak megfelelő rendszert választották ki, találtak megfelelőnek. Végeredményben bármelyik modell is legyen megfelelő, jelenlegi információk szerint egyik sem biztosít megfelelő mennyiségű adatot a kutatóknak. Ez pedig egyetlen indokkal magyarázható: az emberek nem használják ezeket az alkalmazásokat. Legnagyobb arányban eddig Szingapúr lakossága használt koronavírus fertőzést követő alkalmazást, ott a lakosság mintegy 20 százaléka. Háló-

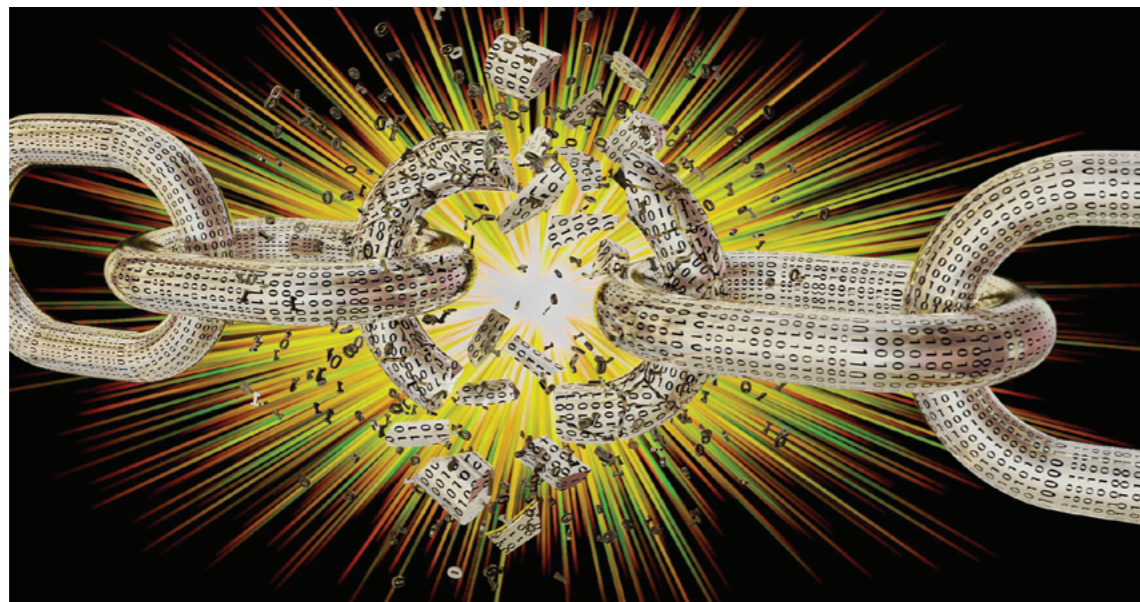
zatkutatók és virológusok szerint azonban legalább 50-60 százalékos használatra lenne szükség ahhoz, hogy mérvadó információkat kapjanak a vírus terjedéséről, hogy meg tudják határozni hol alakulhatnak ki újabb gócpontok és milyen korlátozásokra lehet szükség a járvány megfékezéséhez, illetve megakadályozni egy második hullámot.

Biztonság vagy szabadság

Vajon miért nem népszerűek ezek az alkalmazások? Csak szimplán rosszul vannak kommunikálva, nem találkoznak velük a polgárok? Esetleg az adatokkal való visszaélés áll a bizalomhiány hátterében? Felhasználók százmilliói telepítenek úgy programokat, hogy nem olvassák el a felhasználó szerződéseket, vagy használnak applikációkat, amelyeknek minden hozzáférési lehetőséget biztosítanak. A koronavírus pandémia következtében jelentősen több alkalmazást használunk a mindennapok során (Angliában a lakosság 67 százaléka letöltötte a WhatsApp csevegőappot, ami már elég lenne a virtuális kontaktkutatóhoz) ezek teljes körű használatához pedig engedélyeznünk kell készülékünk leginkább adathalászatra képes funkcióit: helymeghatározás, mikrofon, kamera. Míg egy szabadpiaci szereplő számára és a saját kényelmünk miatt, szórakoztatásunk érdekében másodpercek alatt lemondunk személyes adatainkról, addig, ha kormányzati, hatósági szervek kérik ugyanezt, az már székszeptiszbet ébreszt bennünk, megfogalmazódik egy általános bizalmatlanság a közigazgatás felé, még ha ez a lemondás a saját biztonságunkat és egészségünket is szolgálja. Az Európai Adatvédelmi Testület állásfoglalása szerint, a GDPR lehetővé teszi, hogy a munkáltató a foglalkoztatottak adatait feldolgozásra bocsájtja a hatóságok részére pandémia esetén. Az elektronikus adatgyűjtés kontextusában felhívja a figyelmet, hogy ezek kizárólagosan az anonimitás fenntartása mellett kerülhetnek feldolgozásra, az elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv betartásával. Ha az irányelv nem valósítható meg, akkor a tagállamok új jogalkotási intézkedéseket vezethetnek be, figyelembe véve a szükségességet és az arányosságot. Továbbá az országoknak biztosítaniuk kell az ezzel kapcsolatos jogorvoslat lehetőségét, ha az állampolgárok visszaélést tapasztalnak. A Testület arról is említést tesz, hogy az általános adatvédelmi rendelet keretében a telekommunikációs szolgáltatók ugyanígy anonim adatközlést biztosítanak a koronavírust legjobban érintett „forró zónás” területeken, mint Madrid és Milánó. Ennek segítségével az egészségügyi hatóságok jobban fel tudják térképezni a gócpontok lakosságának mozgását, ezáltal gátat szabni a vírus terjedésének. Pro forma szerint tehát az adatainkat a legnagyobb biztonságban és a legkörülmekintőbb módon kezelik és esetleges adathalászat gyanúja esetén is tudunk valamilyen jogi fórumhoz fordulni.

A kételkedő közvélemény félelme nem alaptalan a „megfigyelőállamok” kialakulásáról. Kétség sem fér hozzá, hogy az állami tömeges megfigyelés már nem csak a keleti autoriter rendszerek sajátossága, legfeljebb csak volumenében tér el az európai demokráciák rendszereitől. Ugyanakkor az öreg kontinensen belül is találunk kirívó példát. Az Egyesült Királyságban az előző évtized folyamán széleskörű meg-

figyelőrendszer épült ki és ma már London lett a „legmegfigyeltebb” város Európában : 1000 emberre 68 kamera jut, ehhez képest Berlinben csupán 11. Számos kritika érte a parlamentarizmus hazáját, ami a második világháborút követően, fokozatosan építette ki belső megfigyelő hálózatát és az elsők között – Kínát leszámítva – alkalmazta az arcfelismerő kamerarendszereket. Bár az európai kommunikációs vállalatok kérlelhetetlenek az anonim személyes adatokat illetően és nem adják át úgy előfizetőik információt, hogy azokat ne burkolja teljesen a névtelenség homálya, az adatszaktörők még így is kételkednek ezek hatásosságával kapcsolatban. Az Imperial College London munkatársai ugyanis kimutatták, hogy közel százszázalékos pontossággal vissza lehet keresni a személyes információkat, amennyiben az adatokat megfelelően aggregálják. Így rossz kezekben megfizethetetlen értékű adathalmazok halmozódhatnak fel. A nyomkövető alkalmazások önkéntes használatával szemben ezek a megoldások az állampolgárok tudta és beleegyezése nélkül történhetnek. A kevésbé demokratikus eljárások során a kormányzati szervek bármilyen adatkezelést igénylő technikához nyúlhatnak, hogy meghatározzák a lakosok tartózkodását. A koronavírus-járvány elleni védekezésben mintaállamul szolgáló Dél-Korea kormányzati szervei térfigyelő- és biztonsági kamerákat, bank- és hitelkártya vásárlási naplózásokat és az okostelefonok GPS jelét is felhasználják a megfertőződött polgárok tartózkodási történetének visszakereséséhez. Az izraeli kormányzat a korábban antiterrorista adatgyűjtési módszerek használatára kért felhatalmazást a parlamenttől, aminek segítségével azonosítani tudják a koronavírus fertőzöttek útvonalait. A készülékek gyorsítótár-adatait nem csak a már pozitív hordozók követésére használják fel, hanem azoknak is felszólítást küldenek a telefonjukra – azonnali izolációt elrendelve – akik keresztezték a betegek útvonalát. A moszkvai orosz vezetés, áprilisban indította el a Social Monitoring (Közösségi Megfigyelés) saját fejlesztésű applikációját. A lakosoknak a városvezetés honlapján kell minden alkalommal bejelentkezniük és az így kapott QR-kóddal hagyhatják el szükség esetén az otthonukat. A mobilalkalmazás pedig a regisztrált vírushordozókat figyeli, használatához pedig minden korábban említett hozzáférést engedélyezni kell (kamera, helymeghatározás, tárhely, sőt telefonszám és adatátvitel). Ezen felül, aki nem rendelkezik okostelefonnal, annak ideiglenesen biztosítanak egyet – természetesen az előre telepített nyomkövető alkalmazással. India kormánya Arogya Setu (Híd az egészséghez) nevű saját fejlesztésű alkalmazását tette kötelezővé. Minden lakosának, aki közszolgálati feladatot lát el vagy vonattal utazik vagy a vírus terjedése szempontjából különösen veszélyeztetett, valószínűsíthető gócpontban él. A további rendelkezések szerint minden tömegközlekedési eszközre kiterjeszthetik, prioritizálva a repülőgépeket. Az alkalmazás működéséhez a felhasználóknak meg kell adniuk nevüket, nemüket, korukat, foglalkozásukat, telefonszámukat, az elmúlt 30 napban látogatott országok listáját. A program adatgyűjtési mechanizmusaira elég korán felhívták a figyelmet a független adatvédelmi szervezetek. A Bluetooth adatközlési védelmi részére igazán egy etikus hacker világított rá: feltörte Narendra Modi indiai miniszterelnök hivatalát és megszerezte a megfertőződött hivatalnokok névsorát. A kellemetlen incidens után

a kormány megköszönte a hacker munkáját, majd hivatalos közleményt adott ki, miszerint nem történt semmilyen személyes adattal történő visszaélés. Az indiai ellenzék által csak „szofisztikált megfigyelő rendszernek” nevezett nyomon követés azért is kétséges az emberi jogok szempontjából a világ második legnépesebb országában, mert nincsen adatvédelmi törvény, így az sincs kontrollálva, ki férhet hozzá az így begyűjtött személyes adatokhoz. A Massachusettsi Műszaki Egyetem (MIT) készített egy összehasonlító-összefoglaló elemzést 26 ország koronavírus nyomkövető alkalmazásának vizsgálatával. Az analízis szempontjai között 6 kritériumot néztek meg: önkéntes alapon használják a lakosok vagy kötelező, az adatok hozzáférése mennyire korlátozott más hivatalos szervek felé (tehát kizárólag az egészségügyi hivatal használja-e a megszerzett információkat), mennyi ideig tárolják ezeket az adatokat, csak a szükséges adatokat gyűjti be az applikáció és mekkora az átláthatóság (milyen forráskódot használtak, mennyire felel meg az adatkezelési jogszabályoknak). A legmagasabb eredményeket Ausztria, Csehország, Izland, Olaszország, Szingapúr érték el, sőt, még Izrael is ide sorolták a kutatók. A kínai adatokról, az ország szigorú védelmi és biztonságpolitikai irányelveinek köszönhetően kevés információval rendelkeztek a kutatáshoz. A távol-keleti ország „megfigyelőállam” szerkezete viszont már kiépült és a 2017-ben elfogadott új adatkezelési törvény lehetővé tette, hogy az állami szervek bármilyen szenzitív állampolgári adatokhoz hozzáférjenek. Tehát Kína már egy eleve jól felépített monitoring rendszerrel rendelkezett, így nem kellett különösebb erőfeszítéseket a hatóságoknak a fertőzöttek megfigyelésében (a kínai meg-

figyelő rendszerről itt írtam bővebben). Viszont pont a túlbürokratizált közigazgatási rendszernek és az egyes hivatalok, osztály közötti versengésnek köszönhetően nagyon szegényes a kommunikáció a szektorok között. Így, az állam hiába gyakorol óriási nyomást a magánvállalkozásokra, saját farkába harapva, pont az állami igazgatási szervek hálózata akadályozza meg az adatszolgáltatás folyamatos áramoltatását.

Adatbiztonság a „posztkoronális” világban

Ha a COVID-19 nem is, annak mindennapi életünkre gyakorolt hatása jelentős ideig velünk marad. A kapitalizmus bukásáról már évtizedes távlatokban teoretizálnak a gondolkodók, arról viszont nincsen egységes álláspont, hogy a jelenlegi rendszer milyen formában „bukik” majd meg. Shoshana Zuboff, a Harvard Business School oktatója, az úgynevezett megfigyelő kapitalizmus (surveillance capitalism) teóriájának egyik fő kutatója. Legutóbbi, *The Age of Surveillance Capitalism* című könyvében kifejtette, hogy a globális tech cégek a hogyan győzték meg a felhasználókat, hogy a saját kényelmük, életük könnyedebbé tételének érdekében adják fel személyes adataikat. A gazdaság alapját nem pénz, a tőke jelenti, hanem az emberi információk. Ezzel párhuzamosan, a biztonságra hivatkozva, a kormányok is újabb lépéseket tettek annak érdekében, hogy nagyobb kontrollal rendelkezzenek a lakosok felett. A járvány utáni új világrend kialakítása során az embereknek át kell értkelniük, hogy milyen irányban akarják folytatni a hétköznapi normalizálását. A nyugati országok általános politikai válsága, a bizalmatlanság a politikai elitben olyan űrt hozott létre, amelyben a gigantikus vállalatok igyekeznek még több teret nyerni és fogyasztói felhatalmazást szerezni. Ezáltal tűnik el a fogyasztói kapitalizmus és veszi át a helyét a megfigyelő kapitalizmus, ami nem csak nyomon követi a vásárlási szokásokat, mindennapi tevékenységeket, hanem az egyes szereplők érdeke mentén befolyásolja is azokat.

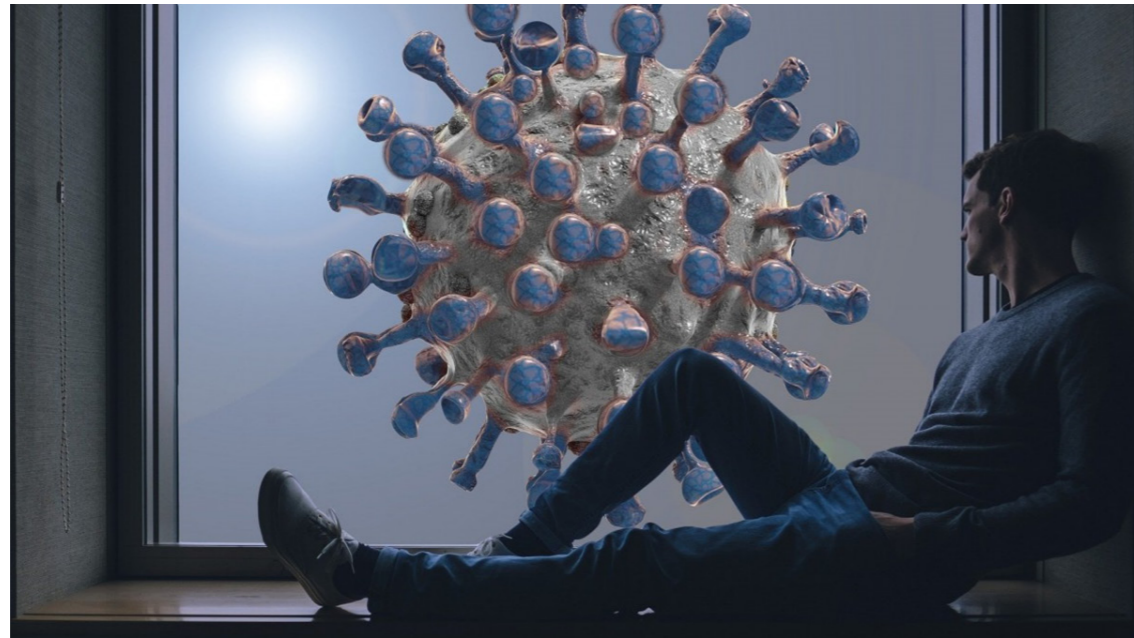
Felhasznált irodalom:

BBC – Eleanor Lawrie, BBC – Leo Kelion, BBC – Rory Cellan-Jones, CBS News – Arshad R. Zargar, CNN – Nick Paton Walsh, Európai Adatportál, Európai Adatvédelmi Testület, Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ, Financial Times – Nic Fildes, MIT Technology Review, Mobil Health – News Dave Muoio, The Moscow Times, The New York Times – Natasha Singer, Choe Sang-Hun

Pandémia és infodémia: influencerek karanténban

SZITÁS PÉTER (2019)

Talán nem korai kijelenteni, hogy a 2020-as évet a COVID-19 pandémia és a járvánnyal kapcsolatos események fogják meghatározni. A vírus terjedéséről, tetőzéséről az egyes régiókban, illetve a védekezési módszerről is megoszlanak a vélemények – kivéve az általános és tudományos konszenzust a rendszeres szappanos vízzel történő kézmosást és a gyakori fertőtlenítést illetően. Az egészségügyi veszélyeken és

szövődményekén túl a nemzetállamokat és a világgazdaságot is keményen sújtotta a járvány visszaszorításával kapcsolatos intézkedések. Egyes szekunder szektorok, mint az idegenforgalom, vendéglátás és a szolgáltatóipar jelentős része már most jelentős veszteségeket könyvelhet el magának mind pénzügyileg, mind személyi állományban, a közgazdászok pedig szintén csak találgatni tudnak, hogy nagyobb válság fenyegeti-e a gazdaságot, mint 2008-ban. A munkanélküliség naponta több tízezer fővel nő, csak az Amerikai Egyesült Államokban eddig összesen több mint 20 millió állampolgár folyamodott munkanélküli segélyért, az elmúlt 50 évben legalacsonyabb munkanélküliségi rátája hirtelen éles növekedésbe kezdett. A világon mindenhol – teljesen jogosan – a hétköznapi hősokeket ünneplik, a kereskedelemben, a szállítványozásban, az egészségügyben dolgozókat. Az edukáció távoktatás vagy digitális oktatás rendszerében működik, akinek pedig munkája engedi, az home officeból végez minden tevékenységet. Világunk teljesen megváltozott, lelassult, és valljuk be, kevés érdekesítő dolgot tudunk művelni a 4 fal közé bezárva: sokadik alkalommal is kitakarítjuk a lakást, maratoni sorozatnézésbe kezdünk, újra nekigyürkőzünk az újévi fogadalmainknak, mint a több sport, egészségesebb étkezés, hirtelen mindenki megtanult kenyeret sütni, és végre talán el tudjuk olvasni a hónapok óta megvásárolt könyvünket, amire valahogy eddig sohasem tudtunk elég időt szánni. Az egyre eseménytelenebbé váló szürke hétköznapiakat a közösségi médiában terjedő különböző kihívások teszik vidámabbá és szerencsére ezek a virális tartalmak jobban terjednek a felhasználók között, mint maga a koronavírus. Vajon ebben kényszerhelyzetben hova tűntek az influencerek? A továbbiakban is tartalmakat gyártanak, alkalmazkodva a körülményekhez, esetleg régi, fel nem használt képeket és videókat osztanak meg követőikkel, vagy talán a nem is posztolnak már semmit a közösségi profiljukra?

#maradjotthon

A koronavírussal kapcsolatban a kézmosáson kívül a „maradj otthon” felszólítás rögzült be mindenkinek, mondhatni a csapból is ez folyik. Így nem meglepő, hogy #maradjotthon vagy #stayhome hashtag szinte már minden bejegyzés kötelező eleme lett az utóbbi hetekben. A #stayhome 23 millió, a #stayathome 10 millió, #washyourhands több, mint 1 millió Instagram poszt mellé került, a #quarantine pedig 13 millió alkalommal lett felhasználva. Magyarországon a #maradjotthon jelölés közel 150.000-szer lett megemlítve, míg a #coronavirus és a corona egyenként 17 millió bejegyzésnél szerepel (érdekes, hogyha az utóbbi két hashtaget írjuk be az Instagram keresőjébe, akkor az applikáció automatikusan felajánlja, hogy átirányít minket az országunk szerinti hivatalos kormányzati oldalra, hogy tájékozódhassunk az ottani információ segítségével). Ezek a bejegyzések nem csak a járványról, illetve az ahhoz szorosan illeszkedő információkról szólnak, hanem azokhoz nem kapcsolódó tartalmakat is kapunk: szelfik, szépségápolási tippek, outfitek, gasztronómia; tehát minden olyan tevékenység megjelenik, ami a vírus globális szinten történő elterjedése előtt is jelen volt. Sorban jelennek meg az újabbnál újabb, kihívások, melyek segítsé-

gével fent lehet tartani a virtuális életet. Ehhez azonban minden napra újabb #challenge kell érzékelni lehet, hogy a korábban akár pár hétig is elhúzódó közösségi média kihívások sokkal gyorsabban elhalnak, mint a járvány előtt és ismét felütötték fejüket, a „jelölj meg x embert” bejegyzések is. Korábban számos, a közösségi virtuális világgal foglalkozó hírportál, szakember vagy kutatás megemlítette, hogy mennyire káros, ha sok időt töltünk a képernyő előtt – amiben valljuk be, igazuk van. A társadalmi vita talán már a televízió megjelenése óta zajlik, de az kijelenthető, hogy a mobil okoseszközök elterjedése nem a pozitív megítélés irányába billentette a mérleg nyelvét. „Ezek a fiatalok csak a telefonjukat nyomkodják” lehetett hallani újra és újra. Nos, a vita eldőlni látszik és nem a screen time ellenzők javára. Sőt, a Facebook, az Instagram és a Pinterest is mintegy 30%-os látogatottsági növekedést jelentett az elmúlt hetek relációjában, a Wired tech-kultúra magazin pedig már arra biztat, hogy kapcsoljuk ki az értesítéseket a készülékeinken, amelyek arra figyelmeztetnek, hogy túl sok időt töltöttünk a képernyő előtt. Azon ismerőseink hírfolyama is érdekessé kezd válni, akiket már évek óta nem követünk vagy nem lépünk velük kapcsolatba. A felhasználók felfedezik az eddig nem használt applikációkban rejlő lehetőségeket, szórakoztatási faktorokat, majd ők is hasonló tartalmakat kezdenek létrehozni – a TikTok már a járvány előtt is egyre népszerűbbé vált a felnőttek körében, a kijárási korlátozások pedig csak erősítették ezt a folyamatot. Továbbá megjelennek az új internetes celebritások: itthon például Bíró Mari néni robbant be a karantén tartalmak világába. Egyelőre nem tudni, hogy egy jól sikerült gag, tudatos trash content vagy ténylegesen ő úgy kezeli a közösségi médiumokat. Az mindenesetre biztos, hogy követőinek száma egyre több – túllépte a 40.000-es számot is –, elérte a micro-influencer szintet, ráadásul az utóbbi hetekben, a kijárási korlátozások révén lett ilyen virális az oldala.

A fordulat éve?

Az influencerok, közösségi média sztárok új lehetőségeket keresnek arra, hogy elérjék a közösségüket és továbbra is fent tudják tartani a megszokott életüket. Mivel az összes divatbemutató, termékpromóciós gála, szponzorációs együttműködés, fizetett utazás le lett mondva, így azok a tartalomgyártók, akik nem a közvetlen értékesítésből szerzik bevételeik jelentős részét, most hirtelen anyagi nehézségekkel találják szemben magukat. Sokan ezt az átmeneti időszakot arra szentelik, hogy szorosabb kapcsolatot építsenek ki követőikkel, vásárlóikkal, újra gondolják, hogy milyen módon képesek elérni őket és egy esetleges újabb világméretű leállás esetén, hogyan tudják fenntartani bevételeiket. Itt a lehetőség számukra, hogy az elmúlt és következő hetek egyfajta kreatív időszak legyen, ütemtervet készítsenek, irányt adjanak a csatornájuknak, profiljuknak, a koronavírus utáni trendekről gondolkozzanak, tehát összességében hogyan tudják még több emberhez eljuttatni kreatív tartalmaikat.

Számos hazai és nemzetközi publicisztikából lehet arról a jóslatról olvasni, hogy a pandémia után fordulatot fog venni a globalizáció, csökken a konzumerizmus, általánosságban kevesebbet utazunk majd és

a lokális piacokat részesítjük előnyben. Az influencer marketing viszont pont ezekre az elemekre épül. Az inter- és multinacionális vállalatok vagy az exkluzív termékeket forgalmazó online shopok is az influencerokra építik márkájuk promócióját, illetve a kevésbé népszerű, ám minőségi, presztízshatást keltő termékek is a virtuális közösségi platformokon toborozzák reklámarcaikat. Az lelassuló világnak pedig pont ellent mond, hogy a legtöbb áruházlánc és kereskedelmi egység, amit tud, online forgalomban, webshopban bonyolít le. A Business Insider felmérése szerint az influencer marketing iparága 2022-re 15 milliárd dolláros forgalmat bonyolított volna, ez azonban a járványügyi szabályozásoknak köszönhetően drasztikusan vissza fog esni. Azok az influencerok, akik csak a cégek szponzorációjából éltek, most komoly kihívásokkal néznek szembe. Ha személyesen nem is gondolják úgy, hogy félniük kellene a vírustól, tartaniuk kell magukat az előírásokhoz. Egyfelől hatalmas negatív visszhangot kelthet követőikben, hogy fittyet hányanak a kormányok által előírt szabályokra. Másfelől, ha nem is vesztenének jelentősen a követői táborukból, a partnercégek azonnal szerződést bonthatnak velük az ön- és közveszélyes, felelőtlen magatartásuk miatt – a pillanatnyi hírnév és felkapottság tehát visszaüthet. Ilyenkor különösen óvatossá kell lenniük és figyelni arra, hogy mit és hogyan osztanak meg. Ha visszatér az élet a normális kerékvágásba, akkor minden bizonnyal a marketing költségeken fognak visszavágni a forgalmazók, ez pedig azt is jelenti, hogy számos influencernek alternatív forrásbevitel után kell néznie. Legtöbbjük nem számít arra, hogy a felfüggesztett vagy szüneteltetett események még ebben az évben újra meg lesznek rendezve. Ezek a visszavágások, kiesések leginkább a micro (pár ezer fős követőbázistól a százalékos nagyságrendig) és macro influencerokat (pár százezer főtől a milliós követőig) érintik. Náluk még különösen erős a szponzorált tartalmak jelenléte, illetve az azoktól való függőség. Főleg az alsóbb szegmensekben, akik eddig csak a hirdetői tartalmakra és az azokból származó előnyökre támaszkodott, az most sokkal nehezebb helyzetben találja magát. Az ő hirdetési bevételeik tipikusan 100 dollárról indul posztonként, amihez már pár tíz ezer követővel kell rendelkezni. A szűkülő lehetőségek miatt verseny alakul ki az marketing piacon és az egyre telítettebb influencer szegmens most átcsap egy önző megélhetési formába: csökken a kollaborációk száma. A mennyiség pedig most lett igazán mérvadó: a követők száma és a bejegyzések mennyisége lehet a hivatkozási alap, hogy ezekben az időkben miért válasszák őket reklámarcnak. Az összetartás kirakatképét mutató együttműködések és kapcsolatok most mutatják meg igazán, hogy mennyire törekenyek és felszínesek lehetnek és csak a külsőségekre adnak; mindent felülír a saját csatorna életben tartása. Azok a tartalomgyártók, akik saját márkát indítottak el, vagy több tematikát is átívelő profilokkal rendelkeznek, illetve más közösségi média csatornákon is képviseltetik magukat – tehát függetlenítették egzisztenciájukat az Instagram hirdetésektől – azok nagyobb eséllyel fogják folytatni pályájukat.

Az ő megélhetésük átmenetileg stabil és biztosítva van, köszönhetően a közvetlen értékesítésnek, amit webshopjukon keresztül intézhetnek. Mégis, a globális piaci szereplők döntenek el, hogy mennyi támoga-

tást fognak nyújtani a továbbiakban, ez pedig a fő bevételi forrásuk az influenzereknek. Március végére már 10 cég visszamondta az együttműködését a RewardStyle nevű influencer marketing céggel, amin keresztül a közösségi véleményvezérek monetizálni tudják hirdetéseiket. Olyan népszerű márkák, mint a Ralph Lauren vagy a Victoria's Secret teljesen kiléptek a jutalék rendszeren alapuló együttműködési formából, bizonytalanra téve a későbbi kooperáció lehetőségét. Ez egy újabb jelzés lehet az influencer marketing törekvésére és arra készítheti a marketing szakembereket, hogy újabb lehetőségeket keresnek a potenciális fogyasztók elérésére. Korábban az Unilever konzern változtatta meg a szabályokat az influencer piacon: az alkalmi együttműködések helyett hosszú távú szerződéseket kötött az online hirdetőkkal, annak érdekében, hogy mérhetőbbé tegyék, hány vásárlót értek el, valamint, hogy vissza tudják vágni a marketing költségeiket. A fókusz átkerült a humanitárius segélyezésekre, civil szervezet támogatására, amiből természetesen egyik vállalkozás sem akar kimaradni, hiszen így pozitív vásárlói visszajelzéseket kapnak és elhalványulnak azokat a tények, hogy fillérekért alkalmazzák munkásaikat a tengerentúlra kiszervezett gyárakban.

De hogy ne fessünk ilyen borús képet: szerencsére nem mindenkit érint kedvezőtlenül a karantén állapot. Amíg az utazással, divattal, szolgáltatások értékelésével foglalkozó influenzerek bevétele és elérése jelentősen csökken, addig az edzésekkel kapcsolatos érdeklődések nőttek, az online fitness guruk iránti érdeklődés szignifikánsan nőtt. Több terméket tudnak értékesíteni, növekszik a követőtáboruk, ez egyben több munkát is jelent. A korábbi heti egy-két alkalmas edzésterv helyett mindennap élő bejelentkezéseket kell tartaniuk, amiben komplett programokkal segítik a mozogni vágyókat, miközben reklámozni tudják az általuk viselt ruházatot, használt kiegészítőket, felszereléseket. Sőt, a trénered edzéstervét tartalmazó applikációkra is megnőtt az igény, így az edzésterveket kínáló életvitel programok letöltési száma is jelentősen megnövekedett.

A kattintásszám mindent felülír

Ha eddig valaki nem tudta volna, hogyan kell megfelelően keznet mosni, akkor az elmúlt hetek viszonylatában tökéletesre fejleszthette tisztálkodási praktikákat. Nincs olyan tartalomgyártó, aki legalább egyszer, valamilyen formában ne posztolt volna valamit a kézmosás fontosságáról, arról, hogyan kell megfelelően semlegesíteni a kezeinken lévő kórokozókat. Sőt, a <https://washyourlyrics.com> weboldalon mondókát is generálhatunk és ehhez megkapjuk az illusztrált kézmosási folyamat ábráit is. A járványügyi praktikák és naprakész hírek világából pedig az influenzerek sem maradhattak ki. Bár eddig sem volt szokatlan az álhírek világa a közösségi média véleményvezéreitől a járvány hatására még többen posztolnak féligazságok, hamis információkat, vagy akár jó szándékú, de haszontalan tartalmakat a járványkezelés szempontjából. A koronavírussal megjelenésével egyidejűleg rengeteg hoax, dezinformáció, konteó látott napvilágot amelyek külön írást igényelnének. Számtalan publikáció, valamint tényfeltáró webol-

dal foglalkozik velük, így a magyar nyelvű, Marinov Iván gondozása alatt álló www.urbanlegends.com is. Azonban olyan mértékben elszaporodtak az álhírek és az összeesküvés elméletek, hogy a legnagyobb leleplező oldal, a www.snopes.com sem tudja fenntartani ezekkel a versenyt. Anyagi és humán erőforrások hiányában – egy másfajta stratégiára átválva, kevesebb feltáró munkát végeznek és a nagyobb, érdekeesebb történetekre fókuszálnak. A lakosság részéről megjelent infodémiát tudatosan használják a közösségi médiában az álhírek terjesztői. Ezek közül a legfelkapottabb elméletek közé tartoznak a COVID-19 és az 5G hálózat közötti összefüggések, miszerint a kiobbant pandémia és az új típusú adatátvitel csak egy ürügy arra, hogy az embereket a most megfertőződött nanovírussal irányítani tudják. De találkozhatunk az alternatív gyógymódok népszerűsítőivel is, akik saját termékeiket kínálják fel eladásra, mint homeopátiás gyógymódokat a vírus elleni sikeres védekezésre. Sőt, olyan MIT professzorral is, aki paradox módon a járványt használja fel az oltásellenes és háttérhatalommal kapcsolatos teóriáinak a népszerűsítésére. Azokról a tartalomgyártókról nem is beszélve, akik egyedi gyártású szájmaszkok és „maradj otthon” feliratú ruhákkal akarnak nyereszkeskedni.

Szerencsére nem mindenki saját céljaira használja fel a közösségi médiát és rengeteg szolidáris csoport megalakulását, szerveződését lehetett figyelemmel kísérni az utóbbi időszakban. A vírus terjedésének meggátolásában kiemelt szerepet tulajdonítanak az Y generációnak. Deborah Brix, aki a koronavírus elleni védekezés koordinátora az Amerikai Egyesült Államokban, szó szerint úgy fogalmazott, hogy a milleniálok fogják megállítani a vírus terjedését. Mindeközben egy influencer marketinggel foglalkozó cég, a Xomad felmérései szerint a micro-influencerekben bíznak a leginkább a felhasználók, itt is speciálisan a harmincas éveikben járó tartalomgyártókban. Első átfogó koronavírus elleni projektjükben Indiában, Bangladesben alakítottak ki egy 200 influencerből álló csapatot, amelynek funkciója, hogy sikeresen és gyorsabban eljuttassák a szükséges információkat a lakossághoz a közösségi média, a világháló segítségével, együttműködve a hatóságokkal, ezzel mintegy 15 millió embert értek el. A program annyira sikeres volt, hogy ötezer főre terjesztik ki a tagságot, valamint hasonló kezdeményezéseket valósítanak meg Kaliforniában, Los Angeles környékén is.

Látható tehát, hogy az influenzerek tevékenysége mennyire sokszínű lehet, ugyanannyira lehet az emberek segítségére, mint amennyire ártani tud nekik. A Statista felmérései szerint a legtöbb Instagram influencer a 25 és 34 éves, Y nemzedék soraiból kerül ki. Lehetséges, hogy a Z generáció ideje még korántsem jött el és optimizmusukkal ellentétben nem ők fogják megváltoztatni a világot – hiába van meg erre minden szándékuk.

Felhasznált irodalom:

Ali Breland, Amanda Perelli, Dana

Whateley Amanda Perelli, Amanda

Perelli, Audrey Schomer, Elahe Izadi

, Flora Tsapovsky, Hannah Elliot

Hannah Ewans, Jim Waterson, Nellie

Bowles, Rebecca Jennings, Stephen

Desautniers

Valótlan valóság (deepfake)

SZITÁS PÉTER (2020)

A körülöttünk lévő környezet, a valóság megragadása, megörökítése mindig is foglalkoztatta az embereket. Először primitív rajzokon, majd művészi festményeken, végül fényképeken. A fotóipar fejlődése mellett elindult a fotómanipuláció ipara is. Az első fényképet 1826-ban készítették, az első retusálási kísérletek pedig az 1860-as években indultak útnak. Kezdetben családi fotókról lemaradt rokonokat illesztettek a képekre, majd totalitárius rezsim időszakában a történelem megváltoztatása, a valóság átírása lett a fő szempont. A reklám- és médiaipar fejlődésével pedig a címlapfotókon, hirdetési plakátokon, reklám felületén széptettek az ügyes kezű technikusok és a különböző konteó magazinok is előszeretettel publikálták a kétes eljárásokkal készült képeket földönkívüliekről, természetfeletti jelenségekről, szörnyekről. 1990-ben megjelent az Adobe Photoshop első változata, az azóta eltelt 30 év retusálási technikai évről évre hoztak valamilyen újítást. Felismerési képességünk a manipulált képek terén nem javult, az eljárás viszont, ahogyan befolyásoljuk a képeket igen. Sőt, az egykori „fotosoppolt” képek varázsa már a múlté, megszoktuk, hogy nap, mint találkozunk velük. Elfogadtuk, hogy befolyásolnak minket a reklámcégek, a divatmagazinok, a szépség- és a szórakoztatóipar. Vajon a valóság befolyásolását megcélzó új törekvések – a deepfake technológia – is hasonló apátiát váltanak majd ki az emberekből és egyszerűen hozzászokunk ahhoz, hogy semmi sem biztos, amit látunk, hallunk, érzékelünk? Nagyon korai lenne még egyoldalú álláspontra jutni a kérdést illetően, ezért nézzük meg, hogy mivel állunk szemben, amikor az emberi megtévesztés újabb mérföldkövéhez érkezünk.

Mi a deepfake?

Legegyszerűbben úgy lehetne megfogalmazni, hogy egy mélyelemzési és -tanulási képességekkel rendelkező algoritmus hálózat (deep), egy mesterséges intelligencia (MI vagy AI), ami emberi mértékkel számolva elképesztő mennyiségű álló vagy mozgóképet, audiovizuális anyagot képes feldolgozni és hamis, valótlant, áltartalmat létrehozni (fake). A technika és a technológia, így az MI rohamos léptékű fejlődésének köszönhetően nagyobb adatmennyiség átfogóbb elemzésére, pontosabb tartalomgyártásra képes

rövidebb időn belül. Ami régebben több hetes munka volt egy csúcskategóriás számítógépnek, azt ma már a zsebünkben lévő okostelefon játszi könnyedséggel meg tudja valósítani. Természetesen minél élethűbb deepfakeket szeretnénk létrehozni, annál komolyabb számítástechnikai eszközöknek kell rendelkezésünkre állniuk. A legegyszerűbb képszerkesztő programoktól, melyek segítségével arcunkat egy másik ember vagy akár állat testére tudjuk montírozni, csevegő alkalmazások ártatlan és szórakoztató, valós idejű arcfilter-kiterjesztésén át, a hírességek hamisított videóin keresztül, a politikus-álvideóig létrehozott tartalmak mind a deepfake-nek köszönhetően jöhettek létre.

Bár a folyamat nagyobb része a számítógép, illetve az arra szakosított program, mesterséges intelligencia munkája, a kreatív feladatok megvalósítása továbbra is emberi jelenlétet igényel. A téma okán elengedhetetlen vizuális példákat hozni, hogy jobban meg lehessen érteni miről is van szó. Ugyanis a deepfake videók többet jelentenek, mint egy egyszerű képszerkesztővel elvégzett „másolás-beillesztés” művelet. A legjobban talán Barack Obama fogalmazta meg, hogy miért is jelent veszélyt deepfake az információs korban, amikor rengeteg dezinformatív hír árasztja el a világhálót. De nem csak az Amerikai Egyesült Államok egykori elnöke szólalt fel, hanem Hollywood egyik legkeresettebb színésze, Tom Cruise is részt vesz egy projektben, ami segít felismerni a hamisított videókat.

A deepfake elnevezés először a Reddit fórumain tűnt fel 2017-ben és eredetileg a MI által gyártott, vicces, szórakoztató videókat jelölték vele. Nem kellett sok, hogy valami más szintre lépjen a trend. A következő megálló manipulált felvételek világában a pornográf tartalmú képek, majd videók lettek. Híres Hollywood-i és dél-koreai színésznők arca került olyan felnőtt filmes tartalmakra, amelyekhez sosem volt közük. Jó bulvártéma, a fogyasztók vágyait kielégítő tartalom és egy új zsáner alakult ki a fogyasztók körében. A posztigazság világában pedig egyáltalán nem meglepő, hogy egy újabb dezinformációs fegyverrel bővült az álhírek arzenálja. A technológia segítségével kijelentéseket lehet politikusok szájába adni, melyek sosem hangzottak el tőlük, kínos, megkérdőjelezhető szituációt kitalálni, amit politikai célokra fel lehet használni. A trendek viszont továbbra is azt mutatják, hogy a pornográf tartalomra van a leginkább kereslet a deepfake világában. A Deeptrace cég adatai szerint – mely a deepfake tartalmak felismerésével és monitorozásával foglalkozik – az ilyen videók mintegy 96%-a szexuális tartalommal rendelkezett és szinte kizárólag női hírességek esnek áldozatul, lesznek célpontok. A közszerep-

lők karrierje pillanatok alatt kettétörhet egy hamisított kép, videó vagy hangfájl miatt. A fogyasztók nem fogják ellenőrizni annak hitelességét és a közösségi médiában hirtelen szárnyra kaphatnak a deepfake által létrehozott virális tartalmak. Így a jövő nagy kihívásai közé tartozhat olyan válságkommunikációs sablonok kialakítása, amelyek megoldással szolgálnak vagy legalábbis mérsékelni képesek a manipulált felvételek által kiváltott káoszt.

Látom, hallom, léteznie kell

A digitális világban manipulálható, hamisítható szinte bármi, csak egy jól megragadott koncepció kell. Nemcsak teljesen statikus arccsere valósítható meg, hanem a mimika, a szájmozgás, a hang, a közvetlen környezet és a háttér, sőt még az identitás is. Ha látunk valamiről vagy valakiről egy képet, akkor feltételezzük, hogy valós entitással állunk szemben, léteznie kell vagy legalábbis valamikor létezett. A deepfakenek köszönhetően viszont már ebben sem lehetünk biztosak. Ha nem a hagyományos, biológiai szempontból értelmezzük a létezés tényét vagy kérdését és külön tárgyaljuk a digitális lét fogalmát, akkor minden nullából és egyesekből álló tartalom létezik – igaz, csak az online világban. Olyan állatokról oszthatunk meg képeket, például ezekről a macskákról, vagy olyan emberek képeit láthatjuk, amelyek sosem születtek meg a szó hagyományos értelmében. A mesterséges intelligencia a kreált képeknek identitást adhat, profilt hozhat létre a közösségi oldalakon embereknek, akik sosem léteztek.

Katie Jones és Maisly Kinsley LinkedIn profiljai pontosan ilyenek voltak. Az MI által megalkotott személyes digitális lábnnyommal rendelkeztek, voltak ismerőseik, munkahelyük, bejegyzéseket osztottak meg, tehát teljes úgy viselkedtek, mint bármelyik másik, átlagos felhasználó – attól az apróságtól eltekintve, hogy nem voltak valóságok.

Felmerülhet a kérdés, hogy milyen adatokból vagy egyáltalán hogyan és honnan fér hozzá bármilyen program a tanulásához szükséges képekhez, videókhoz, hanganyaghoz. A válasz roppant egyszerű: a felhasználók nyújtják az ehhez szükséges információkat. Az AI-nak adatokra, leginkább különböző megvilágításból és kameraállásból elkészített képekre van szüksége ahhoz, hogy minél pontosabb, simább, hibátlan videót tudjon létrehozni az algoritmus. A Google Fotó online felhő-alapú képtárhelyére a felhasználók 2015-2016-ban mintegy 24 milliárd fotót töltek fel szelfi (selfie) címkével. Ezekhez bárki hozzáférhet, a mesterséges intelligencia segítségével a programozók annyi képhez férnek hozzá, amennyihez csak szeretnének. De nem csak az önarcképes fotók, hanem a közvetlen környezet, képkollázsok, rövid képi animációk (gif) is jelentősen segítik a gépeket az adaptív tanulásban. A technológia még messze nem tökéletes, főleg videók esetében lehet észrevenni apróbb hibákat. A szakértők véleménye szerint a szem mozgását a legnehezebb mintázni – leginkább a pislogást; jelenleg még a legkifinomultabb deepfake videókban is láthatunk természetellenes érzetet kiváltó szemmozgásokat. Az AI finom és sok tényezőzős változókat – haj, fénytükröződés, csillogás – egyelőre még nehezen tudja replikálni. A gyengébb kivitelezésű mozgóképek esetében pedig a montírozott arc gyakran elcsúszik, elmozdul a fejtől, vagy a mimikák keltenek bennünk olyan érzést, hogy valami itt nincs rendben.

A videómanipulációk külön kategóriáját képzik a hang alávágások. Itt az algoritmus feladata, hogy megtalálja a tökéletes vagy ahhoz közel álló szájmozgást és azt párosítani tudja bármilyen hangfelvétellel. A megfelelő hangszín beállítása és további finomhangolás után az MI képes szó szerint bárki szájába adni bármit. Azonban ahogy az arc cserés videóknál, az eljárás itt sem tökéletes: odafigyeléssel, a mondani-való témája és a mimika, gesztikulációk közötti eltérés rávilágításával rá fogunk jönni, hogy itt bizony egy manipulált videóval van dolgunk. Összességében tehát nem kell szakavatott médiagurunak lennünk, hogy ki tudjuk szűrni a hamis videókat, de azért ne ringassuk magunkat a megnyugvás langymeleg közegeiben. A deepfake tartalmak pár év alatt hatalmas fejlődésen mentek át, egyfelől az egyre erősebb számítástechnikának, másfelől az ezzel párhuzamosan fejlődő mesterséges intelligenciának és a virtuális valóság kiterjesztéseknek köszönhetően.

Ne higgy el mindent, amit látsz

Az aktuális deepfake trendek celebritásokat, közismert szereplőket, botrányhősöket és pornósztársakat céloznak meg – ezen belül is leginkább nőket – hiszen jelenleg ebben van a pénz, ez hoz hasznot. Viszont a deepfake termékek ugyanabba a dezinformációs közegbe tartoznak, mint az álhírek. A fakenews meg-

kerülhetetlen és kiirthatatlan része lett a politikai-közéleti diskurzusoknak, a választási kampányoknak. A társadalom megosztottsága egyre inkább erősödik és a szakértáborok áthidalása szinte már lehetlenné vált: elég, ha a választópolgár meglát egy számára unszimpatikus, nem kedvelt, sőt egyenesen gyűlölt médiumot, közéleti személyt vagy politikust, a racionális gondolkodása abban a pillanatban átadja helyét az érzelmeknek. Mindehhez adjuk hozzá, hogy ma már nem csak szöveg formájában lehet befo-gadni és továbbítani a dezinformációt, hanem vizuálisan is el lehet vele érni a célközönséget. Szerencsére vannak már lépések annak érdekében, hogy kiszűrjék a káros deepfake tartalmakat az Internet háló-jából. A deeptracelabs.com az első „deepfake-antivírus”, ami figyelemmel kíséri a káros tartalmakat. Ezek száma 2019-ben már több, mint 14.000 videóra emelkedett. A deepfakedetectionchallenge.ai a Facebook, az Amazon és a Microsoft közös kezdeményezése, mely egy közösségi kihívás annak érdekében, hogy minél több AI által manipulált technológiát felismerjenek a fogyasztók. Ezen felül a Twitter, a TikTok és a Facebook is közleményt adott ki, amelyben a deepfake videókat a félrevezető tájékoztatás kategóriá-jába sorolták – bár a Facebook eddigi regulációs eljárásait figyelembe véve nem kell túl nagy szigorításra számítanunk a közösségi média óriás platformján. Számos kutatás is igyekszik a mesterséges intelligen-cia természetét feltárni. Azonban ezek a kezdeményezések pár esetben igencsak megkérdőjelezhetővé válnak. Főleg a SenseTime esetében: a kínai vállalat fejlesztette ki azt az algoritmust, aminek segítségével a kínai állam megfigyeli a muszlim kisebbséget.

A deepfake jelenleg még gyerekcipőben jár és bár szórakoztató változatai már így is bejárt a világháló min-den szegletét, egyáltalán nem szabad félvállról kezelni az ártó, káros szándékokat a folyamatok mögött. A legnagyobb probléma akkor fogja elérni civilizációnkat, amikor semmilyen módon nem tudunk különb-séget tenni valós és a valótlan között. Érzékszerveink és kognitív funkcióink nincsenek arra felkészülve, hogy a folyamatos inger érje őket. Amit látunk és hallunk is, az megkérdőjelezhetetlenné válik szá-munkra. A deepfake erőssége ebben rejlik: az alapvető értelmezési közegre hat, amiben az emberi gon-dolkodásunk zajlik, már évszázadok óta. A természetes evolúció során nem találoztunk ehhez hasonló kihívásokkal, így a jövő nagy kérdése, hogy egyáltalán tudunk-e majd alkalmazkodni az egyre precí-zebb manipulációs struktúrákhoz.

Felhasznált irodalom:

BBC My World , Daniel Thomas ,

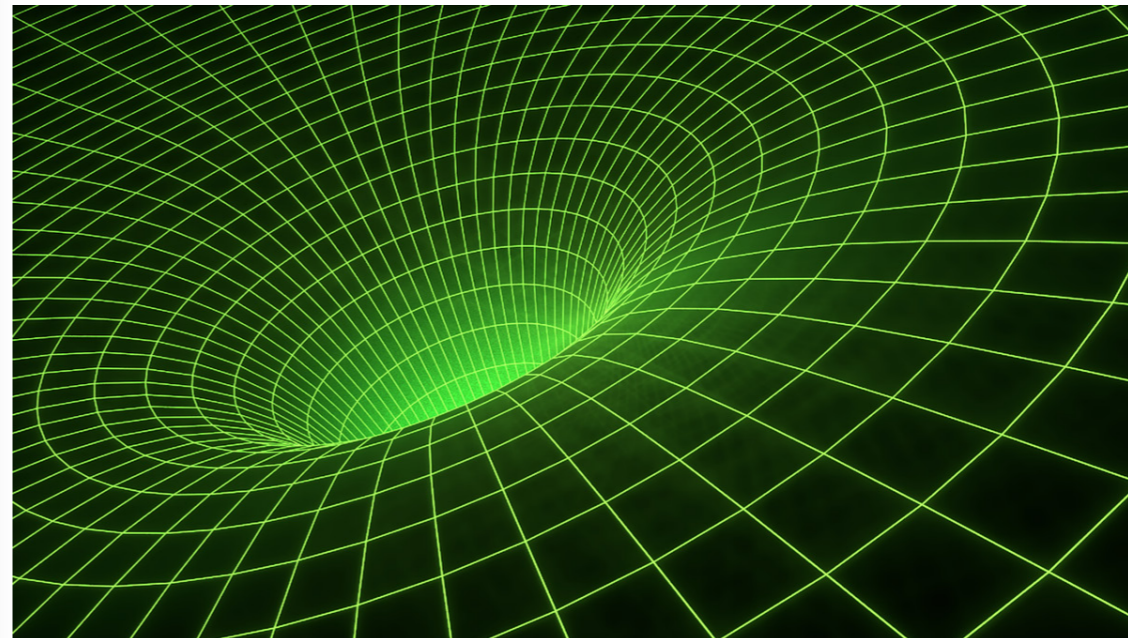
Ian Sample , James Vincent , John

Conwell , Katyanna Quach , Matt Bin-

der , Samantha Cole , William Turton,

Andrew Martin

Gondolatok ünnepek, évfordulók, jeles napok kapcsán

Mindenszentek – mi mind

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS (2013)

Mindenszentek és halottak napja nem csak a katolikus naptár szerint tartoznak elválaszthatatlanul egybe, hanem tartalmuk szerint még inkább. A katolikus naptárban Mindenszentek november 1. a halottak napja november 2. Az ortodox egyházakban ez a szoros egymásután nem jelenik meg, ott a Pünkösdöt követő első vasárnap ünneplik az összes szentet. A protestáns hagyomány nem tiszteli a szenteket, számára egyik nap sem ünnep. Ám a metodista egyház a példamutató keresztényeket tiszteli, ezért megüli a mindenszentek ünnepét a katolikus tartalomtól függetlenül.

A két ünnep latin elnevezése jól mutatja a bennük rejlő közös logikát: Omnium Sanctorum és Omnium Fidelium Defunctorum – az elsőben a szentek a másodikban a hívők állnak a középpontban, de mindkét esetben halottak. A katolikus tanítás szerint a szentek a megdicsőült egyházat alkotják, a többi elhunyt még úton van. Közülük némelyek már üdvözültek, mások még a tisztító tűzben készülnek az üdvösségre. Az egyházi tanítás a pokolról elviekben tanít, s nem állítja senkiről sem, hogy bizonyosan elkárhozott. Ezzel ellentétben sokakról állítja, hogy bizonyosan üdvözültek, ők a szentek. A hit fantáziája benépesíti a halál utáni életet. Olyan világot képzel el, amelyben az isteni szempontok a mérvadóak, szembe állítva a halál előtti világgal, ahol ezek csak részben érvényesülnek.

A halottakra való emlékezés az emberiség egyetemes kincse, talán egyenesen az embert éppen az különíti el az állatoktól, hogy megemlékezik halottairól. Az egyiptomi mitológia szerint az ember hat részből tevődik össze, melyből három halandó, a test, a név és az árnyék, három viszont halhatatlan. A „ka”, a testvér, aki a túlvilágon az étkezéssel gondoskodik, a másik a szív lelke, ami a halál után eltávozik („ba”) és „ach” az emberi alkotórészek egyesítője. A temetők, a sírok a halottak lakásai. Az ókori görög világban a temetők a városon kívül helyezkedtek el, a sírokat kezdetben igénytelen kövekkel jelölték, melyekből a későbbiek során kialakultak a díszesebb faragványok sokszor feliratokkal. A halottat felöltöztetve, beilatosítva helyezték nyugalomra, a későbbi hagyományban pénzérmét helyeztek el melléje, hogy a révést kifizethesse, aki átviszi a halottak birodalmába. A temetés után vissza-vissza jártak még a sírhoz, étel és ital áldozatot bemutatni. Minden kultúra küzd a halállal, az elmúlással. S akik eltávoztak az élők sorá-

ból, azokat valahová, valamilyen mítosz szerint elképzelt helyre helyezi. A halál utáni életben az ateisták is hisznek, akik az elhunytakat az emlékezés világában őrzik és tisztelik.

A mindenszentek is halottak napja, csak más perspektívából tekintve. A halottak napját könnyebb megtartani, mert a sírokhoz kilátogatni, gyertyát gyújtani, könnycseppet morzsolni egyszerű és plasztikus. A keresztény logika szerint azonban a halottak napja a másodlagos, s a mindenszentek az elsődleges. A hangsúly a jóság és a szeretet felé való törekvés sikerén van. A keresztény mitológia szerint Isten Krisztusban emberré lett, hogy az egész emberiséget oda vezesse Istenhez. S mindazok, akik szeretnek, azok ezen az úton járnak, függetlenül attól, hogy a nagy menetelésben felismerik-e az elől haladó vagy az eltévedők után lépő Krisztust. Isten és a szeretet azonos fogalom, azonos távlat, azonos tett.

A nyugati és a keleti kereszténységben egyaránt azokat tisztelik szentként, akiről az egyház hivatalosan kijelenti, hogy életében valamely erényben olyan kiváló volt, hogy a szentek közé emelhető, hogy tisztelete az egész világon ajánlott. A szentté avatás folyamata pontosan szabályozott, s aktusa intézményes. A mindenszentek üzenete azonban ennél több kört érint, s azokra irányítja a figyelmet, akiket szentként tisztelnek ugyan, de hivatalosan nem avattak szentté, sőt egészen azokra, akiket senki sem tisztel szentként, mert szentségét egyedül Isten tudja. S ezen a ponton a halottak napja és a mindenszentek napja teljesen egybefonódik. Minden halott szent, így vagy úgy, elismerten, ismerten vagy nem ismerten, mindenki vagy senki által tisztelten. A kereszténység úgy tekint az emberre, nem csak a halottra, hogy annak köze van Istenhez, s nem azért, mert kiváló, mert megérdemli, hanem mert Isten nem sze-

mélyválogató. Számára mindenki szent, mindenki szeretetre méltó és szeretetre képes. A mindenszentek és a halottak napja ikerünnepe erre emlékeztet.

S akik a sírnál állunk, mi mindannyian az élők közül, s szent halottainkra emlékezünk, szentségük fényét sokszor csak tapasztalataink kódján át látva vagy még úgy sem, éppen fel is emelhetjük tekintetünket a lábunk előtti sírról. S körbenézhetünk. Az elhunyt szenteket látogató élő szentekre, hiszen mind azok, inkább vagy kevésbé, vagy egyáltalán nem látható módon. S miközben hazafelé indulunk, kabátunkat összehúzva az alkony hűvösében, csak remélhetjük, hogy mi is egy vagyunk, egyike vagyunk az egyelőre még élő minden szenteknek.

Március 15. Egy ünnep szimbolikus jelentései

KISS MÁRIA RITA (2013)

„*A magyar népben sohasem homályosult el annak öntudata, hogy a szociális és a nemzeti gondolat szétbontathatlan egység. Azóta a nép szabadságánál, szociális jogai tiszteletbetartásánál, kulturális, anyagi és politikai igényei elismerésénél nincsen szilárdabb támasztéka az önálló és független magyar államiség épületének, – a nemzeti függetlenség és önállóság pedig a nép szemléletében a legfőbb szociális védelem legerősebb boltozata lett.*” – írta Barankovics István 1942-ben. [1]

A jeles történelmi események a mindenkori politikai gondolkodás számára megkerülhetetlen pontok, kiváltképp, ha olyan mélyen beleívódnak a társadalom tudatába, mint a magyarokéba március 15-e. 1848-49 nem csupán eszmei szinten került bele szinte azonnal a közgondolkodásba, megjelent nem csak a Függetlenségi és 48-as párt érvrendszerében, de szimbolikus szinten a nemzeti jelvényeken, zászlókon és az élet leghétköznapibb jelenségeiben, a dalokban, egyszerű történetekben.

Az 1848 óta eltelt 165 évben gyökeresen eltérő ideológiák váltották egymást, közös volt azonban, hogy a mindenkori elitnek viszonyulnia kellett a nevezetes eseményhez, foglalkoznia kellett az ünnep jelentésével, és lehetőség szerint fel kellett használnia önmaga presztízisének, elfogadottságának növelésére. A 48-as forradalom és szabadságharc értelmezéseiben a politika a történettudományt fokozatosan háttérbe szorította, az eseményt szubjektíven, ideológiai alapokon vizsgálta és nem utolsósorban eltorzította azt. Március 15.-ből a maga módján minden utána következő politikai rendszer táplálkozott, gyakran kiragadva belőle a számára hasznos és aktualizálható értékeket. 1848. március 15. a demokratikus erők számára példaértékű és követendő üzenetet hordozott. Erre példa Barankovics István 1942-ben papírra vetett ünnepi írása. Sorait nem lehet nem a saját korának szóló üzenetként, az akkor egyre nyomasztóbbá váló német veszély és az állampolgári jogegyenlőség elleni támadásra való utalásként olvasni. Barankovics nem hagyott kétséget afelől, hogy szerinte melyik táborban a helye a márciusiak nyomdokán haladó hazafiaknak. „A 48-as nemzedék, élén Petőfivel és Kossuthtal, világosan felismerte, hogy a külső és belső fel-

[1] Barankovics István: Március népe, március nemzete. Az Ország Útja – 1942. 3. sz. 65-68.l., barankovics.hu

[2] A gondolatmenet alapjául Gerő

András: Képzelt történelem PolgART.

2004. c. könyvének március 15.-e tör-

ténetéről szóló fejezete szolgált.

[3] Aradi vértanúk kivégzése, a sza-

badság harcban tevékenyen szerepet

vállalók bebörtönzése, emigrációba

kényszerítése.

[4] Gerő András: Képzelt történe-

lem. In: 168.o.

[5] Az 1848. évi törvények megal-

kotása emlékének ünnepléséről:

A nemzet kegyelettel és hálás érze-

lemmel emlékeztén meg az ország

történetében korszakot képező

1848. évi azon törvényhozási alko-

tásokról, melyekkel az alkotmányos

jogok a nemzet minden osztályá-

ra kiterjesztettek, a képviselők

alapon nyugvó felelős kormányrend-

szer behozatott, a közteherviselés

általánosított, a földbirtok fel-

szabadított, a sajtószabadság,

a jogegyenlőség s általában a politi-

szabadítás között elválaszthatatlan a kapcsolat. Szolgák nem hordozhatnak szabad nemzetet, és szolga nemzetnek fiai sohasem lehetnek szabadok. Tudták, hogy a nemzetek rangsorában való különbség tétel megszüntetésének előfeltétele és biztosítója, hogy a nemzet fiai közt se legyenek privilegizált különbségek. A nemzetek társaságában csak az a nemzet lehet valóban szabad, egyenlő és független, amelynek tagjai egymás között egyenlők, szabadok és függetlenek. A nemzet sem bírhatja azt, amit fiaitól ő maga megtagad.” [2]

Az ünnepet minden politikai irány a saját céljai szerint alakította. [3] A dualizmus kiegyezéspárti liberális politikai elitje április 11. nemzeti ünnepé nyilvánításával sikertelenül igyekezett az inkább ellenzéki március 15.-ről elterelni a figyelmet. A Horthy-korszak végül 1927-ben állami rangra emelte és összekapcsolta a rendszert legitimáló irredenta törekvéseivel, majd 1948-tól új irányban indult meg a történelmi örökség kisajátítása. A szocialista forradalom előzményé vált, kultikus szereplőit szelektálták, Petőfit és Kossuthot Rákosival és Leninnel egy lapon emlegették, ezáltal is igazolva a szocialista rendszert. A magyar társadalom azonban mindennek ellenére a rendszerrel való elégedetlenség szimbolikus kifejezésére használta. A rendszerváltás után úgy tűnt március 15.-e szabadságüzenetének kiteljesítése megtörtént, azonban az elmúlt 20 év aktuálpolitikája rácafolt erre.

Dualizmus

A szabadságharc leverése után a hatalom igyekezett pacifikálni a magyarországi helyzetet, a politikában pedig negligálni ’48 érdemeit.[4] Ellenben az eseményeket megélők tisztában voltak 1848-49 jelentőségével, ezért megkezdődött az eseménysorozat és a szereplők egy részének a közgondolkodásban való szakralizálása (Kossuth Lajos személyi kultusza). A Kiegyezés után hatalomra kerülő liberális elit a radikális eszméket és forradalmakat elutasító, a Monarchia kereteiben gondolkodó, közjogilag merev politikát folytatott, ugyanakkor ’48 eszméiből is vett át elemeket, annak mérsékeltbb, mondhatni „konzervatív” megvalósítását végezte. „1867 után, annak ellenére, hogy az állam nem vállalta az ünnepet, március 15. elkezdett élni, s a tágan értelmezett ’48-asság kultusza ekkor szökkent szárba”. [5] A ’48-asság ezen időszakban az ellenzékre volt jellemző, a kormánypárttal szemben március 15. ünnepi jelleget és mitologikus megközelítést nyert. Az ellenzék és a társadalom nyomására a kormányzat a ’48-as eseményeket állami szintre emelte, az 1898. évi V. törvénycikkben [6] április 11.-t jelölte meg hivatalos nemzeti ünnepnappá [7]. A választásnak több oka is volt: az uralkodó, Ferenc József is részt vett az április törvények megalakításában, mint főherceg, ezért szükséges volt a dualizmus fenntartása érdekében a hatalom jó szándékát hangsúlyozni, illetve az áprilisi törvényeknek a magyarság számára a politikai, jogi és társadalmi fejlődés összekapcsolódását szimbolizáló vonásait megerősíteni, egyfajta jogfolytonosságot biztosítani. A kormányzat próbált megfelelni, mind az ellenzék és a társadalom, mind pedig Bécs igényeinek, azonban április 11. elfogadása mellett a magyarság továbbra is március 15.-vel azonosult.

A két világháború között

A Monarchia 1918-ban történő felbomlásával hatalomra kerülő polgári demokratikus forradalom március 15.-re szabadságünnepként tekintett, természetesen fordult feléje, külön kiemelve belőle a jogkiterjesztést, függetlenséget, demokráciát és szociális változásokat. Az új rendszer rövidsége nem tette lehetővé az „ünnep megerősödését”, az azt követő Tanácsköztársaságnak pedig hasonló okokból nem kellett március 15. kérdésével foglalkoznia. Az 1920-tól berendezkedő Horthy-rendszer magát ellenforradalomként definiálta, automatikusan ódzkodott a történelmi forradalmaktól és a szerinte „túlzó és liberális” értékektől. A „rég-új politikai elit” célja a polgári forradalom és a proletárforradalom által okozott anarchia felszámolása, az ország konszolidálása volt. ’48 individuális [8] és liberális értékei, tekintettel arra, hogy az ország ekkor már függetlenné vált, háttérbe szorultak és a hatalom felismerte az ünnep nemzeti értékeit, melyet saját ideológiájában is felhasznált. Nemzeti, közösségi értékeit központba helyezve 1927 novemberében a Felsőház elfogadta a Klebelsberg kultuszminiszter által kezdeményezett XXXI. törvényt, mely március 15.-t nemzeti ünnepé nyilvánította és a XXXII. törvényt, mely Kossuth Lajos örök érdemeiről és emlékeről szólt. A jogalkotó a következőképp fogalmazta meg a törvényt: „A magyar nemzet balsorsában, súlyos megpróbáltatásai közepette hálás kegyelettel emlékezik meg az 1848. esztendő március tizenötödikéről. Izzó hazaszeretetükben e napon tettek hitvallást a nemzet dicső fiai az alkotmányos szabadság és jogegyenlőség fennkölt eszméi mellett és szent lelkesedésükkel áthatva az egész nemzetet, az ezeréves hazának az új idők szellemében való fejlődéséhez irányt jelöltek.”[9] A törvény 2. §-a rendelkezett a korábbi ünnepnapról is: „Ez a törvény kihirdetése napján lép életbe és életbelépésével az 1898: V. törvénycikknek április hó 11-ikét nemzeti ünnepé nyilvánító rendelkezését hatályát veszti.” Március 15. „államosításával” a rendszer saját legitimációját növelte, beemelve ideológiájába, emellett a korszak is hatást gyakorolt az ünneplés módjára: a történelmi Magyarországra való utalásokban, a magyarság kárpát-medencei küldetésének ideologizálásában és nem utolsósorban az elszakított nemzetrészekkel való közösségvállalásban, melyek gyakran irredenta kicsengésűek voltak.

1945 után

Az 1945 utáni rövid, népi demokráciának nevezett 3 éves időszakban az ünnepnapot megerősítették az 1901/1945. évi miniszterelnöki rendeletben és március 15. visszatért a ’48-as tartalmához, a parlamenti demokrácia értékeihez. A kommunista hatalomátvétellel azonban 1948-tól megindult az ünnep újbóli kisajátítása, a politika érdekeinek alárendelve becsatornázása, melyet bizonyít a hatalmon lévő ideológia értelmezése – az MKP, majd MDP ’48 kizárólagos örökösének definiálta magát. Megjelentek a hatalom akaratából ’48 immár prekommunistává átszínezett szereplői,akiknek kiragadott gondolatait a kommunizmus létjogosultságának alátámasztására használták.[10] Az 1948. március 15-i megemlékezésen már Petőfi és Kossuth arképe mellett a párt vezetője, Rákosi Mátyás képmása is megjelent. 1951-ben a hata-

kai és polgári szabadság magasztos

elvei érvényre jutottak: ezen alap-

vető törvények megalkotásának

félszázados évfordulója alkalmá-

ból a törvényhozás ápril hava 11-ik

napját, mint azt a napot, a melyen

dicső emlékeztű V-ik Ferdinánd ki-

rály az 1848-ik évi korszakot alkotó

törvényeket szentesítette, nem-

zeti ünnepé nyilvánítja. Forrás:

CompLex

[6] A forradalom és szabadságharc

50. évfordulója alkalmából.

[7] A Horthy-rendszer ódzkodott

a korlátlan szabadság eszméjétől,

mivel a magyar romlás okozója-

nak vélte.

[8] 1927. évi XXXI. törvénycikk:

március tizenötödikének nemze-

ti ünnepé nyilvánításáról. Forrás:

CompLex

[9] Petőfi Sándor, Kossuth Lajos,

Tánácscs Mihály.

[10] Gerő András: Képzelt történe-

lem. In: 173.o.

[11] 25 évvel ezelőtt zajlott Budapesten az 1956 óta legnagyobb tüntetés a szabadságjogokért. Forrás: mtva.

hu Letöltés: 2013.03.08. 19:19

[12] Orbán a népszavazást ünnepelte, Gyurcsány még Demszkyt is megnézte. Uelettöltés: 2013.03.08.

20:16

Petőfi a Múzeum lépcsőjén a „Nemzeti dal” szavalja

Egykorú rajz

lom egy minisztertanácsi rendelettel törölte a munkaszüneti napokkal járó ünnepnapok sorából március 15.-t, emellett pedig a magyar nemzeti színek háttérbe szorításával megjelentek a vörös zászlók is. Azzal, hogy a pártállam lefokozta március 15.-t, a társadalomból próbálta meg kiirtani a szabadság vágyát. 1956 eseményei bizonyítják, hogy „egy megszállt ország politikai szabadságától megfosztott népe logikailag sem igen tehetett mást, mint hogy visszanyúljon az egyszer már kimunkált tartalmakhoz és azok jelképeihez” [11], ezért ’48 újra a függetlenség szimbólumává vált. ’56 lyukas zászlója már a nemzet egységes akaratát szimbolizálta, mely ’48-hoz hasonlóan a függetlenséget, alapvető emberi jogok korlátozhatatlanságát, demokráciát és a saját döntés vágyát jelentette. 1956 után a Kádár-rendszer éppúgy nem tekintette ’48-at nemzeti ünnepnek, mint a Rákosi-éra. Ungváry Krisztián történész értelmezésében: „A Kádár-rendszer a nemzeti kérdést tabusította, és a teljes elfojtást választotta. Március 15-e leginkább egy protokollesemény lett, ahol a résztvevők egyenkokárdát hordtak, az iskolák pedig nem tartottak tanítási szünetet, hogy ne mehessenek utcára a diákok.” A forradalom leverése után ’48 elvesztette valódi üzenetét állami szinten, azonban a társadalom emlékeiben megmaradt, hogy mit is szimbolizál. A ’80-as években kibontakozó ellenzéki irányzatok által szervezett eseményeken, összejöveteleken kezdetben néhány

százan merték ünnepelni március 15.-t, azonban a rendszerváltás előestéjére, már több ezren vonultak fel és vettek részt koszorúzáson, ünnepi beszéden, mely a hatalom akaratának erodálódását jelezte. Az 1988. március 15-i tüntetés a Kádár-rendszer addigi legnagyobb ellenzéki tüntetése volt, jelezte a fokozódó társadalmi elégedetlenséget és a magyarság szabadság vágyát. A tüntetők 1956 óta először követelték nyilvánosan a többpártrendszert, a sajtószabadságot, az új alkotmányt és Kádár távozását. [12] A tüntetés, a letartóztatások ellenére, felgyorsította a pártosodás folyamatát és megdöntötte azt a tévhitet, hogy a rendszer leválthatatlan. Március 15. újra a függetlenség reményét jelentette.

A rendszerváltás után

A rendszerváltást követően az első demokratikusan választott Országgyűlés legfontosabb ünnepként augusztus 20.-t, az államalapítás ünnepét jelölte meg. Ezzel szemben úgy tűnt, hogy március 15. megmaradt a fontos nemzeti ünnepek között, de a független, demokratikus rendszer kialakításával „nem volt tovább szükség” a korábbi jelentésére, a függetlenség kivívására. 2007. március 15-e tüntetői ezt másképp látták. A demonstrálók az öszödi beszéd után lemondani nem akaró Gyurcsány Ferencet Haynauhoz hasonlították, magukat egy rendőrállammal szemben a szabadság nevében fellépő csoportként fogalmazták meg. Az ünnep az index.hu által közölt cikkből idézve soha nem látott rendőri készenléttel indult [13], több esetben került sor atrocitásokra, zavargásokra. A parlamenti ellenzéki pártok és a parlamenten kívüli politikai csoportok forradalmi jellegű programokat hirdettek a kormányzat ellen, egyes radikálisok, mint a MIÉP és a Jobbik Magyarországért Mozgalom egyenesen a politikai rendszer és a rendszerváltás csődjéről beszéltek. Március 15. 1988 után újra régi értékeit szimbolizálta, az elnyomás elleni küzdelmet, a nép akaratának megnyilvánulását, felkelését és a fejlődés gátjainak a ledöntését.

Szeretnénk hinni, hogy Barankovics István egykori gondolatai ma is sokunk számára aktuálisak, hogy az ünnep itt és most elsősorban az egy politikai közösségbe tartozás napja: „Nemzet és nép nagy ölelkezése, egy teljesebb, igazibb, mert emberibb nemzeti egységnek forró átélése az emlékezésben – mindig ez volt még a pátoszos márciusi lelkesedés is. Az egyetemes nemzeti testvériség melegítő tüzei – hacsak egy napra is csak fogadkozásokban is – 1848. szívbéli lángjainál gyulladtak meg.” [14]

Menetelés Európában

MIKLÓS PÉTER (2013)

Herta Müller Nobel-díjas német író Szívjóság című önéletrajzi ihletésű regényében Ceaușescu 1970–1980-as évekbeli Romániájának kisebbségpolitikáját mutatja be alulnézetből. Mégpedig olyan aspektusból, amelyből keveset láthatjuk: a romániai – közelebbről bánági – németiség szemszögéből. A részben Temes megyei közegben játszódó történetben nemcsak az egyéni és közösségi tragédiák, de a kommunista diktatúra által megnyomorított lélek és a közös sors(talanság) rezignációja is kiválóan ábrázolva van. Csau, a „rosszarcú temetőőr” és „Kelet-Európa csődtömeggondnoka” (ahogyan Petri György nevezi Leonid Iljics Brezsnyev emlékére című szövegében a kondukátort) országában – Herta Müller világában – a zombivá vált munkások vért isznak a gyárban, az őket őrző gárdisták pedig zöld, éretlen szilvával tömik magukat, s közben hatékonyan működik a besúgóhálózat és kutyákkal őrzik rendíthetetlenül az államhatárokat. Napjainkra a Herta Müller regényében megalkotott világhoz képest sokat változott a helyzet. Időközben Romániában megbukott a diktatúra és az ország csatlakozott az Európai Unióhoz, s a nyugati – magyarországi – határok ma már kevésbé őrzöttek (a keletiek viszont annál inkább).

Romániának, mint nemzetállamnak a genezise a tizenkilencedik század közepén vette kezdetét és az első világháború utáni békerendszer megalkotásával fejeződött be. A dunai fejedelemségek egyesülésével induló folyamat végén létrejövő – Raffay Ernő kifejezésével – „balkáni birodalom” a modern közép-európai állam karakterisztikáját mutatta a két világháború között, s a nyugat-európai nagyhatalmak egyrészt geopolitikai megfontolásból, másrészt – Mária királyné révén – dinasztikus alapokon szimpatizáltak vele. A népszövetség által meghatározott kisebbségvédelmi alapelvek azonban nem érvényesülhettek a maguk teljességében a román állam területén.

A megnövekedett területű ország erdélyi részében – ahol korábban a modern korban viszonylagos békeségben élt egymás mellett a német, a magyar és a román népesség – a királyi Románia államigazgatásának soha nem látott problémákkal, a nagyarányú kisebbséggel, s annak politikai érdekképviseletének igényével, kellett szembenéznie. Tagadhatatlan történelmi tapasztalat: a román uralkodó nemzet akko-

riban nem kezelte megfelelően és európai módon a kisebbségi kérdést. A régió szovjet uralom alá kerülése után létrejött erdélyi Magyar Autonóm Tartomány (1950–1968) pedig (mint többek között Stefano Bottoni kutatásaiból kiderül) – működésének számos pozitív tartamú momentuma ellenére – inkább volt a kommunista pártállamnak a magyar nemzetiség felé való közvetítő intézménye, semmint való érdekképviseleti szerv. A diktatúra bukása után az európai integrációban a helyét és szerepét megtaláló Romániában sajnálatos módon nem következett be gyökeres fordulat a kisebbségpolitikában.

Az október utolsó hétvégéjén több tízezer fő részvételével zajlott „székelyek nagy menetelése” a többségben magyarok lakta Székelyföld autonómigényére hívta föl a figyelmet, miközben tiltakozott a térség tervezett közigazgatási átalakítása ellen, amelynek eredményeként Hargita megye (ahol a magyarok aránya nyolcvan százalék fölötti) és Kovászna megye (ahol a lakosság több mint hetven százaléka magyar) és Maros megye átalakításával elveszne a magyarság tömbjellege az újonnan létrejövő egységekben, s ennek következtében csökkenne a magyarság politikai (önkormányzati) érdekképviseleti lehetősége is.

A székelyek menetelésének apropóján megállíthatjuk, hogy Európában a kisebbségpolitika alapvető szellemiségét a nyitottság, valamint az interetnikus és interkulturális látásmódot kell, hogy meghatározza. Erős, nyitott, befogadó politikai nemzet számára erőforrás lehet a nemzeti kisebbség, amelynek autonómiája egyáltalán nem áll szemben az egységes állam koncepciójával. Már csak azért sem, mert egyéni identitás szerveződésünkben csak az egyik elem a nemzeti /nemzetiségi/ etnikai identitás (amely ráadásul komponálódhat többes összetevőkből). Az pedig nem lehet kérdés a huszonegyedik században, hogy egy magyar (vagy akár ukrán, orosz, bolgár, török, német) nemzetiségű, anyanyelvű, kultúrájú személy lehet-e jó román állampolgár. Ha ugyanis ez a kérdés fölvetődne, akkor az bizony évszázadokkal ezelőtti szempontok ismételt megjelenését jelentené, ami nem fér össze sem a huszonegyedik századi egyén- és társadalomfelfogásokkal, sem a közösségek Európája eszméjével. Márpedig a huszonegyedik században románoknak és magyaroknak együtt kell menetelniük – Európában.

Egy nemzet a pártok csapdjájában

MIKLÓS PÉTER (2014)

A tíz éve, 2004. december 5-én megtartott népszavazás eredménytelenül zárult. Ekkor két kérdésben, a kórházak privatizációjával kapcsolatban és a nem Magyarországon élő, magukat magyar nemzetiségűnek vallók kedvezményes honosítását illetően kellett döntenük az állampolgároknak. Az utóbbi témában feltett kérdés így hangzott: „Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással magyar állampolgárságot kapjon az a nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a magyarigazolvánnyal vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?” Mint ismeretes 2004-ben sem az igen, sem a nem szavazatok aránya nem érte el az eredményességhez szükséges 25%-ot és a népszavazás következményeiben súlyosan megterhelte az anyaország és a határon túli magyarság viszonyát.

Miklós Péter két részes írásában a kettős állampolgárságról szóló népszavazás kampányában – részben annak elemeként – megjelent politikai publicisztikákat mutatja be.

Öt évvel ezelőtt a helyi magyar közösség meghívására délvidéki Adán tartottam március tizenötödikén megemlékező beszédet. Utána egy idős asszony jött oda hozzám, és így szólt: „Mondja meg az otthoni magyaroknak, hogy 2004. december ötödikét mi itt soha nem felejtjük el. Örüljenek, hogy magyarok lehetnek.” Ebből az epizódból világossá vált számomra hogy a hölgynek a szerbiai Ada éppúgy az „otthona”, mint Magyarország (bárhon is húzódjanak határai), amelynek ő polgára – legalábbis akkor még úgy tűnt – ugyanolyan procedúrák után és ugyanolyan feltételek teljesítése mellett lehet, mint bármely más nemzetiséghez tartozó személy, aki igényli a magyar állampolgárságot.

Írásomban a 2004. december 5-i népszavazás kettős állampolgárságról szóló kérdése kapcsán, az azt megelőző kampányban megjelent politikai publicisztikák közül mutatok be és elemzek néhányat. Az alábbiakban ismertetett szövegek alapján is alátámasztást nyer, hogy 2004 novemberében a kormánypártok (MSZP, SZDSZ) és értelmiségi holdudvaruk a két nem, míg az ellenzék (Fidesz, MDF) és szellemi környezete a két igen mellett foglalt állást.

A következőkben baloldali, liberális és konzervatív politikusok, publicisták, közéleti szereplők írásai alapján igyekszem bemutatni azokat a politikai, közgazdasági, ideológiai, eszmetörténeti és érzelmi érveket, amelyeket az ismertetett írások szerzői fölhoztak a határon túli magyarok kettős állampolgársága mellett, illetve az ellen.

A cím Gyurgyák János Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszme és nacionalizmus története című könyve (2006) epilógusának alcíme, amely ugyan a 2004. december 5-i népszavazást már nem tárgyalja, viszont a rendszerváltás utáni néhány év nemzetpolitikai tendenciáit igen. A pártok (és rövidtávú pártpolitikai érdekek) csapdjájába esett nemzet (és nemzetpolitika) történetének tanulságos fejezete a 2004. december 5-i népszavazás és az azt megelőző kampány.

2003 augusztusában a Magyarok Világszövetsége (MVSZ) elnöksége úgy döntött: népszavazást kezdeményezett arról, hogy a külföldi magyarok, kérelem alapján magyar állampolgárságot nyerhessenek. Szeptemberben az Országos Választási Bizottság (OVV) jóváhagyta az MVSZ határon túli magyarok kettős állampolgárságának megadását célzó népszavazási kezdeményezése aláírásgyűjtő íveinek mintapéldányát. A kérdés: „Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással magyar állampolgárságot kapjon az a nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a magyarigazolvánnyal vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?” 2004 júliusában az MVSZ több mint 320 000 aláírást adott le az OVB-nek, amelyek közül az több mint 274 000-ret hitelesített is, ennek nyomán pedig 2004. december 5-én kiírta a népszavazást.^[1] 2004. november 12-én került sor a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) nyolcadik ülésére, amelyen Mádl Ferenc köztársasági elnök a határon túli magyaroknak a magyar állampolgárság megadását a történelmi igazságtétel lehetőségének nevezte, valamint felszólította a magyarokat, hogy „szavazatukkal vállaljanak közösséget a határon túli magyarokkal”. Az ülésen résztvevő magyarországi és határon túli pártok és szervezetek közös nyilatkozatot fogadtak el a kettős állampolgárság intézményének szükségességéről, amit azonban a Magyar Szocialista Párt (MSZP) és a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ) nem írt alá.

A 2004. december 5-i népszavazás kettős állampolgárságról szóló része eredménytelen volt. A szavazáson megjelentek 51,55 százaléka igennel, 48,45 százaléka nemmel szavazott. Az igen szavazatok aránya nem érte el a 19 százalékot. A szavazás azonban csak akkor lett volna eredményes, ha a szavazók fele, vagy legalább az összes választópolgár legalább 25 százaléka plusz egy fő azonos módon szavaz.

Tóth Gy. László politológus, publicista „Intellektuális deficit a baloldalon” című cikkében (Magyar Nemzet, 2004. november 4.) a baloldali pártokat – az ő értelmezésében az MSZP és a Munkáspárt mellett ide tartozik a liberális SZDSZ is – nemzeti elkötelezettség nélkülieknek nevezte. Fölhívta a figyelmet arra a jelenségre, hogy a 2002-es választásokon alul maradt polgári jobbközép erők támogatóinak egy csoportja (szerinte az összes választópolgár tizenöt-húsz százaléka) radikalizálódik, míg a többi továbbra is a „polgári – nemzeti – kereszténydemokrata” táborban találja meg politikai érdekképviselőjét. A szerző

[1] 2004. december 5-én két kérdés szerepelt a szavazólapon. A Munkáspárt kezdeményezésére a kórházprivatizációval kapcsolatban a következő kérdést tették föl: Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak maradjanak állami, önkormányzati tulajdonban, ezért az Országgyűlés semmisítse meg az ezzel ellentétes törvényt?

úgy véli, nem szerencsés a Fidesz vezetete polgári erők nyitása a baloldal – a népi baloldaliak, illetve a bal-közép – felé, hiszen ezzel a gesztussal éppen saját szavazótáborukat bizonytalanítják el. Mint fogalmaz: „A jobboldal szükségszerűen gyengül, ha ideológiai önfeladásba kezd, és balra nyit: az exkommunisták, a szocialisták, a balliberálisok közös jellemzője ugyanis a valódi nemzeti elkötelezettség hiánya. Ékes példája ennek a határon túli magyarság kettős állampolgárságának kormányoldali elutasítása, a december 5-i népszavazás erre vonatkozó kérdésének az elvetése, a teljes érzéketlenség. Retorikai fordulatokon és néhány zavaros megnyilvánuláson kívül nincs semmi, ami arra utalna, hogy a magyar társadalomban létezik számottevő baloldali nemzeti irányzat.”

Dési János újságíró, a Népszava szerkesztője – „Fékezett habzású állampolgárság és barátai” (Népszava, 2004. november 4). – szerint „már régóta tűrhetetlen az, ahogyan a határon túli magyarokkal bánnak, amikor Magyarországra települve magyar állampolgárságért folyamodnak. Az MDF és Fidesz vezetete kormány alatt éppen úgy megalázó, végtelenül bürokratikus eljárásnak tették ki őket, ahogy nem változott különösebben ez a helyzet akkor, amikor éppen a szocialisták voltak/vannak hatalmon. Különbég legfeljebb a szólalásokban volt, de hát az meg nem sokat számít, amikor már valakinek, aki évek óta itt él Budapesten, ráadásul azért, hogy beteg gyermekét itt gyógyíttassa, már megint azt kell tapasztalnia, hogy a hőn vágyott anyaország köszönettel nem kér belőle.” Dési az állampolgárságot pusztán jogi, alkotmányos problémának tekinti, azaz szerinte az állampolgárság kérdésének az állam és az egyén (vagyis az állampolgár) meglehetősen bonyolult viszonyrendszerét kell szabályoznia. A népszavazási kampány igazi céljának azt tartja, hogy a jobboldal határon túli magyar szavazatokat próbál injektálni a választási rendszerbe, hogy azáltal saját választási győzelmét megalapozza. „Fékezett habzású” vagy „B ligás” állampolgároknak nevezi a népszavazás eredményeként esetleg kettős állampolgárságot szerző határon túliakat, ők ugyanis bizonyos jogokban (pl. választójog) részesülnének, bizonyos jogokban azonban (egészségügyi ellátás stb.) nem.

Bolgár György újságíró „Mennyire esszük forrón?” című, szintén a Népszavában (2004. november 5.) közölt írásának első egységében a népszavazás politikai képletét, amely szerinte „a szokásos magyar kásahegyet növeli csak”, a következőképpen határozta meg. A referendum kezdeményezőinek pozíciójából: aki igennel szavaz, az „hazafi”, aki pedig nemmel, az hazaáruló. „Mindnyájunknak el kell menni, hirdeti szórólapján a Magyarok Világszövetsége, és nekünk elég csupán hozzágondolni, hogy éljen a magyar szabadság, éljen a haza, máris tudjuk, mi a kötelességünk. Aki magyar, aki hazafi, az szavazni fog, még-hozzá arra, hogy a határon túl élő magyarok (egész pontosan: külhonba kényszerített testvéreink) kedvezményes eljárással kaphassanak magyar állampolgárságot. És aki távol akar maradni a népszavazástól, esetleg nemmel kívánna szavazni, az nem magyar, nem hazafi, nem fáj neki Trianon, nem akar igazságot, hanem utolsó hazaáruló. Ilyen egyszerű a képlet. Sőt még egyszerűbb. A szocialisták és a szabad demokraták a hazaárulók, na” – írja Bolgár. Meglehetősen nyakatekert logikával arra jut cikkében, hogy

a szomszédos országokban élő magyarok helyzetén nem segítene a kettős állampolgárság, hiszen a hátrányos megkülönböztetésük, vagy éppen fizikai bántalmazásuk problémáját nem oldaná meg, sőt talán a magyar állampolgárságuk arra sarkallná őket, hogy hagyják el szülőföldjüket, és térjenek „haza”, ezzel az elvándorlással pedig beteljesülne Trianon.

Kántor Lajos kolozsvári irodalomtörténész professzor, a Korunk főszerkesztője az Erdélyi Szabadság 2004. november 10-i számában írt nyílt levelet Gyurcsány Ferenc miniszterelnökhöz és Hiller István oktatási és kulturális miniszterhez Kós Károly – és az ő Kiáltó Szó című röpiratának – szellemében. Véleménye szerint a népszavazás kapcsán kibontakozó politikai vita jelentősége nem az, hogy kapnak/kaphatnak-e kettős állampolgárságot a határon túli magyarok, hanem az, hogy megindul-e egy felelős nemzetpolitikai stratégia kidolgozásának folyamata, illetve fölállalja-e a magyar politika a határon túli magyar érdekképviseletét.

Kántor Lajos szerint a magyar külpolitika a szomszédos államokban élő magyarokkal kapcsolatos politikája az elmúlt fél évszázadban nem sokat változott – legföljebb a szlogenek szintjén. „A szlogenek szintjén tizenöt éve a magyar (kultur)nemzet egységéről, illetve összetartozásáról van szó, valójában azonban a pártok és kormányok pillanatnyi politikai érdeke határozza meg a »határon túli magyarokkal« kapcsolatos gyakorlatot. Kétségtelenül van előrehaladás e téren (ezt személyesen, Magyarországon kiadott könyvek szerzőjeként, a MTA doktoraként és 2004-es Széchenyi-díjasként, illetve intézményvezetői minőségben, mint a kolozsvári Korunk főszerkesztője, tanúsíthatom), mégis azt kell mondanom, hogy a magyarországi szemlélet alapvetően nem változott – sem az intézmények többségéé, sem a közembereké. Lehet, erős túlzásnak minősül, mégsem spórolhatom meg a kemény kijelentést: a Rákosi-, majd a Kádár-rendszer felfogása (és külpolitikai gyakorlata) a nemzetértelmezésben nem tűnt el nyomtalanul, legalábbis bizonyos taktikázásban tovább él.”

Ablonczy Balázs történész a Heti Válasz (2004. november 10.) hasábjain publikált, Út a méltósághoz című cikkében megfogalmazza, hogy szerinte a Magyarok Világszövetsége a népszavazási kezdeményezésével „ügyesen túsul ejtette a magyar politikai elitet”. A kettős állampolgárság ügye ugyanis – akárcsak az egészségügy privatizációjának kérdése – belpolitikai kérdés lett. A szocialisták – így Ablonczy – szociális érvekkel (pl. a lakás- és biztosításpolitikai, illetve a munkaerő-piaci kérdések tisztázatlansága) kampányolnak a nem szavazatokért, míg a szabad demokraták ismét beigazolták a jobboldal által hangoztatott sztereotípiát, miszerint „nem tud/akar a kisebbségi magyarok kívánságaival azonosulni”. Konklúziója: „Nincs »gyepű«, nincs »ősi szállásterület«, nincs »vérrel megszentelt rög«: emberek vannak, magyarok, akiknek jogát az emberi méltósághoz nem lehet megtagadni. Úgyhogy: igen.”

Tamás Gáspár Miklós a Népszabadság 2004. november 13-i számában a népszavazástól való távolmaradásra buzdított. A népszavazás kezdeményezői szerinte utósztaínisták (a Munkáspárt), illetve szélső-jobboldaliak (MVSZ), akiknek ötletét aztán a Fidesz is támogatni kezdte, ezzel kiesve a parlamenti párt

szerepből, hiszen a képviseleti demokrácia szférája helyett a közvetlen demokrácia (mivel a népszavazás kezdeményezése a parlamenten kívüli erők eszköze) világába ment át. Az írásban a népszavazás bojkottját azért javasolja a filozófus, mert szerinte a kérdések rosszul föltek, emiatt megválaszolhatatlanok, a folyamat pedig csupán a látszatpolitika része.

Tamás Gáspár Miklós cikke nagyobbik részében az egészségügy finanszírozás és a kórházprivatizáció kérdéseit elemzi, majd a kettős állampolgárság ügyére tér, amelynek esetében sem a nem, sem az igen voksot nem tartja elfogadhatónak. „Lehet-e nemmel szavazni, ahogy némely kormánypártiak javasolják (nem mindenki)? Szerintem, nem lehet. A kettős állampolgárság eszelős ötletében rejlt erkölcsi lényeg – az utódállami, kisebbségi magyarság iránti tiszteletteljes és testvéri érzések kifejeződése – érvényes. Szép. Jó. De nem erre kérjük a szavazatunkat. Akár igennel szavazunk, akár nemmel, a külszói magyarok és az áttelepülők helyzete nem fog javulni. A kapitalizmus természete nem változik. Legföljebb Orbán Viktor megint miniszterelnök lesz – ezt szolgálja az egész cirkusz. Az nem nagy ár érte, hogy közben a dunántúliak meggyűlölik a kalotaszegieket, és viszont.”

Szerető Szabolcs újságíró, a Magyar Nemzet főszerkesztő-helyettese „Szemben a nemzettel” címmel írt publicisztikát a Magyar Nemzetben 2004. november 13-án. Ebben kifejti: szerinte a miniszterelnök és a nagyobbik kormánypárt a népszavazás körüli politikai vitában Orbán Viktorra emel kezét, a pofon azonban a határon túli magyarok arcán csattan. A november 12-i Magyar Állandó Értekezlet kapcsán a szerző leírja, hogy az MSZP és az SZDSZ ugyan harsányan a kettős állampolgárság ellen kampányolt, ezt a véleményt azonban a miniszterelnök nem merte vállalni a MÁÉRT-en, ahol mind Mádl Ferenc államfő, mind a határin túli magyar szervezetek vezetői amellet foglaltak állás.

Szerető álláspontja szerint a Gyurcsány Ferenc- féle „sunyi taktikázás most nem sokat ért; a határon túliak köszönik a kormány Szülőföld-csomagját, de ragaszkodnak a kettős állampolgársághoz, amihez a népszavazás igenjén keresztül vezet a legegyszerűbb út”. A publicisztika végén malíciózusan ír a szocialisták nemzetpolitikájának ellentmondásairól: „Az MSZP vezetői úton-útfélen az érzelmi politizálás fontosságáról beszélnek, ami szerintük segít abban, hogy végre szerethető pártjuk legyen. A határon túl élő magyarok körében erre még biztosan sokáig kell várni.”

Tőkés László a már többször említett MÁÉRT-értekezlet kapcsán adott ki nyilatkozatot (más orgánumok mellett közölte az Erdélyi Napló 2004. november 16-i száma), amelyben fölhívta a figyelmet a kormány halogató szándékú, bizonytalan hangú és tétlenkedő nemzetpolitikájára. Tőkés szerint a magyar kormány ezzel „kiszámíthatatlan veszélynek tette ki az egész magyar nemzetet, elsősorban pedig a határon túlra szakadt magyar nemzetrészeket”.

Az erdélyi politikus, református püspök, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke úgy véli: nemcsak magyarországi, de romániai belpolitikai kérdés is a kettős állampolgárságról tartott népszavazás. A romániai magyar politikai erők ugyanis Budapesten is szövetségeseiket keresnek, s a Markó Béla vezette

RMDSZ-hez közel álló szocialisták – romániai magyar számára – elfogadhatatlan álláspontra helyezkedtek. Tőkés László a kettős állampolgárság megadása mellett az erdélyi magyarság Románián belüli autonómiájának kivívását is a magyar nemzetpolitikai érdekek közé helyezi. „Nyolcvannégy esztendővel a ma is visszhangzó trianoni harangok megkondulása után a nemzeti lelkiismeret azt követeli meg a Magyar Állandó Értekezlet résztvevőitől, hogy politikájuk mostani kényszerpályájával szakítsanak, és a magyar állampolgárság, valamint az autonómia ügyében nemzeti egységre jussanak. Még ha a Magyar Kormány, illetve a kormánypártok erre nem is mutatnának hajlandóságot: a határon túli magyar képviseltek ez ügyben nem alkudhatnak.” – fogalmazott a politikus.

Eörsi István író Elmegyünk szavazni címmel írt a Népszabadságban 2004. november 17-én. Írásának kiindulópontja: Tamás Gáspár Miklós álláspontja – a népszavazás bojkottja – tarthatatlan, s úgy véli: mindkét kérdésre nemmel kell voksolni. Egyrészt szerinte az egészségügybe áramló magántőke jót tehet az intézményrendszernek, másrészt kettős állampolgárság megadása csak feszültségforrás lehet. Eörsi véleménye az, hogy ezt éppen a külhoni magyarok sínylenék meg: például a romániai magyar érdekképviselket kiszorulna a bukaresti törvényhozásból, ha az újonnan állampolgárságot szerzett romániai magyarok áttelepülnének Magyarországra, de a szlovák, szerb, román kormány sem nézné jó szemmel, ha állampolgárai között ilyen jellegű (ti. egy másik állam polgárai is vannak közöttük) különbségtétel jelenne meg. „Az Európai Unió régi országaiban számottevő erő nem tűrheti el, hogy a nemzetállamok integrálódásának korában országhatárokon átnyúló nemzetállamot óhajtunk alapítani, oly módon, hogy az állampolgárságot, ezt a politikai kategóriát a mi nemzetiségi viszályokban és tömegtragédiákban oly gazdag hagyományú térségünkben etnikai fogalommal varázsoljuk át” – írja Eörsi, aki szerint az EU minél teljesebb integrációja oldhatja meg a régióban az évszázados nemzetiségi kérdést. „A magyarság trianoni szétszakadásának maradandó, súlyos traumáit csak az Európai Unió integráló ereje gyógyíthatja meg. Ez lassú út, és nem zökkenőmentes, meg kell tehát könnyíteni.”

Pomogáts Béla Népszavazás: kérdések és kételyek című cikkét az Erdélyi Riport hozta 2004. november 18-án. Az irodalomtörténész ebben kifejtette, hogy a kettős állampolgárság biztosítása a határon túli magyaroknak fontos és üdvözlendő dolog, ugyanakkor néhány problémára is fölhívta a figyelmet. Az egyik – s ez be is következett –, hogy nem számolnak a kezdeményezők azzal a lehetőséggel, hogy számukra kedvezőtlen végeredmény születik, ami pedig csak növeli a törésvonalat a magyar államhatárokon belül, illetve az azon kívül élő magyarok között. A második: a referendum hárommilliárd forintba kerül, s Pomogáts szerint ezt a pénzt valós nemzetpolitikai célokra – pl. a szomszédos országokban működő magyar kulturális, oktatási, egyéb intézmények támogatására – is lehetne fordítani.

Pomogáts Béla harmadik kételye a népszavazással kapcsolatban, hogy az véleménye szerint nem a Kárpát-medencei magyarság, csak bizonyos magyarországi politikai erők érdekeit szolgálja. „...a népszavazási kezdeményezés – fogalmazza meg Pomogáts –, és ennek számos jele van, mindenekelött nem a határo-

kon túli magyarság érdekeit: önazonosságának védelmét, anyanyelvi kultúrájának megőrzését vagy az egyetemes: a határok felett átívelő magyar nemzeti szolidaritás és a magyar-magyar kapcsolatok erősítését szolgálja, hanem elsődlegesen magyarországi politikai erők és társadalmi szervezetek érdekeit. Ez lehet a politikai térnyerés és az erődemonstráció érdeke is, meglehet nem igazán megfontolva azt, hogy egy sikertelen vagy kevésbé sikeres referendumnak milyen politikai, erkölcsi és lelki következményei lehetnek a kisebbségi sorban élő magyarság körében. Sajnos, általános és régóta kialakult tapasztalatom, hogy a magyarországi politikai erők, a magyarországi politikai elit kezdeményezései és javaslatai nem mindig a magyar kisebbségi közösségek jól megfontolt érdekeit, nem az egyetemes magyar szolidaritás érvényesülését szolgálják, hanem a politikai erők, a politikai elit saját érdekeit: nem a nemzetpolitikát, hanem a pártpolitikát.”

Vekov Károly kolozsvári történész, egyetemi docens a Szabadság 2004. november 20-i számában közölt cikkében (Magyarnak lenni...) rámutatott, hogy a romániai magyarság – és benne a romániai magyar értelmiség – a magyar nemzet részeként tekint magára. Annak ellenére, hogy szerinte arról a magyarországi politikai elit lemondott: „...erővel ránk akarják tukmálni az eddigi hivatalos magyar álláspontot, amely lemondott – egyértelműen és mindenestől – a határon túlra került magyarságról, illetve nem akar tudomást szerezni arról, hogy az továbbra is a magyar nemzet részének tekinti magát. Miközben mi itt váltig hangoztatjuk, hogy kettős a kötődésünk, mármint román állampolgárok vagyunk, de a magyar nemzet-hez tartozunk, az úgynevezett »anyaország« letud minket, nem tart már a magyar nemzet részeinek.”

Vekov Károly szerint még a proletár internacionalizmus sem várta el, hogy a kommunista munkások föladják nemzeti identitásukat. Kifejti, hogy szerinte kifejezetten kártékony az a politika (a szocialista-liberális kormánykoalíció álláspontja), amely ki akarja rekeszteni a magyar nemzetből a határon túli – egyébként önhibáján hívül ottrekedt és nemzetiségi hovatartozása miatt naponta konfliktusba kerülő, azért naponta megküzdő – magyarságot. Éles hangú cikkének végső konklúziója a népszavazásról és annak kampányáról: „A »határon túlinak« nevezett magyarság – hosszú szünet után – hovatartozását és szolidaritását szeretné újólág kifejezni, egyben a kettős állampolgársággal növelni biztonságérzetét. Van-e aki – magyarként – ezt a jogot megkérdőjelezi? Tudja-e valaki másként biztosítani a határon túli magyarság ilyen irányú igényét? Ha igen, álljon elé, ha nem, úgy ne akadékoskodjon, ne járasson le itthon és külföldön egyaránt. A nemzeti szolidaritás szent ügy, amelyet ápolni kell. Aki nem érzi erre képesnek magát, álljon félre, de ne pózoljon magyarként, mert nem hiszünk neki.”

Kis János filozófus, az SZDSZ egykori első elnöke a Népszabadságban közölt (2004. november 20.) Miért megyek el szavazni című cikkében Tamás Gáspár Miklós bojkottfelhívásával szállt vitába. A filozófus úgy véli a kettős állampolgárság megadásának „tetszetős, de hazug jelszava” mögött aktuális politikai érdek áll, ráadásul az igenek győzelme esetén olyan törvényt kellene alkotni, amellyel a magyar állam a saját jogkörébe vonná a szomszédos államok polgárainak egy részét. Ez pedig szerinte egyrészt ellen-

kezik a nemzetközi jog állampolgárságra vonatkozó alapelveivel, illetve fokozhatja a szomszéd országokkal amúgy is meglévő konfliktushelyzeteket. A kettős állampolgárság megadásának esetleges belpolitikai következményeit Kis János így összegzi: „Beszéljünk arról is, amiről ebben a vitában szemérmesen hallgatni szokás. Magyarországon a választásokat csekély többséggel nyerik meg. Ha a határon túli magyarok alanyi jogon magyar állampolgárrá válnának, akkor minden választás kimenetelét olyan szavazók döntenék el, akik Magyarországon nem viselnek közterheket, s akikre a magyarországi törvények – mivel nem itt élnek – általában nem vonatkoznak. Ez ellentmondana a demokrácia alapvető elveinek, felborítaná a magyarországi politika kényes egyensúlyát, függetlenítené a választások kimenetelét a hazai politikai közvélemény alakulásától és a magyar állam törvényeinek alávetett emberek politikai akaratától.”

Mikola István egykori egészségügyi miniszter (Fidesz) A „kétigenes” december 5-i népszavazás háttérére címmel írt az Új Ember című katolikus hetilap 2004. november 21-i számában. Cikkében – mint annak címéből is kiderül – mindkét kérdésben az igen választ javasolja. A kórházprivatizáció kérdése kapcsán kifejti: szerinte az egészségügy nem üzlet, s az adófizetők pénzén épített és működtetett kórházakat nem lehet átadni, eladni pénzügyi befektetőknek.

Mikola a magyarság „elfogyott energiáinak” pótlására négy forrást jelöl meg: (1) a nemzeti identitást, (2) a társadalmi szolidaritást, (3) a családot és (4) a hitet. Úgy véli: a magyar nemzettudat huszonegyedik századi megalapozója és megtartó ereje lehet a kettős állampolgárság. „A kettős állampolgárság megvalósulásával elnyert útlevelemmel, a határok átjárhatóságával nemzeti együvé tartozásunk kiteljesedhet, és így nagyobb esély nyílik egy új, bennünket az európai közösségben megtartó nemzettudat kialakulására. Az európai közösségi gondolat megvalósulása a magyarság számára a nemzeti együvé tartozást olyan dimenzióban teszi újra lehetővé, ami már-már felszabadítja azokat a lelki energiákat, melyekkel a kollektív tudattalan bonyolult rendszereinek keresztül új nemzettudatot lehet formálni.”

Szunyogh Szabolcs, a Köznevelés főszerkesztője a Népszava 2004. november 22-i számában megjelent „Miért akartam igennel szavazni?” című cikkében az érzelmi alapon hozott döntések és az érzelmi alapon föltett kérdések veszélyeire hívta föl a figyelmet. Miközben saját magát – mint kárpátaljai családból való ember – mélyen magyar nemzeti érzelműnek és elkötelezettségűnek tartja, mégsem szavaz igennel. Indoklása szerint azért, mert önmagában az igenek győzelme eredményeként a magyar parlamentnek törvényt kell alkotnia, de annak konkrét tartalmáról – pl. az abban szereplő garanciális elemekről – már nem dönt ez a népszavazás. Ennél lényegesebb elem Szunyogh érvelésében, hogy úgy véli: a választás egy olyan ország között van, amelyben számon lehet kérni a magyarságot és a polgárokat „le lehet vizsgáztatni” magyarságból (annak mentén, hogy december 5-én igennel szavaz-e vagy sem), és egy olyan ország között, amely európai szempontok mentén értékként ismeri el és becsüli nemcsak a saját, de a szomszéd népek számára idegen nyelvét és kultúráját is. Szerinte ez utóbbi a jövőbe, az előbbi pedig a múltba vezet. Surján László egykori népjóléti miniszter (Kereszténydemokrata Néppárt), európai parlamenti képviselő

„Magyarok szégyene: vita az állampolgárság megadásáról” című írása az Erdélyi Naplóban jelent meg 2004. november 23-án. Surján az egész vitát méltatlannak és szégyenletesnek tartja, s rávilágít arra, hogy a határon túli magyarok számára – a gesztusértéken túl – nagyon kevés konkrét előnnyel járna a magyar állampolgárság elnyerése. „érdemes átgondolni, hogy milyen kicsire zsugorodott az ún. állampolgári jog – írja a politikus. – A társadalombiztosítás mindkét ága biztosítási jogviszonyon alapul, tehát az állampolgárság megszerzésével nem jár automatikusan sem az egészségügyi ellátás, sem a nyugdíj. A szociális ellátásokat magyarországi lakóhelyhez köti a törvény, tehát ez sem automatikus. Ugyanez a helyzet – ráadásul kétharmados törvénybe foglaltan – a választójoggal is. Amikor a Fidesz elnöke útlevél megadásáról beszél, épp erre céloz: lényegében az útlevél megkapása az egyetlen kézzelfogható eredménye annak, ha egy román vagy szerb állampolgár magyar állampolgárságot is kap.”

Kőszeg Ferenc, a Magyar Helsinki Bizottság elnöke, volt országgyűlési képviselő (SZDSZ) „Nem és nem” címmel közölt tanulmányt a Magyar Narancs 2004. november 25-i számában. Hosszadalmas elemzésében az 1980-as évek végén megindult romániai magyar menekülthullámtól kezdve az Antall-kormány nemzetpolitikáján keresztül jut a 2004-es viszonyok elemzéséig. Alapállása (amelyet már 1980-as évek elején megfogalmazott az akkor még szamizdat Beszélő hasábjain): mindenkinek joga van a saját szülőföldjén, saját anyanyelvét használva és kultúráját fölállalva élni, ugyanakkor az a magyar, aki határainkon túl él, bármikor könnyedén szerezhesse meg a magyar állampolgárságot.

Kőszeg nem rejt véka alá lesújtó véleményét az MVSZ népszavazási kezdeményezését támogató magyar polgári erőkről sem: „Ebbe a népszavazásba a kalandorság hajszolta bele az országot, politikai súlyt azonban az adott neki, hogy Orbán Viktor – megtagadva a maga és a pártja korábbi álláspontját – felkarolta a népszínműbe illő kezdeményezést. Szekundáltak neki az irredenta szervezetek, szekundáltak a történelmi egyházak, amelyek lelkiismeret-vizsgálat nélkül felejtették el, hogyan kollaboráltak az utolsó pillanatig a Kádár-rendszerrel, de jobb meggyőződésük ellenére nem mertek nemet mondani a határon túli magyar szervezetek sem, pedig őket tönkreverheti a népszavazás, akár a nem győz, akár az igen. Nem, nem lehet otthon maradni, nem lehet kibújni a felelősség alól. Nemet kell mondani, bármilyen fájdalmas is.”

Jelenits István piarista szerzetes, irodalomtörténész „A népszavazás és az egyház” címmel szólalt meg a kettős állampolgárság ügyében. Az Új Emberben közölt cikkében (2004. november 28.) kifejti: a magyarságnak erkölcsi kötelessége felelősséget vállalni a határon túli magyarokért és segíteni őket. A kettős állampolgárság egyszerűsített eljárásban való megszerzését lehetővé tévő jogszabályok megalkotásának megkezdése – azaz az igenek győzelme december 5-én – szerinte olyan súllyal jelenhet meg a magyar történelemben, mint az 1956-os forradalom és szabadságharc.

Jelenits szerint a nem szavazatok győzelme a határon túli magyarok arculcsapása. „Ha elmentünk is Székelyföldre vagy Kárpátaljára, akkor elsősorban azt néztük, mit kell oda vinni segítségként, de azt nagyon

kevesen tudják, hogy a sorsok mélyén milyen fájdalmak, megaláztatások húzódnak, és ezek hogyan hatnak tovább az emberek életében. Ha most nemet mondunk – még arra is, hogy ezen a kérdéson tovább gondolkodjunk –, az olyan arculcsapása azoknak az embereknek, akiket az élet eddig is eléggé arcul csapott, hogy ezt senki sem engedné meg magának, ha mélységében ismerné vagy értené a határon túl élő magyarok helyzetét.”

A főnti idézetek és gondolatmenetek igazolják, hogy a kettős állampolgárság nem csak a szakpolitikuskokat és a szélesebb közvéleményt, de a különböző ideológiai alapállású értelmiségieket is megosztotta. Az általam bemutatott publicisztikai írásokból az is kiderül, hogy az eltérő – és olykor igencsak sarkosan megfogalmazott – vélemények legtöbbször érzelmi megalapozottságúak (ahogy pl. a patriotizmus, a nemzetfelfogás, a nacionalizmus is az), még akkor is, ha egyébként a ráció és szakértelem talaján állónak tetszenek.

A tíz évvel ezelőtt lezajlott népszavazásnak és azt megelőző politikai csatáknak, illetve publicisztikai formában megjelenített véleménykülönbségeknek a tárgyalása a magyar nemzeteszme huszonegyedik századi alakulását földolgozó majdani eszmetörténeti munkának bizonyosan érdekes és tartalmas fejezete lesz. Még azzal együtt is, hogy a 2010 májusában a határon túli magyarok állampolgárságának egyszerűsített megszerzéséről alkotott jogszabály dimenziójában ezek a társadalmi és politikai viták egészen más fényben látszanak, mint megírásuk és publikálásuk napjaiban.

Karácsonyi fegyverszünet

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS (2014)

A karácsony fordulat. Miközben képernyőnk telve Christmas, Weihnachten, Noël vagy rozsdesztvo jókívánságokkal, csak a magyar „karácsony” kifejezés, meg a román crăciun őriz valamit abból a pogány és keresztény üzenetből, hogy ez az ünnep elsősorban mégsem csak az idilli harmónia semmittevéséről szól, hanem ... Hanem miről is?

Fordulatról: csillagászatiról és kulturálisról egyaránt. December 21-dikén van az év legsötétebb napja, ami után az összes többi nap egyre világosabb. Így forog a csillagrend, valami alig kifürkészhető lendület-től hajtva, amíg egyszer minden, ami van, meg nem áll vagy el nem múlik. A nyugati keresztény naptár által meghatározott december 24-dike, már ebben a világosodási szakaszban biztatja az emberiséget, de legalább is azokat, akik fogékonyak a reményre, hogy nem a sötétségé a végső szó. Hamis hang azzal vádolni a kereszténységet, hogy plagizálta a pogány – miféle pogány? – téli napforduló ünnepet, s egyszerűen a dolgozat fedlapjára a Krisztus nevet írta fel. A kultúra, vallási palástjában járva, ugyanis lényegéből fakadóan értelmet varázsol az ember alapvető tapasztalataiba, Európában antikot, zsidót, keresztényt, másutt mást. A kereszténység a csillagászati fordulat jelentését a megtestesülés mítoszával tölti meg.

Isten megtestesülése nem csak a kereszténység sajátja. Istenek születtek az Olimposzon is, szűztől születtek fejedelmek is. A keresztény megtestesülés sajátossága a végsőkig vitt istenszeretetet bemutató Jézus Krisztus hagyománya, amely a végsőkig vitt emberszereteten mutatkozik meg hitelesen. Nincs többé isteni kívülmaradás, deista egykedvűség, amely pihenő alkotóként hagyja gépét untig forogni. A kereszténység embernek születő Istene szenvedélyt és szenvedést ismerő, résztvevő és részvételt bíró. Éppen ebben az értelemben „egészen más”, s nem a levinasi értelemben végső soron mindig idegen maradó istenség. Karácsonyt ünnepelni azt jelenti, komolyan venni a fordulatot, amelyben a sorsközösséget vállaló Isten olyan közel lépett az emberhez, hogy elidegenedett önmaga számára felkínálta a megbarátkozás lehetőségét. Ha pedig így nem idegen, akkor köthet fegyverszünetet bárkivel, akit valamilyen hatalmak idegenné tettek számára. 1914. december 25-dikén franciák, britek és németek privát fegyverszünetet kötöttek és együtt ünnepelték egy kicsit a karácsonyt, cigarettát, bort és sört ajándékozva egy-

másnak és a Csendes éjt énekelve. Csendes éj a háború zajában. Mert mind keresztények lettek volna? Nem, ha a kereszténységen a gyakori imádkozást és templomba járást értenénk. De igen, ha a kereszténység valami olyan magatartási támaszt jelent, amely – legalább időlegesen – felül tudja írni a háború parancsát. Igen, mondható, ha időlegesen, akkor ez a vallás csak korlátozott érvényességű. Ám az még inkább mondható, hogy akkor azok a katonák a frontokon mindennél jobban meg voltak győződve arról,

hogy a háború, ahonnan esetleg nem is térnek haza élve, értelmetlen. Lehet, hogy papi áldással küldték őket az ipari mértékű öldöklés mezejére, lehet, hogy a tábori lelkészek a sikeres műveletekért – vagyis az ellenség haláláért – imádkoztak velük nap mint nap. De az igazi érzéseket nem ezek az áldások és imák keltették bennük, hanem az a csodával határos jelenet, amikor egyszerre sikerült egymást kicsalogatni a lövészárokból, tüzet adni a cigarettához, s utolsó csöppig kiinni a közös térre görgetett hordóból a sört. A karácsony fordulat, a béke fordulata háború idején: 14-ben, 44-ben. S 2014-ben miért ne?

A karácsony fordulata nem feltétel nélküli, olyasmi, amit az emberi igyekezet, a saját igényeket minden fölé helyező egyének és az ellenérdekelt társadalmi csoportok úgy tűnik nem képesek saját identitásuk feladása nélkül meghozni. Mintha a fegyverszünet veszteség lenne, s nem nyereség.

Kertész írja 1963 karácsonyán a gályanaplóban: „A tragédia hőse a magát megalkotó és elbukó ember. De ma már az ember csak alkalmazkodik.” Bejegyzésében a drámai hőst szembeállítja a funkcionális emberrel. „A funkcionális ember elidegenedett ember, ugyanis választott, ha választása lényegében lemondás is. Miről? A valóságról, az egzisztenciáról. Merthogy semmi szüksége rá: a funkcionális ember valósága tüneti valóság, az életet helyettesítő élet, az őt magát helyettesítő funkció. Kijelölték a helyét, amelyet csupán be kell töltenie. Így senki sem a saját valóságát, hanem csak a saját funkcióját éli, életének egzisztenciális megélése, azaz saját sors nélkül, amely számára munka – az önmagán végzett munka – tárgyát jelenthetné. A funkcionális ember horizontja nem a 'csillagos ég' és nem is 'az emberben rejlő erkölcsi rend', hanem saját szervezett világának határai: a már említett tüneti valóság.”

A drámai hősnak éppen úgy szüksége van valamire, amely egzisztenciáját megalapozza, s ez nem saját maga és nem is a számára kijelölt szabályrendszer. Hanem valami más, amit a görög drámákban a magas erkölcsiség jelentett, s amire a karácsony fordulata utal. Nem csak az egyén egzisztenciális alapjainak biztosítója, forrása apadt el. A társadalmi szabadság, amint a tolerancia is, nem alapozza meg saját magát. Ismert Böckenförde, német filozófus paradoxona, melyet az állam vonatkozásában fejtett ki, s amely igaz az egyénre és a civil társadalom cselekvőire is.

.
. .
.

„A szabadelvű szekuláris állam olyan feltételekből él, melyeket saját maga nem képes szavatolni. Ez a nagy bátorság, amelyet a liberalitás érdekében vállalt. Szabadelvű államként csak akkor maradhat fenn, ha a szabadság, melyet polgárainak szavatol belülről, az egyének erkölcsi lényegéből és a társadalom homogenitásából fakadva szabályozódik. Ezt a belső szabályozó erőt azonban nem képes állami illetékességéből, a törvény kényszerének és a tekintély parancsainak erejéből szavatolni, anélkül, hogy ne kényszerülne feladni saját szabadelvűségét, és ne lenne kénytelen – a szekuláris területen – visszaesni abba a totális illetékességi igénybe, amelyből a felekezeti polgárháborúk révén maga vezetett ki.” (Staat, Gesellschaft, Freiheit. 1976, S. 60)

Mielőtt ebből a dilemmából arra következtethetnénk, hogy az nem más, mint a katolikus gondolkodó elméleti ajándéka az egyházaknak, amelyek nélkül nem működhet a szabadelvű állam, magukra az egyházakra vonatkozóan is fel kell tennünk kérdést. Vajon a szabadelvűség évszázados elutasítása után a demokratikus társadalmi viszonyok között képesek-e hírnökei lenni annak a moralitásnak, amelyre a szabadelvű

állam, a szolidáris civil társadalom és a toleráns egyén szabadságát építheti? Sem a szekuláris, sem a vallási dimenzióban nem könnyű egyértelmű választ adni erre a dilemmára, de éppen karácsonykor jó emlékeztetni arra, hogy az elméleti dilemma fenntartása mellett is lehetséges a tűzszünet bármely háborúban. S arra is, hogy miközben a nagy társadalmi rendszerek vezető képviselői folyamatos háborúkban érdekeltek, addig a civil társadalom tagjai – beleértve az egyházakat és más vallási közösségeket is – vehetik maguknak a bátorságot az autonóm cselekvésre és a rendszerkritikus megszólalásra.

A karácsony magyar szava fordulatot jelöl, a keresztény utalás világossága felé irányulót, a felvilágosodás örökösének szabadelvű világában. A békés és produktív együttélés lehetőségét, amelyben helye van a békétleneknek és azoknak is, akiknek csak pusztá létezésükért örülhetünk, nem magunk teremthetjük meg, mindazonáltal egészen rajtunk múlik. Az elszántságunkon, amellyel építünk arra, amiről nem rendelkezhetünk, és bízunk abban, ami csak részben igazolható. Mítoszok, elvek, etikák, melyeket mindenképpen őriznünk kell, melyekre minden rizikót vállalva emlékeztetnünk kell. A karácsony fordulata nem kíván betérést valamely vallásba, s nem kívánja mindannak feladását sem, amit nem kevés egyházkritikával magasra emelt a szekuláris modern ember. De kívánja a bölcsök alázatát, amely elég bátor arra, hogy változzék.

Kompromisszumokkal a közös jövőért – Százhatvanöt éves a Kossuth–Bălcescu-megegyezés

MIKLÓS PÉTER (2015)

A Kárpát-medence etnikai alapú konfliktusai a modernitásban erősödtek föl és teljesedtek ki, párhuzamosan a nacionalizmusok születésével és a nemzetállami koncepcióknak és ideáloknak a kelet-közép-európai régióban való megjelenésével. Ezek a nemzetiségi ellentétek a tizenkilencedik–huszadik század fordulójára olyan arányúak lettek, s olyan mértékű politikai artikulációval rendelkeztek, hogy az első világháború végére az Osztrák–Magyar Monarchia, s a történelmi Magyarország fölbomlásának egyik előmozdító tényezőivé válhattak. Bizonyos politikai körök és elvi alapon szerveződő – elsősorban klaszrikus liberális irányultságú – csoportok (amelyek íve Kossuth követőitől Jászi Oszkár híveiig terjed) azonban már a tizenkilencedik századtól igyekeztek az etnikai és felekezeti fundamentumokon nyugvó oppozíciókat minimalizálni. Bár a magyar politikusi réteg igencsak töredezett volt a reformkorban, s a negyvennyolcas forradalom és szabadságharc idején, a közéleti személyiségek – a konzervatív Széchenyitől a radikális Irányi Dánielig – nagy része egyetértett abban, hogy gazdasági, társadalmi és politikai modernizációra van szüksége a magyar államnak (a változások mértéke és üteme tekintetében volt – igen markáns – eltérés közöttük).

A negyvennyolcas forradalmi hullám magyarországi csapásai az önálló magyar nemzetállam igényének megfogalmazását hozták el, amelyben előbb az uralkodó Habsburg dinasztiának is szerepe volt, később azonban a függetlenségi szellemiség vált többségivé és a szabadságharc jelszavává. 1848/49-ben súlyos nemzetiségi konfliktusok terhelték a formálódó magyar népképviselői politikai rendszert, amikor a szerbek, románok és szlovákok is megfogalmazták saját követeléseiket, köztük a kulturális, oktatási és vallási

önállóságot mint minimális eredményt, valamint – direkt, illetve burkolt formában – a területi öngazgatás lehetőségét mint hosszú távú célt. Súlyos atrocitásokra, nemzetiségi alapon elkövetett pogromokra és kvázi tömeggyilkosságokra került sor – a magyar állam szerbek és a románok lakta igazgatási egységeiben (a vajdasági Szenttamástól az erdélyi Abrudbányáig). A forradalmi Magyarország a polgári szabadság-

jogokat, a törvény előtti egyenlőséget, a közös teherviselés stb. eszméit vállalta föl és kínálta valamennyi polgárának – nemzetiségtől, vallástól, kulturális hagyománytól függetlenül. Így a magyar politikai elit – több korabeli nyugati nemzetképzéshez hasonlóan – a politikai nemzet paradigmájában gondolkodott, vagyis az állam területén élő etnikai kisebbségeket – részben épp a polgári jogegyenlőség elve alapján – a magyar politikai nemzet részének tekintette. Ezzel szemben a nemzetiségek a kollektív kiváltságsszerzés és jogérvényesítés – inkább a rendi állam berendezkedésének megfelelő – koordinátarendsze-

rében gondolkodva a bécsi udvarral fölveve a kapcsolatot a területi különállás elismerésének reményében szálltak harcba a magyar törekvések ellen.

Százhatvanöt évvel ezelőtt, 1849 júliusának első felében a magyar kormány képviselői és a román liberális vezetők tárgyalóasztalhoz ültek, a szabadságharc eseményei miatt kormányzati székhelyként működő Szegeden. Kossuth Lajos a forradalmi Magyarország kormányzó-elnöke és Nicolae Bălcescu (1819–1852), az 1848-as havasalföldi román forradalom vezetője – akinek pályáját I. Tóth Zoltán (1911–1956), az ötvenhatos forradalom mártírja foglalta össze[1] – között 1849. július 13-án éjjel született meg a megegyezés a megbékélési tervezet szövegéről, s a magyar honvédség mellett az osztrák csapatok és az orosz intervenciós egységek ellen harcoló román légió fölállításáról. A dokumentumot 1849. július 14-én írta alá a két fél a magyar kormány több tagja – így Szemere Bertalan miniszterelnök és gróf Batthyány Kázmér külügyminiszter – jelenlétében. Az egyezmény aláírását követően írta Bălcescu barátjának, Ion Ghicának (1816–1897): „Ghica, drága Ghica, térdelj le és adj hálát az Istennek, hazánk megmenekül”. Bălcescu sze-

rint Kossuth „valóban nagy ember. Most hiszem, hogy a szabadság ügye győzni fog. Sohasem voltam olyan boldog, mint ebben a percben.”[2] A „kibékülési tervezet” tizennyolc pontból és további három – az erdélyi, partiumi és bánsági földműves román népességet érintő – alpontból állt.[3]

Az egyezmény értelmében a románok szabadon használhatták nyelvüket a községek, városok, vármegyék szintjén is, mint hivatalos – igazgatási – nyelvet, ha az adott közigazgatási egységben ők alkották a többséget, s a magyar állam minden románjuk polgárának jogában állott anyanyelvén fordulni az állami hatóságokhoz, valamint lehetőséget kaptak állami és megyei tisztség viselésére. A magyar kormány – a megegyezés szerint – elismerte az önálló román ortodox egyházat (akkoriban a román görögkeleti hívek és lelkészeik még a szerb egyház joghatósága alá tartoztak), élén a pátriárkával. A vallási és az oktatási életben teljes autonómiát élvezhet a románság – volt olvasható a dokumentumban –, amely évente jogosult volt ezen ügyek tárgyalására és intézésre országos gyűlést tartani. A megegyezés a magyar kormány ellen fölkelő románokat fegyvereik beszolgáltatására kötelezte, s számukra amnesztiát biztosított. Területi autonómiáról nem szólt a megegyezés. Ennek oka az volt, hogy – mint már korábban említésre került – Kossuth és a korabeli liberális elit politikai nemzetben gondolkodott, vagyis úgy vélték, hogy az egyenlő jogokkal bíró polgárokból álló magyar állam minden polgára (etnikai identitásától függetlenül) a magyar nemzet része. A szimbolikus politika világába tartozik, s a román nacionalizmus története szempontjából egyáltalán nem elhanyagolható, hogy a magyar fél elismerte: az „oláhok, külön népiséget képezvén, hivatalos iratokban a jövőben »román« nevet fognak viselni”. A Kossuth–Bălcescu-megegyezés végrehajtására azonban nem kerülhetett sor, a szabadságharc – és így a modern polgári magyar állam reménye is – alig egy hónappal később elbukott.

Az azóta eltelt százhatvanöt évben a magyar–román viszonyrendszer nagyon nagy mértékben átalakult. A trianoni békeszerződés után a magyar kisebbség helyzete csöppet sem volt rózsás a királyi Romániában, de később a nemzeti elkötelezettségű szocialista állam sem nézte jó szemmel a kisebbségek önszerveződését, még azok informális, illetve identitásörző és kultúraátadó szintjét sem. Már az 1989-es közép-európai rendszerváltozások után került sor az 1990. márciusi marosvásárhelyi pogromra, amelynek több halálos áldozata és mintegy háromszáz sebesültje volt.

Napjainkban Románia is és Magyarország is az európai nemzetek és államok közös politikai társulásának, az Európai Uniónak a tagja. A történelmi gyökerű, szomorú emlékeztető, évszázados konfliktusok történetének tudományos földolgozása, valamint az azokból leszűrhető tanulságok levonása és a következtetések megfogalmazása időszerű. Ennek fontosságára kell, hogy emlékeztessen Kossuth és Bălcescu százhatvanöt esztendővel ezelőtti – mindkét féltől kompromisszumokat követelő – példaértékű megegyezése.

[1] I. Tóth Zoltán: Bălcescu Miklós élete. Budapest, 1958.

[2] Vö. Petrusán György: Kossuth és Bălcescu. In: A nemzetiségi kérdés Kossuth és kortársai szemében. Szerk. Kiss Gábor Ferenc és Zakar Péter. Szeged, 2003. 99–113.

[3] Teljes szövege: Kossuth Lajos 1848/49-ben. V. köt. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. 1849. április 15. – augusztus 15. S. a. r. Barta István. /Kossuth Lajos összes munkái. XV. köt./ Budapest, 1955. 723–725.

Magyar kereszténydemokraták és 1956

KÖNYVBEMUTATÓ (2017)

Miklós Péter történész, a hódmezővásárhelyi Emlékpont intézményvezetője, a Csongrád Megyei Közgyűlés kereszténydemokrata képviselője mutatta be csütörtökön (2017.05.18) Márianosztrán A magyar kereszténydemokraták és 1956 című kötetet. A rendezvényen részt vett Rétvári Bence, az Emberi Erőforrások Minisztériumának parlamenti államtitkára, a Kereszténydemokrata Néppárt országos alelnöke is.

„**P**áratlanul széles társadalmi összefogás alakult ki 1956-ban a kommunista, sztálinista Rákosi-diktatúra ellen, amelynek tevékeny résztvevői voltak a kereszténydemokrata politikusok is” – mutatott rá a tanulmánykötetet ismertető előadásában Miklós Péter, emlékeztetve, hogy 1949 eleje és 1956 októbere között a kereszténydemokrata párt Magyarországon nem működhetett legitim módon.

A történész hangsúlyozta: a négy tanulmányt és számos korabeli dokumentumot magában foglaló kötet foglalkozik az emigrációval is, hiszen az 1940-es-1950-es években külföldre távozni kényszerült kereszténydemokraták – élükön Barankovics Istvánnal – nemzetközi fórumokon – az ENSZ illetékes bizottságaiban, s a kereszténydemokrata európai- és világszervezetekben – képviselték a magyar kereszténydemokrácia és a magyar szabadságmozgalom ügyét.

„A kötet különös aktualitását az adja, hogy napjaink magyar parlamentjében demokratikus történelmi pártként egyetlen szervezet van jelen: a Kereszténydemokrata Néppárt” – hangsúlyozta Miklós Péter.

A könyvet az 1956-os Emlékbizottság támogatásával megjelentető Barankovics István Alapítvány elnöke, Mészáros József hozzászólásában rámutatott: a kötetben is felbukkanó európai, keresztény és demokrata értékek segítenek bennünket abban, hogy súlyos helyzetekben megfelelő módon viselkedhessünk, míg a bemutató helyszínéről, Márianosztráról szólva hangsúlyozta: a börtön falai között nem egy kereszténydemokrata politikus raboskodott az általa vallott eszmék iránti hűség miatt.

„Az ötvenhatos forradalom hírére az ország és a világ számos pontján lévő kereszténydemokraták egy szempillantás alatt újjáalakították a pártot” – emlékeztetett köszöntőjében Rétvári Bence, az Emberi Erőforrások Minisztériumának parlamenti államtitkára. A KDNP országos alelnöke hozzátette: a kereszt-

ténydemokraták október 30-án jelentették Nagy Imre miniszterelnöknek a párt újjáalakulását, s bár csak néhány nap telik el november 4-ig, a szovjetek bevonulásáig, mégis kötetnyi dokumentum rögzíti az időszak történéseit. Mind a második világháborút követően, mind a forradalom kitörése után csak pár nap kellett, hogy a kereszténydemokrata párt létrejöjjön, amely igazolja, hogy erre Magyarországon természetes igény volt. S ha már csak egy résnyire is kinyílt a szabadság ajtaja, létrejött a kereszténydemokrata mozgalom. „A huszadik században két alkalommal csak rövid időre maradhatott életben a kezdeményezés a kommunista elnyomás ellenében” – fogalmazott a politikus.

„A kereszténydemokraták tiszta múltú pártként örömmel veszik elő ezeket a kortörténeti dokumentumokat” – tette hozzá Rétvári Bence, hangsúlyozva, hogy a magyar törvényhozásnak vannak pártjai, amelyek nem szívesen lapozgatnak a történelem 1956. októberi és novemberi lapjai között. A Demokrata Néppárt nagyobb karriert futhatott volna be, ha a nagyhatalmak nem engedik, hogy a szovjet érdeklődésére, szovjet megszállás alá kerüljön Magyarország, vagy 1956-ban érdemi nyomást gyakorolnak a Szovjetunióra, legalább akkorát, mint amelyet napjainkban gyakorolnak Magyarország irányába. Az államtitkár kiemelte: hazánk szabadságot soha nem várhatott külföldről, azt mindig magunknak kellett kivívni.

„A kötet azt igyekszik bemutatni, hogyan lehetett kereszténydemokrataként cselekedni 1956-ban a fővárosban, vidéken, vagy külföldön” – mondta el a kötet szerkesztője és egy tanulmányának szerzője, Kiss Mária Rita. A történész-politológus, a Szegedi Tudományegyetem főiskolai docense a könyv szerkesztéséről szólva kifejtette: a politikai-történeti fejezet Szabó Róbert, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete munkatársának írása, míg Petrás Éva, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának tudományos kutatója a magyar kereszténydemokrata emigráció, valamint a kereszténydemokraták elleni megtorlások történetét foglalta össze.

Helyzetkép a keresztény vértanúk emléknapján

KISS MÁRIA RITA (2017)

Június 30-a a keresztény vértanúk napja, amely az egyházi ünnepek sorában eredetileg az üldözött római keresztényeknek állít emléket, de ma már ezen a napon a jelenkori üldözött keresztények vértanúságára is emlékezünk.

A keresztények sorsa a Római Birodalomban két évszázadon keresztül az üldöztetés volt. 313-ig, a milánói Türelmi Ediktumig a birodalomban nem volt szabad vallásgyakorlás. Vértanúk voltak már Jézus korában is, a názáreti követőit istenkáromlás címén üldözték. Istvánt megkövezték, Jakab apostolt lefejezték. A keresztényeket mind vallási, mind politikai értelemben veszélyesnek tartották: nem hódoltak a császárkultusznak, nem áldoztak a pogány isteneknek. Traianus császár volt az első, aki dokumentumban is lefektette, hogy a keresztények az állam ellenségei. Az egyház első tömegesen legyilkolt vértanúja a római keresztények voltak, Néro császár korában a város leégése után. Tacitus beszámolójából tudjuk, hogy az örült császár válogatott kínzásokkal végeztette ki Péter és Pál apostol tanítványait i.sz. 64 júliusának végén. Valerianus császár 257-ben megtiltotta a keresztény összejöveteleket, 258-ban a püspököket bebörtönöztette, Diocletianus császár (303–313), a templomokat leromboltatta, a szent iratokat megsemmisíttette és ezrével deportált keresztényeket bányákba. 314-ben Constantinus Chlorus Galerius állította le az üldözéseket, majd 380-ban lett a kereszténység a birodalom hivatalos vallása.

A keresztényeket sújtó vallási intolerancia a későbbiek során számos formában és politikai indíték miatt jelentkezett, elég, ha az arab hódításra gondolunk. Békefy Lajos könyvében ide sorolja a középkori inkvizíciót és az ellenreformációt is. Arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy a keresztény hódítók sem voltak kevésbé toleránsak más vallások képviselőivel szemben, például Amerikában. A XX. század keresztényüldözéseinek sajátos válfaját jelentették a kommunista diktatúrák, ahol már nem más vallások, hanem az ateizmus nevében lépett fel a hatalom a hitük mellett tanúságot tevők ellen.

A vallási intolerancia végigkísérte az emberiség történetét. Ha a XXI. században végigtekintünk a világ vallási térképén, most is számos helyen találunk vallási türelmetlenséget, fanatizmust, üldöztetést. A val-

lasi dimenzió a sokat hangoztatott szekularizáció ellenére sem vált irrelevánssá, mi több a vallás és világpolitika összefüggései is mind jobban előtérbe kerülnek. A svájci katolikus Hans Küng jut eszünkbe, aki szerint vagy létrejön a világvallások között a béke, megértés, tolerancia, s akkor lesz politikai béke is, vagy ha nem, akkor háborúk következnek.

Keresztény mártíromság a XXI. században

A szekularizált Európában sokan hajlamosak elfelejtkezni arról, hogy világ mai népességében tíz emberből nyolc tartozik valamilyen vallási csoporthoz, s míg a nyugati világban biztosított ugyan a vallásszabadság, viszonylag kevés vallásos ember, a keresztények alig negyede él vallási toleranciát garantáló politikai rendszerek keretei között. 2010-ben a keresztények lélekszáma a világon 2,17 milliárd volt, a Pew Research Center (PRC) kutatása szerint ekkor a világnépességben minden harmadik ember keresztény volt. Az Open Doors nevű keresztény segélyszervezet 2016 januárjában napvilágot látott elemzésében 100 millióra becsülte a világban üldözött keresztények számát. Bár a keresztényüldözések volumenéről nagyon nehéz pontos adatokat gyűjteni és ennek megfelelően alig van két egyforma becslés, annyit bizonyosan kijelenthetünk, hogy a XXI. század elején erősödik a christofóbia, azaz keresztényiség-fóbia. A világnak kb. 50 olyan országa van, ahol napjainkban veszélyes kereszténynek lenni. Ezzel összhangban áll egy ENSZ felmérés is, miszerint ma a világon a vallásuk miatt üldözöttek 80 százaléka keresztény. Nem véletlenül beszélt Ferenc pápa az „vértanúk egyházáról”.

Forrás: Az Open Doors honlapja

A bűnbakképzés célcsoportjaivá napjainkban is igen gyakran válnak a vallási kisebbségek. A vallási konfliktusok nem egy esetben kulturális, civilizációs konfliktusokkal párosulnak. A XXI. századi vallási türelmetlenség és diszkrimináció igen változatos formákat mutat. A keresztények elleni erőszakos fellépések leginkább közismert formái a médiában hírértékkel bíró atrocitások: vérengzések, templomrombolások, az elrettentetés útján a szülőföldről való elűldözések, az erőszakos úton a többségi vallásra való áttérések. De az is bőven kimeríti a diszkrimináció fogalmát, amikor egyszerű bürokratikus akadékoskodásokkal, apró lépésekben történő csendes jogfosztásokkal lehetetlenítik el egy kisebbségi vallási csoport társadalmi helyzetét. Több országban a vallásüldözés rendszerszintű, tehát államilag nemcsak megtűrt, hanem egyenesen támogatott jelenség. Észak-Korea agresszív szekularizmussal, elvilágiasítással törekszik a vallás gyökereinek kiirtására. 2014 és 2015 között például csak Kínában egy hatósági kampány nyomán 1500 gyülekezeti házat romboltak le (érvénytelen építési engedélyre hivatkozva). De hozhatnánk példának Eritreát is, amit „Afrika Észak-Koreájának” szokás nevezni. Idézünk Békefy Lajos „Keresztűzben” című kötetéből: „2007 júniusában a világ országainak 29%-ában mértek kormány szintű, tehát program szerűen szervezett nyomásgyakorlást valamelyik vallásra, 2010-ben ez az arány már 37%-on állt, 2012 decemberében elérte a 43%-ot.”

Az üldöztetések egyik legfőbb okozója a vallások militarizálódása, amire a magát Iszlám Államnak nevező terrororganizáció a legismertebb példa. Különösen súlyos a helyzet azokban az országokban, ahol a ter-

rorszervezetek gyenge államhatalommal találkoznak, amely képtelen fenntartani a rendet és érvényt szerezni a törvénynek. Az arab tavasz sok helyen ilyen hatalmi vákuumot teremtett, ami a kérdéssel foglalkozó szakemberek szerint még a diktatúráknál is veszélyesebb a vallási kisebbségek számára. Az ISIS az általános adókon túl jizya-t, azaz fejadót szed a másodrangú állampolgárként kezelt nem-muszlimoktól (keresztényektől, zsidóktól stb.), ami elvileg védelemre való jogot jelentene, amennyiben bárki erre tudna garanciát adni a polgárháború sújtotta térségben. A terrororganizáció azonban mindenekelőtt kíméletlen – nem egy esetben teátrálisan megrendezett – gyilkosságaival hívja fel magára a figyelmet.

A „keresztényüldözés világindeksze” néven ismert mérések szerint az iszlám országok és Észak-Korea állnak az élen. Utóbbiban közel százezer üldözött keresztényt tartottak számon tavaly. A 2016-os adatok szerint 2014-ben a hitük miatt kivégzett keresztények száma 4344 volt, 2015-ben ez a szám 7100-ra emelkedett, és egy év alatt duplájára nőtt a templomok elleni támadások száma is.

A gyűlölethullám erősödése a politikai iszlámhoz kapcsolható terrororganizációk tevékenységének következménye. A Szíriából a polgárháború kitörése óta elmenekült keresztények számát körülbelül 700 ezerre teszik. Más források szerint Assad országában a keresztények száma 1,5 millióról 500 ezerre csökkent, nagy részük jordániai menekülttáborokban várja sorsának jobbra fordulását. Pakisztánban 3,8 millió keresztény él napi fenyegetettségben. A keresztény vallás jelenleg Afrikában terjed a leggyorsabban és innen érkeznek a legmegdöbbentőbb hírek is. 1900-ban a keresztények Afrikában még csak 9 millióan voltak, 2000-ben már 380 millióan, 2012-re 516 millióan. Bár Nigériában a keresztények vannak kicsit többen (kb. 51%) a Boko Haram (jelentése: a nyugati nevelés a bűnös) 2009 óta törekszik egy iszlám állam létrehozására. A szinte abszolút muszlim többségű Szomáliában és Kenyában az Al-Shabaab (jelentése: a fiúk, arab fiúk) terrorizálja a lakosságot. Az AQIM, az Al-Kaida észak-afrikai szárnya. Főként algériai, spanyol, francia, és amerikai célpontok ellen irányul tevékenysége. A már idézett keresztényüldözés 2016-os világindeksze szerint legnagyobb számban Nigériában haltak meg keresztények a hitükért (4028 személy), továbbá a Közép-afrikai Köztársaságban (1269), a Kongói Demokratikus Köztársaságban (467), valamint Kenyában (2259).

A világvilágközelemény gyorsan felejt

2016-ban becslések szerint 90 ezer keresztényt gyilkoltak meg, ami azt jelenti, hogy 6 percenként halt valaki vértanúhalált közülünk – állítja a Vatikánhoz közel álló CESNUR vallás és társadalomkutató központ. A minket körülvevő információs környezetszennyezés többek között azt is jelenti, hogy az újabb és újabb borzalmakról érkező hírek háttérbe szorítják az előzőeket, s bár minden alkalommal megdöbbenünk hosszabb-rövidebb időre, az átlagember távol áll attól, hogy bármiféle realitáshoz közel álló összképe is lehessen a keresztényüldözés mai helyzetéről. Emlékeztetőül álljon itt néhány botrányos esemény az elmúlt évek történetéből:

- 2013 szeptemberében a kenyai fővárosban, Nairoiban egy bevásárló központban az Al-Shabaab terroristái megölték 69 embert, 175 súlyos sebesültje, több mint 1000 sérültje volt a merényletnek. A szemtanúk állítása szerint a tömeggyilkosság előtt a muszlimokat elengedték.
 - 2014-ben Nigériában a boko-haramisták áprilisban 200 keresztény nőt kényszerítettek házasságra muszlimokkal.
 - 2014 végén egy keresztény házaspárt égettek el a Korán „megszentségtelenítéséért” Pakisztánban. Pundzsáb tartomány rendőrségének közlése szerint a felheccelt tömeg előbb megkínozta, majd elégette őket.
 - 2014. december – India, a politikai hinduizmus megnyilatkozása: Rajeshwar Singh, az újnacionalista hindu kormányzathoz közelálló személyiség politikai programként meghirdette a kereszténység és az iszlám teljes eltüntetését Indiából 2021 végéig.
 - 2015 februárjában az ISIS 21 egyiptomi kopt keresztényt végzett ki a líbiai főváros, Tripoli közelében. A kivégzésről készült ISIS propagandavideo bejárta az egész világot.
 - 2015. április 2-án az al-Shabaab túsúl ejtett 700 diákot kenyai Garissa város egyetemi kampuszán. Az intézményben a keresztényeket elkülönítették a muszlim társaiktól, és egyetlen nap alatt 148 keresztény fiatal megölték.
 - 2016 márciusában öngyilkos merénylő robbantott a kelet-pakisztáni Pandzsáb állam fővárosának egyik parkjában, ahol a helyi keresztény közösség húsvéti ünnepséget tartott. Az 56 halott és több száz sebesült többsége nő és gyermek volt.
 - 2016 márciusában saját kolostorában lett terrortámadás áldozata a Kalkuttai Teréz anya által alapított Szeretet Misszionáriusai Kongregáció 4 tagja és a kolostor 10 munkatársa.
 - 2016 májusában több mint 70 embert mészároltak le a Kongói Demokratikus Köztársaságban az MDI (Muslim Defense International) lázadói.
 - 2017. április 9-én az egyiptomi kopt keresztények ellen történt merényletsorozat templomaikban. A 36 halálos áldozatért a felelősséget az önmagát Iszlám Államnak nevező terrorszervezet vállalta magára. Egyiptomban december óta 76 kopt halt meg pokolgépes merényletekben.
- 2017-ben az ISIS uralma alól felszabaduló falvak lakossága horror történeteket tudat a világgal a terroristák által a polgári lakosságon elkövetett kegyetlenkedésekről, márciusban például arról a 250 gyermekről, akik kenyérdagasztó gépben lelték halálukat. Ugyanúgy vértanúk ők, mint a hitükhöz ragaszkodó római keresztények az ókorban. Nem véletlen, hogy a katolikus egyház megfontolás alá vette azoknak a keresztényeknek a szentté avatását, akik az Iszlám Állam nevű terrorszervezet tevékenysége következtében vesztették életüket – nyilatkozta Massimo Introvigne, a CESNUR igazgatója a Vatikán Rádió-nak a közelmúltban.

A keresztény vértanúk napján, június 30-án, rájuk is emlékezünk.

Tudatni és tudatosítani

Thomas Schirrmachernek „A keresztényüldözés mindannyiunkat érint” című könyve már 2008-ban leszögezte, hogy a 20. század végén és a 21. század elején több keresztény mártír hal meg hite miatt, mint az előző 19 évszázadban összesen. Ennek ellenére, hogy mi is történik/történt napjainkban valójában, meglehetősen lassan cseng/ett le a szekularizált európai médiában és a közéletben. Az Európai Néppárt csak 2013-14 fordulóján konstatálta, hogy az arab tavasz következményei miként befolyásolták a térség keresztényeinek sorsát és követelte nyilatkozatban a szabad vallásgyakorláshoz való jog biztosítását. 2014-ben az ortodox, katolikus, protestáns, evangélikus és újprotestáns egyházi vezetők, a kopt, maronita, szír, libanoni, káldeus, asszír pátriárkák az In Defense of Christians szervezet washington-i konferenciáján hívták fel a figyelmet a keresztény közösségek helyzetére. 2015-ben jelentette meg a Barankovics István Alapítvány a KDNP Protestáns Műhelyéhez tartozó Dr. Békefy Lajos „Keresztűzben” című kötetét, amit forrásul használtunk e cikk megírásához is. Az elmúlt években keresztényüldözés témájú konferenciák sora jelzi a tudományos érdeklődés megnövekedését, például ez év januárjában a Pázmány Péter Tudományegyetemen. A keresztényüldözés vizsgálatának támogatására és az üldözött közösségekkel való kapcsolattartás koordinálására a magyar kormány 2016 második felében helyettes államtitkárságot hozott létre. 2017 márciusában a kormány összesen 1,2 milliárd forintot utalt a az üldözött közel-keleti keresztények megsegítésére.

Idén tavasszal Hölvényi György kereszténydemokrata európai parlamenti képviselő kezdeményezésére és támogatásával a szülőföldjükről elűldözött keresztényeket látogatta meg Bőjte Csaba ferences, Sajgó Szabolcs jezsuita szerzetes és Hölvényi György az Észak-Irak kurdisztáni régiójában. A missziós útról Siklósi Beatrix és Marossy Géza operatőr készített filmet, amely a youtube-on tekinthető meg:

Felhasznált irodalom:

Békefy Lajos: Keresztűzben. Ba-

rankovics István Alapítvány. 2015.

Közbenjáró blog bejegyzései [http://](http://kozbenjaro.blog.hu/)

kozbenjaro.blog.hu/, Orientalista.

hu cikkei <https://orientalista.hu/tag/>

keresztenyuldozes/ Open Doors

közleményei [https://www.](https://www.opendoors.org/)

opendoors.org/ In Defense of

Christian [https://](https://indefenseofchristians.org/)

indefenseofchristians.org/

Csíksomlyó történelmi, spirituális és kulturális tradíciója

KISS MÁRIA RITA (2018)

Pünkösöd a „hetek ünnepe”, onnan nyerte nevét, hogy kezdete a húsvétól számított hetedik hét utáni első, azaz az ötvenedik napra esett. Az „ötvenedik” görögül pentekosztész: ebből a szóból lett az angol pentecost, a német Pfingsten és a magyar Pünkösöd is.

És ha Pünkösöd, akkor természetesen Csíksomlyó, ahol a vallási hagyomány és a nemzeti önkifejezésre törekvés egyre markánsabban egyszerre van jelen napjainkban. A csíksomlyói pünkösdi búcsú élő tradíció, amit évszázadok során hallgatólagosan elfogadott rituális szabályok irányítanak, és tesznek kohéziós erővé: üzenete a magyarság számára szimbolikus. A két fő üzenetet a vallási és nemzeti jelképek sokasága közvetíti.

A búcsú eredettörténete

Az eredettörténet arra utal, hogy a csíksomlyói búcsú a székelység győzelmi ünnepe, a dicső múltra való közös emlékezés, az összetartozást segítő erő. A hagyomány szerint 1567-ben a székelyek Pünkösöd szombatján Csíksomlyón gyűltek össze, majd innen indultak a Hargitára, hogy a Tolvajos-tetőn megküzdjenek hitük védelméért János Zsigmond csapataival, aki Csík, Gyergyó és Kászon katolikus lakosságát erőszakkal akarta az unitárius hitre téríteni. A túlerővel szembeni csodás győzelem után a székely harcosok Csíksomlyóra tértek vissza hálát adni Máriának. Ekkor született a fogadalom, hogy minden évben Pünkösöd szombatján ide fognak zarándokolni Mária tiszteletére. A történészek szerint mindez vitatható, nem mintha ez változtatna is valamit Csíksomlyó vonzerején, ami a győzelemre vonatkozó közös hitből eredeztethető. A történet hitelességébe vetett közös hit pedig azért jöhetett létre, mert volt rá fogékonyság, azaz az összetartozás szükségletét elégítette ki. Azt azonban a történészek is elismerik, hogy a búcsú – ha nem is XVI. századi – de minimum 300 éves hagyományból táplálkozik.

A hagyomány átütő erejét nem utolsó sorban az adja, hogy az erdélyi magyar katolikusok 1567 óta folyamatosan ott vannak Pünkösödkor. Még ha ténylegesen voltak is kihagyások (az 1849 szabadságharc után, az első világháború éveiben, a kommunizmus alatt) történelmi kényszerek miatt, a hely jelentőségét talán

csak még tovább növeli, hogy a tradíció mindig újraindult. A téma egyik kutatója Mohay Tamás az általa tanulmányozott források alapján úgy látja, a búcsú történetében – különösen a nemzeti fenyegetettségek idején – a felekezeti törésvonalak irrelevánssá váltak, az ellentétek elhalványultak, s a nemzeti ünnep jelleg, a nemzeti összetartás domborodott ki. A 18. századtól a somlyói ferences kolostor megerősödését és kulturális központtá válását követően új elemként jelentek meg az iskoladrámák és a misztériumjátékok. Az 1802-től épülő, a Székelyföld szimbólumává váló kegytemplomot 1948-ban XII. Piusz pápa kis bazilikává nyilvánította. 1990 óta olyan sokan jönnek ide, hogy a kegytemplom előtti téren már nem férnek el. Ezért a Kissomlyó és Nagysomlyó hegy között 1993-ban épített Hármashalom oltáron folyik az istentisztelet. A Duna TV ettől az évtől közvetíti a szentmiséket.

Napbaöltözött Asszony kultusza

A Csíksomlyón a Szűz Mária – a Napbaöltözött Asszony – tisztelete egyidős a ferencesek XV. századbeli letelepedésével, de van olyan elmélet is, mely szerint a kereszténység felvétele óta a székelyek védőszentje. Az első helyi templom védőszentje a Sarlós Boldogasszony volt. Már ekkor szokássá vált, hogy a Mária ünnepeken a hívek megjelentek a mai búcsú helyén.

A templomba valamikor 1510 és 1520 között került a több mint 2 méter magas Mária szobor, ami talán a világ legnagyobb fából készült kegyszobra. Csodatévő erejében a székely népi vallásosság ősidők óta hisz. A legenda úgy tartja, hogy a szobor a Mohácsi vész után szállta alá az égből, hogy figyelmeztesse a székelyeket a veszélyekre. Ha a szobor könnyeket hullatott, a székelyek tudták: harcra kell készülniük. A segítő Mária szoborhoz csodás gyógyulások, ima meghallgatások történetei kapcsolódnak, erről a XVIII. századtól kezdődően vannak feljegyzések. Batthyány Ignác erdélyi püspök 1798-ban csodatevőnek nyilvánította a Napbaöltözött Asszony szobrát. A csodatévő, segítő Máriába vetett hit megnyilvánulása, hogy a lábához érintett tárgyakat ereklyeként vitték/viszik haza a hívek. Nem véletlen, hogy 1916 őszén a román betörés elől tömegesen menekülő csíki székelyek éppen ezt a szobrot vitték magukkal Székelyudvarhelyre majd Kolozsvárra. Egy időszakban – egészen az 1960-as évekig – Máriát és a kis Jézust a vallási ünnepeknek megfelelő liturgikus ruhába öltöztették. A csíksomlyói Mária tisztelete a nemzeti összetartozás kulturális szála is egyben, hiszen történetét tekintve a magyar Mária kultusz része. Az I. István által Máriának felajánlott ország motívuma a török kiűzése után a 17. században újra felerősödött és mély gyökereket eresztett a népi vallásosságba. Tánczos Vilmos említi egyik tanulmányában, hogy moldvai csángók körében még a XX. században is élt a meggyőződés, hogy aki Magyarországot bántja, az Máriát bántja.

Csíksomlyó a világmagyság határok feletti összetartozásának ünnepévé nőtte ki magát a rendszerváltás után. A pünkösdi búcsú ősi hagyományát a kommunizmus éveiben 1949-től betiltották, negyven évig mintegy rejtetten a templom falai között zajlott az ünnep, de volt olyan is hogy a hatóságok leszedték a vonatról a búcsúba igyekvő zarándokokat, mielőtt Csíkszeredára érkezhettek volna. 1985 környékén némileg enyhült a szigor, akkor már több ezren voltak a búcsúban, s bár a körmenet továbbra is tiltva volt, azért lobogók és keresztek nélkül kisebb csoportokban végigjárhatták az útvonalat a résztvevők. 1990-től azonban évről-évre több százezer magyar találkozik itt a nemzeti összetartozás jegyében. Vannak közöttük, akik szociokulturális motivációból turistaként érkeznek. Gondoljunk csak bele egy pillanatra milyen mély kulturális gyökerekből táplálkozik a határon kívül került magyarsággal való szolidaritás. De Csíksomlyó mégis mindenekelőtt pünkösdi búcsú, szakrális esemény. A résztvevők közül számosan egy modern spirituális élményért, a lelki megtisztulás kedvéért zarándokolnak ide. Kihagyva a Boldogasszony zarándokvonat kényelmét, áldozattételként mintegy vállalva az út kemény megpróbáltatásait, lóháton vagy gyalog érkeznek a szent helyre, ahol a katolikus egyház teljes búcsút ígér híveinek. Tisztelet a generációkon és országhatárokon átívelő hagyomány éltetőinek!

Felhasznált irodalom:

Tánczos Vilmos: Csíksomlyó spirituálisának néhány összetevője. Elhangzott A Mária Út népszerűsítése és kiépítése Erdélyben című konferencián. – Csíksomlyó, 2010. október 1–3, Mohay Tamás: Egy ünnep alapjai: a csíksomlyói pünkösdi búcsú új megvilágításban. Szócs Lóránt: A csíksomlyói búcsú közel-múltja és jelene.

80 éve volt az eucharisztikus világtalálkozó Budapestén

KISS MÁRIA RITA (2018)

80 éve ezekben a napokban az ország már lázasan készülődött XXXIV. Eucharisztikus Világtalálkozóra. 1938. május 25.-e és 29.-e között pár napra – ahogy a pápa követe, Pacelli bíboros fogalmazott – Budapest „béke és a szeretet városává” változott „egy felfordult világ közepén”. [1] Azonban hiába énekelte a több százezer magyar hívő és szinte a világ minden katolikus országából összesereglett zarándok a világtalálkozó himnuszában: „Forrassz egygyé békecségekben/ Minden népet, s nemzetet”, az újabb világháború 1938-ban már elkerülhetetlennek látszott, s erre számos baljós előjel utalt. Második éve folyt a spanyol polgárháború, 1938 márciusában lezajlott az Anschluss, a következő év nyarán majd megkötik a német-szovjet megnemtámadási szerződést, 1939 szeptemberében pedig előbb a németek, majd a szovjetek megtámadják Lengyelországot, s ezzel elkezdődik a második világháború. A találkozónak nyilván nem véletlenül választott jelszava a „vinculum caritatis”, arra utalt, hogy az oltáriszentség a szeretet köteléke, amire talán még soha megelőzően nem volt akkora szükség, mint épp ebben a korban.

A rendezési jog megszerzése a magyar katolikus diplomácia kivételes sikere volt, hiszen az eucharisztikus találkozók mindenkor a katolicizmus egyik legnagyobb világeseményének számítanak. A diplomáciai sikerben Serédi Jusztinián hercegprímás tekintélyén túl nem utolsó sorban az is szerepet játszott, hogy 1938-ban ünnepelte az ország az 1083-ban szentté avatott I. István halálának 900. évfordulóját, így a vallási és állami ünnep összefonódhatott, a megrendezett esemény pedig demonstrálhatta a Krisztusba vetett hit és a nemzeti öntudat szintézisét. 1937-et a lelki előkészülés jegyében szent esztendővé nyilvánította az egyház, ami a Szent István Bazilikában indítottak el abból a célból, hogy az oltáriszentségben való hitet, az eucharisztia tiszteletét megerősítsék. A spirituális felkészülés jegyében missziók és lelki gyakorlatok indultak, a rendezvényekre igyekeztek minél több embert bevonni. Az Eucharisztikus Világtalálkozó egyik résztvevője, Pálos Frigyes így emlékezett vissza a felkészülés hónapjaiban lezajlott egyik erős szimbolikával bíró kezdeményezésre:

[1] A Budapestén 1938-ban megrendezett Eucharisztikus Világtalálkozó Emlékkönyve. 121.o. <http://engesztelok.hu/>

[2] Pálos Frigyes: Emlékeim az 1938-as budapesti Eucharisztikus Világkongresszusról http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/PF_euch_32.html Hangfelvételtől lejegyezte: Slíz Judit

[3] Mihalovics Zsigmond, a XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus előkészítő főbizottsága ügyvezető igazgatója. In. Seres Ferenc „Mihalovics Zsigmond élete és művei”. Az Actio Catholica története. Pilisszentlélek : Út, Igazság, Élet K., 1993 Budapest. Online: http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/SF_euch_12.html

[4] Egyes források szerint 33, más források szerint 44.

[5] Zombori István előadása. Elhangzott a Szent József Templom, Szeged, 2018.02.15

[6] Zombori István előadása. Elhangzott a Szent József Templom, Szeged, 2018.02.15

[7] A Budapesten 1938-ban megrendezett Eucharisztikus Világkongresszus Emlékkönyve. 130.o.

A kép forrása: Fortepan

„A másik nagy dolog, amit azt hiszem, minden plebánián csináltak, nem csak nálunk Kispesten: két erős papírból készült zacskót kapott mindenki. Az egyik az üres volt, a másik tömve volt búzaszemekkel. És – most már nem ismerem a kvótát, de – rózsafüzérekért, imádságokért, vagy éppen szentáldozásokért lehetett búzaszemeket áttenni az üres zacskóba. S egy év alatt megteltek az üres zacskók, kifogytak a teli zacskók, s a kongresszus alatt ebből a búzából, – ezt őrlötték meg 1938 tavaszán, – ebből a búzalisztból készültek az ostyák, amivel áldoztattak.”[2]

A kongresszus főbizottságának elnökségét Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás és Nagy Elek vezette. Az elnökség tagjai között voltak többek között Bangha Béla, Czapik Gyula, Huszár Károly volt miniszterelnök és Mihalovics Zsigmond, az Actio Catholica országos igazgatója. A magyar katolikus egyházon belül a szervezés munkálatait az Actio Catholica szervezeti hálózatára építették. A 34. Eucharisztikus Világkongresszus hivatalosan május 25 és 29-e között zajlott, valójában az események egy héten keresztül május 23-tól 30-áig tartottak, s már számos rangos rendezvény lezajlott mire hivatalosan megnyitották a Hősök terén a világkongresszust. Pacelli pápai legátus (a későbbi XII. Piusz pápa) május 23-án érkezett Budapestre, május 31-én hagyta el a fővárost. Seres Ferenc Mihalovics Zsigmondról[3], a kongresszus ügyvezető igazgatójáról írt könyve a főbb események összefoglalóját adja: Pacelli május 24-i Iparcsarnok-

beli köszöntése után másnap a kongresszus megnyitóján Serédi hercegprímás és Pacelli mondott beszédet. Május 26-án, Áldozócsütörtökön 9-kor volt a gyermekek és fiatalok szentmiséje, délután kezdődött az első nemzetközi tanácskozás, amely a többi napokon is folytatódott. A napot csütörtökön, a Dunán rendezett hajóskörmenet zárta, amit a tömeg a rakpartról nézett végig. 27-én a férfiak szentségimádása és éjféle szentmiséje zajlott a Hősök terén, majd 29-én ugyanitt a hívők a záró szentmisén vehettek részt, amit szintén körmenet zárt.

A világkongresszus a két világháború közötti Magyarország legnagyobb szabású egyházi és társadalmi eseménye volt, mindenki tisztában volt vele, hogy a határokon belül és a külföld felé is fontos üzeneteket hordoz, ezért mind a finanszírozók, mind pedig a szervezők igyekeztek a maximumot nyújtani. Az esemény pompája csak az 1896-os millenniumi ünnepségekhez volt hasonlítható. Hogy felmérhessük a 80 évvel ezelőtti rendezvény grandiózus voltát, érdemes egy pillantást vetni a számokra. Több tucat országból[4] érkeztek zarándokok, számuk 50 ezer körül mozgott. Budapesten a becslések szerint több millió vidékről a fővárosba utazó magyar hívő vett részt az eseményeken, csak például a KALOT-osok 15 ezer fővel képviselték a mozgalmat.[5] Több mint egymillió embert terveztek megáldoztatni, május 29-én például a fő helyszínen, a Hősök terén – ahol a római Szent Péter Bazilika oltárának mását építették fel – 300 pap áldoztatott órákon keresztül.[6]

A rendezvény emlékkönyvének adatai szerint a fiatalok demonstrációján 150 ezren, kísérőkkel együtt 300 ezren voltak,[7] 150 ezer résztvevője volt a férfiak éjszakai szentségimádásának és éjféle szentmiséjének is. A világkongresszuson megjelent egyházi méltóságok sorában 14 bíboros, 48 külföldi érsek és 97 püspök foglalt helyet.[8] S ha 1926-ban a chicagói világkongresszus idején autós körmenetet szerveztek, Budapest sem maradhatott el mögötte. Az egyik legnagyobb látványosságnak a május 26-i hajóskörmenet bizonyult. A hajóskörmenet élén az Oltárszentséget hordozó hajó úszott, a konvoj megkerülte a Margit-szigetet, majd visszatérve az Eötvös – kikötőhöz Pacelli bíboros áldást osztott a négy égtáj felé. Ekkor kezdődött a Gellért hegyről a tűzijáték, a Citadellán pedig egy 50 méter magas kereszt borult fénybe. A látványt több százezer – az Emlékkönyv szerint félmillió – ember nézte végig a partról. A szervezők a korabeli modern technika eszközeit is bevetették a minél nagyobb lélektani hatás elérése kedvéért. A pápai követ által bemutatott május 29-i szentmise után a Vatikáni Rádión keresztül XI. Piusz pápa köszöntötte a résztvevőket. Az eseményekről készítette Zombori Vilmos az első magyar színes némafilmet.[9]

Budapest a keresztény világ fókuszában

A budapesti kongresszus sok magyar katolikus hívő számára vallásának kiemelkedő ünnepe volt, egy életre szóló élményt jelentett, ahonnan hitében megerősödve térhetett haza. De emellett hivatott volt demonstrálni a Trianon után magára talált ország erejét[10], a magyarországi katolicizmus súlyát, a századelőn még „bűnös városnak” nyilvánított Budapest immár keresztény mivoltát. Amikor az egész keresztény

[8] budapestcity.org/02-tortenet/1938-eucharisztikus-v

[9] <http://eucharistic.hupont.hu/3/filmrol-roviden>

[10] http://horthykorszak.blog.hu/2016/05/25/amikor_az_egesz_kereszteny_vilag_budapestre_figyelt

[11] http://horthykorszak.blog.hu/2016/05/25/amikor_az_egesz_kereszteny_vilag_budapestre_figyelt

[12] XI. Piusz pápa Mit brennender Sorge (Égető aggodalommal) kezdetű enciklikáját egy évvel a világkongresszus előtt 1937. március 14-én olvasták fel a német templomokban, amelyben elítélte a náci ideológiát, az ifjúság militarista szellemű nevelését és kifejtette, hogy az egyház tanításával élesen szemben áll az emberek közötti bármilyen, így különösen a faji alapú különbségtétel. 5 napra rá, 1937. március 19.-én látott napvilágot a Divini Redemptoris (Isteni megváltó) enciklika, mely az istentagadó kommunizmust ítélte el. Nem alaptalanul: mind a bolsevik Szovjetunió, mind a náci Németország megtiltotta, hogy a hívők részt vegyenek a budapesti Eucharisztikus Világkongresszuson.

világ Budapestre figyelt^[11] a kongresszus nem utolsó sorban XI. Pius pápa külpolitikai irányvonalával^[12] összhangban az országimázis formálásának is eszköze volt. Magyarországot, mint az istentagadó bolsevik és náci „újjogány” szélsőségekkel szembenálló, a keresztény kultúrát védő erőként mutatta be a világnak. Ezt az imázst erősítette a pápai legátus megnyitó beszéde, melyben Pacelli kifejtette: Magyarország nemcsak a múltban, hanem a jelenben is a kereszténység védőbástyája. Ugyanide tette a hangsúlyokat beszédében Hómann Bálint kultuszminiszter is, aki a hitet a bomlasztó erőkkel szemben a kereszténység kultúrájának védelmét jelölte ki az ország számára.

A 34. Eucharisztikus Világkongresszus a béke és a szeretet utolsó felvillanása volt egy minden addiginál pusztítóbb világégés előestéjén. Lelki hozadékának feldolgozására nem adott alkalmat a történelem. A második világháború utáni kommunista rendszer a klerikális reakció tanúbizonyságát látta az eseményben, s a résztvevők személyes élményeinek felidézésére és átbeszélésére, a hétköznapi élet történelemként való megtartására legfeljebb csak a legszűkebb családi körben, titokban nyílhatott lehetőség.

80 éve volt, 2 év múlva újra lesz

A mostani évforduló kapocs múlt és jövő között. 2020. szeptember 13-20 között ismét Magyarországon kerül megrendezésre ezúttal az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus. 2016 januárjában, a fülöp-szigeteki Cebuban jelentette be Ferenc pápa, hogy a következő rangos esemény rendezője újra Magyarország lesz. Alapvető célja és feladata változatlan: a katolikus hívek hitbeli, tudásbeli, hitvédelmi megerősítése, annak kinyilvánítása, hogy az egyház életének forrása és csúcsa az Eucharisztia. A hitéleti célok túl azonban most is megjelenik a kulturális, társadalmi nemzetközi dimenzió. A NEK Általános Titkárságának 2017-es arculati kézikönyve célként jelöli meg, hogy a kongresszus nemzetközi szinten is reprezentálja a magyar egyház, társadalom aktuális kérdéseit, történelmi és kulturális, lelki sajátosságait, de például azt is hogy lehetőséget adjon a felekezeti párbeszédre.

A 2020-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra történő lelki felkészülés már megkezdődött. Ennek egyik szép példája az az Ozsvári Csaba ötvösművész által 2007-ben elkészített missziós kereszt, amely már elindult Kárpát-medencei körútjára Esztergomból. Első állomása Máriapócsra volt, ahol a Hodászi Cigány Görögkatolikus Egyházközség vezetett cigány nyelvű éjszakai imádságot. A kongresszust szimbolizáló missziós kereszt jelenleg az Észak-balatoni templomokban járja körútját.

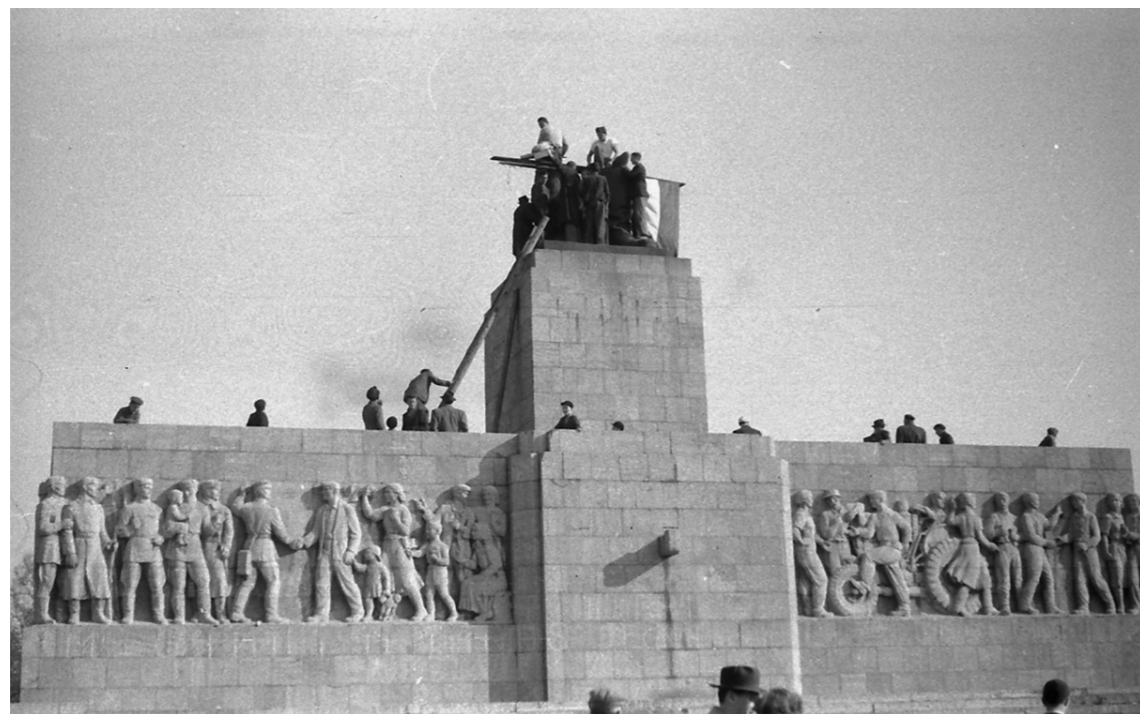
„A kommunizmus végének kezdete”

KISS MÁRIA RITA (2018)

A Rákosi-rendszer ellen elsőként épp annak neveltjei, a hivatkozási alapként oly gyakran használt munkásparaszt származású egyetemista fiatalok fordultak. Náluk szakadt át először a diktatúra politikai terrorja miatt kialakuló kényszerű öncenzúra gátja, és döntöttek úgy, hogy nem félnek véleményük kinyilvánításának következményeitől. Kimondták azt, amiről eddig úgy hitték kimondhatatlan: hogy az ország minden rétege, munkások, parasztok és értelmiségiek el vannak keseredve. Hitték, van esély az ország ügyeibe való beleszólásra, lehetséges a változtatás.

A forradalom szikrája Szegeden pattant ki, ahol 1956. október 16-án a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének (MEFESZ) helyi tagjai a bölcsészettudományi kar auditorium maximumában úgy döntöttek, kiválnak a Kommunista Ifjúsági Szövetségből (KISZ). A szervezet október 20-i nagygyűlésén – amelyen az egyetemi hallgatók, már az oktatók egy részének támogatását is magukénak tudhatták – konkrét, részben oktatási reformokra, részben pedig az ország demokratizálására vonatkozó követelések is megfogalmazódtak. Ezeket a követeléseket veszi majd át pár nap múlva a hamar országossá terebélyesedő tiltakozási hullám.

Budapesten október 23-án a lengyel felkeléssel szolidaritást vállaló délutáni nagygyűlésen a Bem téren közel több tízezer ember gyűlt össze, de a Kossuth téren estére már kétszer annyian voltak. Sajnos hamarosan megszólaltak a fegyverek is. A forradalom első sortüze Debrecenben dördült el, de 9 órakor már Budapesten is lőttek a tüntetőkre a Rádiót védő AVH-sok. 62 éve a társadalmi elégedetlenségből, érzelmeiből és indulatokból szinte egyik pillanatról a másikra bontakozott ki a forradalom, majd a fegyveres harc. Egyre többen merték kimondani, hogy a kommunisták által a korszak elején beígért változást a hatalmon lévők elcsalták a nép szeme előtt. A tömeges szabadsághiány, jogfosztottság és elkeseredettség legyőzte a félelmet.

Mit csináltak a kereszténydemokraták 1956-ban?

Az 1956. október 23-i forradalom a Demokrata Néppártot váratlanul érte. A sztálinista diktatúra korábbi intézkedései és az őket ért megtorlások óvatosságra és megfontoltságra intették a párt volt vezetőit, ezért csak a pártállam 1956. október végi szétesése és a pártok alakulásának lökést adó többpártrendszer bejelentése után aktivizálódtak. A DNP is ekkor jelentkezett újra, a keresztény ellenzék egyik – ám múltja miatt – leginkább fajsúlyos pártjaként. A fővárosban élők közül Keresztes Sándor kezdeményezésére Mihelics Viddel együtt felkeresték Székely Imre Kálmánt a lakásán, ahol elhatározták a Demokrata Néppárt újraindulásának bejelentését. A kormány az MDP-vagyon kisajátításából a DNP számára a Mérleg utca 6. sz. alatti korábbi MDP kerületi székházat adta központi épületnek, de egyéb pénzügyi támogatásban nem részesítette.

A DNP-sek – a párt hagyományos szerepfelfogásával összhangban – egyértelműen ellenzéki pozícióban határozták meg helyüket a formálódó új pártpolitikai palettán. A DNP programtervezete ugyanakkor hangsúlyozta, hogy részt kívánnak venni és felelősséget kívánnak vállalni a ránk kényszerített szovjet minta megszűnése után az „ország újjáépítésében és a sajátos magyar politikai és gazdasági életforma

kialakításában”. A legfontosabb feladatot a sztálinista kommunizmust meghaladó demokratizálásban látták. A program társadalomszemléleti sarokpontjait a keresztény világnézetben és a szociális igazságosság garanciáinak megteremtésében jelölték meg, külön kiemelve azonban, hogy nem tekintik magukat sem egyházi, sem felekezeti pártnak. A fővárosi kereszténydemokraták 1956-os utolsó pártpolitikai tevékenysége a Bibó István kibontakozási tervéhez való decemberi csatlakozás volt. A forradalom vívmányainak megőrzésében még mindig reménykedő Bibó a DNP-vel kapcsolatban egyértelmű elvi álláspontot képviselt. Keresztes Sándornak írt, 1956. december 14-én keltezett levelében a Demokrata Néppártnak a többpárti politikai rendszerben játszott jövőbeni politikai szerepéről azt írja, meggyőződése, hogy egy jövőbeni politikai rendszerben szükség van a keresztény szellemiségű pártra.

Az emigráns kereszténydemokratákat is tömörítő Magyar Nemzeti Bizottmány, amelynek ekkor a Vallás- és Közoktatásügyi Bizottságát Barankovics István, a DNP egykori főtitkára vezette, 1956. október 29-én egy határozatot hozott nyilvánosságra a forradalom és Magyarország támogatásáról.[1] Az ekkor szintén emigrációban élő Varga László, (a rendszerváltás utáni KDNP egyik majdani elnöke) azt kapta feladatul, hogy a Magyarországról érkező rádióadások szövegét gyűjtse, archiválja. Tevékenységének eredményeként született meg az ún. Szürke könyv, vagyis „A magyar forradalom és szabadságharc a hazai rádióadások tükrében, 1956. október 23 – november 9.” (The Hungarian Revolution and Fight for Freedom in the Light of Hungarian Broadcasts, 23 October 9 – November 1956) című gyűjtemény, amelyet az Egyesült Nemzetek Szervezete Különbizottsága, az ún. Ötös Bizottság is felhasznált az 1956-os magyar forradalomról és szabadságharcról írt jelentésében. [2]

Pethe Ferenc Bécsben információs szolgálatot szervezett a menekültek számára, Svájcban segítette a menekültek elhelyezését, idegen nyelvi kurzusaik szervezését. Kovács K. Zoltán a Szabad Európa Rádió munkatársaként október 24-én a rádió rendkívüli falusi adásában foglalta össze azokat az okokat, amelyek a magyar ifjúság fellépését, követeléseik megfogalmazását és a tüntetésből felkelésbe torkolt megmozdulásokat kiváltotta.[3]

Az események idején már Amerikában élt és szociológusként dolgozott kereszténydemokrata Kovrig Béla, aki 1957-től kérdőíves kutatást folytatott az 56-os emigránsok körében. Elgondolkodtató, hogy Kovrig adatbázisában messze felrülreprezentáltak, 50% fölött voltak a 25 év alatti fiatalok, közel egyharmaduk pedig értelmiségi volt. A kitöltők világnézeti hovatartozása szempontjából a válaszaik alapján a kutató 40%-ukat tekintette konzervatívnak, 20% szocialistának. Kovrig a körülbelül 200 ezres menekülttömegből 1300 kitöltve visszaküldött kérdőív alapján formált véleményt arról miért is robban ki a forradalom, melyek voltak a felkelők motivációi.

Véleménye szerint a forradalomnak nem volt egy olyan domináns ideológiája, amely a marxizmussal szembeni koherens nézetrendszerként szolgált volna. Kibomlását eleve megakadályozta az orosz beavatkozás, de az is, hogy a marxizmus ideológiai börtönébe zárt közgondolkodásban eleve nem léteztek kon-

[1] A Magyar Nemzeti Bizottmány Határozata. www.mek.oszk.hu

[2] A forradalom tanúi. Az Egyesült Nemzetek Szervezete Különbizottságának jelentése az 1956-os magyar forradalomról és szabadságharcról. OSA archívum, www.osa.hu

[3] (A Magyar Rádió Archívuma: Kovács K. Zoltán. Rendkívüli falusi adás. 1956. október 24. 1–6. old. Elhangzott 1956. október 24-én 12 óra 50 perckor. Idézi Simándi Irén: Magyarország a Szabad Európa hálóműködésén 1951–1956. Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó, Budapest, 2005. 221–224. old.)

kurens ideológiák, amelyek alapján elgondolható lett volna egy koherens alternatív politikai program. A szándékok széles körben elterjedt véleményáramlatok szintjén léteztek csupán, befejezetlen, rendszerezetlen töredékek halmazaként, amelyek azonban nem nevezhetők a „felkelés ideológiájának”, belőlük csupán jellemző értékorientációk voltak kibonthatóak.[4]

A felkelés vezérmotívuma a nép szabadságának a népuralom általi megteremtése, a termelés közösségi ellenőrzése volt, amely a felkelők között a legkisebb közös többszöröst jelentette. Kovrig szerint az 1956-os forradalomnak ez a demokrácia felfogás volt az egyetlen mítosza. Azért alakulhatott ki, mert Magyarországon tartós gyakorlattá a demokrácia korábban soha nem vált, nem tudta megmutatni „érdemeit és hiányosságait”, tehát olyan társadalmi jelenség volt, aminek minden esélye megvolt ahhoz, hogy mítosz-szá fejlődjék.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc jellegének meghatározásakor Kovrig Béla a második világháború utáni magyar történelem értelmezéséből indul ki. Az 1945 évi változás, ami igazi demokratizálódást hozott a magyar társadalomba és az 1948-as kommunista fordulat, amit idegen hatalom kényszerített az országra. A második megakasztotta az első kiteljesedését. A felkelők ehhez az 1945-ös beteljesületlen reményhez akartak visszatérni, nem a Horthy korszakhoz, mint azt utólag a kádári propaganda állította. Csak abban az értelemben akarták visszaforgatni az idők kerekét, hogy eltakarítsák az útból mindazt, ami gátolta a 45-46-os demokratikus tendenciák kibontakozását.

Vannak-e ökológiai erényeink?

.
. .
. .
. .
. .

P E T R Á S É V A (2 0 2 0)

„*Áldott légy, Uram, földanya-nővérünkért, ki fenntart és ellát minket, gyümölcsöket terem, színes virágokat és füvet!*” – idézi Ferenc pápa Szent Ferenc Naphimnuszát a 2015 pünkösdjén kiadott „Laudato si” („Áldott légy”) kezdetű enciklikája elején. Az ökológiai kérdéseket előtérbe állító, azóta ún. „zöld” enciklikaként emlegetett körlevél korunk egyik legégetőbb globális problémáját, a környezetvédelmet, mint a teremtés védelmét állítja középpontjába. A klímaváltozás feltartóztathatatlan folyamata az enciklika megjelenése óta is időszerűvé teszi az ember felelősségéről és a felelős cselekvésről való keresztény eszmélődést.

Az enciklika bevezetőjében Ferenc pápa áttekinti elődei témához illeszkedő megnyilatkozásait: XXIII. János, VI. Pál, II. János Pál és XVI. Benedek pápák beszédeit és írásait, kitekint más keresztény felekezetek, illetve vallások természethez fűződő viszonyára, s ezekhez illeszti saját, minden jóakarató emberhez szóló aktuális gondolatait. A környezetkárosodás bemutatása után pedig rámutat a Föld erőforrásainak felelőtlen és egyenlőtlen felhasználására, így az enciklika egyik középponti gondolata, hogy az ökológiai kérdések megoldása elválaszthatatlan a társadalmi igazságosság kérdésétől. „Tény, hogy a környezet és a társadalom pusztulása különösen is érinti a bolygónkon élő leggyengébbek életét.” – állapítja meg (Első rész, V. fejezet, 48. pont). A szegénység ügye az ökológiai kontextusból sem kihagyható, a megsebzett föld segélykiáltását csak akkor hallhatjuk meg, ha egyúttal meghalljuk a szegények szavát is.

Az enciklika empirikus megközelítést alkalmazva veszi számba, mi történt a Földdel az elmúlt évtizedek során: a környezetszennyezés, a hulladékgazdálkodás, az ivóvíz problémáját járja körül, majd rámutat a Föld erőforrásainak gátlástalan kihatására és ezek következményeire: a szennyezett környezetre és a biodiverzitás elvesztésére. „Minden évben több ezer növény- és állatfaj tűnik el, amelyeket többé már nem ismerhetünk meg, gyermekeink már nem láthatják őket, örökre elvesztek. Túlnyomó többségük emberi beavatkozáshoz kapcsolódó okok miatt hal ki.” – vonja meg a mérleget az egyházfő (Első rész, III. fejezet, 33. pont).

A jelen helyzet bemutatása után az emberi beavatkozás, mint technokratikus paradigma kerül ábrázolásra függetlenül attól, hogy ez az euro-atlanti „első világ” haszonelvű és fogyasztásra berendezkedett világszemlélete-e, vagy a „második” és „harmadik világ” meggondolatlan és következményekkel nem számoló környezetpusztítása: a környezeti terhelés ugyanis azt mutatja, hogy az ember mindenképpen kizsákmányolja élőhelyét és nem törődik azzal, mit hagy maga után. Az enciklika ezek után bírálja ezt az univerzális technokratikus paradigmát: mögöttes a materializmus sejlik fel, hiszen ha az ember megvan győződve arról, hogy önmaga élete irányítója, akkor boldogulását leegyszerűsíti az immanens anyagi jólétre és nem lát azon túl. Az empiria és a bírálat után az enciklikában ezen a ponton lép be a keresztény értelemajánlat: mivel a testvéri szeretet ingyenes, általa lehetőség nyílik az utilitarizmus meghaladására, a kilépés a haszonelvűségből – a merjünk szerények lenni elve – pedig utat nyithat szívünkben a természet valódi szeretetéhez, megbecsüléséhez is.

A pápa szerint tehát vissza lehet utasítani a Föld feletti totális emberi uralmat, hiszen a „földet művelni és őrizni”, nem csupán művelni kaptuk. Így teremttségünkben következik az a feladatunk, hogy önmér-

séklettel kell lennünk a Föld erőforrásainak kihasználása terén, mert ez a visszafogottság, az időszakos pihentetés nyújt esélyt a Földnek a regenerálódásra és nem melleleg számunkra, hogy megcsodálhassuk a természet remekműveit. Itt nem valamiféle panteista attitűdről van szó, hanem keresztény közelítésben a pusztító antropocentrizmus akkor írható felül, ha interperszonalizmussal helyettesítjük. „Az sem lenne jó, ha a félresiklott antropocentrizmussal szembeni kritika háttérbe szorítaná a személyek közötti kapcsolatok értékét.” – írja ennek megfelelően a pápa. „Amennyiben a környezeti válság a modern kor etikai, kulturális és lelki válságának termése vagy külső megnyilvánulása, nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy begyógyítjuk a természethez és a környezethez fűződő kapcsolatunkat anélkül, hogy az ember összes alapvető kapcsolatát gyógyítanánk. Amikor a keresztény gondolkodás megköveteli az emberi lény különleges, a többi teremtményt meghaladó értékének elismerését, alkalmat ad minden emberi személy megbecsülésére, és mások elismerésére ösztönöz. Az emberi személyt továbbra is jellemzi az a nagyfokú nemesség, hogy nyitott a 'te'-re, akit képes megismerni, szeretni és akivel képes párbeszédet folytatni. Ezért a teremtett világgal való megfelelő kapcsolat érdekében nem kell gyengíteni az emberi személy szociális dimenzióját, de a transzcendens dimenzióját, az isteni 'Te' felé való nyitottságát sem.” (Harmadik rész, III. fejezet, 119. pont)

Ebből következően az ökológia messze nem csupán a bennünket körülvevő természetről szól, hanem környezeti, társadalmi és teológiai integrált megközelítéssel is lehet vele foglalkozni. És ezáltal alakíthatunk ki olyan „ökológiai erényeket” – például környezettudatosság, mint szolidaritásforma, helyi kezdeményezés, mint egyfajta szubszidiaritás és interperszonális közösségi és társadalmi kommunikáció –, amelyek törekény világunk védelmében a Teremtő Isten és a Föld megóvásában szerepet vállaló minden jóakarató ember partnereivé tehetnek bennünket. Ferenc pápa „Laudato si” kezdetű enciklikája ehhez ad mintát és ebben nyújt útmutatást.

Fájdalmas anyák napja

VUKOVÁRI PANNA (2019)

VUKOVÁRI PANNA: ISA POR

*Látjátok szümtükkel?
Hogy látnánk? Nem is volt.
Védtelen létező, léttelen vaksi folt.
Egyszerre nincsen már,
élete téttelen,
Csak könnyem, csak véred
csordogál végtelen.
Végtelen hallom: a hullámok verdesnek.
Semmiből semmibe,
száz kínnal vembesek.
Isa por. Vér és sár.
Az zihál.
Nagybetűs kis titok, rád talál: csöpp halál.
Egyszer volt,
nincs többé:
áruld el, miért nem lett!
Nullával megszorzott bimbónyi egyenlet!
Világnak világa, vasszeggel veretül,
szégyenem szétszaggat,
ostoroz veszettül.*

*Kis csíráim, csimbókóim, elillant ígéret,
idétlen ígézet, méhemben elvérzett,
keserű pirulám, pirinyó mosolyom:
honnan jössz,
hova mész sose volt fogaton?
Homou csak. Semmi más.
Én junhom, látomás.
Bár látnám szemümmel,
csak minden ízemmel
érezem az ő ízét,
őrizem csepp létét,
emlékben bujdosóm,
kis rügyem, balandóm.*

Nagypénteken Krisztus kereszthalálára emlékszik a keresztény világ. A világot megváltó szenvedéstörténet emberétünk legsúlyosabb terheinek ad új értelmet, mely a keresztény életszemlélet leglényegibb tanítása talán. Könyvtárnyi irodalma van a nagypénteki eseményeknek, s nehéz érvényesen megszólalni a Golgotát szemlélve. Életem legszebb élménye volt, amikor eljuthattam a Szentföldre, és a Via Dolorosán végigimádkozhattam a zarándoktársaimmal a péntek délutáni ferences keresztutat, mely a Szent Sír bazilikában, a Golgotánál éri el a tetőpontját. A világ minden tájáról érkeztek zarándokok, sokszázan térdeltünk le elnémulva annál a stációnál, mikor Krisztus meghal a keresztfán. Majd felcsendült a Salve Regina, legkedvesebb Mária-himnuszom. Az a pillanat belém égett, és nincsen olyan nagypéntek, hogy ne gondolnék az Anyára. Arra az anyára, aki elveszítette a gyermekét, aki végignézte a kereszten vergődő Megváltó haláltusáját. A Fájdalmas Anyára, Máriára.

Nagypéntek számomra a fájdalmas anyák napja is. Hogy kik ők? Azok az asszonyok, akik elveszítették a gyermeküket. Azok az asszonyok, akiket nem köszönt fel senki május elején. Akik hiába szerettek volna, mégsem lett gyermekük: akik csak a szívükben és vágyaikban élhették meg az anyai szerepet, de az élet nem adta meg nekik ezt a fajta teljességet. Akik úgy veszítették el a gyermeküket, hogy soha nem volt az övék. Azoknak az anyáknak is a napja ez, akik ugyan gyermeket szülhettek a világra, de az a csöppség még csecsemőként, vagy magzat korában eltávozott a családból. A prenatális és perinatális gyásszal vívódók napja is ez. De gyászol az is, akinek a gyermeke ugyan él, de olyan súlyos betegséggel, szindrómával küzd, mely kétségessé teszi a jövőjét, s a szülő szíve csupa szorongás és fájdalom, gyászolja azt a jövőt, amit megálmodott volna szeme fényének. A fájdalmas anyák napján együttérzek azokkal az asszonyokkal is, akiknek a gyermeke rossz útra tévedt, akik évek óta nem hallottak a fiukról, lányukról, vagy ha mégis, abban nem volt öröm, hanem szűkülő elkeseredettség és mardosó önvád. Ezen a napon eszembe jutnak azok az édesanyák, akik balesetben, betegségben veszítették el kincüket. Vajon hogyan lehet ilyen súlyos sebekkel élni? Túlélni?

Lehet. Sőt, kell is. Egyszer egy karácsonyi szünetből arra a drámai hírre értünk vissza az iskolába, hogy az egyik tanítványunk karácsony másnapján összeesett és meghalt. Senki nem volt mellette. Mindenkit összetört az eset. Az édesanyja egyedül maradt. El lehet képzelni, mit élhetett át. Pár évvel később találkoztam a nevével újra: egy gyászolókat segítő szervezet aktív tagja lett. Saját tapasztalataiból és megéléseiből erőt merítve mások felé fordult. Hát, valahogy így. A Fájdalmas Anya közöttünk él. Mindannyiunkban, akik gyászoljuk azt, akit elveszítettünk, a jövőt, a reményt, a ránk bízott csodát, és nem értjük, miért történt, miért történhetett meg ez velünk. Az okokat fürkészni hiábavaló. Koncentráljunk a célra: a célra, melynek beteljesítése és megtalálása csakis rajtunk múlik.

Nagypénteken az áldozatokra is gondolunk: azokra, akik agresszorok, igazságtalan döntések, sebző traumák, bűncselekmények áldozataivá váltak. Társadalmunk és korunk zavaros válaszokat ad arra, hogyan lépjünk tovább, hogyan őrizzük meg emberi méltóságunkat akkor, ha valaki emberalatti helyzetbe kényszerített, hogyan egyenesítsük ki a megtört gerincünket. A keresztény értékrend szerint élő embernek egyetlen jó válasza van arra a tragikus és minden bizonnyal válságos élethelyzetre, mikor úgy érezzük, keresztre feszülünk. A krisztusi válasz. Aki hős lett: nem áldozat. Akit nem tudtak legyőzni. Akit meg tudtak ölni, de nem tudtak fölébe kerekedni. Aki bátorságával, elveihez való végletes, őszinte, becsületes hűségével a kereszten kitárt karokkal magához emelt minden szenvedőt. Mindenkit, aki úgy érzi, a körülményeknek, embertársainak, a világnak áldozata lett, és nem érti, miért. Ezért: mert a mélységekből úgy emelkedhetünk a feltámadás magasságában, hogy megtanulunk másokat felemelni, megölelni, sorstársakként segíteni.

Egy gyásztanácsadással foglalkozó asszony mesélte, hogy egy rendezvény alkalmából különféle gyászszobákat rendeztek be, akárcsak egy elvarázsolt kastélyt. Amolyan kápolnaszerű, világi emlékezőpon-

kat, ahol a rendezvény résztvevői elmélyedhettek. A különféle szobák a berendezésükkel voltak hivatva kifejezni a gyászfolyamat egy-egy szakaszát. Az asszony egy különleges szobát is berendezett: azoknak a nőknek, akik életük során bármikor abortuszt végeztek. Legnagyobb meglepetésére az a helyiség kavarta fel legjobban az oda belépőket. A maga egyszerűségében az anyaméh hangulatát idézte fel minden, nem volt semmi hatásvadász díszlet, ám a hatás mégis váratlanul erőteljes volt. A legtöbb résztvevő, aki abortuszt hajtatott végre, akár tíz-húsz évvel korábban, mélyen megrendült, noha mind úgy léptek be, hogy jó mélyre süllyesztették tudatuk alá a kellemetlen és fájdalmas emléket. A szoba megtelt zokogó asszonyokkal, akik hosszú évek után itt tudták letenni tettük fájdalmas súlyát. Mert a keresztfához, melyet sokszor mi magunk ácsoltunk, nemcsak az áldozatok járulhatnak, hanem a latrok is. És mi mind: ki ebben, ki abban, de hol áldozatok, hol latrok vagyunk. Mindkettő súlyos teher. Egymagunk képtelenek vagyunk hordozni. Agyonnyomna, ha nem lenne segítségük. Nekem te. Neked én. Neki mi, és mi mind együtt a Megfeszítettel, aki harmadnapra legyőzte a halált.

A feltámadás örömét kívánom minden kedves olvasónknak! Krisztus él! Valóban feltámadott!

Trianonról a századik évfordulón

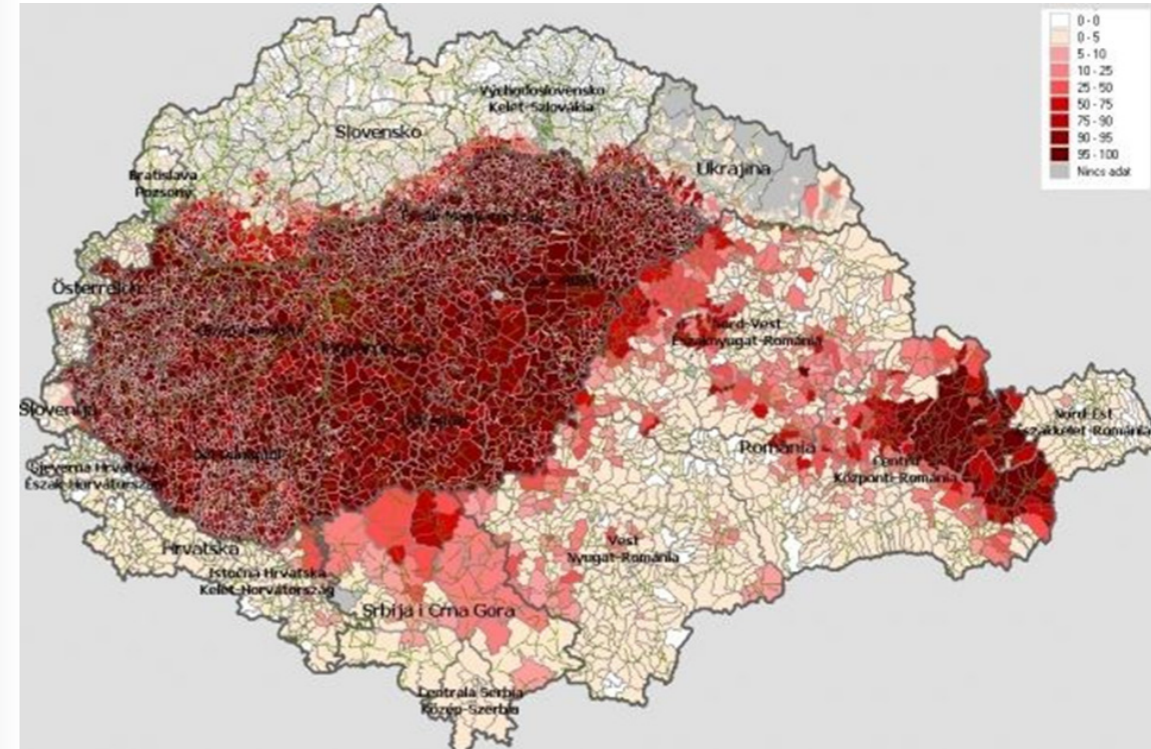
PETRÁS ÉVA (2020)

„Magyarok maradván Európában, európainak lenni itthon!” – határozta meg Barankovics István Köztes-Európa kisállamai között Magyarország és a magyarság feladatainak alapelvét egy írásában az 1930-as években, egy olyan időszakban, amikor hangsúlyozottan tematizálódott a trianoni békeszerződés következményeire való válaszadás a magyar politikában, és az erre való reflexió megkerülhetetlen feladatként adódott minden közgondolkodás formálásában szerepet játszani kívánó szereplő számára.[1] „[E]llene mondunk annak az egyre jobban elharapózó ahistorikus szemléletnek” – folytatta útkereső eszmefuttatását a Demokrata Néppárt későbbi főtitkára –, „mely történelmet akar csinálni a történelmi tanítás megértése nélkül, mely elszakad a múlttól, s nem értheti a jelen parancsát sem, mikor a múltat a jelenbe vetítve, vagy fordítva: a jelent a múltba vetítve értékeli. Elfordulunk minden ideológiai vagy lázas illuzionizmustól, mely egy valóságérzékében megromlott nemzedék kezén elvesztette a hazát, anélkül, hogy a romboló dezilluzionálás végletébe csapnánk át. Önellenőrzésre és a szigorú valóság megértésére törekszünk. Ez a mi önnevelésünk és a mi nemzetnevelésünk útja” – vont le gyakorlati következtetést Barankovics és indult el ezáltal egy olyan gondolati úton, amelyen kortársai közül nem sokan. Felvetése később, a II. világháború után, egy újabb békeszerződés árnyékában egy nemzedék számára kínált olyan támpontokat, amelyek a trianoni békeszerződés megítélésének centrális kérdésében is segíthették a tájékozódást.

A trianoni békeszerződésre és következményeire adott történettudományi és emlékezetpolitikai reflexió, a magyarságtudomány és a nemzetpolitika változásukban is konstans kérdései nemcsak Barankovics nemzedékének idején, hanem a békekötés létrejötte óta folyamatosan jelenvalók, hiszen amint Ablonczy Balázs írja: „[a] békeszerződés olyan méretű területcsonkítást szentesített, a nemzet oly nagy részét szorította a határokon kívülre, hogy sem a tudomány racionalizmusa, sem a politika nem tudta feldolgozhatóvá tenni a közvélemény számára.”[2]

A trianoni békeszerződés valóban a 20. századi magyar történelem egyik legtragikusabb eseménye, amely az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések közül a háborúban vesztes Magyarország, mint az Osztrák-Magyar Monarchia egyik utódállama és a győztes antant-államok között jött létre 1920.

június 4-én. A versailles-i Nagy-Trianon kastélyban aláírt szerződés a háború következményeként a felbomló monarchia területén létrejött kisállamok gyűrűjében rögzítette Magyarország új határait, jóvátételi kötelezettségét és háborús felelősségét. A békeszerződés értelmében Magyarország területe 325 ezer, illetve – Horvátországot nem számítva – 282 ezer négyzetkilométerről 93 ezer négyzetkilométerre, lakosságának száma pedig 20,8, illetve 18,2 millióról 7,9 millióra csökkent. Magyarország így a közép-

Teleki Pál etnikai térképe

európai térség középhatalmából a régió egyik kisállamává zsugorodott. A történelmi Magyarország területéből a legnagyobb részt – 103 ezer négyzetkilométert – Románia kapta több mint 5 millió lakossal. Utána az ekkor megalakult Csehszlovákia következett 61 ezer négyzetkilométerrel és 3,5 millió fővel. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak Horvát-Szlávia mellett 20 ezer négyzetkilométer és 1,5 millió lakos jutott, Ausztriának pedig 4300 négyzetkilométer és csaknem 300.000 fő. Rajtuk kívül Lengyelország és Olaszország is részesedett az egykor a történelmi Magyarországhoz tartozó területekből: Lengyelország a Tátrától északra fekvő kisebb szepességi területet kapta, míg Olaszország az először szabad

[1] Az Ország útja, 1937/1. 1-3. old.

[2] Ablonczy Balázs: Trianon-legendák. Budapest, Jaffa kiadó, 2015.

19. old.

[3] Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Budapest, Osiris kiadó, 1999. 139-147. old.

[4] Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. Budapest, Helikon, 2020. 181. old.

[5] Gyarmati György: A revízió alternatívája. A regionális integráció formaváltozatai a magyar politikai gondolkodásban, 1920–1944. In: Limes, 1997/2. 43-58. old.

[6] A békeszerződéshez csatolt kísérőlevél. In: (Szerk.) Romsics Ignác: Magyar történelmi szöveggyűjtemény, 1914–1999. I. kötet. Budapest, Osiris kiadó, 2000. 140. old.

[7] Angol, amerikai és olasz részről is felmerültek elvi aggályok, vagy politikai és katonai, stratégiai szempontú fenntartások a békétárgyalások menetével és a trianoni békeszerződés végleges rendelkezéseivel kapcsolatban, de ezek végül nem bontották meg a „négy nagy” (Georges Clemenceau, David Lloyd George, Vittorio Orlando és Woodrow Wilson) akcióegységét. Ablonczy Balázs: I.m. 53-66. old. és Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. I.m. 147-162. old. A II. világháború okai

között sem elhanyagolható a Párizs környéki békék szerepe.

[8] Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Budapest, Napvilág kiadó, 1998. 183. old.

[9] Ormos Mária: Padovától Trianonig. Budapest, Kossuth kiadó, 1984. 13-74. old. és Szarka László: A történeti Magyarország felbomlása: katonai akciók, demarkációs vonalak. In: (Szerk.) Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008. 14-21. old.

[10] Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. I.m. 128-146. old.

várossá nyilvánított Fiumét szerezte meg magának 1924-ben.[3] Az elcsatolt területeken 3,2 millió, tehát 30,2% volt a magyarsághoz tartozók részaránya.[4]

A Párizs környéki békékkel – köztük a trianoni békeszerződéssel – a nagyhatalmi akaratérvényesítés eredményeként gyökeresen átalakult a hosszú 19. század végéig érvényben lévő kontinentális status quo. A kis nemzetállamok rendszerével a győztes hatalmak a német és az orosz expanzióknak kívántak gátat vetni és a nemzeti önrendelkezés elvének deklarálásával Európa békés jövőjét óhajtották szavatolni.[5] W. Wilson amerikai elnök 1918 januárjában nyilvánosságra hozott 14 pontja az Osztrák-Magyar Monarchia vonatkozásában is rögzítette, hogy népei számára meg kell adni „az önálló fejlődés legszabadabb lehetőségét”. Az erre való hivatkozás a demokrácia és történeti igazságtétel konnotációjával látta el a Monarchia szétDarabolását, amelyet a győztesek „a népek börtönének”, Magyarországot pedig nemzetiségi politikája miatt elnyomó államnemzeti berendezkedésnek láttak. „A dolgok meglévő rendje, mégha ezeréves is, nem jogosult a jövőre nézve, ha igazságtalannak találtatott.” – írta a békeszerződéshez csatolt kísérőlevél.[6] Ezzel az 1914 előtti Habsburg-monarchiabeli nemzetiségi mozgalmak és a 19. századi nemzetépítés kelet-közép-európai alakváltozataiként a modern nemzet megkonstruálásától a saját állam létrehozása irányába haladó új államok egy megváltozott európai geopolitikai helyzetben kaptak nagyhatalmi támogatást és a békeszerződések által nemzetközi elismerést. A nemzeti kisebbségek – így a Magyarország határain kívülre került magyar közösségek – helyzetét ezután a békék kisebbségvédelmi előírásai voltak hivatva szavatolni. Ha voltak is kételyek azzal kapcsolatban, hogy az új rendezés Magyarország és a magyarság kapcsán is megfelel-e a békét diktáló saját elveinek, azok eltörpültek és súlytalanak bizonyultak az új kisállami köztes-európai rendszer működőképességéhez fűzött várakozások mellett.[7]

A Duna-medence új vagy újjáalakult államainak pontos határai alapvetően Párizsban, a békekonferencia asztalánál születtek meg, de maguk a döntések már a nagy háború utolsó időszakában, legkésőbb 1918 nyarára, illetve kora őszére véglegesültek.[8] Az ekkor létrehozott Csehszlovákia és a délszláv állam, illetve Románia Magyarországgal szemben támasztott területi követeléseinek nagy része az érintett nemzeti mozgalmak és országok vezetőinek és befolyásos értelmiségének a világháború során felerősödött antantbarát politizálása révén nyertek nagyhatalmi elfogadást és kerültek szinkronba a győztesek rendezési elképzeléseivel. Az Osztrák-Magyar Monarchia nevében 1918. november 3-án Padovában aláírt fegyverszünet és a november 13-án az új Magyarország képviselője által szignált belgrádi katonai konvenció nem tudta megvédeni az ország határait, ráadásul Magyarországnak az őszirózsás forradalom, a Tanácsköztársaság, majd a berendezkedő ellenforradalmi rendszer miatt elhúzódó belpolitikai válsága – nemzetközi elismerés híján – sokáig lehetetlenné tette az ország hivatalos képviselőjét a béketárgyalásokon; arra csak 1919 novemberétől, a Huszár-kormány elismerésétől nyílt alkalom.[9] Az 1920 januárjától tevékenykedő magyar tárgyalódelegáció erőfeszítése – Apponyi Albert beszéde, illetve a Teleki Pál neve által fémjelzett ún. „vörös térkép” – azonban így már érdemben nem tudott a békefeltételeken módo-

sítani, azt az ország működőképességének biztosítása érdekében el kellett fogadni.[10]A békeszerződést végül magyar részről Benárd Ágoston népjóléti és munkaügyi miniszter és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ írta alá, akik tisztában voltak azzal, hogy az aláírási kényszer miatt ezt meg kell tenniük, ám épp ezért a magyar belpolitikában a politika élvonalából a továbbiakban vissza kell vonulniuk.[11]

A békeszerződés által létrehozott új helyzettel megszűnt a Kárpát-medence egységes politikai, gazdasági és kulturális szervezetét jelentő soknemzetiségű történelmi Magyarország. A békeszerződés gazdasági következményei ugyancsak súlyosak voltak, az új magyar állam a régi nemzeti vagyonnak mindössze a 38%-ával rendelkezett. Mindezek ellenére a trianoni Magyarország nem omlott össze és az 1920-as években gazdasági konszolidáció és szolid fellendülés stabilizálta helyzetét.[12] Más kérdés, hogy a békeszerződés létrejöttének pillanatától kezdve a kialakult helyzet értelmezése a magyar politika és társadalom számára is folyamatos kihívást jelentett, amely a két világháború közötti időszak revíziós politikáján át az államszocializmus időszakának tudatos elhallgató stratégiáján keresztül az emlékezetpolitika és a határon túli magyarok ügyének képviselőitén át a jelenkorig ível. A kisebbségi magyar közösségek 20. századi passiótörténetei révén pedig mint velünk élő történelem ábrázolódik ki.[13]

Természetesen a történettudománynak is óriási szerepe van abban, hogy eredményei révén a történelmet történelemmé tegye, ami azonban nem azonos a történelmi események „hideg emlékezetével”, és amivé a határokon inneni és túli magyar közösségek számára „Trianon” vélhetően sohasem fog válni.[14] A tárgy-szerű elemzés ugyanakkor legendáktól, traumáktól és a múlt politikai felhasználásaitól védve helyezheti el az eseményt a nemzeti emlékezetben, okaival és következményeivel együtt[15], illetve közös gondolkodásra hívhat, hogy megalapozott ismereteink és intellektuális belátásaink mentén a 21. században is – Barankovicsot parafrázálva – „maradjunk magyarok Európában és európaiak itthon”.[16]

A közös emlékezést pedig szolgálja az, hogy a magyar Országgyűlés 2010-ben a június 4-ét, a trianoni békeszerződés aláírásának napját nemzeti összetartozás napjává nyilvánította.

[11] Uo. 162. old.

[12] Uo. 186. old.

[13] Erről lásd például: (Szerk.) Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008.

[14] Ablonczy Balázs: I.m. 45. old.

[15] Gyáni Gábor: Nemzet, kollektív emlékezet és public history. In: Történelmi Szemle, 2012/3. 357-375. old.

[16] Ezt gondolja végig naprakészen Gyurgyák János: A magyarság cselekvésének 11 lehetséges útja Trianon után 100 évvel című írása a Válaszonline-on. (Megtekintés: 2020. május 21.)